

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ.: «ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ»

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΜΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ.

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ
ΠΑΣΣΑΔΗΣ ΣΠΥΡΙΔΩΝ (Μ18/11)**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΜΠΙΤΖΕΝΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2013

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	2
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
1. ΓΕΝΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	9
1.1 Το αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας.....	9
1.2 Ερωτήματα της έρευνας.....	9
1.3 Στόχοι της διπλωματικής εργασίας.....	10
1.4 Μεθοδολογία της έρευνας.	11
1.5 Συμπεράσματα της διπλωματικής διατριβής και η συνεισφορά της στην επιστήμη.	12
1.6 Ενδεικτική βιβλιογραφία - λοιπές πηγές.	12
1.7 Δομή της διπλωματικής διατριβής.....	12
2. ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ – ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ - ΔΙΑΦΘΟΡΑ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ, ΑΙΤΙΑ ΑΥΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.....	16
2.1 Η έννοια και το περιεχόμενο της οικονομικής δραστηριότητας.	16
2.2 Εννοιολογική προσέγγιση της παραοικονομίας: Αίτια και συνέπειες για την επίσημη οικονομία.....	19
2.2.1 Ορισμός.....	19
2.2.2 Αιτίες απόκρυψης των οικονομικών δραστηριοτήτων.....	22
2.2.3 Παράνομες και ανήθικες οικονομικές συναλλαγές.....	26
2.2.4 Συνέπειες της παραοικονομίας στο σχεδιασμό και την αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής.....	27
2.3 Εννοιολογική προσέγγιση της φοροδιαφυγής / φοροαποφυγής / φορολογικής ηθικής: Αίτια αυτών και συνέπειες στην αποτελεσματικότητα της οικονομίας και στη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων.....	32
2.3.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά.	32
2.3.2 Αιτίες για φοροδιαφυγή και παράγοντες που την επηρεάζουν.....	35
2.3.3 Συνέπειες της φοροδιαφυγής στην αποτελεσματικότητα της οικονομίας και στη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων.....	38
2.3.4 Φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή.	40
2.3.5 Σχέση της φοροδιαφυγής με την παραοικονομία.	41
2.3.6 Φορολογική ηθική και φοροδιαφυγή.....	43
2.3.7 Φορολογικοί παράδεισοι ή φορολογικά καταφύγια ως παράδειγμα εκτεταμένης φοροαποφυγής / φοροδιαφυγής.	48

2.4 Εννοιολογική προσέγγιση της διαφθοράς: Αίτια αυτής και συνέπειες της στην οικονομική ανάπτυξη.....	52
2.4.1 Ορισμός της διαφθοράς και επιπτώσεις της στην οικονομική ανάπτυξη.	52
2.4.2 Παράγοντες που επηρεάζουν την έκταση της διαφθοράς και σχέση της διαφθοράς με την παραοικονομία.....	57
2.4.3 Μέτρα αντιμετώπισης της διαφθοράς.....	60
2.5 Εννοιολογική προσέγγιση της αδήλωτης εργασίας / εισφοροδιαφυγής: Αίτια αυτών και συνέπειες τους στην παραγωγικότητα της εργασίας και την κοινωνική συνοχή.	62
2.5.1 Ορισμός της αδήλωτης εργασίας και παράγοντες που ευνοούν το φαινόμενο αυτό.....	62
2.5.2 Χαρακτηριστικά της αδήλωτης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής.....	65
2.5.3 Μέτρα αντιμετώπισης της αδήλωτης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής.	68
2.6 Οι άτυπες οικονομικές δραστηριότητες ως κομμάτι της παραοικονομίας.....	69
2.6.1 Ορισμός και κατηγορίες άτυπων δραστηριοτήτων.	69
2.6.2 Ορισμός και χαρακτηριστικά παράνομων και εγκληματικών δραστηριοτήτων.	70
3. ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ, ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΔΗΛΩΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ.	73
3.1 Ανταγωνιστική οικονομία της Ευρώπης με περισσότερες θέσεις εργασίας: Η στρατηγική "Ευρώπη 2020".	73
3.2 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης – δήμευσης εσόδων – κερδών από παράνομες δραστηριότητες.....	76
3.3 Διοικητικό κόστος και γραφειοκρατία στο πλαίσιο της ΕΕ.	79
3.4 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης της διαφθοράς.....	84
3.5 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής.....	88
3.6 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης της παραοικονομίας και της αδήλωτης εργασίας.....	97
4. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΈΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕΣΑ Σ' ΑΥΤΗ.....	104
4.1 Η ένταξη της Ελλάδος στην Οικονομική Νομισματική Ένωση, τα κριτήρια σύγκλισης της συνθήκης του Μάαστριχτ και ο ρόλος των ευρωπαϊκών οργάνων στην άσκηση της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής της ΕΕ.....	104
4.2 Το σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης.....	109
4.3 Η πορεία της Ελλάδος στην Οικονομική Νομισματική Ένωση. Οφέλη και κίνδυνοι σε μια νομισματική ένωση.....	111
4.4 Η οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ για την αντιμετώπιση της κρίσης και του δημόσιου χρέους και το μέλλον της Ελλάδας στην ΟΝΕ.	116
5. ΤΡΟΠΟΙ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΗΘΙΚΗΣ.....	123
5.1 Είδη ερευνών.....	123
5.1.1 Ποσοτικές μέθοδοι έρευνας.....	123
5.1.2 Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας.....	125
5.1.3 Το ερωτηματολόγιο.	126

5.2 Μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας.....	127
5.2.1 Άμεσες μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας.....	129
5.2.2 Έμμεσες μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας.....	130
5.2.2.1 Μέθοδοι δεικτών για μέτρηση της παραοικονομίας.....	130
5.2.2.2 Μέθοδοι οικονομετρικών υποδειγμάτων για μέτρηση της παραοικονομίας.....	131
5.2.3 Υποδειγματική προσέγγιση στη μέτρηση της παραοικονομίας.....	132
5.3 Μέθοδοι μέτρησης της φοροδιαφυγής και της φορολογικής ηθικής.....	132
6. Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ: ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΠΙΝΑΚΩΝ.	135
6.1 Οικονομετρική εκτίμηση της παραοικονομίας σε 21 χώρες του ΟΟΣΑ από το έτος 1989 έως το έτος 2010 καθώς και σε 31 ευρωπαϊκές χώρες από το έτος 2003 έως 2012.....	135
6.2 Η παραοικονομία στην Αφρική, την Ασία και την Νότια Αμερική.....	141
6.3 Η παραοικονομία στην Ελλάδα.....	143
7. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.	148
7.1 Κατασκευή ερωτηματολογίου.....	148
7.1.1 Είδη ερωτήσεων.....	148
7.2.2 Είδος Ερωτηματολογίου και καθορισμός του περιεχομένου των ερωτήσεων.....	149
7.2 Ερευνητική μεθοδολογία.....	150
7.2.1 Πληθυσμός.....	150
7.2.2 Πληθυσμός της έρευνας ή στατιστικός πληθυσμός και δειγματοληπτικό πλαίσιο.	151
7.2.3 Μέγεθος δείγματος και Δειγματοληψία.	152
7.2.4 Συλλογή δεδομένων.	152
7.4 Αποτελέσματα της έρευνας.....	153
7.4.1 Φοροδιαφυγή και φορολογικό σύστημα.	154
7.4.2 Φορολογικός έλεγχος και αποτελεσματικότητα φοροεισπρακτικών μηχανισμών.	162
7.4.3 Διαφθορά.	165
7.4.4 Ποινές.....	169
7.4.5 Φορολογική ηθική και άλλοι παράγοντες.....	171
7.5 Συμπεράσματα έρευνας.....	179
8. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.	181
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:.....	191
Μορφή Ερωτηματολογίου.....	191
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.	197
ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	205

Περιεχόμενα διαγραμμάτων

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.1 ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ.	17
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2.2 ΚΥΡΙΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΟΥΝ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΔΗΛΩΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.	65
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1. ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΣΚΙΩΔΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (ΣΕ % ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΑΕΠ) ΣΕ 21 ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΟΟΣΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1989/90 ΚΑΙ 2007.	138
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2. ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΣΚΙΩΔΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (ΣΕ % ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΑΕΠ) ΣΕ 21 ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΟΟΣΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1989/90 ΚΑΙ 2010.	139
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.3: ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΗΣ ΣΚΙΩΔΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ (ΣΕ % ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΑΕΠ) ΣΕ 31 ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΧΩΡΕΣ ΑΠΟ ΤΟ 2003 ΕΩΣ 2012.	140
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.1 : Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΦΡΙΚΗ ΣΕ ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΤΟΥ ΑΕΠ 1999/2000.	142
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.2 : Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΑΣΙΑ ΣΕ ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΤΟΥ ΑΕΠ 1999/2000.	142
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.3: Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΝΟΤΙΑ ΑΜΕΡΙΚΗ ΣΕ ΠΟΣΟΣΤΟ (%) ΤΟΥ ΑΕΠ 1999/2000.	143
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.4 : Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΣΕ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΜΕΣΟ ΟΡΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΙΣ 21 ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΟΟΣΑ ΑΠΟ ΤΟ 1990 ΕΩΣ ΤΟ 2010.	144
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.5 : Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΙΣ 21 ΧΩΡΕΣ ΤΟΥ ΟΟΣΑ ΑΠΟ ΤΟ 1990 ΕΩΣ ΤΟ 2010.	144
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.4 ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ 2008/2009.	145
ΠΙΝΑΚΑΣ 6.5: ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (ΩΣ ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΟΥ ΑΕΠ %).	146
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΦΥΛΟΥ.	153
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΗΛΙΚΙΑΣ.	153
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.3 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ.	153
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.4 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ.	154
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.5 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε1.	154
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.6 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε11.	155
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.1 ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΒΑΡΥΝΣΗΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΜΑΣ (ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε1)	155
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.2 Η ΜΕΙΩΣΗ ΤΩΝ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΩΝ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΘΑ ΠΕΡΙΟΡΙΖΕ ΤΗΝ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ.	156
ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε11.	156
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.7 ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε2.	156
ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ 7.1 ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ. ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε2	157
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.8 ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε2.	157
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.9 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε9	158
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.3 ΣΑΣ ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΝ ΧΑΜΗΛΟΤΕΡΗ ΤΙΜΗ ΑΝ ΑΓΟΡΑΖΑΤΕ ΧΩΡΙΣ ΑΠΟΔΕΙΞΗ. ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε9.	158
ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ 7.2 ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΙ ΚΛΑΔΟΙ ΟΠΟΥ ΠΑΡΑΤΗΡΕΙΤΑΙ ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΗ ΠΑΡΟΧΗΣ ΑΠΟΔΕΙΞΗΣ. ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε10.	159
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.10 ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε10Α.	160
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.11 ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε10Β.	160
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.12 ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε10Β.	160
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.13 ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε10Δ.	160
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.14 ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε10Δ	161
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.15 ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε10Δ.	161
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.16 ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΑΛΛΕΣ ΕΤΑΙΡΕΙΕΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε10Ε	161
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.17 ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε3.	162
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.4 ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΕΣ. ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε3.	162
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.18 ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε4.	163
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.5 ΟΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ ΕΙΝΑΙ ΑΜΕΡΟΛΗΠΤΟΙ Η ΥΠΑΡΧΕΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΗ. ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε4.	163
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.19 ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΝΤΗΣ Ε16.	164
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.6 ΠΟΣΕΣ ΦΟΡΕΣ ΣΑΣ ΕΧΕΙ ΓΙΝΕΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ; ΜΕΤΑΒΑΝΤΗ Ε16.	164

ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ 7.3 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ ΔΗΛΩΝΟΥΝ ΟΤΙ ΕΜΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΗΣ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ. ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε7	166
ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ 7.4 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ ΔΗΛΩΝΟΥΝ ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΕΚΔΗΛΩΝΟΝΤΑΙ ΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ. ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε8	166
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.20 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ ΔΗΛΩΝΟΥΝ ΟΤΙ ΕΜΦΑΝΙΖΟΝΤΑΙ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΗΣ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ (ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε7) ΚΑΘΩΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΚΛΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΟΙΑ ΕΚΔΗΛΩΝΟΝΤΑΙ ΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ (ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε8).	167
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.21 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ Ε13.	169
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.7 Η ΔΗΜΟΣΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΑΤΟΜΩΝ ΠΟΥ ΦΟΡΟΔΙΑΦΕΥΓΟΥΝ ΣΥΜΒΑΛΛΕΙ ΣΤΟΝ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ. ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε13.	170
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.22 ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε14.	170
ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ 7.5 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΑΠΟΘΑΡΡΥΝΟΥΝ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΣ ΝΑ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΟΥΝ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟ ΒΑΘΜΟ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑΣ. ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε14.	171
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.23 ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΗ ΑΠΟΚΛΙΣΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ Ε5.	172
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.24 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ Ε5.	172
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.25 ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ Ε6.	172
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.8 ΕΙΝΑΙ ΚΑΛΟ Η ΚΑΚΟ ΝΑ ΚΡΥΒΕΙ ΕΝΑΣ ΦΟΡΟΛΟΓΟΥΜΕΝΟΣ ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΤΟΥ; ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε5.	173
ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ 7.6 ΠΟΣΟ ΑΞΙΟΠΟΙΗ ΕΙΝΑΙ ΚΑΘΕ ΠΡΑΞΗ; ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε6.	173
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.26 ΜΕΣΟΙ ΟΡΟΙ ΚΑΙ ΤΥΠΙΚΕΣ ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ Ε12.	175
ΡΑΒΔΟΓΡΑΜΜΑ 7.7 ΒΑΘΜΟΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΠΡΑΞΗ. ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε12.	176
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.27 ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ Ε12.	177
ΠΙΝΑΚΑΣ 7.28 ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΜΕΤΑΒΛΗΤΗΣ Ε15.	178
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.9 ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΔΑΠΑΝΑ ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΦΟΡΟΛΟΓΟΥΜΕΝΩΝ ΜΕ ΣΥΝΕΣΗ. ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ Ε15	178

"Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου"

Σπυρίδων Πασσάδης

Ευχαριστίες

Οφείλω να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος, τους εξεταστές κ. Ζαφειρόπουλο Κωνσταντίνο και κ. Σκιαδά Δημήτριο και ιδιαίτερα τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Μπιτζένη Αριστείδα, του οποίου η καθοδήγηση σε όλα τα στάδια της διπλωματικής εργασίας, υπήρξε αμέριστη.

Επίσης ευχαριστώ την οικογένεια μου για την συμπαράστασή τους σ' αυτή μου την προσπάθεια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία ασχολείται με το θέμα της παραοικονομίας και της διαφθοράς γιατί παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον λόγω της οικονομικής κρίσης στην οποία διέρχεται η χώρα. Μετά την βιβλιογραφική ανασκόπηση και τον εννοιολογικό προσδιορισμό των φαινομένων αυτών, γίνεται αναφορά στους τρόπους αντιμετώπισης των φαινομένων της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής, της διαφθοράς και της αδήλωτης εργασίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η οικονομική κρίση φανέρωσε την αδυναμία του ελληνικού οικονομικού και πολιτικού συστήματος, στο να λειτουργεί αρμονικά μέσα στη ζώνη του Ευρώ. Αν και κανένας σύμφωνα με την συνθήκη ίδρυσης της ΟΝΕ δεν μπορεί να βγάλει την Ελλάδα από την ευρωζώνη, η έξοδος από την κρίση εξαρτάται κυρίως από τις προσπάθειες της ίδιας της Ελλάδας για αύξηση του ΑΕΠ της, και βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της, ώστε να δημιουργήσει εμπορικά πλεονάσματα που να μπορούν να επαναφέρουν το εξωτερικό χρέος σε μια καθοδική πορεία σε βάθος χρόνου. Τα συμπεράσματα ελλήνων και ξένων ερευνητών για το μέγεθος της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς, επαληθεύονται από την έρευνα που έγινε πάνω σ' αυτά τα θέματα. Χρησιμοποιείται στην εργασία σχετική βιβλιογραφία καθώς και δομημένο ερωτηματολόγιο το οποίο μοιράστηκε στα δημοτικά διαμερίσματα του δήμου Θεσσαλονίκης και χρησιμοποιείται στρωματοποιημένη δειγματοληψία. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι απαιτείται από το κράτος να λάβει μέτρα τα οποία άπτονται της πολιτικής βούλησης, ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των φορολογουμένων, να ενισχυθούν οι πιθανότητες φορολογικού ελέγχου και η αποτελεσματικότητα του κρατικού μηχανισμού.

1. Γενική ανασκόπηση και στόχοι της εργασίας.

1.1 Το αντικείμενο της διπλωματικής εργασίας.

Το θέμα της έκτασης της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς βρίσκεται τελευταία, εξαιτίας της οικονομικής κρίσης στη χώρα μας, συνεχώς στην επικαιρότητα και είναι διάχυτη η εντύπωση ότι πρόκειται για ιδιαίτερα εκτεταμένα φαινόμενα. Δεν παρατηρείται μόνο στη χώρα μας αλλά υπάρχει σ' όλο τον κόσμο και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον εξαιτίας των δυσμενών επιδράσεων τους, στην οικονομία και στην κατανομή των βαρών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, της οποίας κράτος μέλος είναι και η χώρα μας, έχει υιοθετήσει μια σειρά από πολιτικές και μέτρα για την αντιμετώπιση των φαινομένων της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής, της διαφθοράς και της αδήλωτης εργασίας, τα οποία πρέπει να υλοποιηθούν από τις εκάστοτε κυβερνήσεις. Ακόμα γίνεται συνεχώς λόγος στα διεθνή και εθνικά μέσα μαζικής ενημέρωσης για αποπομπή της χώρας μας από την ΟΝΕ της οποίας αποτελεί πλήρες μέλος.

Η παρούσα διπλωματική εργασία ασχολείται με τα φαινόμενα της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς. Επιπλέον ασχολείται με την φοροαποφυγή, την φορολογική ηθική, την αδήλωτη εργασία και την εισφοροδιαφυγή. Περιγράφονται ακόμα οι πολιτικές και τα μέτρα που έχει υιοθετήσει η Ευρωπαϊκή Ένωση και υλοποιούνται ή πρόκειται να υλοποιηθούν από την εκάστοτε κυβέρνηση. Εξετάζονται τα οφέλη και οι κίνδυνοι της ένταξης στη Οικονομική Νομισματική Ένωση, οι πολιτικές επίλυσης κρίσεων και χρηματοπιστωτικής προστασίας της Ένωσης και τρόποι για να μπορέσει η Ελλάδα να βγει από την οικονομική κρίση και να παραμείνει στη ζώνη του ευρώ. Τέλος, γίνεται έρευνα πάνω στο θέμα της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς για να κατανοήσουμε ή και να προβλέψουμε την συμπεριφορά των φορολογουμένων.

1.2 Ερωτήματα της έρευνας.

Στόχος της διεξαγωγής εμπειρικών μελετών είναι να διαπιστωθεί ο βαθμός αξιοπιστίας των θεωρητικών μοντέλων. Για να βρεθούν στοιχεία πάνω στα ζητήματα συμπεριφοράς των ατόμων που αφορούν την διπλωματική εργασία, εφόσον πρόκειται για ιδιαίτερα ευαίσθητα θέματα, θα χρησιμοποιηθούν πρωτογενή στοιχεία τα οποία θα συγκεντρωθούν με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου. Το περιεχόμενο των

ερωτήσεων θα βασιστεί σε ερωτήσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί σε προηγούμενες έρευνες και περιλαμβάνεται στο βιβλίο «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα» του Νίκου Τάτσου. Στο ερωτηματολόγιο δεν θα περιλαμβάνονται εισαγωγικές ερωτήσεις από την αρχή του ερωτηματολογίου και σχεδόν όλες οι ερωτήσεις θα έχουν άμεση σχέση με το υπό διερεύνηση θέμα. Τα αίτια που οδηγούν αρκετούς φορολογούμενους στην απόκρυψη εισοδήματος, πρέπει να τα αναζητήσουμε τόσο στο επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης, στο φορολογικό σύστημα, στην πιθανότητα εντοπισμού ή στο ύψος της επιβαλλόμενης ποινής αλλά και σε άλλους παράγοντες όπως η φορολογική ηθική και οι αντισταθμιστικές δαπάνες. Έτσι στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας, μέσα από το ερωτηματολόγιο αυτό θα προσπαθήσουμε να ανακαλύψουμε τις αιτίες αυτών των φαινομένων.

1.3 Στόχοι της διπλωματικής εργασίας.

Στον όρο παραοικονομία περιλαμβάνονται οι οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες δε δηλώνονται ή δε μετρίονται από τις υφιστάμενες τεχνικές μέτρησης της οικονομικής δραστηριότητας μιας κοινωνίας. Η παραοικονομία αποτελείται από ένα μείγμα δραστηριοτήτων εκτός μηχανισμού της αγοράς όπως η παραγωγή των νοικοκυριών αλλά και από παράνομες δραστηριότητες εντός των πλαισίων της αγοράς αλλά και κυρίως όλες εκείνες οι νόμιμες δραστηριότητες της αγοράς οι οποίες δεν καταγράφονται για διάφορους λόγους όπως η φοροδιαφυγή, εισφοροδιαφυγή, κτλ. Και οι τρεις κατηγορίες οικονομικών δραστηριοτήτων λαμβάνουν χώρα σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο π.χ. οικονομικό έτος. Είναι δηλαδή το μέρος του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) το οποίο δεν μετρείται και συνεπώς δεν καταγράφεται. Σύμφωνα με τον καθηγητή Φρίντριχ Σνάιντερ, υπολογίζεται ότι η παραοικονομία στην Ελλάδα, το 2010, ήταν περίπου στο 25% του ΑΕΠ της Ελλάδας και μόλις και ξεπερνούσε τα 60 δισ. ευρώ. Τα εισοδήματα που αποκτούνται στην παραοικονομία βελτιώνουν το επίπεδο διαβίωσης. Εφόσον συμβαίνει αυτό, σύμφωνα με τον καθηγητή Μπιτζένη Αριστείδη, στην Ελλάδα η οποία βρίσκεται σε οικονομική ύφεση, η παραοικονομία αποτελεί «στήριγμα» και οικονομική ανάσα για τον Έλληνα, ο οποίος πλήττεται λόγω της ύφεσης, των αντιλαϊκών έκτακτων μέτρων και της συρρίκνωσης του εισοδήματος του (Τύπος Θεσσαλονίκης, 9-5-2012).

Οι κύριοι στόχοι της διπλωματικής διατριβής είναι:

Α) να παράσχει ένα πλαίσιο που θα επιτρέψει την κατανόηση των εννοιών της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής, της διαφθοράς, της φοροαποφυγής, της φορολογικής ηθικής, της αδήλωτης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής και των επιπτώσεων τους στο σχεδιασμό και την αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής και της νομισματοπιστωτικής πολιτικής, της πολιτικής απασχόλησης, της εισοδηματικής πολιτικής και της πολιτικής σε εθνικό και κλαδικό επίπεδο.

Β) να παραθέσει τους τρόπους αντιμετώπισης των φαινομένων της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής, της διαφθοράς και της αδήλωτης εργασίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση και πως η μείωση της γραφειοκρατίας μπορεί να δημιουργήσει πιο ανταγωνιστικές οικονομίες και μικρότερη διαφθορά.

Γ) να παραθέσει τα οφέλη και τους κινδύνους που υπάρχουν από την ένταξη στην Οικονομική Νομισματική Ένωση, τις πολιτικές επίλυσης κρίσεων και χρηματοπιστωτικής προστασίας που έχουν υιοθετηθεί από την ένωση και τρόπους για να αυξήσει η Ελλάδα τα δημοσιονομικά της έσοδα ώστε να ξεπεράσει την οικονομική κρίση και να παραμείνει ευκολότερα στη ζώνη του ευρώ.

Δ) να δοθεί μια εικόνα της έκτασης της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο και τους τρόπους μέτρησης των φαινομένων αυτών.

Ε) να γίνει κατανοητή ή και να προβλεφθεί η συμπεριφορά των φορολογουμένων μέσα από έρευνα με τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου.

1.4 Μεθοδολογία της έρευνας.

Μέσα από το δομημένο ερωτηματολόγιο στο Δήμο Θεσσαλονίκης, θα προσπαθήσουμε να ανακαλύψουμε τις αιτίες των φαινομένων της παραοικονομίας της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς. Θα εφαρμόσουμε στην έρευνα μας στρωματοποιημένη δειγματοληψία. Εφόσον ο πληθυσμός της έρευνας είναι χωρισμένος ήδη σε στρώματα που είναι τα δημοτικά διαμερίσματα θα εφαρμόσουμε αναλογική δειγματοληψία όπου σε κάθε στρώμα (δημοτικό διαμέρισμα) θα επιλέξουμε δείγμα έτσι ώστε η αναλογία του μεγέθους του δείγματος στο στρώμα, προς το μέγεθος του συνολικού δείγματος να είναι ίση με την αναλογία του μεγέθους του πληθυσμού του στρώματος προς το μέγεθος του συνολικού πληθυσμού. Αφού εξετάσουμε την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των μεταβλητών του ερωτηματολογίου, θα καταχωρήσουμε τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS 19.0 προκειμένου να αναλυθούν και να εξαχθούν τα απαραίτητα στατιστικά συμπεράσματα.

1.5 Συμπεράσματα της διπλωματικής διατριβής και η συνεισφορά της στην επιστήμη.

Η προστιθέμενη αξία της συγκεκριμένης διπλωματικής διατριβής έγκειται στο να γίνει ξεκάθαρο στον αναγνώστη, ποια προβλήματα αλλά και ποια οφέλη δημιουργεί η παραοικονομία, η φοροδιαφυγή και η διαφθορά, ποια μέτρα προωθεί η ευρωπαϊκή ένωση για την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων και με ποιους τρόπους θα μπορέσει να βγει η Ελλάδα από την οικονομική κρίση. Επιπλέον η μέθοδος που θα χρησιμοποιηθεί στην έρευνα μας θα ελεγχθεί αν μέτρησε και περιέγραψε σωστά αυτό που θέλαμε να μετρήσουμε συγκρίνοντας αν ταιριάζουν τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, με αυτά παλαιότερων ερευνών.

1.6 Ενδεικτική βιβλιογραφία - λοιπές πηγές.

Η συστηματική βιβλιογραφία για την εκτίμηση της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς στη χώρα μας είναι περιορισμένη, γεγονός που συνδέεται και με τις δυσκολίες που υπάρχουν γύρω από την θεμελιωμένη τεκμηρίωση και μέτρηση αυτών των φαινομένων. Βασικές ελληνικές πηγές για τα φαινόμενα αυτά είναι η μελέτη του IOBE του Τάτσου Ν. και του Ινστιτούτου Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, οι μελέτες των Βαβούρα Ι.Σ. και Μανωλά Γ.Α., η μελέτη του Μανεσώτη Β., οι μελέτες του Παυλόπουλου Π. Γ. Βασικές ξενόγλωσσες πηγές είναι οι μελέτες του Schneider F., του Posner, του Feige, E.L. και των Frey B. και Feld L. Επίσης πολύτιμες πηγές είναι τα δελτία τύπου της επίσημης σελίδας της ευρωπαϊκής ένωσης EUROPA. Όσον αφορά την μεθοδολογία της έρευνας, βασική πηγή είναι οι μελέτες του Ζαφειρόπουλου Κ.

1.7 Δομή της διπλωματικής διατριβής.

Το φαινόμενο της παραοικονομίας έχει αναφερθεί ως άτυπη οικονομία (in-formal economy), ανεπίσημη (unofficial) κρυφή (hidden), μαύρη (black), μη καταγεγραμμένη (unrecorded), σκιώδης (shadow), υπόγεια (underground), γκριζα (grey), παράλληλη (parallel), δυαδική (dual), οικονομία του λυκόφωτος (moonlight), μη παρατηρήσιμη (unobserved) κ.λπ.

Ο σχεδιασμός της οικονομικής πολιτικής στηρίζεται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία και τους επίσημους οικονομικούς δείκτες. Τα στοιχεία αυτά όμως είναι μη ακριβή

εξαιτίας της ύπαρξης της παραοικονομίας και παρέχουν μια στρεβλή εικόνα των εξελίξεων της οικονομίας και οδηγούν σε μια παραποιημένη οικονομική πραγματικότητα. Το θέμα της παραοικονομίας απασχολεί μεγάλο αριθμό ερευνητών, τα όργανα της κρατικής πολιτικής αλλά και το ευρύτερο κοινό. Αιτία για αυτό το γεγονός είναι ότι το φαινόμενο αυτό έχει σημαντικές επιπτώσεις σε οικονομικό όπως αναφέραμε, αλλά και σε κοινωνικό επίπεδο.

Σε οικονομικό επίπεδο οι επιπτώσεις της παραοικονομίας αναφέρονται στο σχεδιασμό και την αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής, της νομισματοπιστωτικής πολιτικής, της πολιτικής απασχόλησης, της εισοδηματικής πολιτικής και της πολιτικής σε εθνικό και κλαδικό επίπεδο.

Έτσι στο δεύτερο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με το ποια είναι η έννοια και το περιεχόμενο της οικονομικής δραστηριότητας που περιλαμβάνει την επίσημη οικονομία δηλαδή το καταγραφόμενο ή μετρούμενο ή επίσημο ΑΕΠ, την παραοικονομία όπου περιλαμβάνεται το μη καταγραφόμενο ΑΕΠ και την άτυπη οικονομία δηλαδή στην οικονομική δραστηριότητα που δεν περιλαμβάνεται στο ΑΕΠ κατά συνθήκη. Στη συνέχεια θα γίνει η εννοιολογική προσέγγιση της παραοικονομίας όπου θα αναπτύξουμε τα αίτια απόκρυψης των οικονομικών δραστηριοτήτων και τις συνέπειες αυτής της πράξης για το κοινωνικό σύνολο. Επίσης θα προσεγγίσουμε τις έννοιες της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής και της φορολογικής ηθικής και θα δούμε τους παράγοντες που τις επηρεάζουν και τις συνέπειες τους. Ακόμα θα αναλύσουμε τη σχέση που έχουν αυτοί οι όροι μεταξύ τους. Θα γίνει επίσης μια αναφορά στους φορολογικούς παραδείσους ως ένα παράδειγμα εκτεταμένης φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής. Θα εξετάσουμε επιπλέον την έννοια διαφθοράς, τις επιπτώσεις της στην οικονομική ανάπτυξη, τους παράγοντες που επηρεάζουν την έκταση της και μέτρα αντιμετώπισης της. Στη συνέχεια θα ερευνήσουμε τις έννοιες και τα χαρακτηριστικά της αδήλωτης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής καθώς και μέτρα αντιμετώπιση τους. Τέλος θα αναλύσουμε τις άτυπες δραστηριότητες και τις κατηγορίες τους.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα δούμε τους τρόπους αντιμετώπισης των φαινομένων της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής, της διαφθοράς και της αδήλωτης εργασίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει υιοθετήσει μια σειρά από πολιτικές και μέτρα για την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων. Επίσης η γραφειοκρατία δημιουργεί υψηλό διοικητικό κόστος στις επιχειρήσεις, στους πολίτες και το κράτος και η μείωση αυτής θα δημιουργούσε πιο ανταγωνιστικές οικονομίες

και μικρότερη διαφθορά, άρα καλύτερη επιχειρηματικότητα, περισσότερες θέσεις εργασίας και περισσότερα έσοδα για την κοινωνική πολιτική των κρατών.

Η Ελλάδα επίσης, είναι πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης. Στην περίοδο οικονομικής κρίσης όμως, που διανύουμε κινδυνεύει να βρεθεί εκτός της ζώνης του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, του ευρώ, λόγω της έλλειψης εσόδων. Αν αυξηθούν επομένως τα δημοσιονομικά της έσοδα, μειώνοντας τα φαινόμενα της παραοικονομίας και της διαφθοράς, θα παραμείνει ευκολότερα στη ζώνη του ευρώ και αυτό θα μας απασχολήσει στο τέταρτο κεφάλαιο.

Είναι πολύ σημαντικό επίσης για μια χώρα, να γνωρίζει την έκταση της παραοικονομίας. Η διεξαγωγή εμπειρικών μελετών έχει ως στόχο τη διαπίστωση του βαθμού αξιοπιστίας των θεωρητικών μοντέλων. Εάν λοιπόν, τα εμπειρικά δεδομένα συμπίπτουν με αυτά που προτείνει η θεωρία τότε η θεωρία επαληθεύεται. Για αυτό το λόγο στο πέμπτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε ποια είδη ερευνών υπάρχουν και ποιοι μέθοδοι έχουν χρησιμοποιηθεί για την μέτρηση της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της φορολογικής ηθικής ενώ στο έκτο κεφάλαιο θα δούμε την παραοικονομία στην Ελλάδα και σε όλο τον κόσμο με πίνακες και διαχρονική ανάλυση μέσα από μελέτες ελλήνων και ξένων ερευνητών.

Το έβδομο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την έρευνα πάνω στο θέμα της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς στον δήμο Θεσσαλονίκης που είναι ένας από τους μεγαλύτερους δήμους της Ελλάδας, έτσι ώστε να κατανοήσουμε ή και να προβλέψουμε την συμπεριφορά των φορολογουμένων αυτού του τμήματος του πληθυσμού. Για αυτό το λόγο θα συντάξουμε δομημένο ερωτηματολόγιο, το οποίο θα αποτελείται από δύο μέρη: τον τίτλο και το εισαγωγικό σημείωμα και το κυρίως ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις αφορούν την παραοικονομία, την φοροδιαφυγή, την διαφθορά και την φορολογική ηθική. Επίσης στο τέλος θα έχουμε τα δημογραφικά στοιχεία του ερωτώμενου με στοιχεία που αφορούν το φύλο, την ηλικία, την επαγγελματική κατάσταση, το εισόδημα και την εκπαίδευση. Όπως είναι φυσικό όλοι οι φορολογούμενοι δεν έχουν την ίδια τάση για φοροδιαφυγή και οι τρόποι και οι δυνατότητες για φοροδιαφυγή, εκδηλώνονται διαφορετικά σε κάθε επαγγελματική ομάδα. Έτσι θα επιχειρήσουμε μέσα από το ερωτηματολόγιο, να διερευνήσουμε κατά πόσο επηρεάζει την τάση για φοροδιαφυγή το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης στη χώρα μας και θα εξετάζονται οι απόψεις των πολιτών γύρω από το φορολογικό σύστημα. Ακόμα η πιθανότητα εντοπισμού όσων φοροδιαφεύγουν εξαρτάται τόσο από την ποιότητα του φορολογικού ελέγχου, όσο

και από την αποτελεσματικότητα και αμεροληψία των φοροεισπρακτικών μηχανισμών, στο να εισπράξουν τους πραγματικά αναλογούντες φόρους. Ακόμα, μέσα από το ερωτηματολόγιο θα ερευνηθεί η φορολογική ηθική ως παράγοντας που επηρεάζει την τάση για φοροδιαφυγή καθώς και συχνότητα με την οποία οι πολίτες δηλώνουν το γεγονός ότι εμφανίζονται φαινόμενα συνδιαλλαγής σε διάφορους τομείς κρατικής δραστηριότητας καθώς και η προκλητικότητα με την οποία εκδηλώνονται τα φαινόμενα διαφθοράς στον δημόσιο τομέα. Θα επιχειρήσουμε επίσης να εκτιμήσουμε την σημασία που έχουν οι ποινές σε σχέση με άλλους παράγοντες οι οποίοι αποτρέπουν την φοροδιαφυγή.

Στη συνέχεια οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου καταχωρήθηκαν στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS 19.0 προκειμένου να αναλυθούν και να εξαχθούν τα απαραίτητα στατιστικά συμπεράσματα.

Τέλος, αφού αναλύσαμε τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου, προσπαθήσαμε να βγάλουμε χρήσιμα συμπεράσματα και προτείναμε λύσεις για την περίπτωση της Ελλάδας, αφού λάβουμε υπόψη και όλη τη βιβλιογραφική ανασκόπηση της διπλωματικής εργασίας στο όγδοο κεφάλαιο.

2. Παραοικονομία – Φοροδιαφυγή - Διαφθορά: Εννοιολογικά ζητήματα, αίτια αυτών και συνέπειες για την επίσημη οικονομία.

2.1 Η έννοια και το περιεχόμενο της οικονομικής δραστηριότητας.

Το ΑΕΠ αποτελεί βασικό οικονομικό δείκτη μιας χώρας, εφόσον αποτελεί κριτήριο για την αξιολόγηση της εξέλιξης πολλών οικονομικών μεταβλητών και κοινωνικών δεικτών. Οι τυχόν μεταβολές του σε σταθερές τιμές δείχνουν το ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας και επηρεάζουν πολλές άλλες οικονομικές μεταβλητές. Επίσης το πραγματικό κατά κεφαλή ΑΕΠ σε ισοτιμίες σταθερής αγοραστικής δύναμης δείχνει το βιοτικό επίπεδο της χώρας¹. Η συνολική οικονομική δραστηριότητα μπορεί να καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς ή δεν καταγράφεται (παραοικονομία). Δημιουργεί η συνολική οικονομική δραστηριότητα, εισοδήματα συντελεστών παραγωγής που δηλώνονται από τους κατόχους τους ή που δεν δηλώνονται και αυτά τα εισοδήματα θα έπρεπε κανονικά να φορολογούνται με φόρο εισοδήματος. Επιβαρύνεται μάλιστα η συνολική οικονομική δραστηριότητα με έμμεσους φόρους στην παραγωγή ή στην κατανάλωση.

Κατά τους Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., (2004)², (2006)³ η συνολική οικονομική δραστηριότητα μπορεί να διακριθεί:

- στην επίσημη οικονομία η οποία περιλαμβάνει το καταγραφόμενο ή μετρούμενο ή επίσημο ΑΕΠ
- στη παραοικονομία όπου περιλαμβάνεται το μη καταγραφόμενο ΑΕΠ ή η διαφεύγουσα οικονομική δραστηριότητα. Με κριτήριο την νομιμότητα μπορούν να διακριθούν οι δραστηριότητες αυτές σε νόμιμες και παράνομες.
- στην άτυπη οικονομία δηλαδή στην οικονομική δραστηριότητα που δεν περιλαμβάνεται στο ΑΕΠ κατά συνθήκη. Άτυπες θεωρούνται οι δραστηριότητες εκείνες, που δεν καταγράφονται από επίσημες στατιστικές και δε ρυθμίζονται από κρατικούς διοικητικούς μηχανισμούς. Τέτοιου είδους δραστηριότητες είναι η χωρίς αμοιβή εργασία, δηλαδή αυτές που δεν

¹ Βλ. Βαβούρας Ι.Σ., Μανωλάς Γ.Α. (2004) «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος*», Εκδόσεις Παπαζήση, σσ. 17-20

² Βλ. «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος*», οπ.αν.παρ σελ. 24

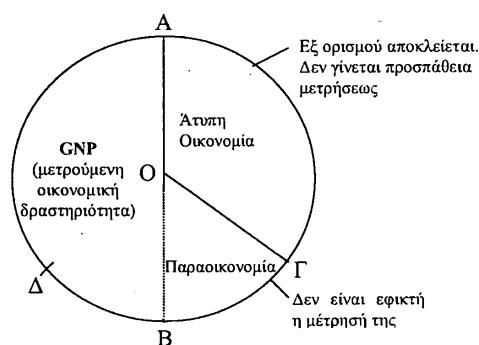
³ Βλ. Βαβούρας Ι.Σ., Μανωλάς Γ.Α. (2006) «*Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες*» Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα σελ. 275

υπόκεινται σε ρύθμιση από το μηχανισμό της αγοράς όπως είναι η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών για ίδια χρήση ή στα πλαίσια κάποιας εθελοντικής δράσης.

Κατά τον Παυλόπουλο, Π. (1987)⁴, (2002)⁵ η οικονομική δραστηριότητα μπορεί να παρασταθεί με το εμβαδό ενός κύκλου (βλέπε διάγραμμα 2.1). Από το συνολικό εμβαδό του κύκλου, το ΑΟΓΑ, εμφανίζει την άτυπη οικονομία δηλαδή την οικονομική δραστηριότητα που δεν περιλαμβάνεται στο ΑΕΠ κατά συνθήκη για λόγους στατιστικής αδυναμίας. Το ΑΔΒΓΟΑ αποτελεί το καταγεγραμμένο ΑΕΠ (επίσημη οικονομία) και ΒΟΓ το μη καταγεγραμμένο ΑΕΠ που δεν είναι εφικτή η μέτρηση του άρα η παραοικονομία.

Διάγραμμα 2.1
Διαγραμματική απεικόνιση της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας.

Μήπως όμως αποτελεί μύθο η χρήση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος ως δείκτη μέτρησης της ευημερίας και του επιπέδου ζωής των πολιτών μιας χώρας; Γιατί, μπορεί η αύξηση του ΑΕΠ να είναι αποτέλεσμα βελτίωσης ποιοτικών χαρακτηριστικών, αλλά μπορεί να είναι και ένα πληθωριστικό αποτέλεσμα. Συνήθως η πληροφόρηση για το ΑΕΠ δεν είναι ποιοτική εφόσον δεν εξετάζεται το είδος, η ποιότητα, η χρησιμότητα των προϊόντων που παράγονται, ο τρόπος που τα παραγόμενα αγαθά διανέμονται μεταξύ των ατόμων της χώρας και η πρόσβαση κάθε πολίτη σε αυτά. Ακόμα δεν υπάρχει πληροφόρηση για την ποιότητα και την

⁴ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση», οπ.αν.παρ., σελ. 34

⁵ Βλ. Παυλόπουλος Π.Γ. (2002) «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα : επανεξέταση», Ι.Τ.Ε.Π Αθήνα, σσ. 133-134

Διαθέσιμο στο:

<http://www.grhotels.gr/GR/xee/ITEP/DocLib2/Forms/itemview.aspx?ID=58>

Ημερομηνία πρόσβασης 11-6-2012

τεχνολογική βελτίωση των προϊόντων που καταναλώνονται. Όταν επομένως δεν εξετάζουμε το αποπληθωρισμένο ΑΕΠ, αλλά το ΑΕΠ σε απόλυτες τιμές, τότε υπάρχει σφάλμα μεροληψίας γιατί θεωρούμε ως κάτι θετικό, την διαχρονική αύξηση του ΑΕΠ, ενώ μπορεί να είναι αποτέλεσμα πληθωρισμού (Μπιτζένης Α., 2006)⁶. Άρα δεν αποτελεί το ΑΕΠ, τέλειο μέτρο του επιπέδου οικονομικής ευημερίας μιας χώρας και του ρυθμού μεταβολής της διότι σύμφωνα και με τον Παυλόπουλο, Π. (1987)⁷ δεν περικλείει όλες τις δραστηριότητες που έχουν σχέση με την θετική ή αρνητική οικονομική ευημερία, μπορεί να περικλείει δραστηριότητες που να αμφισβητούνται ως πηγές οικονομικής ευημερίας ενώ δεν περιλαμβάνει και τις μη οικονομικές δραστηριότητες που την προάγουν. Ας σημειωθεί ακόμα ότι στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες, οι εθνικοί λογαριασμοί δεν καταρτίζονται βάση των φορολογικών δηλώσεων και έτσι στο ΑΕΠ περιλαμβάνεται και μεγάλο μέρος της παραοικονομίας. Γενικά σύμφωνα με τους Βαβούρα Ι. κ.α. (2010)⁸ η οικονομική ανάπτυξη επηρεάζεται εκτός από μακροοικονομικούς και από θεσμικούς παράγοντες. Το θεσμικό πλαίσιο επηρεάζει τόσο το κόστος παραγωγής όσο και το κόστος των συναλλαγών, το οποίο μάλιστα είναι πολύ υψηλό όταν δεν είναι σαφώς προσδιορισμένα τα δικαιώματα ιδιοκτησίας ή όταν δεν επικρατεί ο κανόνας δικαίου. Όταν το κόστος των συναλλαγών είναι πολύ μεγάλο, τότε οι οικονομικές μονάδες για να αναπτύξουν τις δραστηριότητες τους καταφεύγουν προς την παραοικονομία, τη φοροδιαφυγή και τη διαφθορά.

---

⁶ Βλ. Μπιτζένης, Α.(2006) Ο μύθος της χρήσης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) ως δείκτη μέτρησης της ευημερίας και του επιπέδου ζωής των πολιτών μιας χώρας, *Νέα Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, 11ο τεύχος, Σεπτέμβριος 2006

⁷ Βλ. Παυλόπουλος, Π. (1987), «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση*», Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα, σελ. 39

⁸ Βλ. Βαβούρας Ι., Μανωλάς Γ., Συρμαλή Μ.Ε., Σφακιανάκης Γ. (2010) «*Διαφθορά, διακυβέρνηση και ανάπτυξη*» σελ. 4, Διαθέσιμο στο:

http://www.panteion.gr/kediva/Vavouras_WorkshopRethymno_Final.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

2.2 Εννοιολογική προσέγγιση της παραοικονομίας: Αίτια και συνέπειες για την επίσημη οικονομία.

2.2.1 Ορισμός.

Η έννοια της οικονομικής δραστηριότητας η οποία δεν καταγράφεται, είτε για το λόγο ότι την αποκρύπτουν αυτοί που τη διεξάγουν, είτε για το λόγο ότι οι στατιστικές υπηρεσίες δεν διαθέτουν την κατάλληλη προς αυτό οργάνωση, έχει επικρατήσει στη χώρα μας να ονομάζεται **παραοικονομία**. Αποκαλείται έτσι, πιθανόν για να δώσει στο όρο κάποια χροιά παραβάσεως της εννόμου τάξεως και των κανόνων λειτουργίας της οικονομίας ενώ στη διεθνή βιβλιογραφία ονομάζεται «shadow economy - σκιώδης», «informal economy – άτυπη οικονομία», «hidden - κρυφή», «parallel - παράλληλη», «black – μαύρη», «moonlight - οικονομία του λυκόφωτος», «unrecorded - μη καταγραφόμενη», υπόγεια (underground), «γκρίζα – grey», «δυναδική – dual», «μη παρατηρήσιμη – unobserved» κ.τ.λ. (Παυλόπουλος Π. Γ., 2002)⁹.

Δεν υπάρχει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός της παραοικονομίας, και έτσι οι διάφοροι ορισμοί καλύπτουν τις ίδιες ακριβώς δραστηριότητες (Blades, 1982, McAfee, 1980). Ο Schneider F. (1986)¹⁰, και (1990)¹¹, ως παραοικονομία θεωρεί τις οικονομικές δραστηριότητες που δημιουργούν προστιθεμένη αξία και άρα θα έπρεπε να περιλαμβάνονται στο εθνικό εισόδημα, αλλά δεν καταγράφονται από τις αρμόδιες εθνικές υπηρεσίες μέτρησης. Για να υπάρχει παραοικονομία επομένως απαραίτητη προϋπόθεση είναι η παραγωγική δραστηριότητα να δημιουργεί προστιθεμένη αξία, δηλαδή να βελτιώνει την ευημερία αυτών που την ασκούν. Κατά τον Tanzi (1980) είναι το ΑΕΠ που δεν μετρείται από τις επίσημες στατιστικές επειδή είτε δεν δηλώνεται καθόλου, είτε δηλώνεται μερικώς, ενώ ο Macafee (1980) ορίζει την

⁹ Βλ. Παυλόπουλος Π. Γ. (2002) *Η παραοικονομία στην Ελλάδα Επανεξέταση*, Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων, σελ 129

Διαθέσιμο στο:

<http://www.grhotels.gr/GR/xee/ITEP/DocLib2/Forms/itemview.aspx?ID=58>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

¹⁰ Βλ. Schneider F., (1986), «Estimating the size of the Danish shadow economy using the currency demand approach: An attempt», *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 88, No4, p. 643

Διαθέσιμο στο:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/3440435?uid=3738128&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101132733263>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

¹¹ Βλ. Schneider F. (1990) «*Το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας στα κράτη – μέλη του Ο.Ο.Σ.Α.: μια προκαταρκτική διερεύνηση*» στο «*Παραοικονομία*» Βαβούρας Ι.Σ (επιμ), εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 267

παραοικονομία ως το μη καταγεγραμμένο εισόδημα συντελεστών παραγωγής που περιλαμβάνεται στο GDP. Επίσης ο Blades (1982), περιλαμβάνει στον ορισμό της παραοικονομίας τις οικονομικές δραστηριότητες που θα έπρεπε να καλύπτονται από το ΑΕΠ, αλλά στην πράξη μπορεί να παραλείπονται γιατί αποκρύπτονται από τις δημόσιες αρχές¹² ενώ κατά τον Gutmann (1979) παραοικονομία είναι το άθροισμα των αποκρυπτόμενων εισοδημάτων τα οποία δεν φορολογούνται¹³. Ο Feige (1979) έχει ένα ευρύτερο ορισμό και θεωρεί ως παραοικονομία το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται αλλά που δεν καταγράφονται από τις υφιστάμενες τεχνικές μέτρησης της οικονομικής δραστηριότητας μιας κοινωνίας¹⁴. Σ' αυτό τον ορισμό περιλαμβάνονται στοιχεία τα οποία δεν περιλαμβάνονται στους εθνικούς λογαριασμούς, όπως η αυτοεξυπηρέτηση και η οικιακή εργασία ενώ στους ορισμούς των Tanzi και Macafee περιλαμβάνονται μόνο στοιχεία τα οποία θα ήταν τμήμα της εθνικο-λογιστικής διαδικασίας αλλά δεν μετρούνται. Ο Matthews K.G.P. ορίζει την παραοικονομία ως τη συνολική αξία των αγαθών και των υπηρεσιών τα οποία παράγονται και ανταλλάσσονται, αλλά δεν καταγράφονται στους εθνικούς λογαριασμούς με σκοπό την αποφυγή της φορολογίας ή κάποιας άλλης δημοσιονομικής ποινής.¹⁵ Στον όρο παραοικονομία κατά τον Τάτσο Ν. (2001)¹⁶ καλύπτονται οι δραστηριότητες εκείνες, που αν και θα έπρεπε κανονικά να περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ, ωστόσο δεν περιλαμβάνονται, γιατί κάποιος ή κάποιοι από αυτούς που έχουν συμμετοχή στην πραγματοποίησή αυτών των δραστηριοτήτων, προσπάθησε να τις αποκρύψει από τις δημόσιες αρχές. Η παραοικονομία επίσης σύμφωνα με τους Παλαιολόγου Ι, Κασσάρ Γ, (2003)¹⁷ περιλαμβάνει όλη τη μη μετρούμενη οικονομική δραστηριότητα που είναι (α) η αδήλωτη νόμιμη παραγωγή, (β) η αδήλωτη παραγωγή σε είδος που αναφέρεται σε κλοπές από τους εργαζομένους σε χώρους εργασίας και (γ) η παράνομη παραγωγική δραστηριότητα που δημιουργεί προστιθεμένη αξία. Κατά τους Βαβούρα Ι. και Μανωλά Γ. (2006) παραοικονομία

¹² Βλ. Blades, D. (1982), "The Hidden Economy and the National Accounts", OECD, Occasional Studies, Paris, p. 30

¹³ Βλ. Gutmann P.M., (1979), "The Subterranean Economy", Taxing and Spending, Vol. 2, No 2.

¹⁴ Βλ. Feige, E.L., (1979), "How Big is The Irregular Economy?", *Challenge*, Vol. 22, No 5, p. 6

¹⁵ Βλ. Matthews K.G.P. (1990) «*Το Μέγεθος της Παραοικονομίας: Μια Μεθοδολογική Επισκόπηση*» στο «*Παραοικονομία*» Βαβούρας Ι.Σ (επιμ), εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σελ. 35-39

¹⁶ Βλ. Τάτσο Ν., Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (2001), «*Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα., σελ 27

¹⁷ Βλ. Παλαιολόγου Ι, Κασσάρ Γ (2003) «*Εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας στην Ελλάδα 1960-2000*», «*ΣΠΟΥΔΑΙ, Τόμος 53, Τεύχος 3^ο*», σελ. 16-17

Διαθέσιμο στο:

http://digilib.lib.unipi.gr/spoudai/bitstream/spoudai/105/1/t53_n3_14to36.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

είναι οι οικονομικές δραστηριότητες, που δημιουργούν εισοδήματα συντελεστών παραγωγής άρα κανονικά θα έπρεπε να καταγράφονται στις στατιστικές εκτιμήσεις της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, όπως είναι το ακαθάριστο εγχώριο ή εθνικό προϊόν, αλλά δεν συμπεριλαμβάνονται σ' αυτές, λόγω της μερικής ή ολικής απόκρυψης τους από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες¹⁸. Κατά τον Παυλόπουλο (2002) η παραοικονομία είναι τμήμα της οικονομικής δραστηριότητας, που ενώ θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν εφόσον δημιουργεί προστιθέμενη αξία - βάσει της εθνικολογιστικής πρακτικής (ορισμών και συμβατικοτήτων που έχουν υιοθετηθεί), παρ' όλα αυτά, για διάφορους λόγους δεν καθίσταται δυνατό να καταγραφεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες μετρήσεως¹⁹. Είναι μεν, αναγκαία συνθήκη η παραγωγική δραστηριότητα να δημιουργεί προστιθέμενη αξία, αλλά δεν είναι και ικανή συνθήκη, αφού οι δραστηριότητες της άτυπης οικονομίας βρίσκονται εκτός του συστήματος τιμών - αγοράς όπως για παράδειγμα οι δραστηριότητες του νοικοκυριού, η φροντίδα των παιδιών κτλ. που δεν καταγράφονται στους Εθνικούς Λογαριασμούς. Επίσης δεν περιλαμβάνονται και οι δραστηριότητες που λόγω ανεπάρκειας των αρμόδιων υπηρεσιών, δεν έχουν καταγραφεί στους Εθνικούς Λογαριασμούς, και επομένως εξαρτάται από τη στατιστική οργάνωση της χώρας, το πόσο μικρή θα είναι η μη καταγραφόμενη οικονομική δραστηριότητα.²⁰ Κατά τον Νάστα Ε. (2007)²¹ η παραοικονομία, αποτελείται από δραστηριότητες εκτός μηχανισμού της αγοράς (π.χ. παραγωγή των νοικοκυριών), δραστηριότητες παράνομες που είναι εντός των πλαισίων της αγοράς (π.χ. απαγορευμένη παραγωγή - διάθεση ουσιών) και νόμιμες δραστηριότητες της αγοράς που δεν καταγράφονται για διάφορους λόγους (φοροδιαφυγή, φοροκλοπή).

Το υπουργείο Οικονομικών (2011)²² τέλος, εντοπίζει την παραοικονομία στην Ελλάδα στα εξής εισοδήματα:

¹⁸ Βλ. Βαβούρας Ι.Σ., Μανωλάς Γ.Α. (2006) «Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες» Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ 273

¹⁹ Βλ. «Η παραοικονομία στην Ελλάδα Επανεξέταση», οπ.αν.παρ. σσ. 132-133

²⁰ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ. σελ.28

²¹ Βλ. Νάστας Ε. (2007) «Το θεωρητικό πλαίσιο της διάκρισης ανάμεσα στην φοροδιαφυγή και στην παρα-οικονομία», *ε-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας* τεύχος 1, τόμος 2, σελ. 65

Διαθέσιμο στο:

http://e-jst.teiath.gr/issue_4_2007/nastas_4.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 11-6-2012

²² Βλ. Υπουργείο Οικονομικών (2011) Εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής 2011-2013 Πολίτες και πολιτεία Μαζί, σελ. 8

Διαθέσιμο στο:

<http://www.ppozidis.gr/keimeno2.5.2011.pdf> και <http://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/12197>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

- Εισοδήματα που ενώ αποκτώνται νόμιμα, παρόλα αυτά, δεν δηλώνονται στις φορολογικές αρχές άρα μιλάμε για φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή. Τέτοια είναι τα εισοδήματα είτε από δεύτερη εργασία είτε από εργασία ατόμων που λαμβάνουν επίδομα ανεργίας.
- Εισοδήματα από δραστηριότητες που είναι παράνομες. Εδώ ανήκουν η τοκογλυφία, το μαύρο χρήμα δηλαδή δραστηριότητες όπου έχουμε χρηματισμό και διαφθορά, το λαθρεμπόριο διαφόρων ειδών (καυσίμων, ποτών, τσιγάρων, ναρκωτικών κλπ.) και το παραεμπόριο (πλανόδιο εμπόριο από οικονομικούς μετανάστες και στεγασμένο εμπόριο χωρίς έκδοση αντίστοιχων παραστατικών πώλησης).
- Εισοδήματα από δραστηριότητες που είναι εκτός μηχανισμού αγοράς. Τέτοιες είναι η διάθεση ειδών παραγόμενων κατ' οίκον κλπ.

2.2.2 Αιτίες απόκρυψης των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Το μέγεθος της παραοικονομίας επηρεάζεται από οικονομικούς και μη οικονομικούς παράγοντες. Για να υπάρχει παραοικονομία, πρέπει να υπάρχουν οι κατάλληλες δυνατότητες (ευκαιρίες) και επιπλέον, η ωφέλεια για όσους δραστηριοποιούνται στην παραοικονομία, θα πρέπει να είναι μεγαλύτερη από το κόστος πιθανής αποκάλυψης τους. Το να αναπτύσσουν τα άτομα παραοικονομικές δραστηριότητες εξαρτάται με άλλα λόγια, από τις δυνατότητες που τους παρέχει ο διοικητικός μηχανισμός καθώς και από τον κίνδυνο αποκάλυψης τέτοιων δραστηριοτήτων. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν το μέγεθος της παραοικονομίας, δεν επηρεάζουν ομοιόμορφα όλα τα άτομα και όλες τις επιχειρήσεις. Αποτρεπτικό παράγοντα ωστόσο, για την αύξηση του μεγέθους της παραοικονομίας, μπορούν να αποτελέσουν η πολύ μεγάλη προσδοκώμενη ποινή σε συνδυασμό με την μεγάλη πιθανότητα εντοπισμού και καταδίκης. Η συμμετοχή στην παραοικονομία ωφελεί εργοδότες και εργαζομένους και βασίζεται σε αμοιβαίο συμφέρον εφόσον αυξάνεται αφενός το εισόδημα του εργαζόμενου, και αφετέρου μειώνεται το κόστος για τον εργοδότη. Επιπλέον οι εργαζόμενοι εκτός από την απόκτηση συμπληρωματικού εισοδήματος στην παραοικονομία αισθάνονται σύμφωνα με τον De Grazia R.

(1982)²³ αίσθημα ανεξαρτησίας και ικανοποίησης προσωπικής εφόσον τους επιτρέπεται η πλήρης χρησιμοποίηση ή βελτίωση των επαγγελματικών τους προσόντων.

Από τους οικονομικούς παράγοντες κύρια αιτία είναι η φορολογία και από τους μη οικονομικούς παράγοντες που μπορεί να είναι κοινωνικοί, διοικητικοί, ψυχολογικοί κλπ.), βασική αιτία είναι οι θεσμικοί περιορισμοί (ρυθμίσεις, απαγορεύσεις κλπ.) που επιβάλλει το κράτος για την πραγματοποίηση κοινωνικοοικονομικών σκοπών (Παυλόπουλος, Π., 1987)²⁴. Σ' αυτό συμφωνούν και οι Βαβούρας Ι.- Μανωλάς Γ. (2004)²⁵ που θεωρούν την αποφυγή φορολογικών και άλλων επιβαρύνσεων που προκύπτουν από την ισχύουσα νομοθεσία (φοροδιαφυγή ή εισφοροδιαφυγή) ως μία από τις βασικές αιτίες για τις οποίες οι πολίτες αποκρύπτουν τις οικονομικές δραστηριότητες τους που θα έπρεπε κανονικά να περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ. Το φορολογικό βάρος εκφράζεται από τη σχέση του συνόλου των φορολογικών εσόδων προς το ΑΕΠ, από τον τρόπο με τον οποίο το αντιλαμβάνονται οι φορολογούμενοι και από το κόστος σε όρους χρηματικών ή ανάλωσης χρόνου, που δημιουργούν οι ρυθμίσεις κάθε είδους για τους συμβαλλόμενους δηλαδή εργοδότες και εργαζομένους, εφόσον τα άτομα επιθυμούν μεγιστοποίηση της ευημερίας τους (Παυλόπουλος, Π. (1987)²⁶. Μέρος της φοροδιαφυγής αφορά εισοδήματα που δε δηλώνονται, άρα υπάρχει χαμηλότερη φορολογική επιβάρυνση, και προέρχονται είτε από δεύτερη απασχόληση είτε από αυτοαπασχόληση. Επίσης είναι δυνατόν να έχουμε την μη δήλωση αγορών προϊόντων και υπηρεσιών, αφού σ' αυτή την περίπτωση, πωλητές και αγοραστές συμφωνούν αμοιβαία για να αποφύγουν την καταβολή φόρου εισοδήματος, ΦΠΑ ή άλλων εμμέσων φόρων. Οι ρυθμίσεις που κατά τον Μανεσιώτη Β. (1990)²⁷ παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την παραοικονομία είναι επίσης όσες έχουν σχέση με την αγορά εργασίας (κατώτατο ημερομίσθιο, αμοιβή γυναικών, αλλοδαπών, ασφάλεια εργαζομένων κλπ.), με την αγορά συναλλάγματος, με κανονισμούς που

---

²³ Βλ. De Grazia R. (1982) "Clandestine Employment: A Problem of our Times" in V. Tanzi (ed.) *The Underground Economy in the United States and Abroad*, MA: Lexington Books, p. 36

Διαθέσιμο στο:

<http://www.foreignaffairs.com/articles/36289/william-diebold-jr/the-underground-economy-in-the-united-states-and-abroad>

Ημερομηνία πρόσβασης 27-11-2012

²⁴ Βλ. «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση*», οπ.αν.παρ., σσ. 45-47

²⁵ Βλ. «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος*», σσ. 21-23

²⁶ Βλ. «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση*», οπ.αν.παρ., σελ. 46

²⁷ Βλ. Μανεσιώτης Β. (1990) «*Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή: Μια Πρώτη Διερεύνηση της Μεταξύ τους Σχέσης*», στο Παραοικονομία, Ι. Βαβούρας (επιμ.), Εκδόσεις Κριτική, σελ. 164.

αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος, με την απαγόρευση παραγωγής και εμπορίας αγαθών από ιδιώτες. Έτσι, μπορεί να έχουμε απόκρυψη οικονομικής δραστηριότητας και απασχόλησης για την αποφυγή των επιβαρύνσεων που προβλέπει ο νόμος όσον αφορά όρους εργασίας (κατώτατα όρια μισθών - ημερομισθίων, καθιέρωση αδειών εργασίας για τους αλλοδαπούς) και τις συνθήκες ασφάλειας, υγιεινής και περιβάλλοντος των εργαζομένων, δηλαδή κοινωνικοοικονομικές αιτίες.

Με κριτήριο την νομιμότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων, μπορούμε να διακρίνουμε στην παραοικονομία νόμιμες και παράνομες δραστηριότητες. Έτσι, άλλη αιτία για την οποία οι πολίτες αποκρύπτουν τις οικονομικές δραστηριότητες τους, είναι η παραγωγή και διακίνηση παράνομων αγαθών και υπηρεσιών. Οι παράνομες δραστηριότητες είναι αυτές που δεν επιτρέπονται από το νόμο αλλά δημιουργούν εισοδήματα ή προστιθέμενη αξία και δε δηλώνονται άρα δεν καταγράφονται. Οι θεσμικοί περιορισμοί που επιβάλλονται στις παράνομες επομένως οικονομικές δραστηριότητες (χαρτοπαιξία, λαθρεμπόριο, κλπ.) κάνουν την δραστηριοποίηση στον τομέα της παραοικονομίας να αποτελεί μονόδρομο.

Υπάρχουν επίσης αδυναμίες (ελλείψεις τεχνικές σε στατιστικές έρευνες και αδυναμίες στη μεθοδολογία) όσον αφορά την καταγραφή όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων από τις στατιστικές υπηρεσίες που ευνοούν την ύπαρξη παραοικονομίας.

Η χαμηλή φορολογική ηθική ή ο περιορισμένος βαθμός αποδοχής της κρατικής εξουσίας αποτελεί ακόμα μια αιτία για παραοικονομία. Ως φορολογική ηθική ή επίπεδο φορολογικής συνείδησης ή βαθμός αποδοχής της κρατικής εξουσίας καλείτε η ψυχολογική στάση των πολιτών απέναντι στο κράτος και την κρατική εξουσία. Αν το θεωρούν καταπιεστικό και μη αποτελεσματικό μηχανισμό που ελαττώνει το εισόδημα τους, στρέφονται περισσότερο στην παραοικονομία. Αν το θεωρούν ως αναγκαίο μηχανισμό για την κοινωνική ανάπτυξη και ευημερία, τότε υπάρχει σε μικρότερο βαθμό η παραοικονομία.

Συχνά η παραοικονομία γίνεται ανεκτή από το κράτος ή και ενισχύεται από αυτό. Επηρεάζει το μέγεθος της παραοικονομίας και ο διοικητικός μηχανισμός αλλά και η πολιτική βούληση. Η παραοικονομία επηρεάζει θετικά, αλλά βραχυχρόνια, την εξυπηρέτηση ορισμένων σκοπών της οικονομικής πολιτικής (αντιμετώπιση ανεργίας, βελτίωση θέσης ισοζυγίου πληρωμών), ή εξυπηρετεί συμφέροντα ατόμων ή

κοινωνικών ομάδων που μπορούν να επηρεάζουν αποφάσεις φορέων της οικονομικής πολιτικής (Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ. (2004)²⁸.

Άλλες αιτίες για ύπαρξη παραοικονομίας κατά τον Τάτσο Ν., (2001)²⁹ είναι:

Το επίπεδο ανεργίας αφού τα κίνητρα για εύρεση εργασίας, όχι στην επίσημη, αλλά στην ανεπίσημη αγορά εργασίας είναι μεγάλα, ιδιαίτερα όταν κάποιος άνεργος λαμβάνει επίδομα ανεργίας και άρα έχει εξασφαλισμένο ένα εισόδημα, οπότε δέχεται να εργαστεί με χαμηλότερο επίπεδο αμοιβής. Επίσης οι επιχειρήσεις αναζητούν ανειδίκευτη εργασία στη δευτερεύουσα αγορά εργασίας διότι οι θεσμικοί περιορισμοί που θέτει το κράτος, αυξάνουν το κόστος και δημιουργούν προσκόμματα σ' αυτές γύρω από την αγορά εργασίας.

Οι υψηλές εισφορές που καταβάλλονται από εργοδότες και εργαζομένους για την κοινωνική ασφάλιση αποτελούν και αυτές κίνητρο για την παραοικονομία.

Επίσης οι κοινωνικές παροχές που προσφέρει το κράτος σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες πληθυσμού (απόρους, ανέργους, άτομα με χαμηλό εισόδημα) ωθεί ορισμένους να παρουσιάζονται εικονικά ως τέτοιοι, για να επωφεληθούν τέτοιων παροχών. Όπως γίνεται κατανοητό το αυξημένο επίπεδο μεταβιβαστικών πληρωμών με μορφές όπως είναι τα επιδόματα κάθε είδους (ανεργίας, υγειονομικής περίθαλψης, συντάξεων κλπ.) αποτελούν αντικίνητρα για την απασχόληση στη νόμιμη οικονομία (Παυλόπουλος, Π. (1987)³⁰.

Ο βαθμός ανάπτυξης της οικονομίας επηρεάζει ακόμα την παραοικονομία. Στις χώρες με υψηλό βαθμό ανάπτυξης, έχουμε ανεπτυγμένο τον τομέα των υπηρεσιών στον οποίο παρατηρούμε περισσότερο την ύπαρξη παραοικονομικών δραστηριοτήτων, εφόσον συνδυάζεται συχνά με χαλαρά και αναποτελεσματικά μέσα εκ μέρους του κράτους για τον εντοπισμό παραβάσεων.

Διαρθρωτικοί παράγοντες επίσης αποτελούν αιτία για παραοικονομία. Κάποιοι οικονομικοί τομείς είναι πιθανόν να δραστηριοποιούνται περισσότερο στην παραοικονομία σε σχέση με κάποιους άλλους όπως είναι η βιομηχανία χαμηλής εντάσεως κεφαλαίου ή οι αλλοδαποί εργάτες, άρα, αν αυξηθεί η οικονομική τους δραστηριότητα θα αυξηθεί και η παραοικονομία σε σχέση με την επίσημη οικονομία.

²⁸ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», σσ. 21-23

²⁹ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ., σσ. 35-38

³⁰ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση», οπ.αν.παρ., σελ. 45

2.2.3 Παράνομες και ανήθικες οικονομικές συναλλαγές.

Σκοπός της μη καταγραφής κάποιας δραστηριότητας είναι συνήθως η αποφυγή της φορολογίας, αλλά δεν είναι απαραίτητο να συμβαίνει πάντοτε αυτό και ο λόγος είναι ότι μέρος της παραοικονομίας αποτελούν και όλες οι παράνομες δραστηριότητες, όπως είναι το εμπόριο όπλων, το εμπόριο ναρκωτικών, το εμπόριο λευκής σαρκός κ.λ.π. Όπως αναφέραμε παραπάνω με κριτήριο την νομιμότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων, μπορούμε να διακρίνουμε στην παραοικονομία νόμιμες και παράνομες δραστηριότητες. Νόμιμες είναι αυτές που διεξάγονται παράνομα για αποφυγή φορολογικών και άλλων επιβαρύνσεων. Οι δραστηριότητες (νόμιμες ή παράνομες) που διεξάγονται ύστερα από συμφωνία των επιμέρους μερών και δεν υπάρχει εξαναγκασμός, εντάσσονται στη μετρήσιμη οικονομία, σύμφωνα με τις οδηγίες που ισχύουν για το σύστημα εθνικών λογαριασμών. Δεν υπάρχει γενικά ταύτιση απόψεων γύρω από τις παράνομες, μη νόμιμες, δραστηριότητες, για το αν θα πρέπει να περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ συναλλαγές που δεν ωφελούν το κοινωνικό σύνολο ή δραστηριότητες που απασχολούν πόρους σε ανεπάρκεια και υπάρχει για αυτές αγοραία ζήτηση. Το στοιχείο της αμοιβαίας συναίνεσης που είναι χαρακτηριστικό της παραοικονομικής δραστηριότητας αποτελεί τον πιο σημαντικό περιορισμό για την αποκάλυψη της (Βαβούρας Ι.- Μανωλάς Γ., 2006)³¹. Τα επιχειρήματα όσων πιστεύουν ότι οι παράνομες δραστηριότητες πρέπει να μείνουν εκτός της οριοθετικής γραμμής παραγωγής³² είναι ότι αυτού του είδους οι δραστηριότητες, εκ φύσεως δεν μπορούν να μετρηθούν με ακρίβεια και ακόμα και αν μπορούσαν να μετρηθούν σε τρέχουσες τιμές, δεν θα μπορούσε να βρεθεί βάση αναγωγής της τρέχουσας αυτής αξίας, σε αξία σταθερών τιμών, ενώ οι εθνικοί λογαριασμοί, ως πηγή πληροφόρησης γύρω από την ευημερία μιας κοινωνίας, θα έπασχαν από ανυποληψία. Από την άλλη, τα επιχειρήματα αυτών που θέλουν τις παράνομες δραστηριότητες που δεν γίνονται με εξαναγκασμό, εντός της οριοθετικής γραμμής παραγωγής είναι ότι αν είχαμε σημαντικό περιορισμό της εγκληματικής συμπεριφοράς, το μέγεθος του ΑΕΠ ως δείκτης οικονομικής ανάπτυξης δεν θα είχε αξιοπιστία, ότι κάποιες παράνομες δραστηριότητες παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες που περιλαμβάνονται στους εθνικούς λογαριασμούς και μάλιστα ανταγωνίζονται

³¹ Βλ. «Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες», οπ.αν.παρ. σελ. 276

³² Σύνολο κανόνων που βοηθούν όσους ασχολούνται με την μέτρηση των εθνικών λογαριασμών, να αποφασίσουν για το αν κάποια συγκεκριμένη δραστηριότητα δημιουργεί προστιθέμενη αξία και συμβάλλουσα στη διαμόρφωση του ΑΕΠ.

άμεσα αγαθά που παράγονται νόμιμα (δάνεια από τοκογλύφους), και τέλος όταν σε κάποιες χώρες, περιλαμβάνονται στους εθνικούς λογαριασμούς τους παράνομες δραστηριότητες, τίθεται θέμα διεθνούς σύγκρισης (Παυλόπουλος, Π. (1987)³³, (2002)³⁴.

2.2.4 Συνέπειες της παραοικονομίας στο σχεδιασμό και την αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής.

Είναι φυσικό η παραοικονομία να δημιουργεί σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις στην επίσημη οικονομία που είναι κατά βάση αρνητικές, αφού η αυξανόμενη παραοικονομία, επηρεάζει τόσο το σχεδιασμό, όσο και την αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής. Κατά τον Schneider F. (1990)³⁵ οι πολιτικοί και οι πολίτες θα έπρεπε να ανησυχούν για την ανάπτυξη της σκιώδους οικονομίας διότι:

- η αύξηση στο μέγεθος της σκιώδους οικονομίας είναι συνέπεια της φορολογίας και η αύξηση των φορολογικών συντελεστών πιθανόν να φέρει μείωση των εσόδων από φόρους, άρα και επιπλέον έλλειμμα στον προϋπολογισμό.
- Οι «επίσημοι» δείκτες όπως για παράδειγμα η ανεργία, στους οποίους βασίζεται η οικονομική πολιτική δίνουν εσφαλμένο μέγεθος εξαιτίας της σκιώδους οικονομίας, άρα τα μέτρα που λαμβάνονται είναι προς λάθος κατεύθυνση.
- Η αύξηση της σκιώδους οικονομίας αποτελεί αντίδραση των πολιτών στην μεγάλη πίεση από τις κρατικές δραστηριότητες (μεγάλη φορολογία, πολυνομία)

Δημιουργεί κατά τον Παυλόπουλο (2002)³⁶ στρεβλώσεις σε ότι αφορά την οικονομική διάρθρωση, τη διανομή στο εισόδημα, τη δημοσιονομική κατάσταση, την παραγωγικότητα και τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της χώρας και κατά συνέπεια δημιουργείται εσφαλμένη εικόνα μεγεθών όπως του πληθωρισμού, του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης και του ποσοστού της ανεργίας. Έτσι είναι απαραίτητη η

³³ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση», οπ.αν.παρ, σελ. 34-38

³⁴ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα : επανεξέταση», σσ. 134-137

³⁵ Βλ. «Το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας στα κράτη – μέλη του Ο.Ο.Σ.Α.: μια προκαταρκτική διερεύνηση», οπ.αν.παρ., σσ. 266-267

³⁶ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα : επανεξέταση», οπ.αν.παρ, σσ.137-138

γνώση της έκτασης της παραοικονομίας ώστε να μη δημιουργούνται αυταπάτες και να επιλέγονται τα σωστά μέτρα που θα φέρουν τα επιθυμητά αποτελέσματα. Πρέπει δηλαδή να τίθεται το ερώτημα: τι θα συνέβαινε αν δεν υπήρχε παραοικονομία;

Επηρεάζονται ειδικότερα αρνητικά σύμφωνα με τον Τάτσο Ν. (2001)³⁷ η αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών σειρών. Εφόσον τα επίσημα στατιστικά στοιχεία που αφορούν το ύψος των διαφόρων μακροοικονομικών μεγεθών (οικονομικών δεικτών) όπως το Α.Ε.Π., οι αποταμιεύσεις, το επίπεδο των τιμών, η απασχόληση, οι επενδύσεις κλπ., δεν αποτυπώνουν απολύτως την πραγματικότητα εφόσον καλύπτουν τμήμα μόνο της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας και η αναξιοπιστία τους αφορά, τόσο το απόλυτο μέγεθος τους όσο και την εκτίμηση του ρυθμού μεταβολής τους, είναι λογικό να επηρεάζεται η επιλογή των μέσων και η αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής. Μάλιστα η δημιουργία ενός φαύλου κύκλου είναι αναπόφευκτη αφού η αναποτελεσματικότητα των οικονομικών προγραμμάτων που βασίζονται σε λανθασμένα στοιχεία μπορεί να ενθαρρύνουν σε ακόμη μεγαλύτερο βαθμό την ανάπτυξη της παραοικονομίας. Κατά τους Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ. (2004)³⁸ μια μεταβολή στο μέγεθος της παραοικονομίας αποτυπώνεται σε μεταβολές σε τρεις βασικούς δείκτες: α) στους νομισματικούς δείκτες, εφόσον οι συναλλαγές στην παραοικονομία πραγματοποιούνται συνήθως σε μετρητά, επηρεάζεται θετικά ή αρνητικά η ζήτηση χρήματος για συναλλακτικούς σκοπούς, β) στους δείκτες απασχόλησης, γιατί το ποσοστό των απασχολουμένων στην επίσημη οικονομία ως προς τον πληθυσμό, μειώνεται όσο αυξάνεται ο αριθμός των απασχολουμένων στην παραοικονομία, γ) στους δείκτες παραγωγής και δαπάνης, αφού μειώνεται ο συντελεστής της εργασίας στην επίσημη οικονομία όταν αυξάνεται η παραοικονομία εξαιτίας του ότι μέρος του εργατικού δυναμικού στρέφεται σ' αυτή.

Περιορίζεται επίσης η αποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής πολιτικής, νομισματικής ή δημοσιονομικής. Συγκεκριμένα επηρεάζονται αρνητικά η αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής για το λόγο ότι η ύπαρξη της παραοικονομίας μειώνει τα έσοδα από τους φόρους. Άρα α) περιορίζεται και η δυνατότητα του κράτους στο να πραγματοποιεί δημόσιες δαπάνες, άρα προσφέρονται μικρότερης ποσότητας και χαμηλότερης ποιότητας δημόσια αγαθά, β) αυξάνεται το σχετικό φορολογικό βάρος της επίσημης οικονομίας, συχνά με την

³⁷ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ 29-30

³⁸ Βλ. Βαβούρας Ι.Σ., Μανωλάς Γ.Α. (2004) «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», Εκδόσεις Παπαζήση σσ. 89-94

αύξηση των φορολογικών συντελεστών που έρχεται ως συνέπεια της απώλειας φορολογικών εσόδων εξαιτίας της παραοικονομίας και αυτό με τη σειρά του οδηγεί σε αύξηση της ροπής των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή και επιπλέον αύξηση της παραοικονομίας και τη δημιουργία και πάλι φαύλου κύκλου. Η έλλειψη λοιπόν σε φορολογικά έσοδα οδηγεί σε ελλειμματική διαχείριση και πληθωριστικές πιέσεις (Παυλόπουλος Π., 2002).³⁹

Επηρεάζεται αρνητικά όμως και η αποτελεσματικότητα της νομισματοπιστωτικής πολιτικής που έχει σχέση με τη σταθεροποίηση της οικονομίας. Όπως αναφέραμε παραπάνω, οι συναλλαγές στην παραοικονομία πραγματοποιούνται συνήθως σε μετρητά, άρα έχουμε μείωση της ελαστικότητας ζήτησης του χρήματος ως προς το επιτόκιο. Ακόμα η παρα-αγορά αγαθών και υπηρεσιών δημιουργεί και παρα-αγορά χρήματος (τοκογλυφία, παράνομες πωλήσεις συναλλάγματος, προεξόφληση μεταχρονολογημένων επιταγών, κυκλοφορία πλαστών χαρτονομισμάτων κλπ.) η οποία όμως συντηρεί και αναπαράγει και πάλι, την ανεπίσημη αγορά αγαθών και υπηρεσιών, εφόσον δεν υπάρχει συνήθως εύκολη πρόσβαση στο επίσημο πιστωτικό σύστημα σε όσους εργάζονται στην παραοικονομία.

Από την ύπαρξη της παραοικονομίας επηρεάζεται όμως και η επιλογή πολιτικών βελτίωσης της διανομής του εισοδήματος εφόσον τα στατιστικά στοιχεία δίνουν λανθασμένη εικόνα των εισοδημάτων των διαφόρων εισοδηματικών κατηγοριών του πληθυσμού, είτε αναφερόμαστε σε διαφορετικές επαγγελματικές τάξεις, είτε αναφερόμαστε στην ίδια επαγγελματική τάξη.

Ακόμα μεγάλος είναι ο αριθμός αυτών που εμφανίζονται και καταγράφονται ως άνεργοι ενώ απασχολούνται στον τομέα της παραοικονομίας (αδήλωτη εργασία) καθώς και άτομα που εκτός από την απασχόλησή τους στην επίσημη οικονομία, απασχολούνται και στην παραοικονομία. Έτσι δίνεται η εικόνα μιας ανεργίας διογκωμένης και αυτό οδηγεί τους φορείς της οικονομικής πολιτικής στην επιλογή στρατηγικών απασχόλησης οι οποίες όμως δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές συνθήκες της αγοράς εργασίας.

Τέλος η παραοικονομία επηρεάζει και τις εκτιμήσεις γύρω από τον όγκο και την διάρθρωση της παραγωγής δηλαδή τους κλαδικούς δείκτες παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας, χωρίς να εμφανίζεται στον ίδιο βαθμό σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Διαστρεβλώνεται η οικονομική πραγματικότητα και επιλέγονται

---

³⁹ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα : επανεξέταση», οπ.αν.παρ, σελ. 139

κλαδικές πολιτικές που όμως δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες (Τάτσος Ν., 2001⁴⁰ και Βαβούρας Ι.- Μανωλάς Γ., 2004)⁴¹. Οι Βαβούρας Ι.- Μανωλάς Γ., (2004)⁴² και (2006)⁴³ συμπληρώνουν ότι, κατά ορισμένους επιστήμονες, η παραοικονομία εμποδίζει την οικονομική ανάπτυξη και μια μείωση της, θα βοηθήσει στο να αυξηθεί η παραγωγή και το ΑΕΠ, για το λόγο ότι, θα αυξηθούν τα φορολογικά έσοδα και επομένως θα γίνονται περισσότερες δημόσιες δαπάνες σε τομείς κυρίως υποδομών και υπηρεσιών. Ο Παυλόπουλος (2002)⁴⁴ επισημαίνει ότι όταν έχουμε παραοικονομία δεν υπάρχει αποτελεσματική κατανομή των παραγωγικών πόρων αφού δίνεται η δυνατότητα στις επιχειρήσεις που παραοικονομούν να δίνουν μεγαλύτερους μισθούς στους εργαζομένους τους αλλά και να μειώνουν, εξαιτίας των χαμηλότερων τιμών που μπορούν να έχουν εφόσον δεν πληρώνουν τους φόρους που θα τους αναλογούσαν, τη ζήτηση για τις επιχειρήσεις που λειτουργούν στα πλαίσια της επίσημης οικονομίας. Έχει άρα επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητα και βιωσιμότητα των επιχειρήσεων αυτών. Εφόσον επίσης όλοι οι κλάδοι παραγωγής δεν ασκούν την ίδια σε έκταση παραοικονομική δραστηριότητα, υπάρχουν επιπτώσεις και στην διάρθρωση της παραγωγής και στην οικονομική μεγέθυνση. Ακόμα οι επιχειρήσεις που παραοικονομούν εξαιτίας της αδυναμίας τους να εισαχθούν στις κεφαλαιαγορές για να αυξήσουν τα κεφάλαια τους, δεν δημιουργούν επενδύσεις εντάσεως κεφαλαίου, αλλά λειτουργούν με τεχνικές εντάσεως εργασίας με δυσμενείς συνέπειες για την μακροπρόθεσμη εφαρμογή τεχνικών παραγωγής. Τέλος η παραοικονομία έχει και κοινωνικές συνέπειες αφού λειτουργεί αποσυνθετικά για τα κοινωνικά πρότυπα και δείχνει την έλλειψη σεβασμού στους θεσμούς.

Είναι γεγονός όμως, ότι η παραοικονομία συμβάλλει εν μέρει και στην ανάπτυξη της επίσημης οικονομίας. Αρκετοί λοιπόν είναι και οι επιστήμονες που διακρίνουν και θετικές συνέπειες, εφόσον η παραοικονομία εξυπηρετεί βραχυχρόνιους στόχους της κυβερνητικής πολιτικής, που υπονομεύουν όμως την ανάπτυξη της οικονομίας σε βάθος χρόνου. Σύμφωνα με τον Παυλόπουλο (2002)⁴⁵, μεγάλο τμήμα των εισοδημάτων που δημιουργούνται στην παραοικονομία επιστρέφονται σ' αυτή μέσω

⁴⁰ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ. σσ. 30-33

⁴¹ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», οπ.αν.παρ σσ. 91-92

⁴² Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», οπ.αν.παρ σελ. 92

⁴³ Βλ «Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες», οπ.αν.παρ. σελ. 284

⁴⁴ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα : επανεξέταση», οπ.αν.παρ, σσ. 139-140

⁴⁵ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα : επανεξέταση», οπ.αν.παρ, σσ. 140-143

της δαπάνης σε αγαθά και υπηρεσίες. Δημιουργεί επίσης κατά τον Τάτσο Ν. (2001)⁴⁶ πρόσθετη ευημερία που δεν θα μπορούσε να υπάρξει στην επίσημη οικονομία και αποδεικνύεται από το γεγονός ότι τα οικονομικά μεγέθη που καταγράφονται στις επίσημες στατιστικές σειρές είναι μικρότερα από τα πραγματικά εξαιτίας της παραοικονομίας. Ακόμα μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη των οικονομιών γιατί η εμπειρία που αποκτάται από την δραστηριοποίηση στην παραοικονομία, σε ότι έχει σχέση με τον τρόπο λειτουργίας της ελεύθερης αγοράς και της αναζήτησης κέρδους, μπορεί να αναδείξει ένα δυναμικό επιχειρηματικό πνεύμα, το οποίο είναι ικανό να φέρει θετικά αποτελέσματα στην ανταγωνιστικότητα και στην αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων, να βοηθήσει στη βελτίωση των εξαγωγών, αλλά και να συμβάλει και στον περιορισμό της δραστηριότητας από την πλευρά του κράτους. Οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην παραοικονομία αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις υπόλοιπες επιχειρήσεις εφόσον αποφεύγουν τα κρατικά εμπόδια. Όταν έχουμε συγκράτηση στο κόστος εργασίας, έχουμε και περιορισμό των πληθωριστικών πιέσεων στην οικονομία. Μάλιστα σε κατάσταση ύφεσης η παραοικονομία αμβλύνει τις δυσμενείς επιπτώσεις της ύφεσης.

Η παραοικονομία ακόμα αποτελεί μια διέξοδο και για όσους αμείβονται με χαμηλές αποδοχές, άρα συμβάλλει και σε διανεμητικό επίπεδο. Γενικά σύμφωνα με τον Τάτσο Ν. (2001)⁴⁷, οι δραστηριότητες στην παραοικονομία δημιουργούν νέες θέσεις κατά βάση μερικής απασχόλησης και απασχολούνται μ' αυτό τον τρόπο άτομα που θα ήταν άνεργοι.

Συμβάλει τέλος στη αποκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας εφόσον οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, που ευδοκούν στην παραοικονομία, αναπτύσσονται κατά βάση εκτός των μεγάλων πόλεων.

---

⁴⁶ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 33

⁴⁷ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ. 33-34

2.3 Εννοιολογική προσέγγιση της φοροδιαφυγής / φοροαποφυγής / φορολογικής ηθικής: Αίτια αυτών και συνέπειες στην αποτελεσματικότητα της οικονομίας και στη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων.

2.3.1 Ορισμός και χαρακτηριστικά.

Σύμφωνα με τον Τάτσο Ν. (2001)⁴⁸ οι αναγκαστικές χρηματικές παροχές, που δίνουν οι πολίτες προς το κράτος για την αντιμετώπιση των δημόσιων δαπανών, χωρίς να λαμβάνουν άμεση αντιπαροχή από αυτό, ονομάζονται φόροι. Η μείωση στο εισόδημα των πολιτών όμως, προκαλεί αντιδράσεις ενεργητικές ή παθητικές από μέρους τους, που στοχεύουν στη μείωση της φορολογικής τους επιβάρυνσης. Η φορολογία και γενικότερα η φοροδιαφυγή επηρεάζει τις αποφάσεις σχετικά με την προσφορά και τη ζήτηση, για την εργασία, την κατανομή των διαθέσιμου εισοδήματος για κατανάλωση ή αποταμίευση, την κατανομή της κατανάλωσης μεταξύ των διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών (Matsaganis, M. and M. Flevotomou, 2010)⁴⁹. Οι αντιδράσεις που έχουν σχέση με το πώς επηρεάζεται οι οικονομική συμπεριφορά των πολιτών από τη φορολογία δηλαδή το κίνητρο τους για εργασία, για αποταμίευση, για επένδυση, ανήκουν στις παθητικές αντιδράσεις, ενώ η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή, ανήκουν στις ενεργητικές αντιδράσεις.

Η φοροδιαφυγή αποτελεί την μεγαλύτερη και ανεκτικότερη ίσως εκδήλωση της παράβασης των νόμων και απόδειξη της κακής λειτουργίας και ανεπάρκειας της δημόσιας διοίκησης. Αφορά *«κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη των φορολογουμένων με σκοπό τη μείωση της νόμιμης φορολογικής υποχρέωσης και την αποφυγή της καταβολής του φόρου»* Τάττος Ν. (2001)⁵⁰. Είναι δηλαδή *«η παράνομη ενέργεια της ηθελημένης απόκρυψης φορολογητέου εισοδήματος και άλλων φορολογικών αντικειμένων κατά τη δήλωση και τον υπολογισμό του οφειλόμενου φόρου, καθώς και η μη απόδοση του οφειλόμενου φόρου στις αρμόδιες κρατικές αρχές (π.χ. του φόρου προστιθέμενης αξίας και λοιπών παρακρατούμενων φόρων, τελών ή*

⁴⁸ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 16

⁴⁹ Βλ. Matsaganis, M. and M. Flevotomou (2010), “Distributional implications of tax evasion in Greece”, GreeSE Paper No 31, The Hellenic Observatory, London School of Economics and Political Science, London. p. 27-28 Διαθέσιμο στο: http://eprints.lse.ac.uk/26074/1/GreeSE_No_31.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 30-11-2012

⁵⁰ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 15

εισφορών)» Βασαρδάνη Μ. (2011)⁵¹. Περιορισμοί που προκύπτουν από την πολυπλοκότητα της οικονομίας, του φορολογικού νομοθετικού πλαισίου και του φορολογικού μηχανισμού δημιουργούν δυσκολίες στο να διατυπωθεί η έννοια της φοροδιαφυγής. Υπάρχει αφενός πλήθος φόρων με πλήθος ιδιαιτεροτήτων και αφετέρου διαφορετικές δυνατότητες για φοροδιαφυγή. Επίσης υπάρχει ποικιλία στις μορφές φοροδιαφυγής ανάλογα με τις διαφορετικές ευκαιρίες και τις συνθήκες που παρουσιάζονται σε κάθε επαγγελματική ομάδα και σε κάθε φορολογούμενο.

Ως φοροδιαφυγή όπως αναφέρουν οι Τάτσος Ν. (2001)⁵², Μανεσιώτη Β. (1990)⁵³, Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., (2004)⁵⁴ ορίζεται:

- Ένα μέρος του εισοδήματος, το οποίο θα έπρεπε, σύμφωνα με την νομοθεσία, να δηλώνεται εθελοντικά στις φορολογικές αρχές και για κάποιο λόγο δεν δηλώνεται και δεν φορολογείται (Department of the Treasury, IRS. 1983).
- Τμήμα των έμμεσων φόρων και λοιπών άμεσων φόρων, που με βάση την ισχύουσα φορολογική νομοθεσία θα έπρεπε κανονικά να εισπράττεται και να αποδίδεται εθελοντικά στο κράτος και για κάποιο λόγο αυτό δεν γίνεται.
- Τόκοι (ή η τιμαριθμική προσαρμογή) που αντιστοιχούν στο τμήμα των φόρων που καταβάλλονται με καθυστέρηση (μεγαλύτερη από το οικείο δημοσιονομικό έτος) και συχνά μετά από κάποια «ρύθμιση» και
- Οι φόροι που δεν εισπράχθηκαν από το κράτος, εξαιτίας ύπαρξης φορολογικών απαλλαγών και κινήτρων, χωρίς να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (Π. Παυλόπουλος, 1987).

Από τους παραπάνω ορισμούς προκύπτει ότι η καταβολή των φόρων πρέπει να γίνεται εθελοντικά και έγκαιρα, άρα έχουμε φοροδιαφυγή και στις περιπτώσεις που προκύψει φόρος μετά από διαδικασία φορολογικού έλεγχου ή συμβιβασμού, αν έχει ο

---

⁵¹ Βλ. Βασαρδάνη Μ. (2011) «Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση», *Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος*, Ιούνιος, τεύχ. 35, σελ. 16
Διαθέσιμο στο: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/oikodelt201106.pdf>
Ημερομηνία πρόσβασης 11-6-2012

⁵² Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ. 16-17

⁵³ Βλ. «Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή: Μια Πρώτη Διερεύνηση της Μεταξύ τους Σχέσης», οπ.αν.παρ, σσ. 166-167.

⁵⁴ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», οπ.αν.παρ. σσ. 49-50

φόρος βεβαιωθεί χωρίς όμως να εισπραχτεί καθώς και η μη καταβολή εισφορών στους ασφαλιστικούς οργανισμούς (εισφοροδιαφυγή).

Φοροδιαφυγή παρατηρούμε ότι εμφανίζεται σε άμεσους και σε έμμεσους φόρους δηλαδή στο φόρο εισοδήματος, στον Φ.Π.Α., στους δασμούς, στα τέλη και στους Ειδικούς Φόρους Κατανάλωσης που έχουμε στα ενεργειακά προϊόντα (καύσιμα), καθώς και στα αλκοολούχα ποτά και στα προϊόντα καπνού. Στο φόρο εισοδήματος που είναι άμεσος φόρος εμφανίζεται:

- Στις μισθωτές υπηρεσίες όταν στην κύρια εργασία δεν δηλώνονται οι πρόσθετες αμοιβές με τη μορφή bonus ή σε είδος καθώς όταν υπάρχει δεύτερη παράλληλη αδήλωτη εργασία όπως είναι τα ιδιαίτερα μαθήματα από διορισμένους καθηγητές.
- Στους ελεύθερους επαγγελματίες όταν δεν εκδίδουν παραστατικά ή εκδίδουν παραστατικά αναγράφοντας μικρότερο ποσό αμοιβής από το πραγματικό, ή έχουμε έκδοση παραστατικών από τρίτα πρόσωπα.
- Στις γεωργικές επιχειρήσεις όταν έχουμε πώληση αγροτικών αγαθών χωρίς να εκδίδονται παραστατικά ή όταν έχουμε διόγκωση των δαπανών χρησιμοποιώντας εικονικά τιμολόγια και με αυτό τον τρόπο έχουν επιστροφή του ΦΠΑ.
- Στα εισοδήματα από ενοίκια όταν δεν κατατίθεται το μισθωτήριο συμβόλαιο με σκοπό την απόκρυψη του επιπλέον εισοδήματος ή της δήλωσης ενοικίου αλλά με μικρότερο ποσό από το εισπραττόμενο, ή σε περίπτωση μη δήλωσης των δευτερευουσών κατοικιών ή άλλων ακινήτων που γίνετε ιδιόχρηση και δηλώνονται ως κενά για την αποφυγή της τεκμαρτής φορολόγησης.
- Στα εισοδήματα από εμπορικές επιχειρήσεις διακρίνουμε τις εξής περιπτώσεις:
  - Αποφυγή της καταβολής άμεσων φόρων ή αποφυγή καταβολής ή συμψηφισμού των έμμεσων φόρων (Φ.Π.Α.) με την μη έκδοση ή ανακριβή έκδοση παραστατικών πώλησης, ή τη λήψη ανακριβών παραστατικών για αγορές, δαπάνες και υπηρεσίες, ή την έκδοση και λήψη πλαστών και εικονικών παραστατικών. Παρατηρείται ακόμα μείωση των φορολογητέων κερδών μέσω της υποτίμησης της αξίας των απογραφέντων ειδών και την εμφάνιση αυξημένων ή πλαστών δαπανών.

- Παραεμπόριο δηλαδή διάθεση παράνομων ειδών είτε προερχόμενα από τρίτες χώρες που εισάγονται ή διακινούνται εντός Ε.Ε. είτε προερχόμενα από επιχειρήσεις που όμως δεν έχουν εκδώσει νόμιμα παραστατικά.
- Εξωχώριες επιχειρήσεις (offshore) που ιδρύονται με σκοπό την απόκρυψη εσόδων και κερδών από παράνομες δραστηριότητες (π.χ. ξέπλυμα μαύρου χρήματος, λαθρεμπόριο όπλων, ναρκωτικών κλπ.) αλλά και για να έχουν μικρότερη φορολογική επιβάρυνση και απαλλαγή από την φορολογία στη χώρα όπου έχουν την μόνιμη κατοικία τους (Υπουργείο Οικονομικών, 2011)⁵⁵.

2.3.2 Αιτίες για φοροδιαφυγή και παράγοντες που την επηρεάζουν.

Η φοροδιαφυγή είναι μορφή κοινωνικής αδικίας που δημιουργεί φαύλο κύκλο όπου το επίπεδο υπηρεσιών που μπορεί να προσφέρει το κράτος περιορίζεται από τα χαμηλά δημόσια έσοδα. Επιπλέον δεν υπάρχει δυνατότητα μείωσης των φορολογικών συντελεστών. Αυτό δημιουργεί ακόμα περισσότερο αρνητική στάση για καταβολή των φόρων που αναλογεί στον κάθε πολίτη. Επιπλέον αυτή η αδικία στη κατανομή των βαρών εξαιτίας της φοροδιαφυγής απογοητεύει και τους ειλικρινείς φορολογούμενους αφού προσφέρει εύκολη δικαιολογία για απόκρυψη εισοδήματος (Υπουργείο Οικονομικών, 2011)⁵⁶.

Η αποφυγή καταβολής φόρων εκ μέρους των οικονομικών μονάδων οφείλονται σε διάφορες αιτίες. Μερικές από αυτές είναι κατά τον Μανεσιώτη Β. (1990)⁵⁷:

- Για να αυξηθεί το διαθέσιμο εισόδημα του φορολογουμένου. Σ' αυτή τη περίπτωση η φοροδιαφυγή εξαρτάται από το μέγεθος του δημοσιονομικού βάρους (φορολογικοί συντελεστές) και από το επίπεδο της φορολογικής ηθικής.

⁵⁵ Βλ. Εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής 2011-2013 Πολίτες και πολιτεία Μαζί, οπ.αν.παρ. σσ. 9-11

⁵⁶ Βλ. Εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής 2011-2013 Πολίτες και πολιτεία Μαζί, οπ.αν.παρ. σελ. 6

⁵⁷ Βλ. «Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή: Μια Πρώτη Διερεύνηση της Μεταξύ τους Σχέσης», οπ.αν.παρ. σσ. 167-168.

- Η ύπαρξη της παραοικονομίας μπορεί να οφείλεται όμως στην αποφυγή ρυθμίσεων και κανόνων και όχι εξαιτίας της φοροδιαφυγής. Είναι δηλαδή συνέπεια της παραοικονομίας και όχι αίτιο σ' αυτή τη περίπτωση.
- Η έκταση της φοροδιαφυγής αποτελεί αίτιο για επιπλέον φοροδιαφυγή από φορολογουμένους που δεν είχαν πρόθεση να φοροδιαφύγουν αλλά αναγκάζονται λόγω των συναλλαγών τους με άλλους που φοροδιαφεύγουν.
- Η πολυπλοκότητα και ασάφεια του φορολογικού συστήματος, η άποψη για το ρόλο του κράτους, η άγνοια κλπ. οδηγεί σε απροθυμία από μέρους των πολιτών για υποβολή φορολογικής δήλωσης.

Όσοι φοροδιαφεύγουν, δρουν με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Παρακολουθούν τόσο την εξέλιξη της οικονομίας, όσο και τις νομοθετικές διατάξεις που ισχύουν κάθε φορά. Βέβαια στην φοροδιαφυγή μεγάλη ευθύνη έχει και το κράτος με την πολυνομία που το διακρίνει καθώς και με την αναποτελεσματική διάρθρωση των ελεγκτικών μηχανισμών. Ως βασική δικαιολογία για την απόκρυψη εισοδήματος, εμφανίζεται η κοινωνική «αδικία» απέναντι σε μεγάλους φοροφυγάδες ή δικαιούχους φοροαπαλλαγών (Υπουργείο Οικονομικών, 2011)⁵⁸.

Κατά τους Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., (2006)⁵⁹ η ύπαρξη της φοροδιαφυγής εξαρτάται από το πόσο ικανοποιημένοι είναι οι πολίτες από το κράτος, από το τι ανάγκες έχουν οι πολίτες και από το πόσο τίμια είναι η κυβέρνηση. Παράγοντες που επηρεάζουν την φοροδιαφυγή είναι κατά τους Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., (2004)⁶⁰ και Τάτσο Ν. (2001)⁶¹: α) η δομή τον φορολογικού συστήματος και το μέγεθος του φορολογικού βάρους (δηλαδή το είδος των επιβαλλόμενων φόρων, ο τρόπος οργάνωσης των φορολογικών υπηρεσιών και η δικαιοσύνη στην κατανομή των φορολογικών βαρών). Θα έπρεπε η κατανομή των φορολογικών βαρών να είναι ανάλογη της αντίληψης περί κοινωνικής δικαιοσύνης. Είναι σημαντικό να υπάρχει ακόμα, συνοχή στο φορολογικό σύστημα για το λόγο ότι σε όλους τους φόρους δεν υπάρχει η ίδια δυνατότητα για φοροδιαφυγή. Επίσης ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλεται κάθε φόρος είναι πολύ σημαντικό να μελετηθεί. Το φορολογικό σύστημα πρέπει να λειτουργεί έτσι ώστε ο κάθε ένας φόρος να κάνει εύκολη την είσπραξη των εσόδων και από τους άλλους

⁵⁸ Βλ. Εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής 2011-2013 Πολίτες και πολιτεία Μαζί, οπ.αν.παρ. σελ. 8

⁵⁹ Βλ. «Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες», οπ.αν.παρ. σελ. 290-291

⁶⁰ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», οπ.αν.παρ. σσ. 50-55

⁶¹ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ. σσ. 20-24

φόρους. Τέλος ο τρόπος με τον οποίο είναι διαρθρωμένο το εθνικό εισόδημα παίζει μεγάλο ρόλο στη φοροδιαφυγή εφόσον υπάρχουν εισοδήματα που η φοροδιαφυγή είναι δύσκολη (εισοδήματα από μισθούς και συντάξεις) και άλλα που είναι δύσκολο να εμποδιστεί η φοροδιαφυγή (αγροτικά εισοδήματα).

β) Η οργάνωση της οικονομίας και της αγοράς. Σε μια χώρα με οργανωμένη οικονομία είναι δύσκολη η φοροδιαφυγή εφόσον οι συναλλαγές μεταξύ των φορολογουμένων καταγράφονται από τα φορολογικά όργανα με ευκολία εφόσον έχουν παραστατικά στη διάθεση τους. Επίσης το μέγεθος των επιχειρήσεων επηρεάζει τον έλεγχο από μέρους του κράτους για την αποτροπή της φοροδιαφυγής. Οι μικρές επιχειρήσεις που δεν έχουν λογιστική οργάνωση, κάνουν δύσκολο τον έλεγχο από το κράτος.

γ) Η εμπιστοσύνη που δείχνουν οι πολίτες για την κυβέρνηση δηλαδή αν την θεωρούν «τίμια» και συνετή στις δημόσιες δαπάνες και το αν η διαχείριση των φόρων γίνεται προς όφελος της κοινωνίας επηρεάζει την φοροδιαφυγή. Όταν είναι συνετή και ορθολογική η διαχείριση των δημόσιων δαπανών και δεν γίνονται άσκοπες σπατάλες των εσόδων από τους φόρους, τότε οι φορολογούμενοι αισθάνονται ότι η θυσία τους αντισταθμίζεται από μεγάλο κοινωνικό όφελος, άρα μπορεί να ελαχιστοποιηθεί η τάση για φοροδιαφυγή. Η ψυχολογική αυτή στάση των πολιτών δηλαδή η φορολογική ηθική, συνδέεται ακόμα και με θεσμικά θέματα.

δ) Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των πολιτών επηρεάζει ακόμα την τάση για φοροδιαφυγή. Διακρίνουμε διαφορές στη φοροδιαφυγή μεταξύ ομάδων και χωρών και οφείλεται στη διασύνδεση επίσημων (νόμους, κανόνες) και μη επίσημων (πρότυπα, πολιτισμός) θεσμών. Μάλιστα όταν το μορφωτικό και το πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού είναι χαμηλό, τότε η τάση για φοροδιαφυγή είναι πολύ μεγάλη και υπερισχύουν οι ατομικές ανάγκες έναντι των συλλογικών.

ε) Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης όσο μεγαλύτερο είναι, τόσο μεγαλύτερη είναι και η φοροδιαφυγή για το λόγο ότι η φορολογία μειώνει το διαθέσιμο εισόδημα άρα ικανοποιούνται λιγότερες ατομικές ανάγκες, αλλά είναι και ανάλογο και το όφελος από την απόκρυψη του εισοδήματος. Οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές στα υψηλά επίσης εισοδήματα, επηρεάζουν επίσης την τάση για φοροδιαφυγή. Ακόμα η φοροδιαφυγή είναι σαν μια βαλβίδα ασφαλείας που λειτουργεί αυτόματα όταν έχουμε μεγάλη αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης.

στ) Οι φοροτεχνικές υπηρεσίες αν δεν είναι σωστά οργανωμένες και εξοπλισμένες με σύγχρονα μέσα, τότε το έργο πάταξης της φοροδιαφυγής, είναι δύσκολο να

επιτευχθεί. Επίσης είναι σημαντικό οι φορολογικοί ελεγκτές να έχουν εξειδίκευση καθώς και υψηλό επίπεδο ηθικής.

2.3.3 Συνέπειες της φοροδιαφυγής στην αποτελεσματικότητα της οικονομίας και στη δημιουργία κοινωνικών ανισοτήτων.

Η φοροδιαφυγή αποτελεί μια από τις πλέον άσχημες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς και ως σύνθετο και διαρθρωτικό φαινόμενο, συμβάλλει στη μείωση της αποτελεσματικότητας της οικονομίας και τη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων εφόσον στρεβλώνει την κατανομή και την αναδιανομή των οικονομικών πόρων βραχυχρόνια και μακροχρόνια (Βασαρδάνη Μ., 2011)⁶².

Συγκεκριμένα:

- Άτομα που έχουν την ίδια φοροδοτική ικανότητα έχουν διαφορετική φορολογική επιβάρυνση και αυτό γιατί όλοι οι φορολογούμενοι δεν έχουν τη διάθεση να γίνουν παραβάτες του νόμου αλλά δεν έχουν και τις ίδιες δυνατότητες για φοροδιαφυγή. Το κράτος από την άλλη εφόσον δεν έχει έσοδα από φόρους, για να αναπληρώσει αυτή την απώλεια κρατά τους φορολογικούς συντελεστές σε υψηλά επίπεδα. Έτσι επιβαρύνονται ακόμα περισσότερο οι συνεπείς φορολογούμενοι.
- Εφόσον το κράτος έχει μειωμένα έσοδα, περιορισμένη δυνατότητα δημόσιων επενδύσεων και δυσκολίες στην εφαρμογή του κοινωνικού κράτους λόγω της φοροδιαφυγής, αναγκάζεται να περιορίζει τις δαπάνες του σε δημόσια έργα, να προσφέρει χαμηλότερη ποιότητα και ποσότητα παρεχόμενων δημόσιων αγαθών ή αναγκάζεται να χρησιμοποιήσει μη ενδεδειγμένα μέσα (σύναψη νέων δανείων, έκδοση νέου χρήματος) για να μπορέσει να καλύψει τις ανάγκες του. Συνέπεια αυτού του χρόνιου ελλείμματος στον προϋπολογισμό και της τροφοδότησης του με νέα δάνεια είναι η διόγκωση του δημόσιου χρέους και η έλλειψη σταθερότητας του εθνικού εισοδήματος.
- Προκαλεί η φοροδιαφυγή αναποτελεσματικότητα στα φορολογικά μέτρα που λαμβάνονται από το κράτος, αναποτελεσματικότητα στα φορολογικά

⁶² Βλ. «Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση», οπ.αν.παρ, σελ. 15

κίνητρα που δίνονται από αυτό, αλλά και αναποτελεσματικότητα στην πολιτική για δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος.

- Προκαλεί η φοροδιαφυγή διαταραχή στους όρους ανταγωνισμού των επιχειρήσεων εφόσον η φορολογία είναι μεγάλο κόστος για τις επιχειρήσεις και όσες φοροδιαφεύγουν έχουν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα σε σχέση με τις νόμιμες.
- Αναγκάζει το κράτος να καταφεύγει για την συγκέντρωση κρατικών εσόδων σε μεγάλους έμμεσους φόρους προκαλώντας πρόσθετη επιβάρυνση για τα μεσαία και χαμηλά εισοδήματα και έτσι περιορίζει την αναδιανεμητική λειτουργία της προοδευτικής φορολογίας.
- Η φορολογική συνείδηση επηρεάζεται αρνητικά για τους συνεπείς φορολογούμενους, άρα η φοροδιαφυγή μεγαλώνει ακόμα περισσότερο Τάτσος Ν. (2001)⁶³. Το κόστος από τη φοροδιαφυγή σε ατομικό επίπεδο μεταπηδάει άμεσα και έμμεσα στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και αυτό δυσαρεστεί τις κοινωνικές ομάδες που καταβάλλουν συστηματικά και με συνέπεια τους φόρους που τους αναλογούν.
- Επηρεάζει επίσης τη δομή της οικονομίας, την απόφαση γύρω από την προσφορά και τη ζήτηση εργασίας κατά κλάδο ή επάγγελμα, τη κατανομή του εισοδήματος μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης, τις τιμές, το ύψος και το ρυθμό αύξησης των εισαγωγών, τη ροή εισοδήματος στην αλλοδαπή (Βασαρδάνη Μ., 2011)⁶⁴.

Όπως για την παραοικονομία, έτσι και για την φοροδιαφυγή υπάρχουν και απόψεις που θεωρούν ότι έχει θετικές συνέπειες για την οικονομία και την οικονομική συμπεριφορά των ατόμων. Συγκεκριμένα:

- μεγαλώνει η δυνατότητα αποταμίευσης πολιτών και επιχειρήσεων άρα επιταχύνονται οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης,
- δεν επιτρέπει υπέρμετρα φορολογικά βάρη και αποτρέπονται μ' αυτό τον τρόπο οι δυσμενείς συνέπειες που έπονται.

Κατά τους Myddelton και Bracewell-Milnes (Institute of Economic Affairs, 1979) η φοροδιαφυγή και η φοροαποφυγή είναι προς όφελος του προϋπολογισμού εφόσον διατηρούνται τα κίνητρα για την πραγματοποίηση δραστηριοτήτων οι οποίες δεν θα γίνονταν διαφορετικά άρα το κράτος έχει από αυτές τις δραστηριότητες φορολογικά

⁶³ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ. 17-19

⁶⁴ Βλ. «Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση», οπ.αν.παρ, σελ. 15

έσοδα που δεν θα υπήρχαν διαφορετικά. Επίσης οι δημόσιες δαπάνες είναι ανάλογες με τα φορολογικά έσοδα άρα δεν υφίσταται μεταφορά φορολογικού βάρους σε άλλους φορολογούμενους. Τέλος οι δημόσιες δαπάνες έχουν λιγότερο όφελος απ' ότι οι ιδιωτικές δαπάνες άρα αυξάνει και το κοινωνικό όφελος.

2.3.4 Φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή.

Κατά τον Τάτσο Ν. (2001)⁶⁵ η φοροδιαφυγή (tax evasion) και η φοροαποφυγή (tax avoidance) ή νόμιμη φοροδιαφυγή, ταυτίζονται ως προς τις οικονομικές τους συνέπειες εφόσον σκοπός και των δύο είναι η πλήρης ή μερική αποφυγή των φόρων. Είναι κάθε συναλλαγή ή ενέργεια που γίνεται αποκλειστικά ή έχει κύριο σκοπό την αποφυγή του φόρου. Από πολιτικής και ηθικής απόψεως όμως διαφέρουν αφού στην φοροαποφυγή οι φορολογούμενοι αποφεύγουν την καταβολή φόρου χρησιμοποιώντας μέσα και διαδικασίες που δεν καταστρατηγούν ούτε το πνεύμα ούτε και το γράμμα του νόμου και γι' αυτό δεν προβλέπονται νομικές συνέπειες. Είναι η μη καταβολή ή μερική καταβολή φόρων, μέσω της εκμετάλλευσης των κενών της νομοθεσίας με πρόθεση την εξάλειψη ή μείωση της φορολογικής υποχρέωσης όπως και στη φοροδιαφυγή, με τη διαφορά ότι στη φοροαποφυγή οι ενέργειες είναι νόμιμες, ενώ στη φοροδιαφυγή γίνεται καταστρατήγηση των φορολογικών διατάξεων (Υπουργείο Οικονομικών, 2011)⁶⁶. Περιλαμβάνει μόνο εκείνες τις ενέργειες που έχουν ως σκοπό να μειώσουν την φορολογική επιβάρυνση μέσα στα πλαίσια της κανονικής λειτουργίας του φορολογικού συστήματος, δηλαδή η εκμετάλλευση των παρεχόμενων από το νόμο φορολογικών ελαφρύνσεων, φορολογικών κινήτρων, αποφυγή κατανάλωσης προϊόντων που υπόκεινται σε φορολογία, μείωση της προσφοράς εργασίας λόγω της ύπαρξης φόρων κ.α., σε επίπεδο όμως χαμηλότερο από αυτό που είχε πρόθεση να επιβάλλει ο νομοθέτης κατά τον φορολογικό σχεδιασμό, αν και η πρόθεση του νομοθέτη είναι δύσκολο να διαπιστωθεί. Γενικά κάποια ενέργεια για να θεωρηθεί φοροαποφυγή θα πρέπει:

- να περιέχει στοιχεία ανειλικρίνειας, εικονικότητας ή πλαστότητας, να έχει δηλαδή ως κίνητρο την αποφυγή φόρου.

⁶⁵ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ.24-26

⁶⁶ Βλ. Εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής 2011-2013 Πολίτες και πολιτεία Μαζί, οπ.αν.παρ. σελ. 12

- να υπάρχει εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που παρέχει η φορολογική νομοθεσία ή τυχόν αδυναμίες που έχει δηλαδή κενά, ασάφειες, κακή διατύπωση κ.α. κάτι που δεν ήταν στην πρόθεση του νομοθέτη.
- να χαρακτηρίζεται από μυστικότητα έτσι ώστε αρμόδιες αρχές να αργήσουν να πάρουν σχετικά μέτρα.

Η φοροαποφυγή δημιουργεί μια σειρά από προβλήματα όπως είναι:

- το πρόβλημα του δωρεάν επιβάτη (free rider) τα άτομα δηλαδή που απολαμβάνουν κάποιο δημόσιο αγαθό ή υπηρεσία, αλλά δεν πληρώνουν τίποτα ή πληρώνουν ελάχιστα σε σχέση με το όφελος που απολαμβάνουν.
- η δημιουργία παραοικονομίας.
- η δημιουργία συνθηκών στρέβλωσης του ανταγωνισμού στην αγορά.
- προβλήματα που έχουν σχέση με την κοινωνική συνοχή του κράτους, εφόσον δημιουργούνται αισθήματα αδικίας ανάμεσα στα μέλη του κοινωνικού συνόλου και προκαλεί την αντίδραση αυτών που πληρώνουν ενάντια σε όσους δεν πληρώνουν και επιπλέον θέτει σε κίνδυνο τη βιωσιμότητα παροχής δημόσιων αγαθών από το κράτος.
- δημιουργεί ανισότητες στην κατανομή του εισοδήματος. Κατά τους Collins J. and Plumlee D. (1991)⁶⁷ η φοροαποφυγή γίνεται κυρίως από ομάδες με υψηλά εισοδήματα που στερούν έτσι την οικονομία από πόρους που θα αναδιένεμε το κράτος υπό τη μορφή κοινωνικών ή και αναπτυξιακών πολιτικών, δημόσιων αγαθών ή και δημιουργίας υποδομών.
- γίνεται χρήση πόρων σε μη παραγωγικές δραστηριότητες και από την πλευρά αυτού που φοροαποφεύγει για την συγκάλυψη της δραστηριότητάς του ώστε να μη γίνει αντιληπτή η παρανομία, και από το κράτος που αναγκάζεται εκ των πραγμάτων να διαθέσει επιπλέον πόρους για την αναδιοργάνωση ενός αποτελεσματικού ελεγκτικού μηχανισμού.
- υπάρχει δημοσιονομική επιβάρυνση αφού αποτελεί την κύρια αιτία των μεγάλων δημόσιων ελλειμμάτων που οδηγεί τα κράτη σε αυξημένο εξωτερικό ή εσωτερικό δανεισμό.

2.3.5 Σχέση της φοροδιαφυγής με την παραοικονομία.

⁶⁷ Βλ. Collins J. and Plumlee D. (1991). The Taxpayer's Labor and Reporting Decision: The Effect of Audit Schemes. *The Accounting Review*, 66(3), pp.559-576.

Εφόσον βασική αιτία της παραοικονομίας είναι η αποφυγή της πληρωμής φόρων, οι όροι παραοικονομία και φοροδιαφυγή συνδέονται, αφού η φοροδιαφυγή είναι η βασική αιτία ύπαρξης της παραοικονομίας, αν και υπάρχουν και πολλές άλλες αιτίες. Η δραστηριοποίηση στην παραοικονομία για αποφυγή των υψηλών εισφορών για κοινωνική ασφάλιση ή για λόγους αποφυγής κρατικών περιορισμών οδηγεί και πάλι στη φοροδιαφυγή. Όμως δεν ταυτίζονται μεταξύ τους οι δύο έννοιες, εφόσον, η παραοικονομία σχετίζεται με την παραγωγή προϊόντος και τη δημιουργία εισοδήματος από τους συντελεστές παραγωγής, ενώ η φοροδιαφυγή είναι μέρος αυτού του εισοδήματος που θα έπρεπε να δηλώνεται εθελοντικά στις φορολογικές αρχές, αλλά δεν δηλώνεται και δεν φορολογείται. Διακρίνουμε λοιπόν σύμφωνα με τους Μανεσιώτη Β. (1990)⁶⁸, Τάτσο Ν. (2001)⁶⁹ Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., (2004)⁷⁰ και Νάστα Ε. (2007)⁷¹ τις εξής περιπτώσεις:

- Δεν έχουμε ούτε φοροδιαφυγή ούτε παραοικονομία δηλαδή δηλώνεται το εισόδημα στις αρμόδιες φορολογικές αρχές και η προστιθέμενη αξία που αντιστοιχεί καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς. Καταγράφεται με άλλα λόγια το σύνολο της προστιθέμενης αξίας των συντελεστών παραγωγής στους εθνικούς λογαριασμούς, δηλώνονται τα κέρδη και αποδίδονται οι έμμεσοι φόροι που εισπράχθηκαν στις αρμόδιες φορολογικές αρχές.
- Έχουμε παραοικονομία χωρίς φοροδιαφυγή. Δεν καταγράφεται σ' αυτή την περίπτωση το σύνολο της προστιθέμενης αξίας στους εθνικούς λογαριασμούς, αλλά παρ' όλα αυτά δηλώνονται και καταβάλλονται τα κέρδη και οι έμμεσοι φόροι που εισπράχθηκαν στις αρμόδιες φορολογικές αρχές. Αφορά αυτή η περίπτωση, κάποιες νέες δραστηριότητες όπου δεν έχει διαμορφωθεί ακόμα κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο με αποτέλεσμα να μην παρακολουθούνται από τις στατιστικές υπηρεσίες αυτές οι δραστηριότητες και άρα δεν περιλαμβάνονται στους εθνικούς λογαριασμούς λόγω ατελειών, καθυστερήσεων ενημέρωσης, κ.α., αλλά τα

⁶⁸ Βλ. «Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή: Μια Πρώτη Διερεύνηση της Μεταξύ τους Σχέσης», οπ.αν.παρ., σσ. 168-176.

⁶⁹ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ.39-41

⁷⁰ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», οπ.αν.παρ. σσ. 50-51

⁷¹ Βλ. «Το θεωρητικό πλαίσιο της διάκρισης ανάμεσα στην φοροδιαφυγή και στην παρα-οικονομία», οπ.αν.παρ, σελ. 64-69

αντίστοιχα εισοδήματα και οι έμμεσοι φόροι που εισπράττονται αποδίδονται στην εφορία. Άρα έχουμε αδυναμίες και ατέλειες στην κατάρτιση των εθνικών λογαριασμών.

- Έχουμε φοροδιαφυγή χωρίς παραοικονομία. Περιλαμβάνονται σ' αυτή την περίπτωση οι δραστηριότητες, όπου οι εθνικοί λογαριασμοί καταγράφουν σωστά την προστιθέμενη αξία τους, αλλά τα εισοδήματα που προκύπτουν δεν δηλώνονται και οι έμμεσοι φόροι που εισπράττονται δεν αποδίδονται στις αρμόδιες αρχές (πχ αγρότες που η παραγωγή καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς αλλά αυτοί δεν υποβάλλουν φορολογική δήλωση ή απόκρυψη εισοδημάτων από τους οικοδόμους αν και η προστιθέμενη αξία μιας οικοδομής μπορεί να καταγραφεί από τις οικοδομικές άδειες).
- Έχουμε φοροδιαφυγή και παραοικονομία. Περιλαμβάνει αυτή η περίπτωση οικονομικές δραστηριότητες (προστιθέμενη αξία), όπου τα εισοδήματα που προκύπτουν από την παραοικονομική δραστηριότητα, δεν δηλώνονται και οι έμμεσοι φόροι που εισπράττονται δεν αποδίδονται στις αρμόδιες αρχές. Οι εθνικοί λογαριασμοί δεν καταγράφουν την προστιθέμενη αξία. Παράδειγμα κάποιος που δηλώνει άνεργος, αλλά εισπράττει επίδομα ανεργίας και που απασχολείται στην παραοικονομία. Η παραοικονομία σ' αυτή την περίπτωση είναι το φορολογητέο εισόδημα που δεν δηλώνεται και έχει ως σκοπό την φοροδιαφυγή και έχουμε ταύτιση των δύο εννοιών «μη δηλούμενο εισόδημα» και «μη καταγραφόμενο εισόδημα».

2.3.6 Φορολογική ηθική και φοροδιαφυγή.

Η ηθική και η δεοντολογική διάσταση είναι συνδεδεμένες άρρηκτα με την διοίκηση, η οποία υπηρετεί τους πολίτες και τους χρήστες της διοίκησης. Αυτές οι δύο διατάσεις, υπάρχουν στις δομές ενός κράτους το οποίο, να μεν τάσσεται υπέρ του δημοσίου συμφέροντος και το προασπίζει, αλλά ταυτόχρονα υπηρετεί και το κοινό καλό. Η κρατική ισχύς θα πρέπει γενικά να βασίζεται σε μια διοίκηση, που να καθοδηγείται από την αίσθηση της εξυπηρέτησης κράτους και πολιτών, και που σέβεται αξίες όπως η νομιμότητα, η αντικειμενικότητα, η ουδετερότητα και η

υπευθυνότητα⁷². Όταν το άτομο έχει ανεπτυγμένη μέσα του, την αίσθηση του καθήκοντος στην εκπλήρωση των φορολογικών του υποχρεώσεων και δεν το κάνει από φόβο διοικητικών ή άλλων ποινικών κυρώσεων, τότε μπορούμε να πούμε ότι έχει υψηλό αίσθημα φορολογικής ηθικής. Η φορολογική ηθική αποτελεί τον εσωτερικό κανόνα ή την ηθική υποχρέωση πληρωμής των φόρων (Torgler B.– Schneider F. (2006)⁷³.

Αναφέραμε ότι το μέγεθος της φορολογικής ηθικής σχετίζεται με τη στάση των πολιτών απέναντι στην κυβέρνηση και το κράτος. Αφορά την ευκολία με την οποία ένας πολίτης που δραστηριοποιούνταν στην επίσημη οικονομία, αποφασίζει να ασκήσει την δραστηριότητα του εκ νέου στην παραοικονομία, ή καταφεύγει απευθείας στην παραοικονομία. Είναι επομένως μια ψυχολογική στάση που δεν είναι απλώς ψυχολογική ετοιμότητα για διάπραξη φοροδιαφυγής, αλλά είναι ψυχολογική ετοιμότητα αποφυγής των υποχρεώσεων που προκύπτουν από την εφαρμογή των νόμων του κράτους. Κατά τους Alm J. κ.α. (1992) όταν υπάρχει αμεσότητα μεταξύ των φόρων και των δημοσίων παροχών που λαμβάνονται με τη μορφή δημόσιου αγαθού ή υπηρεσίας, υπάρχει τάση για αύξηση της φορολογικής ηθικής⁷⁴. Ο φορολογούμενος επίσης αντιμετωπίζει εξωτερικούς ελέγχους από τις φορολογικές αρχές αλλά διαθέτει παράλληλα έναν μηχανισμό εσωτερικού αυτοελέγχου που είναι αποτελεσματικός ανάλογα με το επίπεδο φορολογικής του ηθικής. Όταν οι φορολογικές αρχές λειτουργούν με διαφάνεια ελέγχου και αντιμετωπίζουν το φορολογούμενο με σεβασμό και πνεύμα συνεργασίας, αυτό επηρεάζει θετικά τον εσωτερικό αυτοέλεγχο του φορολογούμενου και έτσι αυξάνει το επίπεδο της φορολογικής του ηθικής. Εάν όμως οι φορολογικές αρχές αντιμετωπίζουν το φορολογούμενο ως εν δυνάμει παραβάτη και του συμπεριφέρονται με αυταρχικότητα και αλαζονεία, αυτό υπομονεύει την φορολογική του ηθική (Frey B. –Feld L., 2002)⁷⁵. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν την φορολογική ηθική

⁷² Βλ. Boucault B. (2012), *Ηθική και Δεοντολογία: η πηλίδα της δημόσιας δράσης* στο Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης Συνέδριο Ηθική και Δεοντολογία στη Σύγχρονη Δημόσια Διοίκηση, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, σσ. 23-26 Διαθέσιμο στο:

http://www.ekdd.gr/ekdda/images/diethnoi/Praktika_Ekdda_Ena_GR.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

⁷³ Βλ. Torgler B, Schneider F. (2006) «What shapes Attitudes Toward Paying Taxes? Evidence from Multicultural European Countries» *Working Paper Series, Berkeley Programme in Law and Economics*, UC Berkeley

⁷⁴ Βλ. Alm J, Jackson B, M. McKee, “Estimating the determinants of taxpayer compliance with experimental data” *National Tax Journal* (1992)

⁷⁵ Βλ. Frey B., Feld L. (2002) «Deterrence and Morale in Taxation An Empirical Analysis» *CESifo Working Paper No. 760 Category 1, Public Finance*

και κατ' επέκταση συμβάλλουν στην φοροδιαφυγή. Τέτοιοι είναι (Γκουμπανιτσάς, Γ., 2004⁷⁶ και Παυλόπουλος, Π., 1987⁷⁷, 2002⁷⁸):

- η υψηλή φορολογία.
- το καταπιεστικό κράτος.
- η πολιτική και κυβερνητική διαφθορά.
- η αύξηση των δημοσίων εξόδων.
- η αντίληψη των φορολογουμένων για το δίκαιο ή μη δίκαιο του φορολογικού συστήματος και του τρόπου της εφαρμογής του από τις Κρατικές Υπηρεσίες.
- ο κοινωνικός περίγυρος εφόσον τα άτομα φοροδιαφεύγουν περισσότερο, όταν γνωρίζουν ότι και άλλοι κάνουν το ίδιο.
- η θρησκεία ως βασική πηγή ηθικής.
- κατάλοιπα της ιστορίας (σύνδεση της φορολογίας με την κατοχή από ξένο κατακτητή πχ. το χαράτσι επί τουρκοκρατίας).
- η κρίση αντιπροσωπευτικότητας στις σύγχρονες δημοκρατίες.
- ο βαθμός δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.
- η κρίση εμπιστοσύνης προς τα κόμματα και τους κρατικούς θεσμούς δηλαδή στο κυβερνητικό έργο, στη λειτουργία των νόμων και στη δικαστική εξουσία⁷⁹.
- η ποιότητα και ποσότητα των προσφερομένων υπηρεσιών από το κράτος προς τους πολίτες. Αν ο πολίτης έχει την αίσθηση ότι δεν είναι αντικείμενο εκμετάλλευσης ή κλοπής από το κράτος, αλλά ότι αγοράζει κάτι με τα χρήματά του, τότε η συμμόρφωσή του με τη φορολογική νομοθεσία θα είναι μεγαλύτερη.
- η αμεροληψία και η μονιμότητα ως παράγοντες που «νομιμοποιούν» και κάνουν αποδεχτούς τους κανόνες Δικαίου, αλλά απουσιάζουν από τη φορολογική νομοθεσία.

---

⁷⁶ Βλ. Γκουμπανιτσάς Γ. (2004) Ελληνική Ένωση Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, *Οικονομική Ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής* Διαθέσιμο στο:

<http://old.phs.uoa.gr/~ahatzis/Goubanitsas.doc>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

⁷⁷ Βλ. «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση*», οπ.αν.παρ, σελ. 49-50

⁷⁸ Βλ. «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα : επανεξέταση*», σελ.152

⁷⁹ Βλ. Torgler B. (2007), «*Tax Compliance and Tax Morale. A Theoretical and Empirical Analysis*», Edward Elgar Publishing Inc

- η εκτίμηση που έχουν οι φορολογούμενοι για το τι επίδραση έχει η φοροδιαφυγή στην Εθνική Οικονομία.
- τρόπος αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής από την κυβέρνηση πχ. η πρακτική της φορολογικής αμνηστίας, του κλεισίματος των ανέλεγκτων υποθέσεων με την καταβολή ενός ποσού, προκειμένου ο φορολογούμενος να αποφύγει τον έλεγχο, καθώς και η μείωση ή απόσβεση ποινών - προστίμων στα πλαίσια διαφόρων ρυθμίσεων και συμβιβασμών.
- η διάσταση μεταξύ πραγματικής και αντιλαμβανόμενης πιθανότητας φορολογικού ελέγχου⁸⁰.

Γενικά όπως αναφέρουν οι Andreoni J. κ.α. «*Η προσέγγιση της φορολογικής συμμόρφωσης πρέπει να είναι πολύπλευρη: πρέπει να εξεταστεί ως πρόβλημα δημόσιας οικονομικής θεωρίας, επιβολής νόμου, οργανωτικού σχεδιασμού, προσφοράς εργασίας και ηθικής ή συνδυασμού όλων των παραπάνω*». Είναι βεβαίως απαραίτητη η ύπαρξη ενός νομικού πλαισίου που θα αποτελέσει το έδαφος για να οικοδομηθούν αξίες κανόνες και αρχές που προαπαιτούνται για την ύπαρξη της ηθικής. Θα πρέπει η ηθική, να είναι αντικείμενο προσαρμογών, ανάλογα με τις αλλαγές και την εξέλιξη της κοινωνία μας.

Γενικά τα άτομα συνηθίζουν σε δεδομένο φορολογικό βάρος, και απαιτείται ένα κίνητρο που είναι συνήθως η αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων. Τα μέγεθος της παραοικονομίας μεγαλώνει όταν είναι αφενός χαμηλό το επίπεδο φορολογικής ηθικής και αφετέρου υπάρχει πρόσφατη αύξηση των φορολογικών επιβαρύνσεων.

Φαντάζει λοιπόν επιτακτική η ανάγκη για διαφάνεια, ισότητα, ακεραιότητα και αποτελεσματικότητα στις λειτουργίες του κράτους, στο χώρο της δικαιοσύνης, της διοίκησης, αλλά και σε όλο τον ευρύτερο τομέα των δημοσίων υπηρεσιών. Οι φορολογικές υποχρεώσεις επίσης αποτελούν έναν άτυπο κοινωνικό κανόνα, ο οποίος ακολουθείται από την μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών και η παράβαση αυτού του κανόνα επιφέρει κοινωνική αποδοκιμασία (Alm J. 1999)⁸¹. Η φορολογική συμπεριφορά αποτελεί έναν κοινωνικό κανόνα που υποχρεούνται να ακολουθήσουν οι φορολογούμενοι για κοινωνικούς λόγους αλλά και επειδή το επιβάλλει ο κρατικός

⁸⁰ Βλ. Andreoni J., Erard B., Feinstein J. (1998) "Tax Compliance" *Journal of Economic Literature*, pp. 818-860

⁸¹ Βλ. Alm J. (1999) «Tax Compliance and Administration» στο *Handbook of Taxation* ed. W Bartley Hildreth και James A. Richardson. σελ 741-68 Marcel Dekker, New York.

καταναγκασμός. Μπορεί λοιπόν να παίξει το ρόλο του σήματος για να αποκαλυφθεί το ποιόν και ο τύπος του ανθρώπου (Posner E., 2000)⁸².

---

⁸² Βλ. Posner E. (2000) «Law and Social Norms: The case of Tax Compliance» *Virginia Law Review*.

2.3.7 Φορολογικοί παράδεισοι ή φορολογικά καταφύγια ως παράδειγμα εκτεταμένης φοροαποφυγής / φοροδιαφυγής.

Σύμφωνα με τους Μπιτζένη Α. και Βλάχο Β. (2011) υπάρχουν δεκατρείς οικονομίες υποδοχής που απορροφούν το 99% του συνολικού αποθέματος των ξένων άμεσων επενδύσεων από την Ελλάδα το 2009 και είναι κυρίως μικρές ανοικτές οικονομίες. Πρώτη σε υποδοχή ξένων άμεσων επενδύσεων από την Ελλάδα με ποσοστό 28% είναι η Κύπρος και ακολουθούν Ολλανδία, Τουρκία και Ρουμανία που συσσωρεύουν συνολικά ποσοστό 40%, Σερβία, υπεράκτια χρηματοοικονομικά κέντρα (ΥΧΚ), Βουλγαρία και ΗΠΑ συσσωρεύουν το 23% και Αλβανία, ΠΓΔΜ, Γερμανία, Χονγκ Κονγκ (Κίνα) και Αυστρία συσσωρεύοντας συνολικά το 8%. Τα βασικά κίνητρα είναι η ελκυστικότητα των οικονομιών υποδοχής, με εξαίρεση τις Νήσους Καϋμάν και Μπουβέ που είναι υπεράκτια χρηματοοικονομικά κέντρα (ΥΧΚ), όπου τα κίνητρα είναι φορολογικά⁸³. Κατά τον Eriksson F. (2009) οι παράνομες ροές κεφαλαίων από τις αναπτυσσόμενες χώρες εκτιμώνται σε 641 με 941 δισεκατομμύρια δολάρια, κάτι που θεωρείται υπερβολικό αφού ακόμη και η χαμηλότερη εκτίμηση υπερβαίνει την καθαρή νόμιμη εισροή στις φτωχές χώρες και αντιστοιχεί περίπου στο δεκαπλάσιο της συνολικής αναπτυξιακής βοήθειας που δίνεται σ' αυτές. Ο ίδιος εκτιμά ότι οι πλούσιοι αποκρύπτουν κεφαλαία σε φορολογικούς παραδείσους που αντιστοιχούν στο ΑΕΠ των ΗΠΑ και μόνο το 5% αυτών που διαθέτουν καταθέσεις σε φορολογικούς παραδείσους δηλώνουν τις καταθέσεις τους. Είναι οι φορολογικοί παράδεισοι μικροσκοπικά κράτη με τεράστια ποσά κεφαλαίου που ρέουν μέσα από αυτά.⁸⁴ Παγκοσμίως υπάρχουν τριάντα έως εβδομήντα κράτη που θεωρούνται φορολογικοί παράδεισοι. Παρατηρείται το φαινόμενο σε κάποιες χώρες που παραδοσιακά έχουν υψηλά ποσοστά φορολογικών συντελεστών, να έχουν εισαχθεί ευνοϊκές φορολογικές ρυθμίσεις είτε σε ορισμένες περιοχές είτε και μόνιμα ή και για κάποια συγκεκριμένη περίοδο, ή για ορισμένους φορολογούμενους, ή για ορισμένα φορολογητέα αντικείμενα. Τα αίτια πρέπει να αναζητηθούν σε ομάδες πίεσης, σε

⁸³ Βλ. Μπιτζένης Α. Βλάχος Β. (2011) Epsilon, Οι Ξένες Άμεσες Επενδύσεις από την Ελλάδα στην Νοτιοανατολική Ευρώπη 01/2011

Διαθέσιμο στο:

<https://www.researchgate.net/publication/232257614>

Ημερομηνία πρόσβασης 18-12-2012

⁸⁴ Βλ. Eriksson F. Tax Havens and Development, Report by the Independent Norwegian Commission on Capital Flight from Developing Countries Διαθέσιμο στο:

<http://www.oecd.org/site/devaao10/44276169.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 18-12-2012

συγκεκριμένες πολιτικές προτιμήσεις ή σε ειδικές κυβερνητικές ανάγκες. Δεν υπάρχει κάποιος ακριβής ορισμός του φορολογικού παράδεισου. Ως φορολογικός παράδεισος ή «offshore χρηματοοικονομικό κέντρο (OFC)» κατά τον ΟΟΣΑ για να χαρακτηριστεί μια χώρα θα πρέπει να φέρει τέσσερα χαρακτηριστικά:

- Πολύ χαμηλό ή καθόλου φόρο στα εισοδήματα κεφαλαίου
- Έλλειψη διαφάνειας σχετικά με την κυριότητα και έλλειψη αποτελεσματικής εποπτείας
- Να υπάρχουν νόμοι ή διοικητικές πρακτικές που να αποτελούν εμπόδιο για την αποτελεσματική ανταλλαγή πληροφοριών για φορολογικούς σκοπούς με άλλες κυβερνήσεις σχετικά με φορολογούμενους που απολαμβάνουν μηδενική ή ασήμαντη φορολογία.
- Να μην υπάρχει καμιά απαίτηση για ουσιαστική δραστηριότητα.

Στους λεγόμενους φορολογικούς παραδείσους η νομοθεσία ευνοεί μόνο τους ξένους επενδυτές (υπάρχουν δηλαδή ρήτρες διαφυγής) και δεν υπάρχει ισορροπία στη νομοθεσία προς όλους. Με την διαφάνεια εξασφαλίζεται ότι υπάρχει ανοικτή και συνεκτική εφαρμογή της φορολογικής νομοθεσίας, ότι οι φορολογούμενοι βρίσκονται σε παρόμοια κατάσταση και ότι είναι διαθέσιμα από τις φορολογικές αρχές, τα στοιχεία εκείνα, που αφορούν τις υποχρεώσεις των φορολογουμένων. Ακόμα, ο ΟΟΣΑ ενθαρρύνει τις χώρες να υιοθετήσουν την ανταλλαγή πληροφοριών ύστερα από «αίτημα», που σημαίνει ότι η αρμόδια αρχή μιας χώρας μπορεί να ζητήσει από την αρμόδια αρχή μιας άλλης χώρας συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τους φόρους που καταβάλλονται από τους φορολογούμενους. Σ' αυτή την περίπτωση βέβαια εφαρμόζονται κατάλληλες εγγυήσεις για την εξασφάλιση επαρκούς προστασίας των δικαιωμάτων των φορολογουμένων και την εμπιστευτικότητα των φορολογικών τους υποθέσεων.⁸⁵ Η έλλειψη των φόρων ή ο μικρός φόρος βοηθά τους υπεράκτιους πελάτες, να κάνουν αποτελεσματικό φορολογικό σχεδιασμό και είναι επομένως ένας σίγουρος τρόπος για πολλαπλασιασμό περιουσιακών τους στοιχείων. Στις περισσότερες χώρες που θεωρούνται φορολογικοί παράδεισοι, οι υπεράκτιες εταιρείες καταβάλλουν ένα ετήσιο τέλος αδείας στην κυβέρνηση της χώρα δικαιοδοσίας, που είναι συνήθως πολύ χαμηλό και ανάλογο με την χώρα μπορεί να καθοριστεί από το εγκεκριμένο μετοχικό κεφάλαιο της εταιρείας.

⁸⁵ Βλ. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Tax Haven Criteria Διαθέσιμο στο:
<http://www.oecd.org/ctp/harmfultaxpractices/taxhavencriteria.htm>
Ημερομηνία πρόσβασης 18-12-2012

Φυσικά οι χώρες που θεωρούνται φορολογικοί παράδεισοι παρεμποδίζουν την ανάπτυξη γιατί:

- θίγουν την κυριαρχία των άλλων χωρών σε μεγάλο βαθμό.
- βλάπτουν την αποτελεσματικότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών.
- υπονομεύουν τα εθνικά φορολογικά συστήματα και έτσι αυξάνεται το φορολογικό βάρος για τους νόμιμους πολίτες.
- δεν γίνεται αποτελεσματική κατανομή των πόρων.
- βλάπτεται σε μεγάλο βαθμό το ιδιωτικό εισόδημα.
- υπάρχει συγκάλυψη εγκληματικών δραστηριοτήτων όπως παράνομη εμπορία πολύτιμων έργων τέχνης, όπλων, ναρκωτικών, η σωματεμπορία, η τρομοκρατία, η δωροδοκία, η κλοπή, η απάτη και άλλα σοβαρά οικονομικά εγκλήματα. Αποτελούν οι χώρες αυτές για όσους κάνουν οικονομικά ή άλλα εγκλήματα περιβάλλον κέρδους και ασφάλειας.
- στις αναπτυσσόμενες χώρες αποδυναμώνεται η ποιότητα των θεσμών όπως είναι το νομικό σύστημα και η δημόσια διοίκηση καθώς και η οικονομική ανάπτυξη άρα και η δημοκρατία σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα.
- αυξάνουν την άνιση κατανομή των φορολογικών εσόδων.

Η αρνητική επίδραση αυτών των παραγόντων μάλιστα, μπορεί να γίνει αξεπέραστο εμπόδιο για την οικονομική ανάπτυξη στις φτωχές χώρες. Επιπλέον η διεθνής οικονομική κρίση, η οποία ξεκίνησε το 2007 έχει ενισχυθεί από την ύπαρξη των φορολογικών παραδείσων. Οι συναλλαγές με εταιρείες που δραστηριοποιούνται σε φορολογικούς παραδείσους αποτελούν έναν πρόσθετο κίνδυνο για τη διεθνή χρηματοπιστωτική αγορά εξαιτίας της αδιαφάνειας που υπάρχει σ' αυτές τις χώρες. Οι φορολογικοί παράδεισοι έχουν συμβάλει ώστε να υπάρχει ασυμμετρία στην πληροφόρηση μεταξύ των διαφόρων παικτών στις χρηματοπιστωτικές αγορές και έχουν αυξήσει το ασφάλιστρο κινδύνου επί των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών στη διεθνή χρηματοοικονομική αγορά. Επίσης συμβάλλει στην αύξηση του κόστους δανεισμού και ασφαλιστικού κινδύνου για όλες τις χώρες. Προκειμένου να προσελκύσουν κεφάλαια και εισοδήματα που θα έπρεπε να είχαν φορολογηθεί σε άλλη χώρα, έχουν «μηδενική» φορολόγηση και με αυτόν τον τρόπο υπονομεύουν τη λειτουργία του φορολογικού συστήματος και τα δημόσια οικονομικά των άλλων χωρών, αφού συμβάλλουν στη μείωση των φόρων κεφαλαίου. Αυτό για τις αναπτυσσόμενες χώρες σημαίνει όμως μείωση των εσόδων και υψηλότερους φόρους,

μη αποτελεσματική κατανομή των πόρων άρα οδηγούν σε επιπρόσθετη παραοικονομία και φοροδιαφυγή. Δημιουργείται επιπλέον αθέμιτος ανταγωνισμός στις επιχειρήσεις, εφόσον τα φορολογικά βάρη δημιουργούν επιπλέον κόστος. Προσανατολίζουν τους επιχειρηματίες στην αύξηση των κερδών τους, μέσω της φορολογικής αποφυγής και όχι μέσω αποτελεσματικών μηχανισμών λειτουργίας. Μπορούν ακόμα να συμβάλουν στην αποδυνάμωση της ποιότητας του πολιτικού συστήματος και κατ' επέκταση να οδηγήσουν σε οικονομική και πολιτική διαφθορά. Υπάρχουν βέβαια και αυτοί που βλέπουν κάποιες θετικές συνέπειες από την ύπαρξη των φορολογικών παραδείσων:

- Δημιουργούν ευεργετικό φορολογικό ανταγωνισμό γιατί βοηθούν στο να κρατηθούν οι φόροι σε άλλες χώρες σε χαμηλά επίπεδα δηλαδή βοηθούν στο να μην ξεπεράσουν τα επιθυμητά επίπεδα για τους ψηφοφόρους.
- Συμβάλουν στην αύξηση των επενδύσεων στις χώρες με υψηλή φορολογία εφόσον οι επενδυτές μπορούν να μεταφέρουν τα φορολογητέα κέρδη από την χώρα με υψηλή φορολογία στην χώρα που αποτελεί φορολογικό παράδεισο.

Οι φορολογικοί παράδεισοι έχουν συνήθως καλή οργάνωση και ο ανταγωνισμός στο κεφάλαιο οξύνει τις απαιτήσεις για θεσμική ποιότητα και καλή πολιτική προκειμένου να γίνουν ελκυστικός προορισμός για επενδύσεις. Επιπλέον ο ανταγωνισμός για κεφάλαια μεταξύ των φορολογικών παραδείσων βοηθά να βελτιώσουν οι χώρες αυτές τις αναπτυξιακές προοπτικές τους⁸⁶.

---

⁸⁶ Βλ. Government Administration Services Information Management (2009) «*Tax havens and development*», Official Norwegian Reports 2009: 19, Oslo, pp. 15-55 Διαθέσιμο στο: www.regjeringen.no/pages/2223780/PDFS/NOU200920090019000EN_PDFS.pdf
Ημερομηνία πρόσβασης 18-12-2012

2.4 Εννοιολογική προσέγγιση της διαφθοράς: Αίτια αυτής και συνέπειές της στην οικονομική ανάπτυξη.

2.4.1 Ορισμός της διαφθοράς και επιπτώσεις της στην οικονομική ανάπτυξη.

Η διαφθορά σύμφωνα με τους Βαβούρα Ι. κ.α. (2010)⁸⁷, Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., (2004)⁸⁸, και Τάτσο Ν. (2001)⁸⁹, είναι φαινόμενο γνωστό από πολύ παλιά εφόσον όποιος κατέχει θέση που ασκεί δημόσια εξουσία, μπαίνει στον πειρασμό να την χρησιμοποιήσει προς όφελος του. Αποτελεί ο έλεγχος της διαφθοράς δείκτη της καλής διακυβέρνησης κατά το Ινστιτούτο της Παγκόσμιας Τράπεζας. Μαύρη οικονομία εμφανίζεται ως διαφθορά σε διαγωνισμούς, ιδιωτικοποιήσεις, με την εμφάνιση φωτογραφικών θέσεων, με φωτογραφικούς νόμους, όταν δεν εφαρμόζονται οι νόμοι, σε ευνοϊκές δικαστικές αποφάσεις, σε προσλήψεις για ψηφοθηρία στις κρατικές επιχειρήσεις, όταν υπάρχουν δωροδοκίες και χρηματισμός (Μπιτζένης Α., 2009)⁹⁰. Η διαφθορά ενισχύει τις κοινωνικές ανισότητες, δηλητηριάζει την κοινωνική συμβίωση, το πολιτικό σύστημα, τις ανθρώπινες σχέσεις και έχει μεγάλο οικονομικό κόστος. Το ενδιαφέρον για την ανάλυση της, προέκυψε από την σημασία που δόθηκε σ' αυτό το φαινόμενο από διεθνείς οργανισμούς (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, Παγκόσμια Τράπεζα, Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) και μη κυβερνητικές οργανώσεις (Διεθνής Διαφάνεια). Η διαφθορά παρουσιάζεται στο δημόσιο, στον ιδιωτικό τομέα και στο διεθνές περιβάλλον. Στον ιδιωτικό τομέα μιλάμε για διαφθορά ιδιώτη-προς-ιδιώτη, στον δημόσιο τομέα για διαφθορά ιδιώτη-προς-δημόσιο λειτουργό, αλλά και από δημόσιο λειτουργό-προς-δημόσιο λειτουργό. Τέλος έχουμε διαφθορά στο διεθνές περιβάλλον που είναι μεταξύ είτε διεθνούς οργανισμού προς διεθνή οργανισμό δηλαδή διαφθορά που εμφανίζεται μέσα στα όρια των διεθνών οργανισμών είτε μεταξύ διεθνούς οργανισμού προς εγχώριο οργανισμό (δημόσιο ή ιδιωτικό) όπου σ' αυτή την περίπτωση η εξάπλωσή της είναι αποτέλεσμα

⁸⁷ Βλ. «Διαφθορά, διακυβέρνηση και ανάπτυξη» οπ.αν.παρ. σελ.6

⁸⁸ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», οπ.αν.παρ. σσ. 65-70

⁸⁹ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ.240-245

⁹⁰ Βλ. Μπιτζένης Α. Εφημερίδα Μακεδονία, Η διαφθορά στην Ελλάδα ως κομμάτι της παραοικονομίας. Διαθέσιμο στο:

<http://www.makthes.gr/news/opinions/47347/>, Νοε, 21, 2009
Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

του κατά πόσο ευάλωτοι ή επιρρεπείς είναι οι εσωτερικοί παράγοντες και ιδιαίτερα οι πολιτικοί και δημόσιοι λειτουργοί της χώρας. Αναλυτικότερα στον ιδιωτικό τομέα η διαφθορά «λαμβάνει χώρα όταν ένας μάνατζερ ή ένας υπάλληλος εξασκεί μια ορισμένη δύναμη ή μια επιρροή πάνω στην απόδοση μιας λειτουργίας, ενός στόχου ή ενός καθήκοντος μέσα σε μια ιδιωτική οργάνωση ή μια εταιρία. Επειδή έχει μια διακριτική ευχέρεια, μπορεί να επιλέξει να ενεργήσει αντίθετα προς τα καθήκοντα και τις ευθύνες της θέσης ή της εργασίας του, και τοιουτοτρόπως άμεσα ή έμμεσα να βλάψει την επιχείρηση ή οργάνωση προς όφελος του ιδίου ή ενός άλλου προσώπου, ή επιχείρησης ή οργάνωσης». Στον δημόσιο τομέα και στο διεθνές περιβάλλον η διαφθορά είναι «η χρήση της κρατικής εξουσίας για «ιδιωτικό όφελος» και αναφέρεται στο «δημόσιο λειτουργό (διορισμένος ή εκλεγμένος) που χρησιμοποιεί την εξουσία του αντιδεοντολογικά ή παράνομα για να προωθήσει τα δικά του συμφέροντα». Στον δημόσιο τομέα συναντάται διαφθορά και μεταξύ διαφόρων κλάδων εξουσίας της κυβέρνησης δηλαδή μεταξύ εκτελεστικής, νομοθετικής, δικαστικής καθώς και μεταξύ πολιτικών και διοικητικών-γραφειοκρατικών θεσμών όπως μεταξύ δημόσιων υπηρεσιών, τοπικών αρχών και ημι-κρατικών οργανισμών (Ρέππας Π. Α., 2010)⁹¹. Είναι δυνατόν να εμφανιστεί διαφθορά σε διαγωνισμούς, σε ιδιωτικοποιήσεις, με την εμφάνιση φωτογραφικών θέσεων, με φωτογραφικούς νόμους, ενώ επίσης εμφανίζεται όταν δεν εφαρμόζονται οι νόμοι, όταν υπάρχουν ευνοϊκές δικαστικές αποφάσεις, όταν γίνονται προσλήψεις σε κρατικές επιχειρήσεις για ψηφοθηρία καθώς και όταν υπάρχουν δωροδοκίες και χρηματισμός. Κάθε δωροδοκία βέβαια είναι διαφθορά, όμως κάθε μορφή διαφθοράς δεν σχετίζεται απαραίτητως με δωροδοκία. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, η διαφθορά στον δημόσιο τομέα ορίζεται ως κατάχρηση δημόσιας εξουσίας για ιδιωτικό όφελος. Τύποι διαφθοράς είναι:

- η δωροδοκία και ο χρηματισμός δηλαδή η ανταμοιβή σε μετρητά ή άλλου είδους δώρων που προσφέρεται ή δίνεται σε παράγοντα ή υπάλληλο για να προβεί σε στρεβλή-καταχρηστική κρίση ή φαύλη συμπεριφορά. Είναι σύμφωνα με τον Μπιτζένη Α. (2003) η κακή χρήση της δημόσιας εξουσίας για ιδιωτικά οφέλη. Η πολιτική δωροδοκία δηλαδή οι πράξεις των ανώτερων δημόσιων υπαλλήλων για να προάγουν τον προσωπικό τους συμφέρον αντί

⁹¹ Βλ. Ρέππας Π. Α. (2010) «Διαφθορά: τα αίτια και οι συνέπειες», Σημειώσεις διαλέξεων στο μάθημα "Οικονομικής Ανάπτυξης" του Τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου. σσ. 3-4 Διαθέσιμο στο:

http://topa.applied-maths.gr/modules/module_8022/Simiosis.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

του δημοσίου συμφέροντος είναι συχνά συγκεχυμένη με το οργανωμένο οικονομικό έγκλημα που είναι παράνομες πράξεις όπως η διακίνηση και το ξέπλυμα χρημάτων. Κύριες μορφές δωροδοκίας είναι η κλοπή δημόσιων εγγράφων – διαγωνισμών, διαρροές εγγράφων, δωροδοκίες για αλλοίωση νόμων κ.α.⁹²

- καταχρήσεις των δημόσιων αγαθών και υπεξαίρεση χρημάτων δηλαδή παράνομη εκτροπή αγαθών για ίδια χρήση.
- Απάτη δηλαδή εγκληματική εξαπάτηση ή ψεύτικη αντιπροσώπευση για την απόκτηση ενός άδικου πλεονεκτήματος.
- Εκβιασμός δηλαδή απαιτητική ή αναγκαστική είσπραξη χρημάτων ή πραγμάτων αξίας, παράνομα, για να παρασχεθεί μια υπηρεσία νόμιμη ή να αποφευχθεί μια ποινική ρήτρα.
- Ευνοιοκρατία, νεποτισμός που είναι η ευνοϊκή μεταχείριση που απολαμβάνουν συγγενείς ή στενοί φίλοι από υψηλόβαθμα στελέχη (του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα). (Ρέππας Π. Α., 2010)⁹³. Είναι δηλαδή η χαριστική ή προνομιακή συμπεριφορά σε συγγενείς και φίλους, κυρίως όταν η συμπεριφορά αυτή δεν έχει αξιοκρατικό και δίκαιο έρεισμα (Σκιαδάς Δ., 2005)⁹⁴.

Όλα αυτά μπορούν να επηρεάσουν τη διαμόρφωση των νόμων και των κανονισμών για προσωπικό όφελος⁹⁵. Πλήττει η διαφθορά τόσο τις δομές του κράτους δικαίου όσο και την υπόσταση και τη λειτουργία της δημόσιας διοίκησης. Ωφελούμενοι μπορεί να είναι το άτομο, η οικογένεια, οι φίλοι, κάποιο πολιτικό κόμμα κλπ. Δεν συνδέεται απαραίτητα η διαφθορά με δωροδοκία ή χρηματισμό. Συνδέεται άμεσα με την κρατική ισχύ και μπορεί να είναι πολιτική (δηλαδή διαφθορά πολιτικών αρχηγών) ή γραφειοκρατική (δηλαδή διαφθορά της δημόσιας διοίκησης κατά τις παρεχόμενες υπηρεσίες προς τους πολίτες) ενώ η έκταση της εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο το κράτος επιτελεί τις λειτουργίες του και δεν εξαρτάται από την έκταση των δραστηριοτήτων του. Η γραφειοκρατία, η φορολογία, η διαφθορά, η διάρθρωση της

⁹² Βλ. Μπιτζένη Α. (2003) «Η Δυναμική των Βαλκανικών Αγορών (τ.Β') & η Μετάβαση των Χωρών της Αν.Ευρώπης στην Οικονομία της Αγοράς», Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε., Αθήνα σσ. 91-92

⁹³ Βλ. «Διαφθορά: τα αίτια και οι συνέπειες», οπ.αν.παρ. σελ. 2

⁹⁴ Βλ. Σκιαδάς Δ. (2005) «Φαινόμενα Διαφθοράς κατά τη διαχείριση του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης» σε Κλ. Κουτσούκης, Π. Σκλιάς (επιμ.) Διαφθορά και Σκάνδαλα στη Δημόσια Διοίκηση και την Πολιτική, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, σελ. 516

⁹⁵ Βλ. The World Bank (2012) Corruption Διαθέσιμο στο:
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0..contentMDK:23272490~pagePK:51123644~piPK:329829~theSitePK:29708,00.html> Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

αγοράς εργασίας σε συνδυασμό με την αστάθεια του νομικού συστήματος αποδεικνύονται από τους (Μπιτζένη Α. κ. α., 2009) ως τα κύρια εμπόδια για τις επενδύσεις στην Ελλάδα⁹⁶.

Στον δημόσιο τομέα, η διαφθορά δημιουργεί αρνητικές επιδράσεις στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας εφόσον επηρεάζει πολλά μεγέθη που προσδιορίζουν το ΑΕΠ. Συγκεκριμένα:

- Προκαλεί αρνητικές επιδράσεις στις επενδύσεις αφού η διαφθορά αυξάνει το κόστος και την αβεβαιότητα. Οι συναλλαγές που κρύβουν διαφθορά δεν έχουν νομική κατοχύρωση, δεν μπορεί να εξασφαλισθεί ότι θα τηρηθούν όσα συμφωνήθηκαν και εφόσον λειτουργεί ως επιβαλλόμενος «φόρος», επηρεάζονται αρνητικά οι ξένες άμεσες επενδύσεις (Wei, 1997)⁹⁷.
- Επηρεάζει αρνητικά το κατά κεφαλή ΑΕΠ καθώς και τους ρυθμούς ανάπτυξης ως αποτέλεσμα μείωσης των επενδύσεων.
- Αυξάνει τις δημόσιες επενδύσεις για το λόγο ότι, οι δημόσιες επενδύσεις δημιουργούν το κλίμα για διαφθορά, στα άτομα που έχουν καίριες θέσεις ώστε να αποφασίζουν για τα επενδυτικά προγράμματα της χώρας (Tanzi V. και H. Davoodi, 1997)⁹⁸.
- Η διαφθορά μειώνει τις δημόσιες δαπάνες για υγεία και παιδεία, επειδή οι τομείς αυτοί δεν είναι εύκολο να επηρεαστούν από διαφθορά (Mauro (1997⁹⁹, 1998¹⁰⁰).
- Η διαφθορά έχει μικρή επίπτωση στο διεθνές εμπόριο (Wei, 2000)¹⁰¹.

⁹⁶ Βλ. Bitzenis, A., Tsitouras, A. and V. Vlachos (2009a) «Decisive FDI obstacles as an explanatory reason for limited FDI inflows in an EMU country: the case of Greece», *Journal of Socio-Economics*. Vol. 38 (2009) p.695

⁹⁷ Βλ. Wei S.-J. (1997), “How Taxing is Corruption on International Investors”, *National Bureau of Economic Research Working Paper*, No. 6030, Cambridge MA. Διαθέσιμο στο:
http://www.nber.org/papers/w6030.pdf?new_window=1

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

⁹⁸ Βλ. Tanzi V. and H. Davoodi (1997), “Corruption, Public Investment, and Growth”, *IMF Working Paper Series* WP/97/139. Διαθέσιμο στο:
<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/FlagshipCourse2003/TanziDavoodi.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

⁹⁹ Βλ. Mauro P. (1997), “The Effects of Corruption on Growth, Investment and Government Spending: A Cross-Country Analysis”, *Corruption and the Global Economy*, Institute for International Economics. Διαθέσιμο στο:
<http://www.adelinotorres.com/economia/Os%20efeitos%20da%20corrup%C3%A7%C3%A3o%20no%20mundo.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

¹⁰⁰ Βλ. Mauro P. (1998), “Corruption and the Composition of Government Expenditure”, *Journal of Public Economics*, vol. 69. Διαθέσιμο στο:

<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/CoreCourse2005/Mauro.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

- Οι χώρες με υψηλή διαφθορά έχουν σε σχέση με άλλες χώρες πιο χαμηλό κατά κεφαλή εισόδημα, περισσότερη φτώχεια και μεγαλύτερη ανισοκατανομή του εισοδήματος. Επίσης χειροτερεύουν οι κοινωνικοί δείκτες και τα κρατικά έσοδα από φόρους μειώνονται (Gupta, Davoodi και Alonso-Terme, 1998)¹⁰². Γενικά αυξάνει τις εισοδηματικές ανισότητες και τη φτώχεια εφόσον τα οφέλη από τη διαφθορά τα καρπώνονται συνήθως οι υψηλές εισοδηματικές τάξεις και επιπλέον επηρεάζει αρνητικά πολλούς σημαντικούς παράγοντες όπως την οικονομική ανάπτυξη, την προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος, το μέγεθος και την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών, τον σχηματισμό ανθρώπινου κεφαλαίου, την κατανομή των περιουσιακών στοιχείων, την δυνατότητα πρόσβασης για εκπαίδευση (Τάτσος Ν. (2001)¹⁰³.
- Η διαφθορά επηρεάζει ακόμα τις αμυντικές δαπάνες. Συνδέεται με τις μεγάλες δαπάνες για την άμυνα, τόσο ως ποσοστό των συνολικών δημόσιων δαπανών, όσο και ως ποσοστό του ΑΕΠ (Gupta, Mello and Sharan, 2000)¹⁰⁴.
- Η διαφθορά λειτουργεί ως αυθαίρετος φόρος και αποτελεί εμπόδιο για την εκάστοτε κυβέρνηση στο:
  - να εφαρμόσει τις απαραίτητες ρυθμίσεις προς όφελος της αγοράς,
  - να προστατεύει τα δικαιώματα ιδιοκτησίας,
  - να επιβάλει την εφαρμογή των συμβάσεων (Tanzi, 2000)¹⁰⁵.
- Η διαφθορά εξαιτίας της παραοικονομίας επηρεάζει και την ανάπτυξη της χώρας. Έτσι η ύπαρξη παράνομων οικονομικών δραστηριοτήτων συνεπάγεται

---

¹⁰¹ Βλ. Wei S.-J. (2000), "Natural Openness and Good Government", *National Bureau of Economic Research Working Paper*, No. 7765, Cambridge MA. Διαθέσιμο στο:

<http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2000/6/01globalization%20wei/20000601>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

¹⁰² Βλ. Gupta S., H. Davoodi and R. Alonso-Terme (1998), "Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty?" *IMF Working Paper*, May Διαθέσιμο στο:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9876.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

¹⁰³ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ.243

¹⁰⁴ Βλ. Gupta S., Luiz de Mello and R. Sharan (2000), "Corruption and Military Spending", *IMF Working Paper*, February. Διαθέσιμο στο:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0023.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

¹⁰⁵ Βλ. Tanzi V. (2000), «*Policies, Institutions and the Dark Side of Economics*», Edward Elgar, Cheltenham, U.K., κεφ. 7

διαφθορά και αυτή οδηγεί τις επιχειρήσεις στην παραοικονομία (Andvig κ.α.,2000)¹⁰⁶.

Τέλος, η διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα δημιουργεί επιπλέον αρνητικές επιδράσεις στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας εφόσον θέτει την οικονομική πολιτική εκτός στόχου με το να παρέχονται στις φορολογικές αρχές παραποιημένα στοιχεία άρα να περιορίζονται τα έσοδα του κράτους, αλλά και δημιουργείται αβεβαιότητα για τους επενδυτές.

Κάποιοι μελετητές (Lui, 1985 και Bardhan, 1997)¹⁰⁷ διακρίνουν και θετικές επιδράσεις στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας γιατί:

- Μειώνει τις ακαμψίες που βάζουν οι κυβερνήσεις.
- Κατανέμει επενδύσεις και χρόνο σε χρήστες περισσότερο αποδοτικούς.
- Κρατά τους μισθούς σε χαμηλά επίπεδα
- Ενισχύει το εμπόριο
- Μπορεί να αυξήσει την αποτελεσματικότητα και να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη ιδιαίτερα στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου υπάρχει στην καθημερινή ζωή του πολίτη μεγάλος αριθμός ελέγχων και εξουσιοδοτήσεων από το κράτος, και τα κρατικά όργανα του έχουν αυξημένη εξουσία.

2.4.2 Παράγοντες που επηρεάζουν την έκταση της διαφθοράς και σχέση της διαφθοράς με την παραοικονομία.

Όπως αναφέρουν οι Βαβούρα Ι. και Μανωλά Γ. (2006)¹⁰⁸ και Τάτσο Ν. (2001)¹⁰⁹ οι παράγοντες που επηρεάζουν την έκταση της διαφθοράς διακρίνονται σε πολιτικούς, κοινωνικούς, θεσμικούς και οικονομικούς και είναι:

---

¹⁰⁶ Βλ. Andvig J., Odd-Helge Fjeldstad, I. Amundsen, T. Sissener and T. Soreide (2000), *Research on Corruption, A Policy Oriented Survey*, Commissioned by NORAD, Final Report. Διαθέσιμο στο: http://www.icgg.org/downloads/contribution07_andvig.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 6-12-2012

¹⁰⁷ Βλ. Bardhan P. (1997), "Corruption and Development: A Review of Issues", *Journal of Economic Literature*, vol. 35, pp. 1320-1346. Διαθέσιμο στο:

<http://siteresources.worldbank.org/INTEASTASIAPACIFIC/Resources/226262-1253782457445/6449316-1261623644460/corruption-and-development.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 6-12-2012

¹⁰⁸ Βλ. «Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες», οπ.αν.παρ. σσ. 297-298

¹⁰⁹ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ.257-269

- Η διαφθορά σχετίζεται με το κατά κεφαλή ΑΕΠ. Έτσι στις πιο φτωχές εισοδηματικά χώρες, έχουμε μεγάλη πολιτική και γραφειοκρατική διαφθορά, που περιορίζεται αλλά δεν εξαλείφεται, όταν έχουμε ανάπτυξη και εκσυγχρονισμό. Στις αναπτυγμένες χώρες σε αντίθεση με τις αναπτυσσόμενες έχουμε περιορισμένες θεσμικά «προσωπικές σχέσεις» μεταξύ κράτους και πολίτη και υπάρχει διαφάνεια στα οικονομικά στοιχεία άρα λειτουργεί αποδοτικότερα η οικονομία.
- Το μέγεθος του κράτους. Στις αναπτυσσόμενες χώρες υπάρχει όπως αναφέραμε, στην καθημερινή ζωή του πολίτη, μεγάλος αριθμός ελέγχων και εξουσιοδοτήσεων από το κράτος που δίνουν μεγάλη δύναμη στα εξουσιοδοτημένα όργανα του κράτους.
- Ο συγκεντρωτικός ή αποκεντρωτικός χαρακτήρας του συστήματος διοίκησης. Η καλή διοίκηση είναι συνυφασμένη με την αποκέντρωση και η αύξηση στο βαθμό αποκέντρωσης βοηθά στην μείωση της διαφθοράς. Ο βαθμός αποκέντρωσης και το επίπεδο διαφθοράς επηρεάζονται από πολλούς παράγοντες όπως πολιτιστικούς παράγοντες, επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, κλπ.
- Ο κρατικός παρεμβατισμός δια μέσω κανονιστικών ρυθμίσεων. Στις χώρες της μετάβασης και στις αναπτυσσόμενες χώρες που υπάρχει μεγαλύτερη διαφθορά, οι λειτουργίες του κράτους επιτελούνται με κανονιστικές ρυθμίσεις περισσότερο, παρά με δημόσιες δαπάνες και φορολογικά έσοδα.
- Όσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός διακριτικής ευχέρειας που έχουν στη λήψη αποφάσεων οι κρατικοί λειτουργοί, λόγω πολυνομίας, αντιφατικότητας και ασάφειας των διατάξεων ή δυνατότητας για υποκειμενική εκτίμηση και τρόπου εκτέλεσης των καθηκόντων τους, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα εμφάνισης της διαφθοράς. Γενικά το φορολογικό σύστημα και η οργάνωση των φορολογικών υπηρεσιών πρέπει να είναι τέτοια ώστε οι φόροι να στηρίζονται σε σαφείς νόμους.
- Ο τρόπος πρόσληψης, το κύρος που έχει η εργασία καθώς και το επίπεδο αμοιβών στο δημόσιο τομέα επηρεάζουν την έκταση της διαφθοράς. Υπάρχει αρνητική συσχέτιση μεταξύ ποιοτικών κριτηρίων επιλογής προσωπικού και του επιπέδου διαφθοράς. Επίσης το υψηλό κύρος της εργασίας και οι υψηλές αμοιβές δεν αφήνουν περιθώρια για διαφθορά λόγω του μεγάλου κόστους

ευκαιρίας που υφίσταται για τους δημόσιους λειτουργούς σε περίπτωση απώλειας της εργασίας τους. Η μείωση της διαφθοράς συνεπάγεται και αναθεώρηση του συστήματος αμοιβών.

- Η ύπαρξη και η αποτελεσματικότητα μηχανισμών ελέγχου στο δημόσιο τομέα τόσο για την πρόληψη, όσο και τον εντοπισμό φαινομένων διαφθοράς. Η αποτελεσματικότητα των μηχανισμών ελέγχου είναι συνάρτηση παραγόντων όπως η πολιτική τους ανεξαρτησία και ακεραιότητα, οι πόροι που είναι διατεθειμένο το κράτος να χρησιμοποιήσει, η ουσιαστική τιμωρία των εξακριβωμένα ενόχων για διαφθορά.
- Το ύψος των ποινών που προβλέπονται σε περίπτωση αποκάλυψης διαφθοράς το οποίο πρέπει να είναι μεγάλο και οι διαδικασίες να μην είναι χρονοβόρες.
- Το επίπεδο εμπιστοσύνης των πολιτών απέναντι στη χώρα έχει αρνητική επίδραση στο μέγεθος της διαφθοράς.

Άλλοι παράγοντες, που όταν συντρέχουν, υποθάλπουν τη διαφθορά, κατά τον Ρακιντζή Λ. (2012)¹¹⁰ είναι:

- τα γραφειοκρατικά εμπόδια, οι αόριστες ή επάλληλες αρμοδιότητες και η ύπαρξη πολλαπλών ρυθμιστικών κανόνων.
- η ανέλεγκτη εξουσία που παρέχεται σε κάποιους αρμόδιους για να αποφασίζουν και που πιθανόν ασκείται χωρίς διάκριση και λογικούς περιορισμούς, συχνά με μόνη την επίκληση της πολιτικής βούλησης.
- η έλλειψη διαφάνειας, δηλαδή η απουσία ή μη εφαρμογή σαφών κανόνων, με αποτέλεσμα οι πολίτες και οι ΜΚΟ να μην έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στον κοινωνικό έλεγχο της διοίκησης.
- η έλλειψη προληπτικού και η βραδύτητα του κατασταλτικού ελέγχου,
- η βραδύτητα γύρω από την απονομή της δικαιοσύνης και η ανεπάρκεια των δικαστηρίων να επιβάλουν το νόμο.

Από όλα αυτά προκύπτει η στενή σχέση της διαφθοράς με την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία. Το μέγεθος της παραοικονομίας εξαρτάται από τα κίνητρα των οικονομικών μονάδων να στραφούν προς αυτή και από τις δυνατότητες που παρέχει

¹¹⁰ Βλ. Ρακιντζής Λ. (2012), *Πειθαρχικός έλεγχος και ενίσχυση της ηθικής και της δεοντολογίας: ο θεσμικός ρόλος του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης* στο Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης Συνέδριο Ηθική και Δεοντολογία στη Σύγχρονη Δημόσια Διοίκηση, σσ. 103-104 Διαθέσιμο στο:

http://www.ekdd.gr/ekdda/images/diethnoi/Praktika_Ekdda_Ena_GR.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

το κράτος. Σημαντικό ρόλο λοιπόν παίζει ο βαθμός οργάνωσης των υπηρεσιών και η διάρθρωση του συστήματος βεβαίωσης – είσπραξης φόρων. Η διαφθορά αποτελεί και πράξη αντίδρασης που εμφανίζεται όταν είναι κατάλληλες οι συνθήκες. Η παραοικονομία εξαρτάται άρα άμεσα από το μέγεθος της διαφθοράς.

2.4.3 Μέτρα αντιμετώπισης της διαφθοράς.

Η Ελλάδα γενικά χαρακτηρίζεται από α) αστάθεια στο νομικό πλαίσιο με συχνές αλλαγές στους νόμους, β) ανεπάρκεια στην εφαρμογή των νόμων, γ) διάκριση στην εφαρμογή των νόμων ή/και των κυρώσεων, δ) έλλειψη διαφάνειας στην εφαρμογή των νόμων, ε) έλλειψη ύπαρξης κατάλληλων νόμων, στ) ύπαρξη «παραθύρων» στην εφαρμογή των νόμων, ζ) γραφειοκρατία, η) έλλειψη σημαντικών κυρώσεων που να λειτουργούν αποτρεπτικά στην οποιαδήποτε παράβαση και παρανομία, θ) έδαφος για δωροδοκίες και διαφθορά κατά την εφαρμογή των νόμων, ι) έλλειψη ελεγκτικών μηχανισμών ή έλλειψη ύπαρξης αδιάβλητων ελεγκτικών μηχανισμών και κ) ύπαρξη γεγονότων που δίνουν χώρο για δωροδοκία, διαφθορά και γραφειοκρατία (Μπιτζένης Α., 2009)¹¹¹. Σύμφωνα με το CPI, έχουμε τα ακόλουθα αποτελέσματα όσον αφορά τη διαφθορά στην Ελλάδα: εμφανίζεται να έχει ένα σχετικά σταθερό αλλά αρνητικό επίπεδο διαφθοράς την τελευταία επταετία. Έτσι το 2008 η βρισκόταν στην 57η θέση με 4,7 επίπεδο διαφθοράς, το 2007 η Ελλάδα ήταν στην 56η θέση με 4,6 επίπεδο διαφθοράς, ενώ ήταν στην 54η θέση με 4,4 το 2006, κατέχοντας την 48η θέση με 4,3 το 2005, την 49η θέση με 4,3 το 2004, την 51η θέση με 4,3 το 2003, και την 44η θέση με 4,2 επίπεδο διαφθοράς το 2002 (Μπιτζένης Α., 2009)¹¹². Τα μέτρα αντιμετώπισης της διαφθοράς μπορούν να ομαδοποιηθούν σε κατηγορίες:

- Μέτρα που έχουν σχέση με πολιτικές επιλογές, κυβερνητικές προτεραιότητες και απαιτούν πολιτική βούληση. Τέτοια είναι:

---

¹¹¹ Βλ. Μπιτζένης Α. (2009) Εφημερίδα Μακεδονία, Η διαφθορά στην Ελλάδα ως κομμάτι της παραοικονομίας, Νοε, 21, 2009.

Διαθέσιμο από:

<http://www.makthes.gr/news/opinions/47347/>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

¹¹² Βλ. Μπιτζένης Α. (2009) Εφημερίδα Μακεδονία, Η εμπειρία στη διαφθορά, "σύμμαχος" των ελλήνων επενδυτών στα Βαλκάνια, Νοε 1, 2009.

Διαθέσιμο από:

<http://www.makthes.gr/news/opinions/46483/>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

- Η μη διάδοση φημών και η δημιουργία κλίματος διαφθοράς για πολιτικά οφέλη.
- Η ευαισθησία και αυστηρή τήρηση των κανόνων και διαδικασιών σχετικά με οικονομικούς παράγοντες και συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα.
- Ο περιορισμός των δυνατοτήτων επηρεασμού της πολιτικής εξουσίας, από άτομα του εργασιακού και πολιτικού περιβάλλοντος.
- Η συνέπεια στη στάση της Πολιτείας γύρω από φαινόμενα διαφθοράς.
- Μέτρα που βοηθούν στη μείωση της ζήτησης διαφθοράς από τον ιδιωτικό τομέα και μέτρα για τη μείωση της προσφοράς διαφθοράς από στελέχη του δημόσιου τομέα. Εδώ ανήκουν:
  - Ο περιορισμός των κανονιστικών ρυθμίσεων για μείωση της ζήτησης υπηρεσιών που κρύβουν πράξεις διαφθοράς και αναθεώρηση του ρυθμιστικού πλαισίου.
  - Η δημιουργία απλού, σαφούς και διαφανούς θεσμικού πλαισίου ώστε να μην υπάρχουν περιθώρια παρερμηνειών και χρονικοί περιορισμοί στην απάντηση εκ μέρους των δημόσιων υπηρεσιών, αποδοχής ή όχι αιτημάτων και διεκπεραίωσης υποθέσεων για να μειωθούν οι πιθανότητες ζήτησης ή προσφοράς υπηρεσιών που κρύβουν συνδιαλλαγή.
- Μέτρα γύρω από τους ελέγχους και τις ποινές. Τέτοια είναι:
  - Έλεγχος σε διαχρονική βάση από ανεξάρτητο σώμα των υπαλλήλων και στενών συγγενών τους, στους οποίους έχουν ανατεθεί ελεγκτικές αρμοδιότητες και γενικά αρμοδιότητες που έχουν σχέση με οικονομικά συμφέροντα ιδιωτών, ιδιαίτερα όταν υπάρχουν καταγγελίες για διαφθορά.
  - Ποινικές κυρώσεις σε περιπτώσεις πρόσληψης κρατικών υπαλλήλων μετά τη λύση της δημοσιοϋπαλληλικής τους ιδιότητας από εταιρίες του ιδιωτικού τομέα, αν οι τελευταίες ελέγχονταν ή συνεργάζονταν με τις υπηρεσίες του δημοσίου όπου υπηρετούσαν οι συγκεκριμένοι υπάλληλοι.

- Λήψη μέτρων που να εξασφαλίζουν την εκτέλεση των αποφάσεων των δικαστηρίων και αντιμετώπισης του φαινομένου των αναβολών που οδηγούν στην παραγραφή των αδικημάτων (Γάτσος Ν., 2001)¹¹³.

Άλλα οικονομικά μέτρα που προτείνονται είναι σύμφωνα με την World Bank, (2000) η ενίσχυση της μακροοικονομικής σταθερότητας, ο περιορισμός των κρατικών παρεμβάσεων στις διαδικασίες της παραγωγής και της κατανάλωσης και η βελτίωση του φορολογικού συστήματος σε συνδυασμό με τον εκσυγχρονισμό στη δημόσια διοίκηση και την ενίσχυση της αξιοκρατίας στο δημόσιο καθώς και κάθε δυνατού μέτρου που μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της ποιότητας της δημόσιας διοίκησης. Όλα τα μέτρα για να είναι αποτελεσματικά σε βάθος χρόνου θα πρέπει να συνδυαστούν με την μεταβολή της αντίληψης πολιτών, πολιτικών αρχών και κρατικών λειτουργών για το ποιος είναι ο ρόλος του κράτους και της κρατικής εξουσίας (Βαβούρας Ι. κ.α., 2010)¹¹⁴.

2.5 Εννοιολογική προσέγγιση της αδήλωτης εργασίας / εισφοροδιαφυγής: Αίτια αυτών και συνέπειές τους στην παραγωγικότητα της εργασίας και την κοινωνική συνοχή.

2.5.1 Ορισμός της αδήλωτης εργασίας και παράγοντες που ευνοούν το φαινόμενο αυτό.

Η αδήλωτη εργασία (ή παράνομη απασχόληση, παράνομη εργασία, μαύρη εργασία) και η εισφοροδιαφυγή συνδέονται άμεσα με την ανάπτυξη της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής. Η πρόσληψη και η απασχόληση μισθωτών ακολουθεί συγκεκριμένες διαδικασίες, σύμφωνα με τις διατάξεις του εργατικού δικαίου. Αρχικά προϋποθέτει την εμπρόθεσμη αναγγελία πρόσληψης του μισθωτού στις αρμόδιες τοπικές υπηρεσίες απασχόλησης. Επίσης σύμφωνα με το Σύνταγμα της χώρας (άρθρο 22 / παρ. 5), η κοινωνική ασφάλιση είναι υποχρεωτική και «*το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων όπως ορίζει ο νόμος*»¹¹⁵. Ο εργοδότης

¹¹³ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ.480-483

¹¹⁴ Βλ. Βαβούρας Ι., Μανωλάς Γ., Συρμαλή Μ.Ε., Σφακιανάκης Γ. (2010) «*Διαφθορά, διακυβέρνηση και ανάπτυξη*», σελ. 29

Διαθέσιμο στο: http://www.panteion.gr/kediva/Vavouras_WorkshopRethymno_Final.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

¹¹⁵ Βλ. Σύνταγμα της Ελλάδας (2008) Διαθέσιμο στο:

υποχρεούται να καταβάλλει ασφαλιστικές εισφορές τόσο των μισθωτών όσο και του ίδιου, καθώς και να φροντίσει για την παραχώρηση στους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης όλων των απαιτούμενων εγγράφων¹¹⁶.

Έτσι η αδήλωτη εργασία είναι η κύρια ή δευτερεύουσα εργασία που φέρνει κέρδος και η οποία αν και θα έπρεπε, δεν δηλώνεται στις αρμόδιες αρχές με σκοπό την αποφυγή της φορολογίας, την παραβίαση του καθεστώτος κοινωνικής ασφάλισης ή άλλων κρατικών ρυθμίσεων της οικονομικής δραστηριότητας. Στον ορισμό αυτό δεν περιλαμβάνεται η παράνομη απασχόληση (παράνομες δραστηριότητες), ούτε και η άτυπη απασχόληση (οικιακή, εθελοντική) εφόσον αυτές οι μορφές απασχόλησης δεν περιλαμβάνονται στις επίσημες στατιστικές (Βαβούρα Ι. Πετρινιώτη Ξ., 1990)¹¹⁷. Κατά τον Τάτσο Ν. (2001)¹¹⁸ αδήλωτη μπορεί να είναι η δευτερεύουσα ή και η κύρια απασχόληση η οποία, χωρίς να είναι αναγκαστικά παράνομη, δεν έχει δηλωθεί στις αρμόδιες διοικητικές αρχές όπως ορίζει ο νόμος και άρα έχουμε παράβαση των θεσμικών ρυθμίσεων, φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή δηλαδή μη καταβολή εισφορών κοινωνικής ασφάλισης. Είναι κατά την Επιτροπή «*οι αμειβόμενες δραστηριότητες που είναι νόμιμες ως προς τη φύση τους, αλλά δεν δηλώνονται στις δημόσιες αρχές με συνέπεια την αποφυγή της φορολογίας και των αντίστοιχων εισφορών κοινωνικής ασφάλισης*»¹¹⁹.

Κατά τον Τάτσο Ν. (2001) η εισφοροδιαφυγή είναι το μέγεθος των εισφορών που δεν καταβάλλονται από τους εργοδότες στα ασφαλιστικά ταμεία και δεν εμφανίζονται στα μισθολόγια των επιχειρήσεων. Επομένως αφορά ανασφάλιστους εργαζόμενους ή «*πλημμελή ασφάλιση*» των ήδη ασφαλισμένων δηλαδή καταβολή από τους εργοδότες μικρότερων εισφορών από αυτές που κανονικά θα έπρεπε να καταβάλλονται.

<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 7-12-2012, σελ. 37

¹¹⁶ Βλ. European Industrial Relations Observatory (EIRO), Questionnaire for EIRO thematic feature on industrial relations and undeclared work – The case of Greece, Διαθέσιμο στο: <http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2004/06/tfeature/gr0406104tel.doc>

Ημερομηνία πρόσβασης 7-12-2012

¹¹⁷ Βλ. Βαβούρα Ι. Πετρινιώτη Ξ. (1990) «*Απόπειρα ανίχνευσης μιας αθέατης δραστηριότητας: αδήλωτη απασχόληση στην Ελλάδα*» στο «*Παραοικονομία*» Βαβούρας Ι.Σ (επιμ), εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, σσ. 315-317

¹¹⁸ Βλ. «*Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*», οπ.αν.παρ, σσ.132-133

¹¹⁹ Βλ. Ιδρύμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) (2012) «*Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της*», σελ. 5 Διαθέσιμο στο:

<http://www.iobe.gr/media/meletes/adilotiergusia.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 7-12-2012

Η αδήλωτη εργασία ως πολυσύνθετο φαινόμενο, επηρεάζεται από ένα φάσμα οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και θεσμικών παραγόντων. Είναι φαινόμενο ιδιαίτερα έντονο σε χώρες με υψηλά ποσοστά ανεργίας, με μεγάλο αριθμό αυτοαπασχολούμενων και με μεγάλες μεταναστευτικές εισροές. Κυριότεροι παράγοντες κατά τον ΙΟΒΕ που την ευνοούν, θεωρούνται η ύφεση της οικονομίας, η υψηλή ανεργία και οι αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις. Η χαμηλή εμπιστοσύνη των πολιτών στην οργάνωση του κράτους και στο πολιτικό σύστημα, η μη συνειδητοποίηση της σύνδεσης μεταξύ φορολογίας και κράτους πρόνοιας, οι ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί καθώς και η θετικά προσκείμενη συμπεριφορά προς την ανασφάλιστη εργασία, αποτελούν θεσμικούς παράγοντες που ευνοούν την αδήλωτη απασχόληση ενώ βασικοί πολιτικοί παράγοντες αποτελούν το ανεπαρκές κοινωνικό κράτος και το μέγεθος της φορολογίας και των ασφαλιστικών εισφορών. Τέλος βασικούς κοινωνικο-οικονομικούς παράγοντες που συμβάλλουν στην αύξηση του φαινομένου είναι η παραγωγική δομή της οικονομίας και το μέγεθος της παραοικονομίας (Διάγραμμα 2.2) ¹²⁰.

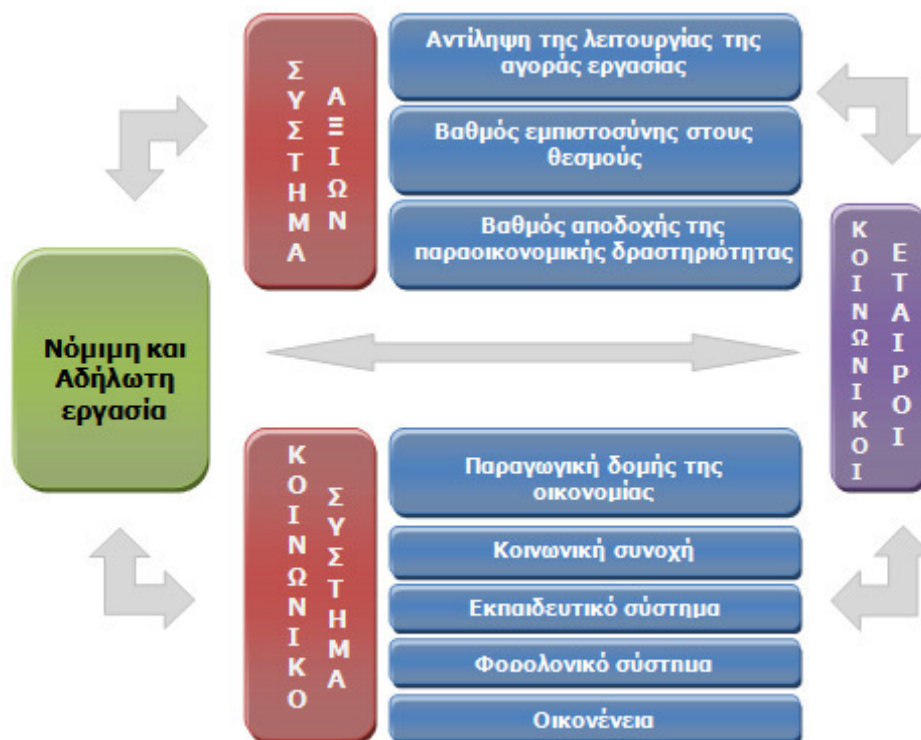
Η τάση για αδήλωτη απασχόληση και εισφοροδιαφυγή επηρεάζεται από την διαφορά που προκύπτει ανάμεσα στο συνολικό κόστος εργασίας και στις καθαρές αποδοχές. Η διαφορά αυτή είναι συνέπεια του επιπέδου των φορολογικών συντελεστών και των εισφορών για κοινωνική ασφάλιση. Επιπλέον κίνητρα για την εισφοροδιαφυγή αποτελούν τα έντονα μεταναστευτικά ρεύματα, οι ανενεργές διατάξεις, η ατιμωρησία λόγω δυσκαμψίας των μηχανισμών πάταξης των παράνομων δραστηριοτήτων, η ανεπάρκεια των ελεγκτικών μηχανισμών. (Τάτσος Ν. ,2001)¹²¹.

¹²⁰ Βλ. «Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της» οπ.αν.παρ. σελ. 6

¹²¹ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ.466-467

Διάγραμμα 2.2
Κύριοι παράγοντες που ευνοούν το φαινόμενο της αδήλωτης εργασίας.

Πηγή: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (ΙΟΒΕ) (2012) «Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της», σελ. 7 Διαθέσιμο στο:
<http://www.iobe.gr/media/meletes/adilotiergasia.pdf>
Ημερομηνία πρόσβασης 7-12-2012

Το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης χαρακτηρίζεται από πολυπλοκότητα. Υπάρχουν πολλά ταμεία και πολλές διαφορετικές ρυθμίσεις που έχουν σχέση με τα ποσοστά των εισφορών, τον τρόπο υπολογισμού των συντάξεων κλπ. και που κρύβουν συχνά κοινωνικές ανισότητες. Επίσης δεν υπάρχει ουσιαστική ανταποδοτικότητα μεταξύ των εισφορών και των παροχών. Έτσι έχουμε εισφοροδιαφυγή εφόσον ο ασφαλισμένος έχει σχεδόν τις ίδιες παροχές είτε είναι συνεπής είτε όχι στις ασφαλιστικές του υποχρεώσεις. Η μη καταβολή εργοδοτικών εισφορών αυξάνει όπως έχει ήδη αναφερθεί, την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων εφόσον το κόστος εργασίας είναι μειωμένο. Επίσης η πιθανότητα εντοπισμού είναι μικρή αφού οι δυνατότητες εντοπισμού και διασταύρωσης στοιχείων είναι περιορισμένες.

2.5.2 Χαρακτηριστικά της αδήλωτης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής.

Τα άτομα που εμπλέκονται σε παραοικονομικές δραστηριότητες ανήκουν στις παρακάτω κατηγορίες:

- Εργοδότες. Το κίνητρο για απασχόληση αδήλωτης εργασίας είναι η μείωση του κόστους και η επίτευξη ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος και είναι πιο έντονο το φαινόμενο σε επιχειρήσεις συνήθως μικρού μεγέθους, που δεν επιτυγχάνουν οικονομίες κλίμακος, σχετικής έντασης εργασίας, που παράγουν προϊόντα που η ζήτηση τους υπόκεινται σε διακυμάνσεις και έχουν χαμηλό επίπεδο τεχνολογίας και οργάνωσης.
- Μισθωτούς και αυτοαπασχολούμενους που είναι σχετικά υψηλού επιπέδου εξειδίκευσης και ικανοτήτων. Γίνεται για οικονομικούς λόγους και για λόγους επαγγελματικής ικανοποίησης.
- Μισθωτούς και αυτοαπασχολούμενους που είναι σχετικά χαμηλού επιπέδου εξειδίκευσης και ικανοτήτων. Γίνεται για λόγους επιβίωσης, επειδή βρίσκουν δυσκολίες στην εύρεση απασχόλησης στην επίσημη οικονομία ή δεν μπορούν να αναλάβουν τις πρόσθετες υποχρεώσεις με τις οποίες αυτή συνδέεται.
- Άτομα που είναι αναγκασμένα να δραστηριοποιούνται έξω από τα πλαίσια της επίσημης αγοράς εργασίας (παράνομοι μετανάστες, συνταξιούχοι, ανήλικοι). Αυτά τα άτομα δεν θέλουν να αποκαλυφθούν για να μη τιμωρηθούν, ούτε συνδικαλίζονται, έχουν χαμηλές αμοιβές και συνήθως δεν υπάρχει τήρηση των κανόνων υγιεινής και ασφαλείας στο χώρο εργασίας τους (Βαβούρα Ι. Πετρινώτη Ξ., 1990)¹²².

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες σύμφωνα με το Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, (2007)¹²³, ο κύριος όγκος της αδήλωτης εργασίας εντοπίζεται σε κλάδους όπως η γεωργία, οι κατασκευές, τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια και γενικότερα στις υπηρεσίες. Βασικό γνώρισμα αυτών των κλάδων είναι η αυξημένη ένταση εργασίας, οι χαμηλοί μισθοί, η εποχιακή φύση της εργασίας και η απασχόληση σε μεγαλύτερη κλίμακα ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού. Οι περισσότεροι αδήλωτοι εργαζόμενοι ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες της αγοράς εργασίας και συγκεκριμένα είναι καταγεγραμμένοι ως άνεργοι, αυτοαπασχολούμενοι, εποχιακοί, φοιτητές, παιδιά και

¹²² Βλ. «Απόπειρα ανίχνευσης μιας αθέατης δραστηριότητας: αδήλωτη απασχόληση στην Ελλάδα» οπ.αν.παρ, σσ. 318-325

¹²³ Βλ. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ (2007) «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση Ετήσια Έκθεση 2007» σσ. 320-324

Διαθέσιμο στο:

http://www.inegsee.gr/sitefiles/studies/EKTHESI_9.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

μετανάστες. Χαρακτηριστικό αυτών των ομάδων είναι ότι δεν μπορούν να διαπραγματευτούν τους όρους και τις συνθήκες εργασίας και απασχολούνται συνήθως σε ευέλικτες μορφές εργασιακών σχέσεων, που είναι πιο εύκολες οι παραβιάσεις της νομοθεσίας. Για τους εργοδότες κίνητρο για την αδήλωτη εργασία αποτελεί το μειωμένο κόστος εργασίας εξαιτίας της χαμηλότερης καταβολής φόρων και κοινωνικών εισφορών. Οι παραγωγοί που δεν είναι ανταγωνιστικοί καθώς και εκείνοι που αντιμετωπίζουν μεγάλες διακυμάνσεις στη ζήτηση των προϊόντων τους, έχουν σημαντικό κίνητρο για να απασχολούν αδήλωτη εργασία, χαμηλού επιπέδου εξειδίκευσης και ικανοτήτων, εφόσον η αμοιβή της είναι σχετικά χαμηλή και μπορούν εφόσον θέλουν να μεταβάλλουν εύκολα τη ποσότητα εργασίας που χρησιμοποιούν¹²⁴. Όλο και περισσότερο μάλιστα, προωθείται το μοντέλο της απελευθέρωσης των εργασιακών σχέσεων που λόγω της ευελιξίας που το χαρακτηρίζει (μερική απασχόληση, ελαστικό ωράριο, αναδιοργάνωση της βιομηχανίας και των επιχειρήσεων με βάση μακρότατες αλυσίδες κατακόρυφης κατάταξης της παραγωγής και αλυσίδες υπεργολαβιών). Αυτά καθιστούν ευκολότερη την παραβίαση της εργατικής νομοθεσίας και έχουν οδηγήσει στην άνοδο των δεικτών της αδήλωτης εργασίας. Συχνά υπογράφονται συμβάσεις μερικής απασχόλησης, ενώ στην πραγματικότητα η απασχόληση είναι πλήρης, ή υπάρχει εναλλαγή μεταξύ περιόδων αδήλωτης και δηλωμένης εργασίας, όταν ο χαρακτήρας της σύμβασης είναι εποχιακός. Υπάρχουν βεβαίως και μισθωτοί και αυτοαπασχολούμενοι σχετικά υψηλού επιπέδου εξειδίκευσης και ικανοτήτων οι οποίοι χρησιμοποιούν αυτά τα προσόντα και στην επίσημη, και στην αδήλωτη δεύτερη απασχόληση τους, που είναι συνήθως συναφής με την κύρια απασχόληση για οικονομικούς λόγους ή για λόγους επαγγελματικής ικανοποίησης. Επιπλέον σύμφωνα με τον Τάτσο Ν. (2001)¹²⁵ υπάρχει θετική σχέση μεταξύ παραοικονομικής δραστηριότητας και παράνομης μετανάστευσης εφόσον η ευκαιρίες για εργασία σε παραοικονομικές δραστηριότητες προσελκύουν τους παράνομους μετανάστες. Οι παράνομοι μετανάστες, δραστηριοποιούνται συχνά και στην αδήλωτη απασχόληση και συνήθως δέχονται οικειοθελώς να αποζημιώνονται με χαμηλότερες αμοιβές και

¹²⁴ Βλ. Βαβούρα Γ. (1989) *Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση* Τεύχος 29, περίοδος: Οκτώβριος – Δεκέμβριος, Παραοικονομία και Οικονομική Πολιτική, Αλληλοεξαρτήσεις Διαθέσιμο στο: http://www.theseis.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=267

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

¹²⁵ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ.154-158

μ' αυτό τον τρόπο, ξεπληρώνουν στους εργοδότες τους το κόστος νομιμοποίησης τους.

2.5.3 Μέτρα αντιμετώπισης της αδήλωτης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής.

Τα μέτρα αντιμετώπισης των φαινομένων της αδήλωτης εργασίας και της εισφοροδιαφυγής ακολουθούν δύο τάσεις σύμφωνα με το Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ (2007)¹²⁶. Η μία τάση ζητά τη μετατροπή της αδήλωτης εργασίας σε απασχόληση κανονικής μορφής ενώ στην άλλη, επιδιώκεται ο περιορισμός της, μέσα από εντατικοποίηση ελεγκτικών και κατασταλτικών μέτρων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση βλέπει την αδήλωτη εργασία ως οικονομικό πρόβλημα και ως εμπόδιο στον ανταγωνισμό και προτείνει την απλοποίηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, την άρση των αντικινήτρων και την παροχή κατάλληλων κινήτρων στα συστήματα φορολογίας και παροχών, τη βελτίωση της ικανότητας επιβολής του νόμου και την εφαρμογή κυρώσεων. Αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι το ποσοστό της παραοικονομίας που αφορά την αδήλωτη εργασία *«μπορεί να μετατρέπεται σε εργασία επίσημου χαρακτήρα για να βελτιωθεί το συνολικό επιχειρηματικό περιβάλλον, η ποιότητα της εργασίας των ενδιαφερομένων, η κοινωνική συνοχή και η βιωσιμότητα των δημοσιονομικών και των συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η βελτίωση των πληροφοριών για την έκταση της αδήλωτης εργασίας στα κράτη μέλη και στην Ευρωπαϊκή Ένωση»*¹²⁷. Έτσι για να καταργήσει τα αντικίνητρα για δήλωση της οικονομικής δραστηριότητας προτείνει την μείωση του ύψους των φόρων και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, και γενικά την απελευθέρωση της αγοράς εργασίας.

Συνεπώς κατά τον Τάτσο Ν. (2001)¹²⁸ υπάρχει κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό κόστος που πρέπει να συνυπολογιστεί στις προτάσεις επίλυσης αυτών των προβλημάτων. Προτείνεται λοιπόν:

¹²⁶ Βλ. «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση Ετήσια Έκθεση 2007», οπ.αν.παρ, σσ. 325-333

¹²⁷ Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2003) Απόφαση του Συμβουλίου της 22ας Ιουλίου 2003 σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις πολιτικές των κρατών μελών για την απασχόληση (2003/578/ΕΚ), παράγραφος 19, σελ 3 Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:197:0013:0013:EL:PDF>

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

¹²⁸ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ.180-183

- Όσο γίνεται πιο δίκαιη φορολογική αντιμετώπιση των πολιτών ώστε να εξαιρεθούν οι διαφορές μεικτών και καθαρών αποδοχών που ενισχύουν τα κίνητρα για προσφυγή στην αδήλωτη απασχόληση.
- Μεταρρύθμιση στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης εφόσον αφενός οι υψηλές εισφορές για κοινωνική ασφάλιση και αφετέρου η έλλειψη ανταποδοτικότητας παροχών οδηγεί σε ασφαλιστική απειθαρχία και εισφοροδιαφυγή.
- Βελτίωση και απλοποίηση των διαδικασιών ελέγχου των επιχειρήσεων με χρήση εξειδικευμένου προσωπικού, εξοπλισμένου με κατάλληλα μέσα μηχανογράφησης για εξοικονόμηση χρόνου και επικέντρωση του στην ποιότητα του ελέγχου και όχι μόνο στον αριθμό των ελέγχων.
- Ενίσχυση της απασχόλησης για τον περιορισμό αφενός των θεσμικών παραβάσεων στην αγορά εργασίας και αφετέρου, της δευτερεύουσας εργασίας.
- Θέσπιση σαφούς θεσμικού πλαισίου και εφαρμογή συντονισμένης μεταναστευτικής πολιτικής.

Η αδήλωτη εργασία και η εισφοροδιαφυγή εν κατακλείδι αποτελεί μέρος του ευρύτερου προβλήματος της παραοικονομίας και δημιουργεί εμπόδια στη χρηματοδότηση των κοινωνικών υπηρεσιών, μειώνει το καθεστώς της κοινωνικής προστασίας των ατόμων και τις προοπτικές της αγοράς εργασίας, επηρεάζει τους όρους του ανταγωνισμού και αντιβαίνει στα ιδεώδη της αλληλεγγύης και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά είναι απαραίτητος ο σχεδιασμός μιας ολοκληρωμένης πολιτικής στρατηγικής (ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ – ΑΔΕΔΥ, 2007)¹²⁹.

2.6 Οι άτυπες οικονομικές δραστηριότητες ως κομμάτι της παραοικονομίας.

2.6.1 Ορισμός και κατηγορίες άτυπων δραστηριοτήτων.

Όπως αναφέραμε άτυπες είναι οι δραστηριότητες εκείνες, που δεν καταγράφονται από επίσημες στατιστικές και δε ρυθμίζονται από κρατικούς διοικητικούς

¹²⁹ Βλ. «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση Ετήσια Έκθεση 2007», οπ.αν.παρ, σελ. 317

μηχανισμούς. Μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις κατηγορίες άτυπων δραστηριοτήτων:

- Την φοροδιαφυγή από επιχειρήσεις και από ιδιώτες εντός των νόμιμων δραστηριοτήτων (αγοραπωλησίες αδήλωτων προϊόντων, τοκογλυφία, μη εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας και των κανονισμών υγιεινής και ασφάλειας, χαριστικές ρυθμίσεις από την γραφειοκρατία).
- Τις εγκληματικές δραστηριότητες και αγοραπωλησίες (εμπορία ναρκωτικών, η σωματεμπορία, το σύγχρονο «δουλεμπόριο», το εμπόριο όπλων, η αρχαιοκαπηλία, η χαρτοπαιξία).
- Επαγγελματικές δραστηριότητες που αποκρύπτονται και φοροδιαφεύγουν από τις ρυθμιστικές κρατικές αρχές (δραστηριότητες δηλαδή που ασκούνται εποχιακά ή περιστασιακά για συμπλήρωση εισοδήματος όπως μικρεμπόριο, στον ρουχισμό, στον τουρισμό, στην οικοδομή καθώς και η αδήλωτη απασχόληση κατ' οίκον).
- Απλήρωτες οικονομικές δραστηριότητες που γίνονται με σκοπό το άμεσο όφελος του νοικοκυριού όπως η εργασία στο σπίτι, οι επισκευές στο σπίτι κ.α (Γκιάλης Σ., 2004)¹³⁰.

2.6.2 Ορισμός και χαρακτηριστικά παράνομων και εγκληματικών δραστηριοτήτων.

Οι παράνομες δραστηριότητες έχουν άμεση σχέση με την παραοικονομία εφόσον παράνομη οικονομική δραστηριότητα είναι κάθε αξιόποινη πράξη που πραγματοποιείται εκμεταλλευόμενη τις δυνατότητες ή αδυναμίες του οικονομικού συστήματος, πραγματοποιεί εισόδημα και έχει ως σκοπό την αύξηση του εισοδήματος για τον δράστη, ενώ έχει αρνητικές συνέπειες για τα έσοδα του δημοσίου ή άλλων φυσικών ή νομικών προσώπων. Έχουμε επομένως προσβολή της καλής λειτουργίας της οικονομίας και παράνομο όφελος για τον δράστη που εκμεταλλεύεται τις υπάρχουσες αδυναμίες των οικονομικών δομών.

---

¹³⁰ Βλ. Γκιάλης Σ. (2004) «Διάχυτη εκβιομηχάνιση και άτυπες / παράνομες δραστηριότητες στις ελληνικές πόλεις και περιοχές: Ιστορικές καταβολές και σύγχρονες τάσεις», Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Ημερίδα: «Παράνομες μεταποιητικές δραστηριότητες στον αστικό ιστό». Διαθέσιμο στο: http://library.tee.gr/digital/m2024/m2024_gialis.pdf
Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

Τα οικονομικά εγκλήματα αναπτύσσονται στα πλαίσια της νόμιμης αγοράς και εδώ ανήκουν τα εγκλήματα που είναι σχετικά με τη φορολογία, με το χρηματοπιστωτικό σύστημα, η απάτη γύρω από τις χρηματοδοτήσεις, δωροδοκία, τελωνιακές παραβάσεις, εγκλήματα που αφορούν το περιβάλλον.

Το οργανωμένο έγκλημα δραστηριοποιείται στο χώρο της παράνομης αγοράς και εδώ ανήκουν η εμπορία ναρκωτικών, η νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, το «ξέπλυμα βρώμικου χρήματος», το λαθρεμπόριο όπλων και εκρηκτικών υλών, η σωματεμπορία και μαστροπεία, η οργανωμένη παράνομη μετανάστευση, η παράνομη εμπορία πυρηνικών και ραδιενεργών ουσιών και το εμπόριο κλεμμένων προϊόντων γενικά (Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., 2004)¹³¹.

Όπως αναφέραμε, οι θεσμικοί περιορισμοί που επιβάλλονται στις παράνομες οικονομικές δραστηριότητες (χαρτοπαιξία, λαθρεμπόριο, κλπ.) κάνουν την δραστηριοποίηση στον τομέα της παραοικονομίας να αποτελεί μονόδρομο. Κατά τον Παυλόπουλο, Π. (1987)¹³² και (2002).¹³³ Οι παράνομες δραστηριότητες χωρίς εξαναγκασμό ανήκουν στην επίσημη και όχι την άτυπη οικονομία. Η οριοθετική γραμμή παραγωγής είναι το σύνολο εκείνο των κανόνων, που επιτρέπουν στους απασχολούμενους με τη μέτρηση των εθνικών λογαριασμών να αποφασίσουν αν κάποια δραστηριότητα δημιουργεί προστιθέμενη αξία και συμβάλλει έτσι στη διαμόρφωση του ακαθαρίστου εγχωρίου προϊόντος. Το να διευρυνθεί αυτή η γραμμή και να περιλαμβάνει και παράνομες δραστηριότητες, δεν είναι κάτι απλό εφόσον:

- Οι παράνομες δραστηριότητες εκ φύσεως δεν ενδείκνυνται για μέτρηση με κάποιο κοινά αποδεκτό βαθμό ακριβείας.
- Είναι δύσκολο να βρεθεί βάση αναγωγής της τρέχουσας αξίας τους, σε αξία σταθερών τιμών.
- Το να περιληφθούν εγκληματικές δραστηριότητες στο ΑΕΠ θα οδηγούσε σε ανυποληψία τους εθνικούς λογαριασμούς ως πηγή πληροφοριών γύρω από την οικονομική ευημερία της κοινωνίας και επιπλέον θα ήταν σαν επιδοκμασία των εγκληματικών συμπεριφορών.

Υπάρχουν και εκείνοι που θέλουν τις παράνομες δραστηριότητες εντός παραγωγικής δραστηριότητας αρκεί να μην περιέχουν εξαναγκασμό. Αυτοί ισχυρίζονται ότι:

¹³¹ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», οπ.αν.παρ. σσ. 73-75

¹³² Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση», οπ.αν.παρ. σσ. 34-38

¹³³ Βλ. «Η παραοικονομία στην Ελλάδα Επανεξέταση», οπ.αν.παρ. σσ. 134-137

- Η μεγάλη μείωση της εγκληματικής συμπεριφοράς θα συντελούσε στο να μειωθεί το ΑΕΠ σε τέτοιο βαθμό ώστε να μην είναι αξιόπιστος δείκτης της οικονομικής ανάπτυξης.
- Κάποια αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται από παράνομες δραστηριότητες, ανταγωνίζονται άμεσα αγαθά που παράγονται νόμιμα (παράνομα τυχερά παιχνίδια, τοκογλυφικά δάνεια κ.α.).
- Κάποιες χώρες, περιλαμβάνουν στο ΑΕΠ τους δραστηριότητες που σε άλλες χώρες θεωρούνται παράνομες, άρα υπάρχει πρόβλημα διεθνούς συγκρισιμότητας.

Σε συνολικό επίπεδο το ύψος των παράνομων οικονομικών δραστηριοτήτων δεν έχει εκτιμηθεί και αποτελεί μέρος των εκτιμήσεων γύρω από την παραοικονομία, απλώς γίνεται η υπόθεση ότι οι παράνομες δραστηριότητες είναι κατά πολύ μικρότερες από τις νόμιμες. Στην εικόνα 2.1 βλέπουμε τον ετήσιο τζίρο από παράνομες δραστηριότητες στην Ελλάδα.

Εικόνα 2.1

Ετήσιος τζίρος από παράνομες δραστηριότητες.

Πηγή: Εφημερίδα Καθημερινή

http://www.kathimerini.gr/kathnews/graph/04-08-09/s23_3.pdf

Ο ετήσιος τζίρος της διαφθοράς στην Ελλάδα

	Ποσό σε εκατ. ευρώ	% ΑΕΠ		Ποσό σε εκατ. ευρώ	% ΑΕΠ
Πορνεία (1)	1.650	0,75	«Μίζες» από επιχειρήσεις (3)	850	0,39
Ναρκωτικά (1)	198	0,09	«Γρηγορόσημα» από επιχειρήσεις (4)	340	0,15
Λαθραία οινοπνευματώδη ποτά (1)	88	0,04	Λαθραία τσιγάρα (1)	66	0,03
«Φακελάκια», «μίζες» από ιδιώτες (2)	700	0,32	Σύνολο	3.500	1,77

Πηγές: (1) Γ.Γ. ΕΣΥΕ, (2) Διεθνής Διαφάνεια-Ελλάς (2009), (3) Έκδοση ACT3 (Παγκόσμιο Τράπεζα & ΔΝΤ - 2005), (4) Έκθεση GMR 2007 (Παγκόσμιο Τράπεζα & ΔΝΤ, 2007)

Νομιμοποίηση παράνομων εσόδων

3. Τρόποι αντιμετώπισης των φαινομένων της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής, της διαφθοράς και της αδήλωτης εργασίας από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ο στόχος αυτού του κεφαλαίου είναι να αναλυθεί η γραφειοκρατία η οποία δημιουργεί υψηλό διοικητικό κόστος στις επιχειρήσεις, στους πολίτες και το κράτος, ενώ η μείωση αυτής θα δημιουργούσε πιο ανταγωνιστικές οικονομίες και μικρότερη διαφθορά, άρα καλύτερη επιχειρηματικότητα, περισσότερες θέσεις εργασίας και περισσότερα έσοδα για την κοινωνική πολιτική των κρατών.

3.1 Ανταγωνιστική οικονομία της Ευρώπης με περισσότερες θέσεις εργασίας: Η στρατηγική "Ευρώπη 2020".

Στις 26 Μαρτίου 2010, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφώνησε με την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη δρομολόγηση της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από την αναπτυξιακή στρατηγική «Ευρώπη 2020» έθεσε πέντε στόχους οι οποίοι πρέπει να επιτευχθούν έως το 2020 και αφορούν την απασχόληση, την καινοτομία, την εκπαίδευση, την κοινωνική ένταξη και το κλίμα / ενέργεια. Αποτελεί αφενός εργαλείο για την καταπολέμηση της κρίσης και αφετέρου δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για μια πιο ανταγωνιστική οικονομία με περισσότερες θέσεις εργασίας. Οι προτεραιότητες που έχουν τεθεί στα πλαίσια αυτής της αναπτυξιακής στρατηγικής είναι να επιτευχθεί μια ανάπτυξη έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς. Έξυπνη ανάπτυξη σημαίνει ανάπτυξη μιας οικονομίας βασιζόμενης στη γνώση και την καινοτομία δηλαδή αποτελεσματικές επενδύσεις στην εκπαίδευση, την έρευνα και την καινοτομία. Διατηρήσιμη ανάπτυξη σημαίνει προώθηση μιας πιο αποδοτικής στη χρήση πόρων, πιο πράσινης και πιο ανταγωνιστικής οικονομίας δηλαδή μια οικονομία με χαμηλές εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα και περισσότερο ανταγωνιστική βιομηχανία. Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς σημαίνει μια οικονομία με υψηλή απασχόληση που θα επιτυγχάνει κοινωνική και εδαφική συνοχή δηλαδή έμφαση σε δύο σημαντικούς παράγοντες, στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στη μείωση της φτώχειας¹³⁴. Θεσπίστηκε στα

¹³⁴ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή 3.3.2010 COM(2010) 2020 τελικό Ανακοίνωση της Επιτροπής Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη Διαθέσιμο στο:

πλαίσια της στρατηγικής αυτής, για τον καλύτερο συντονισμό των οικονομικών πολιτικών σε όλη την ΕΕ, την αντιμετώπιση προβλημάτων που σχετίζονται με την οικονομική κρίση, αλλά και για την τόνωση της ανάπτυξης και της απασχόλησης, ένα αποτελεσματικό σύστημα οικονομικής διακυβέρνησης¹³⁵. Οι πέντε στόχοι που αφορούν την απασχόληση, την καινοτομία (έρευνα και ανάπτυξη), την εκπαίδευση, την κοινωνική ένταξη και το κλίμα / ενέργεια, μετατρέπονται στη συνέχεια σε εθνικούς στόχους έτσι ώστε να παρουσιάζουν τις εκάστοτε καταστάσεις και τις συνθήκες που είναι διαφορετικές σε κάθε χώρα. Έτσι κάθε χώρα να μπορεί να ελέγχει την πρόοδο της. Οι στόχοι αυτοί είναι κοινοί και υλοποιούνται με τον συνδυασμό δράσης σε εθνικό επίπεδο, αλλά και δράσης σε επίπεδο ΕΕ άρα δεν υπάρχει καταμερισμός των υποχρεώσεων. Επίσης είναι αλληλένδετοι και αλληλοενισχυόμενοι οι στόχοι εφόσον οι αλλαγές στην εκπαίδευση οδηγούν σε αύξηση της απασχόλησης και μείωση της φτώχειας (κοινωνική ένταξη). Επίσης η προώθηση της οικονομίας μέσα από την έρευνα και την ανάπτυξη (καινοτομία) αυξάνει την ανταγωνιστικότητα και δημιουργεί θέσεις εργασίας. Τέλος η επένδυση σε καθαρές τεχνολογίες συμβάλει στην κλιματική αλλαγή και δημιουργεί νέες ευκαιρίες για επιχειρηματικότητα και απασχόληση. Ειδικότερα στόχος έως το έτος 2020, όσον αφορά την απασχόληση είναι να απασχολείται το 75% των ευρωπαίων που έχουν ηλικία 20 ως 64 έτη. Θα πρέπει ακόμα το 3% του ΑΕΠ της ΕΕ, να επενδύεται στην έρευνα και την ανάπτυξη. Στόχος που σχετίζεται με την εκπαίδευση είναι να μειωθεί κάτω από 10% το ποσοστό των ατόμων που εγκαταλείπουν το σχολείο και να ολοκληρώνει τις τριτοβάθμιες σπουδές του, τουλάχιστον το 40% των ατόμων που η ηλικία τους κυμαίνεται μεταξύ 30-34 ετών. Επιπλέον στόχος είναι να μειωθούν τουλάχιστον κατά 20 εκατομμύρια τα άτομα που βρίσκονται ή κινδυνεύουν να βρεθούν σε κατάσταση φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Τέλος όσον αφορά το κλίμα και την ενέργεια, στόχος είναι η μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% ή ακόμα και 30%, αν το επιτρέπουν οι συνθήκες σε σχέση με το 1990, η εξασφάλιση του 20% της ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές και η αύξηση κατά 20% της ενεργειακής απόδοσης (στόχοι του «20/20/20»)¹³⁶.

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EL:PDF>

Ημερομηνία πρόσβασης 7-12-2012

¹³⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά – Προτεραιότητες Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

¹³⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Στόχοι της στρατηγικής "Ευρώπη 2020" Διαθέσιμο στο:

Για την επίτευξη αυτών των στόχων απαιτείται μεγάλο φάσμα δράσεων σε εθνικό, ενωσιακό και διεθνές επίπεδο. Η Επιτροπή πρότεινε επτά εμβληματικές πρωτοβουλίες για να δράσουν ως καταλύτες για την επίτευξη της προόδου σε κάθε βασική προτεραιότητα (έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη). Αυτές οι πρωτοβουλίες είναι: α) Ψηφιακό θεματολόγιο για την Ευρώπη, β) Ένωση καινοτομίας γ) Νεολαία σε κίνηση (αφορούν την έξυπνη ανάπτυξη) δ) Μια Ευρώπη που χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τους πόρους της ε) Μια βιομηχανική πολιτική για την εποχή της παγκοσμιοποίησης (αφορούν την διατηρήσιμη οικονομική ανάπτυξη) στ) Ατζέντα για νέες δεξιότητες και θέσεις εργασίας ζ) Ευρωπαϊκή πλατφόρμα κατά της φτώχειας (αφορούν την οικονομική ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς)¹³⁷. Όταν μιλάμε για έξυπνη ανάπτυξη εννοούμε την βελτίωση στις επιδόσεις της ΕΕ που αφορούν α) την εκπαίδευση μέσα από την ενθάρρυνση των ατόμων για μάθηση, σπουδές και για βελτίωση των δεξιοτήτων τους, β) έρευνα και καινοτομία δηλαδή δημιουργία νέων προϊόντων και υπηρεσιών που ευνοούν την ανάπτυξη, την απασχόληση ενώ συμβάλλουν στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προκλήσεων, γ) ψηφιακή κοινωνία δηλαδή αξιοποίηση των τεχνολογιών, πληροφοριών και επικοινωνιών.¹³⁸ Βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει α) μια οικονομία περισσότερο ανταγωνιστική και λιγότερο ρυπογόνα που κάνει αποτελεσματική και βιώσιμη χρήση των πόρων της β) προστασία του περιβάλλοντος γ) αξιοποίηση της πρωτοπορίας της ΕΕ στην ανάπτυξη νέων πράσινων τεχνολογιών και μεθόδων παραγωγής, δ) εγκατάσταση αποδοτικών και έξυπνων δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας, ε) εκμετάλλευση των δικτύων σε επίπεδο ΕΕ ώστε να ενισχυθεί το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των επιχειρήσεων στ) βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, ζ) παροχή βοήθειας στους καταναλωτές ώστε να κάνουν σωστές επιλογές¹³⁹. Τέλος ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς σημαίνει α) την αύξηση του ποσοστού απασχόλησης

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

¹³⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Εμβληματικές πρωτοβουλίες Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

¹³⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Προτεραιότητες - Έξυπνη ανάπτυξη Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/smart-growth/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

¹³⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Προτεραιότητες - Βιώσιμη ανάπτυξη

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/sustainable-growth/index_el.htm#

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

στην ΕΕ ιδιαίτερα για τις γυναίκες, τους νέους και τους εργαζομένους μεγαλύτερης ηλικίας, β) βοήθεια στα άτομα κάθε ηλικίας να προετοιμαστούν και να μπορέσουν να διαχειριστούν τις αλλαγές, μέσα από επενδύσεις σε δεξιότητες και επαγγελματική κατάρτιση, γ) εκσυγχρονισμό των αγορών εργασίας και των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, δ) σιγουριά ότι ολόκληρη η ΕΕ θα αποκομίσει τα οφέλη της ανάπτυξης¹⁴⁰.

Όσον αφορά την Ελλάδα σύμφωνα με την σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με το εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων της Ελλάδας του 2012 η οικονομική κρίση και τα μέτρα δημοσιονομικής εξυγίανσης είχαν αντίκτυπο στην ικανότητα της χώρας να επιτύχει τους στόχους της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», κυρίως στους στόχους που έχουν κοινωνικό προσανατολισμό. Εκτιμά όμως ότι οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ιδιαίτερα αυτές που αφορούν την αγορά εργασίας, η ελευθέρωση διαφόρων τομέων και ορισμένα μέτρα για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, θα συμβάλουν στην προώθηση του ανταγωνισμού, στην τόνωση της παραγωγικότητας, στην αύξηση της απασχόλησης και στη μείωση του κόστους παραγωγής, συμβάλλοντας έτσι μεσοπρόθεσμα, στην αύξηση της απασχόλησης και στον περιορισμό της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού¹⁴¹.

3.2 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης – δήμευσης εσόδων – κερδών από παράνομες δραστηριότητες.

Η «στρατηγική εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ στην πράξη» που εγκρίθηκε τον Νοέμβριο του 2010, θεσπίζει ένα ευρωπαϊκό πρότυπο ασφάλειας. Εντάσσεται σε σειρά μέτρων που επιδιώκουν την προστασία της νόμιμης οικονομίας από την εγκληματική διείσδυση, μέτρα τα οποία συνδέονται με τη στρατηγική «Ευρώπη 2020» και τη θεματολογία για την οικονομική ανάπτυξη. Επίσης περιλαμβάνουν τη δέσμη μέτρων κατά της διαφθοράς στην ΕΕ (IP/11/678) καθώς και τη στρατηγική της Επιτροπής για την καταπολέμηση της απάτης. Περιλαμβάνει σαράντα μία ενέργειες για την αντιμετώπιση των περισσότερο επειγουσών απειλών κατά της ασφάλειας

¹⁴⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Προτεραιότητες - Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/inclusive-growth/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

¹⁴¹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με το εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων της Ελλάδας του 2012, Βρυξέλλες 30-5-2012 COM(2012) 307 τελικό Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/csr2012_greece_el.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 28-12-2012

στην Ευρώπη και γενικότερα δράση σε τομείς της επιβολής του νόμου και της δικαστικής συνεργασίας, στη διαχείριση των συνόρων και της πολιτικής προστασίας. Η «στρατηγική εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ στην πράξη» περιλαμβάνει πέντε στόχους και συγκεκριμένα α) την εξάρθρωση των διεθνών εγκληματικών δικτύων που απειλούν την κοινωνία μας, β) την πρόληψη της τρομοκρατίας και αντιμετώπιση της ριζοσπαστικοποίησης και της στρατολόγησης τρομοκρατών, γ) την αύξηση των επιπέδων ασφάλειας των πολιτών και των επιχειρήσεων στον κυβερνοχώρο, δ) την ενίσχυση της ασφάλειας μέσω της διαχείρισης των συνόρων και ε) την αύξηση της ανθεκτικότητας της Ευρώπης σε περιπτώσεις κρίσεων και καταστροφών. Στοχεύουν επομένως στην εξάρθρωση των εγκληματικών και των τρομοκρατικών δικτύων, στη προστασία των πολιτών, των επιχειρήσεων και των εταιριών από το έγκλημα στον κυβερνοχώρο, στην αύξηση της ασφάλειας της ΕΕ με περισσότερο «έξυπνη» διαχείριση των συνόρων, καθώς και για να ενισχυθεί η ετοιμότητα και η ικανότητα της ΕΕ ώστε να μπορεί να αντιμετωπίζει τις κρίσεις.¹⁴² Σύμφωνα με πρόσφατη πρόταση της Επιτροπής (IP/12/235) ορίστηκαν νέοι κανόνες ώστε η δήμευση κεφαλαίων και άλλων περιουσιακών στοιχείων που αποκτώνται μέσω εγκληματικών δραστηριοτήτων να γίνει περισσότερο αποτελεσματική και να αποκτήσει μεγαλύτερη εμβέλεια και αυτή η πρόταση εντάσσεται στον πρώτο στόχο δηλαδή την εξάρθρωση των διεθνών εγκληματικών δικτύων που απειλούν την κοινωνία μας. Έτσι σύμφωνα με την Επιτροπή τα ποσά που προκύπτουν από το οργανωμένο έγκλημα είναι πολύ περιορισμένα σε σύγκριση με τα έσοδα που προκύπτουν από τις παράνομες δραστηριότητες, όπως είναι η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών, η παραχάραξη, η σωματεμπορία και το λαθρεμπόριο μικρών όπλων. Τα έσοδα από αυτές τις δραστηριότητες επενδύονται συνήθως έξω από την χώρα προέλευσης τους και μπορεί να είναι και κάποιο κράτος μέλος της ΕΕ, ή μεταβιβάζονται σε τρίτα μέρη για να μην δημευτούν. Αυτό το γεγονός της απόκρυψης και επανεπένδυσης περιουσιακών στοιχείων σε κράτη μέλη άλλα από εκείνο στα οποία διαπράττεται το έγκλημα, μειώνει την ικανότητά της ΕΕ να καταπολεμήσει τις σοβαρές μορφές του διασυνοριακού οργανωμένου εγκλήματος σε ολόκληρη την ΕΕ, και επηρεάζει επιπλέον τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς με το να νοθεύει τον ανταγωνισμό με

¹⁴² Βλ. Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 101 της 01/04/2011 σ. 0006 - 0013 Γνωμοδότηση του Ευρωπαϊκού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων σχετικά με την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο — «Η στρατηγική εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ στην πράξη: πέντε βήματα για μια ασφαλέστερη Ευρώπη» (2011/C 101/02) σς. 1-2 Διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:101:0006:0013:EL:PDF>
Πρόσβαση στις 28-12-2012

νομιμοφανείς επιχειρήσεις και με το να υπονομεύει την εμπιστοσύνη στο χρηματοπιστωτικό σύστημα¹⁴³. Τα Ηνωμένα Έθνη εκτιμούν ότι το συνολικό ύψος των προϊόντων εγκλήματος που προέκυψε το 2009 έφτασε περίπου στο ποσό του 2,1 τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ, ή στο 3,6 % του παγκόσμιου ΑΕΠ του έτους 2009. Με αυτό τον τρόπο όμως, οι εγκληματικές ομάδες γίνονται ακόμα ισχυρότερες και επιπλέον στερούνται οι ευρωπαίοι πολίτες από φορολογικά έσοδα τα οποία θα μπορούσαν να επενδυθούν σε τομείς όπως η περίθαλψη ή η εκπαίδευση. Συνήθως το βρώμικο αυτό χρήμα νομιμοποιείται και συχνά επανεπενδύεται στη νόμιμη οικονομία όπως αναφέραμε. Με την πρόταση της επιτροπής για ευκολότερη δήμευση των περιουσιακών στοιχείων μπαίνει ένας φραγμός στις εγκληματικές δραστηριότητες. Επιπλέον αποτελεί προστασία για την οικονομία απέναντι στην εγκληματική διείσδυση και την διαφθορά. Γενικά ωφελείται η κοινωνία ως σύνολο και οι φορολογούμενοι. Με τους κανόνες αυτούς θα ενισχυθεί η ικανότητα των κρατών μελών να προβαίνουν στη δήμευση περιουσιακών στοιχείων που έχουν μεταβιβαστεί σε τρίτους, θα γίνει περισσότερο εύκολη η δήμευση περιουσιακών στοιχείων παράνομης προέλευσης, ακόμα και στην περίπτωση που ο ύποπτος έχει διαφύγει και θα διασφαλιστεί το γεγονός ότι οι αρμόδιες αρχές μπορούν να δεσμεύουν προσωρινά περιουσιακά στοιχεία που διατρέχουν τον κίνδυνο να εξαφανιστούν εφόσον δεν αναληφθεί καμία δράση. Τα χρήματα που πρόκειται να δημευτούν θα μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν για κοινωνικούς σκοπούς και να γίνουν τα απαραίτητα κεφάλαια που θα επανεπενδυθούν σε πρωτοβουλίες καταστολής ή πρόληψης του εγκλήματος. Στην πρόταση της επιτροπής θεσπίζονται περισσότερο σαφείς και αποτελεσματικοί κανόνες για τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων που δεν συνδέονται άμεσα με συγκεκριμένο έγκλημα, αλλά προκύπτουν με σαφήνεια από συναφείς εγκληματικές δραστηριότητες του καταδικασθέντος προσώπου (εκτεταμένη δήμευση). Επίσης ενισχύονται οι κανόνες σχετικά με τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων που μεταβιβάζονται από τον ύποπτο σε τρίτο μέρος, το οποίο θα έπρεπε να έχει αντιληφθεί ότι τα περιουσιακά αυτά στοιχεία προέρχονται από εγκληματική δραστηριότητα (δήμευση εις χείρας τρίτου). Θα επιτρέπεται η δήμευση περιουσιακών στοιχείων όταν η ποινική καταδικαστική απόφαση δεν είναι δυνατή λόγω θανάτου,

---

¹⁴³ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή 12.3.2012 COM(2012) 85 τελικό, 2012/0036 (COD) Πρόταση Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη δέσμευση και τη δήμευση των προϊόντων του εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση
Διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0085:FIN:EL:PDF>
Πρόσβαση στις 28-12-2012

χρόνιας ασθένειας ή φυγής του υπόπτου (περιορισμένη δήμευση μη βασιζόμενη σε καταδίκη). Θα διασφαλίζεται ότι οι εισαγγελικές αρχές μπορούν να δεσμεύσουν προσωρινά περιουσιακά στοιχεία που διατρέχουν τον κίνδυνο να εξαφανιστούν αν δεν αναληφθεί σχετική δράση, κατόπιν επιβεβαίωσης δικαστηρίου (προληπτική δέσμευση). Θα υποχρεωθούν τα κράτη μέλη να διαχειρίζονται τα δεσμευμένα περιουσιακά στοιχεία με τέτοιο τρόπο ώστε να μη χάνεται η οικονομική αξία τους πριν καταλήξουν σε δήμευση (διαχείριση περιουσιακών στοιχείων) και θα διασφαλίζεται ότι τα μέτρα που λαμβάνονται για τη δέσμευση και τη δήμευση περιουσιακών στοιχείων εξισορροπούνται από ισχυρά μέτρα για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ιδιαίτερα για να διασφαλίζεται ο σεβασμός του δικαιώματος του προσώπου στο τεκμήριο αθωότητας και του δικαιώματος της ιδιοκτησίας. Επιπλέον οι αρχές καταστολής και οι δικαστικές αρχές θα πρέπει να διαθέτουν καλύτερα μέσα για να μπορούν να ακολουθήσουν την πορεία του χρήματος ενώ χρειάζονται και περισσότερα μέσα προκειμένου να ανακτήσουν μεγαλύτερο ποσοστό περιουσιακών στοιχείων εγκληματικής προέλευσης.¹⁴⁴

3.3 Διοικητικό κόστος και γραφειοκρατία στο πλαίσιο της ΕΕ.

Το «πρόγραμμα δράσης για τη μείωση του διοικητικού φόρτου στην ΕΕ» που ανακοινώθηκε από την Επιτροπή στις 24 Ιανουαρίου 2007 έχει ως στόχο να προωθήσει την ανταγωνιστικότητα, την ανάπτυξη και την απασχόληση μέσα από την μείωση του διοικητικού κόστους που συνεπάγεται η νομοθεσία της ΕΕ κατά 25% έως το 2012¹⁴⁵. Οι επιχειρήσεις αναγκάζονται να αφιερώνουν πολύτιμο χρόνο στην εκπλήρωση ορισμένων υποχρεώσεων πληροφόρησης που περιλαμβάνονται σε νομοθετικά κείμενα, αντί να αξιοποιούν το χρόνο αυτό στην άσκηση της κύριας δραστηριότητάς τους. Οι διοικητικές δαπάνες προκύπτουν από το διεθνές δίκαιο, το κοινοτικό δίκαιο, το εθνικό δίκαιο ή ακόμη και το δίκαιο των περιφερειών. Η μείωση της γραφειοκρατίας έχει ως απώτερο στόχο την έξοδο της οικονομίας από την ύφεση

¹⁴⁴ Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/12/235 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Το έγκλημα δεν επιβραβεύεται: δραστικά μέτρα κατά των κερδών από εγκληματικές δραστηριότητες 12-3-2012 Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-235_el.htm
Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁴⁵ Βλ. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 24.1.2007, COM(2007) 23 τελικό, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Πρόγραμμα δράσης για τη μείωση του διοικητικού φόρτου στην Ευρωπαϊκή Ένωση
Διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0023:FIN:el:PDF>
Πρόσβαση στις 28-12-2012

και δίνει νέα ώθηση στις επιχειρήσεις ιδιαίτερα τις μικρές, που δημιουργούν τις περισσότερες θέσεις εργασίας στην ΕΕ, σε μια χρονική περίοδο όπου οι πιστώσεις είναι περιορισμένες. Η οικονομία της Ευρώπης μάλιστα, βασίζονται σε πολύ μεγάλο βαθμό στην ανάπτυξη του δυναμικού των μικρών και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεων (ΜΜΕ) και υπολογίζεται ότι στην ΕΕ υπάρχουν περίπου 23 εκατομμύρια ΜΜΕ (εταιρείες δηλαδή με λιγότερους από 250 υπαλλήλους), που απασχολούν το 67% του εργατικού δυναμικού του ιδιωτικού τομέα και καλύπτουν βιομηχανικούς κλάδους όπως η κλωστοϋφαντουργία, οι κατασκευές και η επιπλοποιία που θεωρούνται ζωτικής σημασίας για την επιτυχία της οικονομίας. Αντιπροσωπεύουν δηλαδή το 99% του συνόλου των επιχειρήσεων και απασχολούν σε μέγεθος περισσότερους από 90 εκατομμύρια εργαζομένους. Η Επιτροπή εκτίμησε το 2009, ότι ο συνολικός ετήσιος φόρτος των επιχειρήσεων από τις γραφειοκρατικές διατυπώσεις που συνεπάγονται η ευρωπαϊκή νομοθεσία και οι σχετικές εθνικές νομοθεσίες φτάνει στο ποσό των 124 δισ. ευρώ το χρόνο¹⁴⁶. Επιπλέον οι ΜΜΕ αντιμετωπίζουν μεγάλα διοικητικά προβλήματα και δυσκολίες ως προς την εξασφάλιση χρηματοδότησης και μ' αυτό τον τρόπο παρεμποδίζεται η επιχειρηματικότητα γενικά στην Ευρώπη, επειδή υποτιμάται η σημασία αυτών των μικρών επιχειρήσεων¹⁴⁷. Για την υλοποίηση του στόχου της μείωση του διοικητικού φόρτου, η Επιτροπή έχει προτείνει την εκπόνηση κοινών αρχών όπως είναι η μείωση της συχνότητας των απαιτήσεων υποβολής δηλώσεων στο ελάχιστο επίπεδο που είναι αναγκαίο, η διερεύνηση κατά πόσον η ίδια υποχρέωση πληροφόρησης απαιτείται αρκετές φορές, ο περιορισμός των δεσμεύσεων για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις με τη θέσπιση κατώτατων επιπέδων όσον αφορά τις υποχρεώσεις πληροφόρησης, η στόχευση των επιχειρήσεων που εκτελούν δραστηριότητες με τον υψηλότερο κίνδυνο φόρτου σε ορισμένους τομείς, η μείωση ή εξάλειψη των υποχρεώσεων πληροφόρησης, όταν αυτές αφορούν νομοθετικές απαιτήσεις που έχουν καταργηθεί ή τροποποιηθούν από τη θέσπιση της υποχρέωσης πληροφόρησης και μετά και η παροχή διευκρινίσεων για τις περίπλοκες νομοθετικές πράξεις που μπορούν να επιβραδύνουν τις επιχειρηματικές δραστηριότητες¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Ειδήσεις - Επιχειρηματική δραστηριότητα - Γραφειοκρατία: όσο λιγότερη τόσο καλύτερα-23/10/2009 Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/news/business/091023_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁴⁷ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή-Ειδήσεις-Επιχειρηματική δραστηριότητα - Ωθηση στις μικρές επιχειρήσεις - 26/06/2008 Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/news/business/080626_1_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁴⁸ Βλ. EUROPA > Σύνοψη της νομοθεσίας της ΕΕ > Επιχειρήσεις > Επιχειρηματικό περιβάλλον Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/legislation_summaries/enterprise/business_environment/110101_el.htm

Σύμφωνα με την Επιτροπή ύστερα από την έκθεση προόδου του 2009, μέτρα όπως η απλούστευση των κανόνων λογιστικής για επιχειρήσεις με δέκα το πολύ υπαλλήλους, η άρση των περιορισμών της χρήσης ηλεκτρονικών τιμολογίων για τη δήλωση του ΦΠΑ, η απλούστευση των ισολογισμών και των καταστάσεων αποτελεσμάτων χρήσεως και η απαλλαγή της υποχρέωσης υποβολής στατιστικών στοιχείων από τα ξενοδοχεία και τις πανσιόν με πρωινό αντιστοιχούν σε εξοικονόμηση άνω των 40 δισ. ευρώ, δηλαδή 33% του διοικητικού φόρτου¹⁴⁹.

Επιπλέον υπάρχει το θέμα της επίσημης αναγνώρισης των δημόσιων εγγράφων καθώς και το πρόβλημα ότι ορισμένα κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν διοικητικά έγγραφα που δεν υπάρχουν πάντα στη χώρα καταγωγής του πολίτη. Αυτά αποτελούν εμπόδια στην άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας, το οποίο εγγυώνται οι συνθήκες της ΕΕ, στην καθημερινή ζωή. Συγκεκριμένα οι Ευρωπαίοι που ζουν εκτός της χώρας καταγωγής τους και υπολογίζονται σε δώδεκα εκατομμύρια περίπου, έρχονται αντιμέτωποι με γραφειοκρατικά εμπόδια, όπως η αναμονή για την επίθεση επίσημης σφραγίδας σε δικαστική απόφαση ή σε τίτλο ιδιοκτησίας, ή μετάφραση έναντι πληρωμής για πιστοποιητικό γεννήσεως, γάμου ή θανάτου, ή αγώνα με τις δημόσιες αρχές για την αναγνώριση επωνύμου. Μάλιστα σε κάποια κράτη μέλη, οι πολίτες αναγκάζονται να καταβάλουν τέλη, προκειμένου να αναγνωριστούν ως αυθεντικά τα έγγραφά τους, τα οποία έχουν ήδη εκδοθεί επισήμως από ένα κράτος μέλος¹⁵⁰. Προτάθηκε ως λύση από την Επιτροπή να καθιερωθούν πανευρωπαϊκά πρότυπα για τις πιο συνήθεις ληξιαρχικές πράξεις, όπως τα πιστοποιητικά γεννήσεως καθώς και η αυτόματη αναγνώριση των εγγράφων αυτών από όλες τις χώρες της ΕΕ. Μάλιστα αυτά τα μέτρα θα έχουν θετικές συνέπειες και για τις επιχειρήσεις εφόσον θα περιοριστεί το νομικό κόστος που επιβαρύνει τις επιχειρήσεις που επιθυμούν την αναγνώριση μιας δικαστικής απόφασης από άλλη χώρα της ΕΕ το οποίο είναι πολύ υψηλό. Επιπλέον θα υπάρχει μεγαλύτερη προστασία στους ευρωπαίους καταναλωτές που εμπλέκονται σε διαφορές με πρόσωπα σε χώρες εκτός ΕΕ¹⁵¹.

Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁴⁹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή-Ειδήσεις-Επιχειρηματική δραστηριότητα-Γραφειοκρατία: όσο λιγότερη τόσο καλύτερα-23/10/2009 οπ.αν.παρ.

¹⁵⁰ Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/10/1704 -Λιγότερη γραφειοκρατία για τους πολίτες: η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιθυμεί να αναγνωρίζονται ευκολότερα στο εξωτερικό τα δημόσια έγγραφα – πιστοποιητικά γεννήσεως, τίτλοι ιδιοκτησίας Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1704_el.htm Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁵¹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ειδήσεις - Οικονομία, χρηματοοικονομικά και φορολογία - Ενισχύεται η δικαστική συνεργασία προς όφελος των Ευρωπαίων και των επιχειρήσεων - 14/12/2010 Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/news/economy/101214_el.htm# Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ένα μέτρο μείωσης της γραφειοκρατίας είναι αυτό που εφάρμοσε η Ιταλία το 2011 μέσα από τη δράση Small Business Act όπου θέσπισαν μια απλουστευμένη διαδικασία, η οποία καθιστά δυνατή την ίδρυση μιας εταιρείας χωρίς γραφειοκρατικά κωλύματα αφού το μόνο που χρειάζεται να κάνουν οι επιχειρηματίες είναι να στείλουν μια αίτηση σε ηλεκτρονική μορφή στο Μητρώο Επιχειρήσεων, μέσω του οποίου υποβάλλεται εκ νέου στη φορολογική αρχή και το ίδρυμα κοινωνικών ασφαλίσεων μετά την εγγραφή¹⁵². Η «Small Business Act» είναι το πλαίσιο πολιτικής της ΕΕ που αποσκοπεί στην ενίσχυση των ΜΜΕ ώστε να αναπτυχθούν και να δημιουργήσουν θέσεις απασχόλησης και να γίνει ευκολότερη και ελκυστικότερη η σύσταση και η λειτουργία των επιχειρήσεων αυτών. Στόχος είναι για παράδειγμα να μειωθεί ο χρόνος, που απαιτείται για τη σύσταση μιας νέας εταιρείας σε μια εβδομάδα το πολύ και οι σχετικές άδειες θα πρέπει να εκδίδονται εντός ενός μηνός κατ' ανώτατο όριο. Όλα τα κράτη μέλη έχουν αναγνωρίσει τη σπουδαιότητα της άμεσης εφαρμογής αυτής της πρωτοβουλίας, αλλά η προσέγγιση και τα αποτελέσματα που έχουν επιτευχθεί ποικίλλουν σημαντικά από το ένα κράτος μέλος στο άλλο. Οι αρχές που θεσπίστηκαν στα πλαίσια του SBA είναι η ενίσχυση των επιχειρηματιών και η προώθηση του επιχειρηματικού πνεύματος, η χορήγηση δεύτερης ευκαιρίας σε περίπτωση αποτυχίας μιας επιχείρησης, η μείωση της γραφειοκρατίας για τις ΜΜΕ, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση και ενιαία σημεία πρόσβασης (one-stop shops) για τις ΜΜΕ, οι συμβάσεις προμηθειών και η κρατική επιχορήγηση δηλαδή πολιτικές για τις ανάγκες των ΜΜΕ, η απλοποίηση της πρόσβασης των ΜΜΕ σε χρηματοδότηση, κάποια μέτρα για να επωφεληθούν οι ΜΜΕ από τις ευκαιρίες της Ενιαίας Αγοράς, η αναβάθμιση των ικανοτήτων και της καινοτομίας στις ΜΜΕ, η υποστήριξη των ΜΜΕ ώστε να μετατρέψουν τις περιβαλλοντικές προκλήσεις σε ευκαιρίες και η ενθάρρυνση των ΜΜΕ να αξιοποιήσουν τις ευκαιρίες ανάπτυξης της αγοράς τρίτων χωρών¹⁵³. Μετά την έγκριση της πολιτικής αυτής, τον Ιούνιο του 2008, έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος μέσα

---

¹⁵² Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρωπαϊκή πύλη για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις - Παραδείγματα επιτυχίας - 2011 - March - Small Business Act - μετάβαση στο επόμενο στάδιο
Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/small-business/success-stories/2011/march/index_el.htm
Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁵³ Βλ. Commission of the European Communities, 25.6.2008, COM(2008) 394 final, Communication from the commission to the council, the european parliament, the european economic and social committee and the committee of the regions, "Think Small First", A "Small Business Act" for Europe σελ.5 Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:EN:PDF>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

από τις ενέργειες για την ενίσχυση των ΜΜΕ σε διάφορους τομείς: Έτσι μετά την οδηγία για τις καθυστερήσεις πληρωμών, οι δημόσιες αρχές υποχρεώνονται πλέον να εξοφλούν τους προμηθευτές τους σε διάστημα 30 ημερών, βελτιώνοντας έτσι την ταμειακή ροή των επιχειρήσεων. Ακόμα σε πολλά κράτη μέλη, ο χρόνος και το κόστος ίδρυσης μιας εταιρείας έχει μειωθεί σε μεγάλο βαθμό και επιπλέον οι ηλεκτρονικές διαδικασίες και οι ευκαιρίες για την από κοινού υποβολή προσφορών έχουν διευκολύνει την πρόσβαση των ΜΜΕ στις δημόσιες συμβάσεις. Επίσης προβλέπεται καλύτερη πρόσβαση στη χρηματοδότηση για επενδύσεις και ανάπτυξη μέσα από την πρόσβαση των ΜΜΕ στις εγγυήσεις δανείων μέσω της ενίσχυσης του συστήματος για τις εγγυήσεις δανείων. Προβλέπεται ακόμα ένα σχέδιο δράσης για την καλύτερη πρόσβαση των ΜΜΕ στη χρηματοδότηση, μέσα από την πρόσβαση στις αγορές κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου, καθώς και με μέτρα στόχους για την ενημέρωση των επενδυτών γύρω από τις ευκαιρίες που προσφέρουν οι ΜΜΕ. Επιπλέον μέτρο είναι να μπορούν όλες οι τράπεζες, ανεξάρτητα από το μέγεθος τους, να έχουν εύκολη πρόσβαση σε δάνεια της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και στους μηχανισμούς της ΕΕ. Μάλιστα η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων σκοπεύει να διαφοροποιήσει τα μέσα που διαθέτει για τη στήριξη των μικρών επιχειρήσεων και η Επιτροπή προτείνει και μια νέα μορφή ευρωπαϊκής εταιρείας, την "Ευρωπαϊκή Ιδιωτική Εταιρεία", για να βοηθήσει τις μικρές επιχειρήσεις να επεκταθούν πέραν των εθνικών συνόρων τους. Με αυτό τον τρόπο, θα καθιερωθεί μια κοινή διαδικασία έναρξης της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε όλη την ΕΕ και θα διευκολυνθεί και η ίδρυση θυγατρικών εταιρειών σε άλλες χώρες της ΕΕ. Οι ΜΜΕ μέχρι στιγμής, σε αντίθεση με τις μεγάλες εταιρείες, εξακολουθούν να παραμένουν εντός των εθνικών συνόρων¹⁵⁴. Όσον αφορά την έξυπνη νομοθεσία ώστε να μπορούν οι ΜΜΕ να επικεντρωθούν στην κύρια δραστηριότητά τους προβλέπεται η βελτίωση της νομοθεσίας της ΕΕ μέσα από την εφαρμογή του τεστ ΜΜΕ στις νομοθετικές προτάσεις της Επιτροπής, η προσοχή στις διαφορές ανάμεσα σε μικροεπιχειρήσεις και σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, η ανάπτυξη «σημείων μίας επαφής» στα κράτη μέλη ώστε να διευκολύνονται οι διοικητικές διαδικασίες και οι ποσοτικοποιημένοι στόχοι για τη μείωση της πρακτικής «gold plating», δηλαδή της τάσης των εθνικών φορέων να υιοθετούν αυστηρότερες διατάξεις από τις απαιτήσεις

¹⁵⁴ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ειδήσεις - Επιχειρηματική δραστηριότητα - Ώθηση στις μικρές επιχειρήσεις - 26/06/2008 Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/news/business/080626_1_el.htm
Πρόσβαση στις 28-12-2012

της ΕΕ κατά τη μεταφορά οδηγιών στην εθνική νομοθεσία. Για την πλήρη αξιοποίηση της ενιαίας αγοράς προβλέπεται πρόταση για μια κοινή ενοποιημένη φορολογική βάση για τις εταιρείες, μέτρα για τη διευκόλυνση της διασυνοριακής είσπραξης οφειλών, αναθεώρηση του ευρωπαϊκού συστήματος τυποποίησης έτσι ώστε τα πρότυπα να γίνουν περισσότερο φιλικά προς τις ΜΜΕ καθώς και να γίνει περισσότερο απλή η πρόσβαση σε αυτά και η παροχή καθοδήγησης στις ΜΜΕ που κάνουν χρήση των κανόνων για την επισήμανση της καταγωγής. Τέλος για την παροχή βοήθειας στις ΜΜΕ για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης και της κλιματικής αλλαγής προβλέπονται προτάσεις για την υποστήριξη των ΜΜΕ σε αγορές εκτός της ΕΕ, μια νέα στρατηγική για διεθνώς ανταγωνιστικούς συνεργατικούς σχηματισμούς («clusters») και δίκτυα και μια ειδική δράση για τη μεταφορά περιφερειακής γνώσης μεταξύ εμπειρογνομώνων σε θέματα περιβάλλοντος και ενέργειας στο πλαίσιο του «Enterprise Europe Network»¹⁵⁵.

3.4 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης της διαφθοράς.

Η διαφθορά προκαλεί στην ευρωπαϊκή οικονομία ζημιά της τάξης των 120 δισ. ευρώ ετησίως και αντιπροσωπεύει το 1% του ευρωπαϊκού ΑΕΠ ή έναν ετήσιο κοινοτικό προϋπολογισμό. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα του Ευρωβαρόμετρου τα τρία τέταρτα των Ευρωπαίων θεωρούν τη διαφθορά σοβαρότατο πρόβλημα και πιστεύουν ότι υφίσταται σε όλα τα επίπεδα της κυβέρνησης. Αυτό σημαίνει ότι η διαφθορά παραμένει σοβαρότατο πρόβλημα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και βλάπτει το σύνολο της εφόσον μειώνει τα επίπεδα των επενδύσεων, δημιουργεί δυσκολίες στην ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και έχει αρνητικές επιπτώσεις στα δημόσια οικονομικά. Επιπλέον η διαφθορά υπονομεύει την εμπιστοσύνη στους δημοκρατικούς θεσμούς, αποδυναμώνει την αξιοπιστία της πολιτικής ηγεσίας και συχνά τροφοδοτεί τις συμμορίες οργανωμένου εγκλήματος. Η δωροδοκία επιπλέον μπορεί να έχει σοβαρές συνέπειες, είτε πρόκειται για δωροδοκία στον τομέα της πολιτικής είτε διαπράττεται από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες, ή με τη βοήθειά τους, είτε αφορά ιδιώτες είτε πρόκειται για τη λεγόμενη διαφθορά και δωροδοκία μικρής

¹⁵⁵ Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/218 - Η «Small Business Act για την Ευρώπη» τονώνει τις μικρές επιχειρήσεις και αποτελεί μοχλό ανάπτυξης Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-218_el.htm Πρόσβαση στις 28-12-2012

κλίμακας¹⁵⁶. Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης το πρόβλημα της διαφθοράς στη διαχείριση του προϋπολογισμού της, αντιμετωπίζεται σε θεσμικό επίπεδο μέσα από τα θεσμικά όργανα που έχουν ως έργο τον έλεγχο στη διαχείριση του προϋπολογισμού της Ένωσης (Γενική Διεύθυνση Δημοσιονομικού Ελέγχου της Επιτροπής, Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο, Γραφείο Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF)) και σε λειτουργικό επίπεδο που είναι κατά βάση διακυβερνητικό εφόσον η ΕΕ δεν έχει ποινική δικαιοδοσία, με τις διατάξεις για την αποτελεσματικότητα του δημοσιονομικού ελέγχου. Επισημαίνονται κατά βάση οι αποκλίνουσες διαχειριστικές και ελεγκτικές συμπεριφορές των συστημάτων διαχείρισης και ελέγχου των φορέων οι οποίοι διαχειρίζονται τους πόρους της ΕΕ, με δειγματοληπτικό έλεγχο των συναλλαγών και την διατύπωση γενικών συμπερασμάτων. Εντοπίζονται μάλιστα ευκολότερα συμπεριφορές διαφθοράς όταν γίνεται έλεγχος χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης και ελέγχεται η οικονομικότητα, η επάρκεια και η αποτελεσματικότητα της συναλλαγής εκτός από την νομιμότητα και κανονικότητά της, εφόσον φανερώνεται η σκοπιμότητα της συμπεριφοράς (Σκιαδάς Δ., 2005)¹⁵⁷. Τον Ιούνιο του 2011 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε δέσμη μέτρων κατά της διαφθοράς (IP/11/678), όπου ζητά να δίνεται μεγαλύτερη προσοχή στο πρόβλημα της διαφθοράς σε όλες τις σχετικές πολιτικές της ΕΕ. Τα μέτρα αυτά έχουν ως στόχο την αποφασιστικότερη αντιμετώπιση των σοβαρών οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών ζημιών που προκαλεί η δωροδοκία στην ένωση. Ο νέος μηχανισμός που θεσπίστηκε είναι η «έκθεση της ΕΕ για την πάταξη της δωροδοκίας» που θα εκδίδεται από την Επιτροπή ανά διετία, αρχής γενομένης το 2013 και έχει ως σκοπό την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των προσπαθειών που καταβάλλουν τα κράτη μέλη για την πάταξη της διαφθοράς και της δωροδοκίας. Επιπλέον έχει ως στόχο την δημιουργία των προϋποθέσεων που απαιτούνται για μια περισσότερο πολιτική δέσμευση. Ο μηχανισμός αυτός στοχεύει να δημιουργήσει την πολιτική βούληση για ανάληψη δράσης, με την παροχή μιας σαφούς εικόνας γύρω από τις προσπάθειες και τα επιτεύγματα όσον αφορά την πάταξη της δωροδοκίας και της διαφθοράς, αλλά και να δείξει συγχρόνως τις αποτυχίες και τις αδυναμίες στα 27 κράτη μέλη της ΕΕ. Τα κράτη μέλη θα μπορούν να επιβάλλουν καλύτερα τη

¹⁵⁶ Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/12/135 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Ευρωβαρόμετρο: έχουν αυξηθεί τα επίπεδα της διαφθοράς; Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-135_el.htm Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁵⁷ Βλ. «Φαινόμενα Διαφθοράς κατά τη διαχείριση του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης» οπ.αν.παρ, σσ. 514-515

νομοθεσία, θα μπορούν να υλοποιούν πλήρως τις διεθνείς τους δεσμεύσεις και να βελτιώνουν τον συντονισμό μεταξύ των πολιτικών και των δράσεων που εφαρμόζονται στα πλαίσια της πάταξης της δωροδοκίας. Θα καταγράφει τάσεις και αδυναμίες που πρέπει να αντιμετωπίζονται. Θα ενθαρρύνονται παράλληλα η αμοιβαία μάθηση και η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών. Θα βασίζεται σε συνεισφορές από διάφορες πηγές όπως οι ήδη υπάρχοντες μηχανισμοί παρακολούθησης δηλαδή του Συμβουλίου της Ευρώπης, του ΟΟΣΑ και των Ηνωμένων Εθνών καθώς και από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες, ενδιαφερόμενους φορείς και την κοινωνία των πολιτών. Η συμμετοχή της ΕΕ στην ομάδα κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά της διαφθοράς (GRECO) θα δώσει τη δυνατότητα να τονωθεί η πολιτική βούληση στα κράτη μέλη και να καταστεί αποτελεσματικότερο το υφιστάμενο νομικό και θεσμικό πλαίσιο. Θα συνδέεται αυτή η συμμετοχή με τον μηχανισμό υποβολής εκθέσεων για την καταπολέμηση της διαφθοράς στην ΕΕ.

Ειδικοί στόχοι που θα ήταν ιδιαίτερα κατάλληλοι για τη συμμετοχή της ΕΕ στην ομάδα κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά της διαφθοράς (GRECO) είναι η συμμετοχή στις επισκέψεις των χωρών, οι οποίες οδηγούν σε αξιολογήσεις των κρατών μελών της ΕΕ, η διατύπωση προτάσεων για τα σχέδια εκθέσεων αξιολόγησης και συμμετοχή σε συζητήσεις των συνεδριάσεων ολομέλειας της GRECO σχετικά με τις εκθέσεις αξιολόγησης ή συμμόρφωσης που αφορούν τα κράτη μέλη της ΕΕ, η σύνδεση με τις εργασίες του προεδρείου της GRECO εφόσον παίζει βασικό ρόλο στην εκπόνηση των αξιολογήσεων και τη σύνταξη των εκθέσεων, η συμμετοχή στον προϋπολογισμό της GRECO, η συμβολή της συγκριτικής ανάλυσης η οποία θα διεξαχθεί από την GRECO βάσει των διαθέσιμων εκθέσεων αξιολόγησης και συμμόρφωσης σχετικά με τα κράτη μέλη της ΕΕ για την μελλοντική έκθεση της ΕΕ για την καταπολέμηση της διαφθοράς, ο εντοπισμός των σχετικών με την ΕΕ εκκρεμουσών συστάσεων της GRECO εφόσον ο μελλοντικός μηχανισμός της ΕΕ για την υποβολή εκθέσεων πρόκειται να δώσει επιπλέον ώθηση για να δοθεί η κατάλληλη συνέχεια¹⁵⁸.

Για την καταπολέμηση της δωροδοκίας και της διαφθοράς χρειάζεται διαρκής αγώνας και θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις σχετικές πολιτικές της ΕΕ είτε τις

---

¹⁵⁸ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή 6.6.2011 COM(2011) 307 τελικό, Έκθεση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο για τις πρακτικές λεπτομέρειες όσον αφορά τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ομάδα κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά της διαφθοράς (GRECO)
Διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0307:FIN:EL:PDF>
Πρόσβαση στις 28-12-2012

εσωτερικές είτε τις εξωτερικές. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εφαρμόζουν καλύτερα τα σχετικά νομικά μέσα που βρίσκονται ήδη σε ισχύ σε ευρωπαϊκό και σε διεθνές επίπεδο. Ο ορισμός νέων κανόνων (IP/12/235) για τη δήμευση κεφαλαίων και άλλων περιουσιακών στοιχείων που αποκτώνται μέσω εγκληματικών δραστηριοτήτων, που αναλύσαμε ήδη, εντάσσεται στα πλαίσια της αποτελεσματικότερης πάταξης της δωροδοκίας και της διαφθοράς. Επίσης προβλέπεται από την Επιτροπή μια στρατηγική για τη βελτίωση της διερεύνησης της χρηματοοικονομικής διάστασης ποινικών υποθέσεων στα κράτη μέλη καθώς και ένα σχέδιο δράσης για τους τρόπους βελτίωσης των στατιστικών για εγκληματικές ενέργειες. Ακόμα η Επιτροπή μαζί με υπηρεσίες της ΕΕ, όπως η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία (Ευρωπόλ), η Μονάδα Δικαστικής Συνεργασίας της ΕΕ (Eurojust) και η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Ακαδημία (CEPOL), καθώς την Υπηρεσία της ΕΕ για την καταπολέμηση της απάτης, την OLAF, πρόκειται να εντείνει τη δικαστική και αστυνομική συνεργασία και να βελτιώσει την κατάρτιση των στελεχών των αρχών για την επιβολή του νόμου. Επίσης θα επιδιώξει τον εκσυγχρονισμό των κανόνων της ΕΕ για τις δημόσιες προμήθειες, καθώς και για τα λογιστικά πρότυπα και τον υποχρεωτικό λογιστικό έλεγχο για τις επιχειρήσεις της ΕΕ¹⁵⁹.

Μάλιστα τον Μάρτιο του 2011, η Επιτροπή ενέκρινε πρόταση για τη μεταρρύθμιση της OLAF ώστε να βελτιωθεί η αποδοτικότητα, η αποτελεσματικότητα και η λογοδοσίας της καθώς και για την διατήρηση της ανεξαρτησία της κατά τη διενέργεια ερευνών. Αυτή η μεταρρύθμιση περιλαμβάνει μέτρα ώστε να εξασφαλιστεί η διεξαγωγή και παρακολούθηση των ερευνών, της εν λόγω υπηρεσίας, πιο αποτελεσματικά, μέτρα ενίσχυσης της συνεργασίας μεταξύ της OLAF και άλλων εταίρων της στο πεδίο της καταπολέμησης της απάτης καθώς και της συνεργασίας της με τα θεσμικά όργανα της ΕΕ, για να διασφαλιστεί η καλύτερη δυνατή προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επίσης περιλαμβάνει μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων των ατόμων τα οποία υποβάλλονται σε έρευνα όπως είναι το δικαίωμα του προσώπου να έχει μια περίληψη του ζητήματος που αποτελεί το αντικείμενο της έρευνας και να κάνει γνωστές τις απόψεις του πριν από τη σύνταξη του πορίσματος, το δικαίωμα να επικουρείται από πρόσωπο της

---

¹⁵⁹ Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/678 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Η Επιτροπή καταπολεμά τη δωροδοκία: μεγαλύτερη αποφασιστικότητα για την επίτευξη σημαντικότερων αποτελεσμάτων 06/06/2011 Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-678_el.htm Πρόσβαση στις 28-12-2012

επιλογής του και το δικαίωμα να χρησιμοποιεί την επίσημη γλώσσα της ΕΕ της επιλογής τους¹⁶⁰.

Επίσης σε ανακοίνωση της Επιτροπής τον Μάιο του 2011 προβλέπονται βελτιώσεις στο ποινικό δίκαιο για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ εφόσον θεωρεί ότι οι ορισμοί των σχετικών ποινικών αδικημάτων όπως είναι η υπεξαίρεση ή η κατάχρηση εξουσίας έχουν σημαντικές διαφορές στα κράτη μέλη εντός της ΕΕ άρα θα πρέπει να διευκρινιστούν μέσα από πρωτοβουλίες στον τομέα του ποινικού δικαίου για την προστασία των οικονομικών συμφερόντων της ΕΕ¹⁶¹.

Τον Ιούνιο του 2011 η Επιτροπή ενέκρινε επίσης, μια νέα στρατηγική για την καταπολέμηση της απάτης όπου προτείνονται μέτρα τα οποία θα διασφαλίζουν ότι η Επιτροπή θα διαχειρίζεται ή θα εποπτεύει τη χρήση των κονδυλίων της ΕΕ, σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς, με εργαλεία κατάλληλα για την πρόληψη και τον εντοπισμό τυχόν απάτης εις βάρος του προϋπολογισμού της και μάλιστα από την πρόληψη και τον εντοπισμό της απάτης σε πρώιμο στάδιο μέχρι τις έρευνες, την επιβολή κυρώσεων και την ανάκτηση των ποσών που αποτέλεσαν αντικείμενο καταχρήσεων. Θα καλύπτει ακόμα την πλευρά των εσόδων και των εξόδων του προϋπολογισμού της ΕΕ, καθώς και του προϋπολογισμού του οποίου τη διαχείριση έχουν τα κράτη μέλη της ΕΕ εν μέρει. Επίσης περιλαμβάνει ένα σχέδιο δράσης της ΕΕ για την καταπολέμηση του λαθρεμπορίου τσιγάρων και αλκοόλ κατά μήκος των ανατολικών συνόρων της¹⁶².

3.5 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής.

Το μέγεθος της παραοικονομίας σε όλα τα κράτη μέλη εκτιμάται ότι ανέρχεται σχεδόν στα 2 τρισεκατομμύρια ευρώ συνολικά ή στο ένα πέμπτο του ΑΕΠ κατά μέσο όρο. Η φορολογική απάτη και η φοροδιαφυγή έχουν μια σημαντική διασυνοριακή

¹⁶⁰ Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/321 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Η Επιτροπή προτείνει μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) 17/03/2011 Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-321_el.htm?locale=en Πρόσβαση στις 29-12-2012

¹⁶¹ Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/644 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει τη θέσπιση αυστηρότερων κανόνων για να προστατεύσει τα χρήματα των φορολογουμένων από την απάτη 26-5-2011 Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-644_el.htm?locale=en Πρόσβαση στις 29-12-2012

¹⁶² Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/783 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Η Επιτροπή εντείνει τις προσπάθειές της για την καταπολέμηση της απάτης εις βάρος του προϋπολογισμού της ΕΕ 24-6-2011 Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-783_el.htm Πρόσβαση στις 29-12-2012

διάσταση και αποτελούν ένα πρόβλημα πολυσύνθετο, που απαιτεί συντονισμένη και πολύπλευρη αντιμετώπιση από την ΕΕ και αποτελούν παγκόσμιες προκλήσεις όπου κανένα κράτος μέλος δεν μπορεί να τις αντιμετωπίσει μόνο του ακόμα και αν υπάρχει πολιτική βούληση. Μεμονωμένες εθνικές προσπάθειες για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος δεν θα έχουν αποτέλεσμα εφόσον ζούμε σε μια παγκοσμιοποιημένη οικονομία όπου οι εθνικές αναντιστοιχίες και τα «παραθυράκια» αποτελούν εργαλεία για όσους επιδιώκουν να φοροδιαφεύγουν και παρά την ύπαρξη της τεχνολογικής προόδου. Η απώλεια φορολογικών εσόδων αποτελεί σκάνδαλο αλλά και απειλή κατά της φορολογικής δικαιοσύνης. Έτσι σε εθνικό επίπεδο τα κράτη μέλη είναι απαραίτητο να βελτιώσουν την διοικητική τους ικανότητα και να εισπράττουν φόρους αλλά θα πρέπει να υπάρχει διοικητική συνεργασία και με τα υπόλοιπα κράτη μέλη. Η Επιτροπή τον Ιούνιο του 2012 ανακοίνωσε τρόπους για την ενίσχυση των μέτρων και παρουσίασε κάποιες νέες πρωτοβουλίες για την πάταξη της απάτης και της φοροδιαφυγής στην Ευρώπη. Εκτός από την παρακολούθηση της προόδου των κρατών μελών στον τομέα αυτό, παρέχει και κατάλληλη τεχνική βοήθεια όταν χρειάζεται ενώ ορίζει ότι θα πρέπει ακόμα τα κράτη μέλη να διευκολύνουν την προθυμία συμμόρφωσης μέσα από προγράμματα π.χ. εθελούσιας γνωστοποίησης πληροφοριών¹⁶³. Τον Δεκέμβριο του 2012 η Επιτροπή παρουσίασε ένα σχέδιο δράσης για την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής στην ΕΕ το οποίο καλύπτει τόσο την άμεση όσο και την έμμεση φορολογία και προβλέπει μια σειρά δράσεων που έχουν ως σκοπό την ενίσχυση της διοικητικής συνεργασίας και την προώθηση της πολιτικής χρηστής διακυβέρνησης. Στο σχέδιο αυτό υπάρχουν τριάντα τέσσερα μέτρα που αφορούν το παρόν και το μέλλον και έχουν σαν σκοπό να βοηθήσουν τα κράτη μέλη να διαφυλάξουν τις φορολογικές τους βάσεις αλλά και να πάρουν πίσω αυτά που νόμιμα τους οφείλονται. Πρέπει βέβαια να διασφαλιστεί ότι όλα τα κράτη μέλη θα έχουν ως αποτέλεσμα το μέγιστο επίπεδο συμμόρφωσης των φορολογουμένων, ότι θα διευκολύνεται η διαχείριση των διασυνοριακών κινδύνων και η καταπολέμηση της απάτης και ότι θα τονώνεται και θα ενισχύεται η συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Αναλυτικότερα μέτρα που ήδη υφίστανται είναι:

---

¹⁶³ Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/12/697 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Πάταξη της φορολογικής απάτης και της φοροδιαφυγής: η Επιτροπή καθορίζει συγκεκριμένα μέτρα 27-6-2012 Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-697_el.htm
Πρόσβαση στις 30-12-2012

1. Νέο πλαίσιο διοικητικής συνεργασίας. Τα νέα νομοθετικά μέσα έχουν ως στόχο να προετοιμάσουν το έδαφος για την ανάπτυξη κάποιων νέων εργαλείων και μέσων από την Επιτροπή και τα κράτη μέλη.
2. Η κάλυψη των κενών όσον αφορά τη φορολόγηση των καταθέσεων, που έχει ως στόχο να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα του υπάρχοντος εργαλείου της φορολόγησης των καταθέσεων σύμφωνα με παρελθούσα οδηγία της Επιτροπής (COM (2008) 727 τελικό της 13.11.2008) και να βοηθήσει τα κράτη μέλη να βελτιώσουν τη φορολόγηση των εσόδων από διασυνοριακές καταθέσεις.
3. Σχέδιο συμφωνίας για την καταπολέμηση της απάτης και τη συνεργασία σε φορολογικά θέματα για να μπορεί η Επιτροπή να διαπραγματευθεί συμφωνίες που θα μπορούν να εξασφαλίσουν ότι σε όλα τα κράτη μέλη θα είναι διαθέσιμα τα ίδια μέσα για την καταπολέμηση της απάτης και θα υπάρχουν τα ίδια υψηλά πρότυπα διαφάνειας και ανταλλαγής πληροφοριών.
4. Μηχανισμός Ταχείας Αντίδρασης για την καταπολέμηση της απάτης στον τομέα του ΦΠΑ που θα δίνει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να εξουσιοδοτεί ένα κράτος μέλος να εγκρίνει μέτρα παρέκκλισης προσωρινού χαρακτήρα έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν περιπτώσεις αιφνίδιας και μαζικής απάτης με μεγάλο οικονομικό αντίκτυπο. Η εφαρμογή του μηχανισμού αυτού περιορίζεται στις περιπτώσεις μαζικής και αιφνίδιας απάτης σε συγκεκριμένο (-ους) τομέα(-είς) οικονομικής δραστηριότητας, σε ένα συγκεκριμένο κράτος μέλος, σε περίπτωση που δεν μπορεί να σταματήσει με παραδοσιακά μέσα ελέγχου και επιβολής και μπορεί να προκαλέσει ανεπανόρθωτες ζημιές¹⁶⁴.
5. Η προαιρετική εφαρμογή του μηχανισμού αντιστροφής της επιβάρυνσης ΦΠΑ προβλέπεται να δώσει τη δυνατότητα σε όλα τα κράτη μέλη να εφαρμόζουν αυτόν τον μηχανισμό κάτω από τις ίδιες προϋποθέσεις σε τομείς όπου είναι το πιο αποτελεσματικό εργαλείο κατά της μετακυλιόμενης απάτης τύπου «carousel». Οι πράξεις μετακυλιόμενης απάτης έχουν σημαντικότερες επιπτώσεις στα έσοδα του Δημοσίου, εφόσον δεν υφίσταται φορολογία ουσιαστικά σε κανένα από τα εμπλεκόμενα κράτη μέλη, ενώ οι οικονομικές

¹⁶⁴ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2012) 428 τελικό 2012/0205 (CNS) Πρόταση Οδηγία του Συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας 2006/112/EK σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξίας όσον αφορά τον μηχανισμό ταχείας αντίδρασης για την καταπολέμηση της απάτης στον τομέα του ΦΠΑ Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0428:FIN:EL:HTML>

Πρόσβαση στις 30-12-2012

εφορίες των χωρών υποχρεούνται να πραγματοποιούν επιστροφές του ΦΠΑ εισροών στις επιχειρήσεις που πραγματοποιούν ενδοκοινοτικές παραδόσεις οι οποίες είναι ενδεχόμενα εικονικές.

6. Δημιουργία φόρουμ της ΕΕ για τον ΦΠΑ (απόφαση της Επιτροπής (2012/C198/05) της 3ης Ιουλίου 2012). Πρόκειται για πλατφόρμα διαλόγου, όπου εκπρόσωποι των επιχειρήσεων οποιουδήποτε μεγέθους και εκπρόσωποι των φορολογικών αρχών μπορούν να προβαίνουν σε ανταλλαγή απόψεων γύρω από τις πρακτικές διασυννοριακές πτυχές της διαχείρισης του ΦΠΑ. Επίσης μπορούν να προσδιορίζουν και να συζητούν βέλτιστες πρακτικές που θα μπορούν να βοηθήσουν στη διαχείριση του συστήματος ΦΠΑ για τη μείωση του κόστους συμμόρφωσης καθώς και για την ταυτόχρονη διασφάλιση των εσόδων από τον ΦΠΑ.

Κάποιες νέες πρωτοβουλίες της Επιτροπής είναι:

7. Η σύσταση σχετικά με μέτρα που έχουν ως σκοπό την ενθάρρυνση τρίτων χωρών να εφαρμόζουν ελάχιστα πρότυπα χρηστής διακυβέρνησης στον φορολογικό τομέα. Πρόκειται για μια δυναμική στάση της ΕΕ απέναντι στους λεγόμενους «φορολογικούς παραδείσους», η οποία υπερβαίνει τα ισχύοντα διεθνή μέτρα. Ο ορισμός των «φορολογικών παραδείσων» διαφέρει από το ένα κράτος μέλος στο άλλο. Επίσης διαφέρει και ο τρόπος αντιμετώπισής τους. Άρα οι συναλλαγές που αφορούν «φορολογικούς παραδείσους» μπορούν να γίνονται μέσω χωρών με την πιο ευνοϊκή νομοθεσία. Προς το παρόν η συνολική προστασία των φορολογικών εσόδων του κράτους μέλους τείνει να είναι σε τέτοιο βαθμό αποτελεσματική όσο είναι η ασθενέστερη αντίδραση οποιουδήποτε κράτους μέλους εφόσον κάποια κράτη και κράτη μέλη δεν εφαρμόζουν τα ελάχιστα πρότυπα χρηστής διακυβέρνησης στον φορολογικό τομέα. Αυτό όμως προκαλεί διάβρωση στις φορολογικές βάσεις των κρατών μελών, δημιουργείται αθέμιτος ανταγωνισμός για τις επιχειρήσεις και δημιουργούνται στρεβλώσεις στη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς. Ακόμα ο κίνδυνος για τις χώρες που προσπαθούν να λύσουν μόνες τους το πρόβλημα είναι ότι οι εταιρείες απλά θα μεταφερθούν αλλού άρα αυτό το ζήτημα πρέπει να αντιμετωπιστεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, για να κλείσουν τα

"παραθυράκια" και να μην υπάρχουν οικονομικές απώλειες για καμία χώρα¹⁶⁵.

Έτσι η Επιτροπή συνιστά στα κράτη μέλη να εγκρίνουν μια σειρά από κριτήρια για τον εντοπισμό τρίτων χωρών που δεν πληρούν τα ελάχιστα κριτήρια χρηστής διακυβέρνησης στον φορολογικό τομέα και μια σειρά μέτρων τα οποία θα εφαρμόζονται ως προς τις τρίτες χώρες, ανάλογα με το αν πληρούν ή όχι αυτά τα πρότυπα, ή αν έχουν δεσμευθεί να τα τηρήσουν. Περιλαμβάνεται και η δυνατότητα κατάρτισης «μαύρης λίστας» των χωρών που δεν έχουν συμμορφωθεί ενώ προβλέπεται και η επαναδιαπραγμάτευση, η κατάργηση ή η σύναψη συμβάσεων αποφυγής διπλής φορολόγησης (ΣΑΔΦ). Σκοπός των μέτρων είναι να πεισθούν οι χώρες μη μέλη της ΕΕ που θεωρούνται φορολογικοί παράδεισοι να εφαρμόζουν τα ενοποιημένα πρότυπα διακυβέρνησης.

8. Στη σύσταση σχετικά με τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό, προτείνονται τρόποι για την αντιμετώπιση νομικών τεχνικών λεπτομερειών καθώς και «κενών» που εκμεταλλεύονται κάποιες εταιρίες, για να αποφύγουν τις φορολογικές υποχρεώσεις τους. Ορισμένοι φορολογούμενοι δηλαδή χρησιμοποιούν εικονικές συμφωνίες οι οποίες έχουν ως αποτέλεσμα την μεταφορά της φορολογικής τους βάσης σε άλλες χώρες εκτός της Ένωσης. Με αυτόν τον τρόπο επωφελούνται από τις διαφορές των εθνικών νομοθεσιών και αποφεύγουν τη φορολόγηση κάποιων εισοδημάτων ή εκμεταλλεύονται τις διαφορές των φορολογικών συντελεστών. Τα κράτη μέλη ενθαρρύνονται να βελτιώσουν τις συμβάσεις τους περί διπλής φορολογίας, για να αποφεύγεται έτσι η απουσία φορολόγησης, καθώς και να υιοθετήσουν έναν κοινό γενικό κανόνα απαγόρευσης καταχρήσεων, έτσι ώστε να αντιλαμβάνονται πιθανά τεχνάσματα με σκοπό τη φοροδιαφυγή, να αγνοούν τα επίπλαστα στοιχεία και να φορολογούν με βάση την πραγματική οικονομική κατάσταση. Έτσι προβλέπεται να διασφαλιστεί ότι η φορολογική επιβάρυνση θα επιμερίζεται με δίκαιο τρόπο σύμφωνα με τις επιλογές κάθε κυβέρνησης ενώ θα βελτιωθεί και η λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.
9. Δημιουργία οργάνου για τη χρηστή διακυβέρνηση στον φορολογικό τομέα που θα απαρτίζεται από εμπειρογνώμονες των κρατών μελών και

¹⁶⁵ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ειδήσεις - Οικονομία, χρηματοοικονομικά και φορολογία - Η Ευρωπαϊκή Ένωση πολεμά τη φοροδιαφυγή - 11/12/2012 Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/news/economy/121211_el.htm
Πρόσβαση στις 30-12-2012

εκπροσώπους ενδιαφερόμενων μερών. Θα έχει ως σκοπό την παροχή βοήθειας για την κατάρτιση της έκθεσής για την εφαρμογή των συστάσεων για τα μέτρα που έχουν ως σκοπό την ενθάρρυνση τρίτων χωρών να εφαρμόζουν ελάχιστα πρότυπα χρηστής διακυβέρνησης στον φορολογικό τομέα και των συστάσεων σχετικά με τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό.

10. Βελτιώσεις στον τομέα της επιζήμιας φορολογίας των επιχειρήσεων και σε συναφείς τομείς. Τα κράτη-μέλη καλούνται να δώσουν νέα ώθηση στις εργασίες σχετικά με τον κοινοτικό κώδικα δεοντολογίας της ΕΕ για τη φορολογία των επιχειρήσεων και την διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του ώστε να συμπεριλάβει ειδικά φορολογικά καθεστώτα για εύπορους ιδιώτες¹⁶⁶.
11. Πύλη της ΕΕ για τον ΑΦΜ - «TIN on EUROPA». Αυτή η εφαρμογή παρέχει υποδείγματα επίσημων εγγράφων ταυτότητας που περιέχουν εθνικούς αριθμούς φορολογικού μητρώου. Έτσι οποιοδήποτε τρίτο μέρος, και κυρίως τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, θα μπορούν γρήγορα, εύκολα και ορθά να εντοπίζουν και να καταγράφουν ΑΦΜ στο πλαίσιο των διασυνοριακών συναλλαγών. Αποτελεί ένα μέσο για τη βελτίωση της διοικητικής συνεργασίας στον τομέα της άμεσης φορολογίας.
12. Τυποποιημένα έντυπα για την ανταλλαγή πληροφοριών στον τομέα της φορολογίας, τα οποία θα συμβάλουν στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της αποδοτικότητας της ανταλλαγής πληροφοριών.
13. Μια ευρωπαϊκή μετουσιωτική ουσία για πλήρως και μερικώς μετουσιωμένη αλκοόλη, με στόχο να περιοριστούν οι δυνατότητες απάτης.

Στο σχέδιο δράσης προβλέπονται μέτρα που θα αναληφθούν μέσα στο 2013. Αυτά είναι:

14. Αναθεώρηση της οδηγίας για τις μητρικές και τις θυγατρικές εταιρείες (2011/96/ΕΕ) σχετικά με το κοινό φορολογικό καθεστώς το οποίο ισχύει για τις μητρικές και τις θυγατρικές εταιρείες διαφορετικών κρατών μελών για το λόγο ότι υπάρχουν αναντιστοιχίες σε θέματα όπως είναι τα υβριδικά δάνεια και οι υβριδικές οντότητες και διαφορές ως προς τον χαρακτηρισμό τους μεταξύ δικαιοδοσιών και έτσι θα εξαιρεθούν τυχόν εμπόδια που προέκυψαν

---

¹⁶⁶ Βλ. EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/12/1325 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Καταστολή της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής: Η Επιτροπή παρουσιάζει τη μελλοντική πορεία 6-12-2012 Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1325_el.htm
Πρόσβαση στις 30-12-2012

από την εν λόγω οδηγία, ώστε να καταπολεμηθεί η διπλή μη φορολόγηση στον τομέα των υβριδικών δανείων

15. Επανεξέταση των διατάξεων για την καταπολέμηση των καταχρήσεων στη νομοθεσία της ΕΕ που αφορούν τους τόκους και τα δικαιώματα, τις συγχωνεύσεις και τις μητρικές και θυγατρικές εταιρείες, ώστε να εφαρμοσθούν οι αρχές που διέπουν τη σύσταση για τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό που αναφέραμε παραπάνω.
16. Προώθηση του προτύπου αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών σε διεθνείς οργανισμούς καθώς και των εργαλείων τεχνολογίας πληροφοριών της ΕΕ όπως ο ΟΟΣΑ, ώστε να εξασφαλιστεί η ευρεία εφαρμογή τους και να αποφευχθεί το ενδεχόμενο αλληλοεπικάλυψης. Έτσι τα κράτη μέλη θα έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν ένα ενιαίο σύνολο εργαλείων και μέσω των εντός και εκτός της ΕΕ.
17. Ο κώδικας του ευρωπαϊού φορολογούμενου πολίτη θα περιλαμβάνει τις καλύτερες πρακτικές για την καλύτερη συνεργασία και εμπιστοσύνη μεταξύ των φορολογικών διοικήσεων και των φορολογουμένων. Θα βελτιωθεί με τον τρόπο αυτό η διαφάνεια γύρω από τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των φορολογουμένων και θα ενθαρρυνθεί η προσανατολισμένη προς την παροχή υπηρεσιών προσέγγιση.
18. Ενισχυμένη συνεργασία με άλλα όργανα επιβολής του νόμου ιδιαίτερα με τις αρχές που έχουν ως έργο την καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων που προέρχονται από παράνομες δραστηριότητες, τις αρχές κοινωνικής ασφάλισης και τις δικαστικές αρχές.
19. Προώθηση της διενέργειας ταυτόχρονων ελέγχων και της παρουσίας ξένων αξιωματούχων για τη διενέργεια ελέγχων.
20. Εξασφάλιση εξουσιοδότησης από το Συμβούλιο για την έναρξη διαπραγματεύσεων με τρίτες χώρες με σκοπό τη σύναψη διμερών συμφωνιών για διοικητική συνεργασία στον τομέα του ΦΠΑ για το λόγο ότι εκείνοι που διαπράττουν απάτες εκμεταλλεύονται συνήθως την μη ύπαρξη αποτελεσματικής συνεργασίας μεταξύ των φορολογικών διοικήσεων. Έτσι ενεργούν πλασματικές συναλλαγές στις οποίες εμπλέκονται τρίτες χώρες.

Στο σχέδιο δράσης επίσης προβλέπονται μέτρα που θα αναληφθούν μέσα στο 2014.

Αυτά είναι:

21. Η δημιουργία ηλεκτρονικού μορφότυπου αυτόματης ανταλλαγής πληροφοριών που έχουν σχέση με το εισόδημα από απασχόληση, με τις αμοιβές διοικητικών στελεχών, με τα προϊόντα ασφάλειας ζωής, με τις συντάξεις και την κυριότητα της ακίνητης περιουσίας καθώς και με το εισόδημα από αυτήν.
22. Η χρήση ενός αριθμού φορολογικού μητρώου (ΑΦΜ) της ΕΕ για την ορθή ταυτοποίηση όλων των φορολογουμένων (φυσικών και μη φυσικών προσώπων) που ασκούν διασυνοριακές δραστηριότητες. Προς το παρόν οι ΑΦΜ που δημιουργήθηκαν σύμφωνα με τους εθνικούς κανόνες, είναι διαφορετικοί για κάθε κράτος μέλος. Έτσι είναι δύσκολη η ορθή ταυτοποίηση και καταχώριση ξένων ΑΦΜ από τρίτα μέρη όπως είναι τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ή οι εργοδότες. Επίσης δυσκολίες υπάρχουν στη διαβίβαση αυτών των πληροφοριών από τις φορολογικές αρχές ενός κράτους στις φορολογικές αρχές άλλων κρατών.
23. Ο εξορθολογισμός των μέσων Τ.Π. για την διασφάλιση αποτελεσματικότερων και οικονομικά αποδοτικότερων συστημάτων.
24. Κατευθυντήριες γραμμές για τον εντοπισμό χρηματικών ροών. Για τον εντοπισμό των χρηματικών ροών, η Επιτροπή θα αναπτύξει κοινή μεθοδολογία καθώς και κοινές κατευθυντήριες γραμμές για τη βελτίωση της πρόσβασης των φορολογικών διοικήσεων σε πληροφορίες γύρω από αυτές π.χ. μέσω πιστωτικών καρτών και τραπεζικών λογαριασμών, εξωχώριων ή εντός ΕΕ.
25. Ενίσχυση των τεχνικών διαχείρισης κινδύνου και ιδίως της διαχείρισης κινδύνου που σχετίζεται με τη συμμόρφωση. Η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ των διοικήσεων γύρω από διάφορες στρατηγικές για τον εντοπισμό περιπτώσεων μη συμμόρφωσης θα βοηθούσε να εμπλουτιστούν οι γνώσεις και των δύο αρχών, θα συνέβαλε στον συντονισμό των ενεργειών εκτίμησης κινδύνου και θα βοηθούσε να βελτιωθούν οι σχεδιασμοί καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και της φορολογικής απάτης.
26. Επέκταση της EUROFISC στην άμεση φορολογία. Έχει ως σκοπό τον εντοπισμό και την ταχεία διάδοση πληροφοριών σχετικά με επαναλαμβανόμενες οργανωμένες μεθόδους και τάσεις σε ότι αφορά την απάτη και τον επιθετικό φορολογικό σχεδιασμό. Προς το παρόν προβλέπει ταχεία ανταλλαγή πληροφοριών σε περιπτώσεις απάτης στον τομέα του ΦΠΑ.

27. Δημιουργία κέντρων παροχής πολλαπλών υπηρεσιών σε όλα τα κράτη μέλη ώστε να παρέχεται στους φορολογούμενους και στους μη μόνιμους κατοίκους κάθε είδους πληροφορία γύρω από τη φορολογία. Με αυτό τον τρόπο θα γίνουν ευκολότερες οι διασυνοριακές δραστηριότητες αφού θα εκλείπουν τα φορολογικά εμπόδια και επιπλέον θα διασφαλιστεί και η καλύτερη φορολογική συμμόρφωση.
  28. Ανάπτυξη κινήτρων προτροπής, μέσω κοινών μεθοδολογιών και κατευθυντήριων γραμμών, συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων εκούσιας γνωστοποίησης, την ηλεκτρονική διόρθωση λαθών από τους φορολογουμένους, ιδιαίτερα στην περίπτωση που δημιουργηθούν εξατομικευμένες ιστοσελίδες και τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ φορολογουμένων και φορολογικών διοικήσεων.
  29. Δημιουργία διαδικτυακής πύλης για τη φορολογία (tax web portal) ώστε να βελτιωθεί η πρόσβαση σε αξιόπιστες φορολογικές πληροφορίες σε διασυνοριακές συναλλαγές.
  30. Πρόταση εναρμόνισης των διοικητικών και ποινικών κυρώσεων. Θα εξεταστεί δηλαδή από την Επιτροπή η δυνατότητα και η σκοπιμότητα της εναρμόνισης των διοικητικών και ποινικών κυρώσεων για όλα τα είδη φόρων.
  31. Ανάπτυξη ενός τυποποιημένου φακέλου ελέγχου της ΕΕ για τη φορολογία (SAF-T) που θα βοηθήσει στην εθελοντική συμμόρφωση των φορολογουμένων όσο και στους φορολογικούς ελέγχους.
- Μέτρα που πρόκειται να αναληφθούν μετά το 2014 είναι:
32. Μια μεθοδολογία για κοινούς ελέγχους από ειδικές ομάδες εκπαιδευμένων ελεγκτών που θα προκύψει ως συνέχεια του μέτρου των ταυτόχρονων ελέγχων και της παρουσίας ξένων αξιωματούχων για τη διενέργεια ελέγχων.
  33. Δυνατότητα άμεσης αμοιβαίας πρόσβασης στις εθνικές βάσεις δεδομένων που θα είναι το επόμενο βήμα από την άμεση αμοιβαία πρόσβαση στον τομέα του ΦΠΑ.
  34. Επεξεργασία ενός ενιαίου νομικού μέσου για διοικητική συνεργασία για όλους τους φόρους. Θα μελετηθεί δηλαδή από την Επιτροπή, η σκοπιμότητα της δημιουργία ενός ενιαίου νομικού μέσου διοικητικής συνεργασίας για όλους τους φόρους, από νομική και πρακτική άποψη.

Κατά την Επιτροπή ο συνδυασμός όλων αυτών των δράσεων μπορεί να βοηθήσει στην ενίσχυση του δίκαιου χαρακτήρα των φορολογικών συστημάτων των κρατών

μελών, να αυξήσει τα φορολογικά έσοδα τους, να λειτουργήσει με ορθό τρόπο η εσωτερική αγορά και να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά η φορολογική απάτη και η φοροδιαφυγή¹⁶⁷.

3.6 Ευρωπαϊκά μέτρα αντιμετώπισης της παραοικονομίας και της αδήλωτης εργασίας.

Σύμφωνα με ανακοίνωση της Επιτροπής του 1998 αδήλωτη εργασία είναι όλες οι αμειβόμενες δραστηριότητες, που είναι νόμιμες όσον αφορά τη φύση τους αλλά δεν δηλώνονται στις δημόσιες αρχές. Σε κάθε κράτος μέλος ισχύουν μάλιστα διαφορετικές κανονιστικές ρυθμίσεις. Σ' αυτόν τον ορισμό περιλαμβάνονται ένα μεγάλο φάσμα δραστηριοτήτων από την άτυπη παροχή οικιακών υπηρεσιών έως την λαθραία εργασία ατόμων που διαμένουν παράνομα σε ένα κράτος, συνδέεται επίσης η αδήλωτη εργασία με τη φοροδιαφυγή και την απάτη όσον αφορά την κοινωνική ασφάλιση αλλά αποκλείονται τυχόν εγκληματικές δραστηριότητες¹⁶⁸. Έχει αρνητικές συνέπειες για όλους τους πυλώνες της στρατηγικής της Λισαβόνας: την πλήρη απασχόληση, την ποιότητα και την παραγωγικότητα της εργασίας και την κοινωνική συνοχή. Είναι παράνομη και αποτελεί γενικά ένα πολύπλοκο φαινόμενο και επηρεάζεται από πολλούς οικονομικούς, κοινωνικούς, θεσμικούς και πολιτισμικούς παράγοντες και γενικότερα αποτελεί εμπόδιο για τις οικονομικές, δημοσιονομικές και κοινωνικές πολιτικές που έχουν ως έργο την οικονομική ανάπτυξη κάθε χώρας. Υπονομεύουν τη χρηματοδότηση, την κατανομή της κοινωνικής πρόνοιας, των δημοσίων υπηρεσιών και περιορίζουν την ικανότητα των κρατών μελών να διευρύνουν τις κοινωνικές υπηρεσίες. Το μέγεθος της είναι τεράστιο και ισούται με 20 % του ΑΕγχΠ σε ορισμένα κράτη μέλη ή και το υπερβαίνει μερικές φορές¹⁶⁹. Το

¹⁶⁷ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2012) 307 τελικό 722/2 COM(2012) 307 Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Σχέδιο δράσης για την ενίσχυση της καταπολέμησης της φορολογικής απάτης και της φοροδιαφυγής Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/tax_fraud_evasion/com_2012_722_el.pdf Πρόσβαση στις 30-12-2012

¹⁶⁸ Βλ. Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 24.10.2007 COM(2007) 628 τελικό, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Ενίσχυση της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας. Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=el&ihtmlang=el&lng1=el,el&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv.&val=285872:cs> Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁶⁹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή 18.4.2012 COM(2012) 173 final Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την

κέρδος για όσους εμπλέκονται (εργοδότες, εργαζόμενους, καταναλωτές, αυτοαπασχολούμενους) προκύπτει από την αποφυγή της φορολογίας, από τη μη καταβολή των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, την μη εφαρμογή κοινωνικών δικαιωμάτων όπως ο κατώτατος μισθός, η νομοθεσία για την προστασία της απασχόλησης, και τα δικαιώματα αδειάς, από την αποφυγή του κόστους που προκύπτει από τη συμμόρφωση με τη νομοθεσία όσον αφορά απαιτήσεις εγγραφής των εργαζομένων, τους κανονισμούς για την υγεία και την ασφάλεια, και όλα αυτά σε σύγκριση με τις κυρώσεις που μπορούν να προκύψουν σε περίπτωση αποκάλυψης της αδήλωτης εργασίας. Συνήθως μάλιστα οι εργαζόμενοι στερούνται και της δυνατότητας να συμμετάσχουν σε μια συνδικαλιστική οργάνωση. Επομένως η αδήλωτη εργασία είναι ζημία για τα δημόσια έσοδα εφόσον έχουμε φοροδιαφυγή και εισφοροδιαφυγή και παράλληλα αποτελεί ζημία και για τα άτομα όσον αφορά τις παροχές κοινωνικής ασφάλισης. Επίσης όταν η αδήλωτη εργασία συναγωνίζεται τη νόμιμη εργασία και την υποσκελίζει τότε αποτελεί και την βασική αιτία του κοινωνικού ντάμπινγκ. Αποτελεί ακόμα αιτία για τις στρεβλώσεις του ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά, εφόσον δημιουργεί αθέμιτο ανταγωνισμό απέναντι σε άλλα κράτη και επιχειρήσεις. Επειδή μάλιστα δημιουργεί αθέμιτο ανταγωνισμό μεταξύ ασφαλισμένων και ανασφάλιστων εργαζομένων, προκαλούνται πιέσεις εις βάρος των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Επηρεάζει ακόμα αρνητικά την παραγωγικότητα και τα πρότυπα της εργασίας, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και τη διά βίου μάθηση.

Μια από τις αιτίες που προκαλούν την αδήλωτη εργασία είναι η βιομηχανική αναδιάρθρωση με τη δημιουργία αλυσίδων υπεργολαβίας, που έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων. Επίσης τα υψηλά επίπεδα ανεργίας και φτώχειας δημιουργούν την ανάγκη πρόσκαιρης και επισφαλούς απασχόλησης και οι εργαζόμενοι σ' αυτές τις συνθήκες αναγκάζονται να μην διεκδικούν τα ασφαλιστικά ή οποιαδήποτε άλλα δικαιώματά τους¹⁷⁰. Άλλη αιτία είναι η τάση για συντομότερες και λιγότερο ιεραρχικές σχέσεις εργασίας με πιο ευέλικτα συστήματα αμοιβής ή υπολογισμού του χρόνου εργασίας. Αιτία ακόμα αποτελεί η

Επιτροπή των Περιφερειών, Στοχεύοντας σε μια ανάκαμψη με άφθονες θέσεις απασχόλησης. Διαθέσιμο στο:

<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7619&langId=el> Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁷⁰ Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 9 E/1 15.1.2010 Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 9ης Οκτωβρίου 2008 σχετικά με την ενίσχυση της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας (2008/2035(INI)) Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:009E:0001:0011:EL:PDF>
Πρόσβαση στις 28-12-2012

ευκολία με την οποία συγκροτούνται διασυνοριακοί όμιλοι επιχειρήσεων, για τους οποίους απαιτείται επαρκής διεθνής συνεργασία μεταξύ των φορέων και των συστημάτων παρακολούθησης και επιβολής της νομοθεσίας¹⁷¹. Επιπλέον υπάρχει σύνδεση μεταξύ της παράνομης μετανάστευσης και της αδήλωτης εργασίας δηλαδή οι υπήκοοι τρίτων χωρών που απασχολούνται παράνομα είναι πολύ περισσότερο εύάλωτοι και επιρρεπείς στην αδήλωτη εργασία και στην εργασία υπό επισφαλείς συνθήκες, για το λόγο ότι κινδυνεύουν να απελαθούν προς τη χώρα καταγωγής τους σε περίπτωση σύλληψης τους. Οι τομείς που βασικά έχουμε αδήλωτη εργασία είναι όσοι είναι υψηλής έντασης εργατικού δυναμικού, όπως η γεωργία, ο κατασκευαστικός κλάδος, οι οικιακές υπηρεσίες, οι υπηρεσίες παροχής διαμονής και εστίασης. Όσοι παρέχουν οικιακές υπηρεσίες είναι συνήθως μετανάστες ή παράνομοι που γίνονται και κάποιες φορές θύματα εκμετάλλευσης για σκοπούς παράνομης διακίνησης και εργασίας υπό καθεστώς δουλείας.

Προφανώς για να αντιμετωπιστεί η αδήλωτη εργασία θα πρέπει να περιοριστούν τα οικονομικά κίνητρα, τα οποία ευνοούν τη συμμετοχή σ' αυτήν καθώς και να αλλάξει η νοοτροπία αντιμετώπισης αυτού του ζητήματος. Για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά είναι απαραίτητη η ενίσχυση των μηχανισμών εποπτείας και της επιβολής κυρώσεων. Επίσης απαιτεί συντονισμένη παρέμβαση των υπηρεσιών της επιθεώρησης εργασίας, των φορολογικών αρχών και των κοινωνικών εταίρων, ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και καθορισμό κοινών αρχών για τις επιθεωρήσεις. Η κατασταλακτική πολιτική όμως θα πρέπει να συνοδεύεται από καλό συντονισμό μεταξύ των κρατών μελών. Διαφορετικά είναι πιθανόν να οδηγήσει σε συγκέντρωση της αδήλωτης εργασίας σε εκείνα τα κράτη που έχουν την χαλαρότερη θεσμική οργάνωση καθώς και σε οικονομίες όπου υπάρχει ανεπαρκές ρυθμιστικό πλαίσιο¹⁷². Γενικά δεν υπάρχει μία ενιαία προσέγγιση και ένα μέτρο πολιτικής για την αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας, που είναι απαραίτητο σε μια χώρα ή περιοχή, πιθανόν να είναι λιγότερο αποτελεσματικό σε μια άλλη. Έτσι, οι προσεγγίσεις και τα μέτρα πολιτικής πρέπει να προσαρμόζονται ανάλογα στις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν. Διακρίνουμε δύο ευρείες προσεγγίσεις πολιτικής: την πιο δημοφιλή αποτρεπτική προσέγγιση, που ζητά τον εντοπισμό των περιπτώσεων μη

¹⁷¹ Βλ. COM(2007) 628 τελικό, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Ενίσχυση της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας, οπ.αν.παρ.

¹⁷² Βλ. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 9 E/1 15.1.2010 Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 9ης Οκτωβρίου 2008 σχετικά με την ενίσχυση της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας (2008/2035(INI)) οπ.αν.παρ.

συμμόρφωσης και επιβάλλει ποινές και την προσέγγιση που επικεντρώνεται στη θετική ενθάρρυνση της συμμόρφωσης όπου υιοθετούνται μέτρα που έχουν σαν στόχο τη διευκόλυνση της μετατροπής της άτυπης εργασίας σε επίσημες μορφές απασχόλησης. Τέτοια μέτρα είναι: προληπτικά μέτρα για τη εξάλειψη της μη συμμόρφωσης, κίνητρα που ενθαρρύνουν τους αδήλωτους εργαζομένους στο να επιδοθούν σε δραστηριότητες δηλωμένης εργασίας και μέτρα για την ενθάρρυνση της φορολογικής εντιμότητας. Δεν αρκεί απλά η επιλογή των μεμονωμένων μέτρων πολιτικής που έχουν αποτελέσματα στην αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας, αλλά χρειάζεται εξεύρεση του πιο αποτελεσματικού τρόπου συγκέντρωσης αυτών των μέτρων πολιτικής σε διάφορους συνδυασμούς και δέσμες ενώ μέρος της διαδικασίας επανεξέτασης πρέπει να είναι η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και της δυνατότητας μεταφοράς των συνδυασμών και των δεσμών μέτρων. Για να γίνει βέβαια πραγματικότητα μια διακρατική και διαπεριφερειακή προσέγγιση με στόχο την αποτελεσματική αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας, χρειάζεται να ενθαρρύνονται οι προσπάθειες για την ενεργό ανταλλαγή εμπειριών και διδαγμάτων από άλλες χώρες και διεύρυνση των γνώσεων για τα μέτρα πολιτικής που εφαρμόζονται, μέσω της συγκέντρωσης δεδομένων από ευρύτερες περιοχές εκτός Ευρώπης. Απαιτείται ακόμα ευρύτερη χρήση πρωτοβουλιών ευαισθητοποίησης για την αλλαγή νοοτροπίας, ιδιαίτερα για την ενθάρρυνση της φορολογικής εντιμότητας¹⁷³.

Σύμφωνα με πρόσφατη ανακοίνωση της Επιτροπής πρέπει να ενισχυθεί η δημιουργία θέσεων εργασίας σε όλους τους τομείς της οικονομίας με την ενθάρρυνση της ζήτησης εργασίας και να μετατραπεί η άτυπη ή αδήλωτη εργασία σε κανονική απασχόληση. Αναφέρει επίσης ότι είναι αναγκαία η ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών και η δημοσιονομική εξυγίανση, η δημιουργία πιο ισότιμων συνθηκών ανταγωνισμού για τις επιχειρήσεις και η βελτίωση της ποιότητας της απασχόλησης που μπορεί να επιτευχθεί με την πρόληψη και την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας, την πλήρη εφαρμογή της οδηγίας 2009/52/EK σχετικά με την επιβολή κυρώσεων και τους παράνομους εργαζόμενους, και τη βοήθεια προς τους αδήλωτους εργαζόμενους, για να ενταχθούν στην κανονική αγορά εργασίας. Η Επιτροπή μάλιστα δρομολογεί μια διαβούλευση για τη δημιουργία μιας πλατφόρμας

¹⁷³ Βλ. Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας (2009) Μέτρα για την αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνοπτική παρουσίαση Διαθέσιμο στο: <http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/251/el/1/EF09251EL.pdf> Πρόσβαση στις 28-12-2012

σε επίπεδο ΕΕ, μεταξύ των επιθεωρήσεων εργασίας και άλλων οργάνων επιβολής του νόμου καθώς και μια διαβούλευση σχετικά με το δυναμικό ποιοτικών θέσεων εργασίας στον τομέα των προσωπικών και οικιακών υπηρεσιών¹⁷⁴. Όπως αναφέρεται στο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 9ης Οκτωβρίου 2008 σχετικά με την ενίσχυση της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας, σύμφωνα με την Επιτροπή οι δράσεις για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας χρήζουν της συμμετοχής όλων των ενδιαφερομένων φορέων δηλαδή των δημόσιων αρχών, των κοινωνικών εταίρων, των επιχειρήσεων και των εργαζομένων για μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που να καλύπτει την παρακολούθηση, τον έλεγχο, το οικονομικό και θεσμικό πλαίσιο, την τομεακή και εδαφική ανάπτυξη και την συντονισμένη δράση σε διαφορετικά επίπεδα. Οι δράσεις αυτές θα πρέπει να περιλαμβάνονται στις οικονομικές πολιτικές και στις πολιτικές απασχόλησης που εφαρμόζονται στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισαβόνας. Πρέπει να αυξηθούν οι πόροι αλλά και οι δράσεις όλων των αρμόδιων εθνικών αρχών, για την αποτελεσματικότητα των προτύπων απασχόλησης καθώς και των διατάξεων για την κοινωνική ασφάλιση και τη φορολογία, ενώ απαιτείται επιπλέον να βελτιώσουν οι αρχές αυτές τον συντονισμό τους και την ροή των πληροφοριών που ανταλλάσσουν μεταξύ τους. Ένας κοινός ορισμός της αδήλωτης εργασίας σε όλα τα κράτη μέλη θα συνέβαλλε επίσης στο να μην υπάρχουν τυχόν αβεβαιότητες που να συνδέονται με τα στατιστικά στοιχεία του φαινομένου αυτού. Για την προώθηση της ανταλλαγής βέλτιστων πρακτικών, της μεταφοράς γνώσεων και την αξιολόγηση της δυνατότητας εφαρμογής καθώς και της μεταφοράς των υλοποιηθέντων μέτρων χρειάζεται να δημιουργηθεί αφενός μια αξιόπιστη βάση δεδομένων για την καταγραφή του φαινομένου στο εσωτερικό της ΕΕ και αφετέρου μια βάση δεδομένων για την καταγραφή των διαφορετικών προσεγγίσεων και μεθόδων που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της αδήλωτης εργασίας από τα κράτη μέλη. Επιπλέον κατά την Επιτροπή, στα πλαίσια διμερών και τριμερών συμφωνιών μεταξύ των κρατών μελών και μεταξύ των κοινωνικών εταίρων, έχουν θεσπιστεί εθνικά πρότυπα και προϋποθέσεις γύρω από την ασφάλεια στην εργασία που πρέπει να αναγνωριστούν από τα κράτη μέλη. Ακόμα τα συστήματα φορολόγησης και κοινωνικής προστασίας των κρατών μελών θα πρέπει να είναι

---

¹⁷⁴ Βλ. COM(2012) 173 final Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στοιχεύοντας σε μια ανάκαμψη με άφθονες θέσεις απασχόλησης, οπ.αν.παρ.

απλά, διαφανή και προσβάσιμα και να εφαρμόζουν αποτελεσματικές πολιτικές. Για τις οικογενειακές επιχειρήσεις, προτείνει στα κράτη μέλη να δημιουργήσουν ένα καθεστώς-πλαίσιο που να διασφαλίζει την υποχρεωτική συμμετοχή σε σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, των μελών της οικογένειας που εργάζονται σ' αυτή. Μια βέλτιστη πρακτική που διασφαλίζει ότι οι εισφορές της κοινωνικής ασφάλισης και οι φόροι θα καταβληθούν είναι το σύστημα με κουπόνια παροχής υπηρεσιών που εφαρμόζεται σε Βέλγιο, Γερμανία και Γαλλία και που επιτρέπει στα νοικοκυριά να αγοράζουν οικιακές υπηρεσίες σε χαμηλότερη τιμή. Βλέπει ακόμα την λειτουργία της οικογένειας ως μια οικογενειακή επιχείρηση, όπου θα έπρεπε να αναγνωριστεί και να ενταχθεί σε σύστημα κοινωνικής ασφάλισης η άτυπη εργασία μέσα σ' αυτή. Προτείνει την θέσπιση ισχυρών κινήτρων για όσους μετατρέψουν την αδήλωτη εργασία σε επίσημη οικονομική δραστηριότητα και την θέσπιση αυστηρών κυρώσεων για τους εργοδότες που κάνουν χρήση της αδήλωτης εργασίας, παρά τα κίνητρα που τους δίδονται. Η συντονισμένη χρήση πολιτικών μέσων από πλευράς κρατών μελών, θα δώσει τη δυνατότητα συνδυασμένης εφαρμογής προληπτικών μέτρων και κυρώσεων για να μετατραπεί η αδήλωτη εργασία σε κανονική απασχόληση και να υπάρξει συνοχή σε ολόκληρη την εσωτερική αγορά. Πολλά κράτη μέλη έχουν βελτιώσει τα οικονομικά κίνητρα για τακτική εργασία, με την αύξηση του αφορολογήτου ορίου για τα εισοδήματα που προέρχονται από εργασία και με τον καθορισμό κατώτατων μισθών, είτε μέσω της νομοθεσίας, είτε μέσω συλλογικών συμβάσεων. Η Επιτροπή υποστηρίζει ότι τα κράτη μέλη πρέπει να υποστηρίζουν και να ενθαρρύνουν τις οργανώσεις των εργοδοτών και τα εργατικά συνδικάτα στον αγώνα πάταξης της αδήλωτης εργασίας. Ακόμα καλεί τα κράτη μέλη να οργανώσουν εκστρατείες ευαισθητοποίησης και να απευθύνονται σε εργαζόμενους και εργοδότες όπου θα επισημαίνονται οι ισχύοντες ελάχιστοι κοινοτικοί κανόνες και κανονισμοί καθώς και οι αρνητικές συνέπειες που έχει η αδήλωτη εργασία στα δημόσια οικονομικά, στα εθνικά συστήματα κοινωνικής ασφάλισης, στο θεμιτό ανταγωνισμό, στις οικονομικές επιδόσεις και στους ίδιους τους εργαζόμενους. Η ενημέρωση και η ευαισθητοποίηση πρέπει να γίνεται κάθε φορά που εγκρίνονται μέτρα, για να καλλιεργηθεί μια νοοτροπία νομιμότητας και προαγωγής της ποιοτικής εργασίας και νόμιμης επιχειρηματικής νοοτροπίας. Πρέπει μάλιστα να γίνεται σε κοινοτικό, εθνικό και τοπικό επίπεδο και με την συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων, των δημόσιων αρχών των εμπορικών επιμελητηρίων και των οργανισμών απασχόλησης, των σχολείων, καθώς και των διαφόρων συστημάτων ελέγχου και

καταστολής. Καλεί ακόμα τα κράτη μέλη να απλοποιήσουν ή να μειώσουν τα διοικητικά βάρη και τις διαδικασίες, ιδιαίτερα για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις. Αυτό θα βοηθήσει στην μείωση της αδήλωτης εργασίας αλλά και στην προώθηση της επιχειρηματικότητας. Θα βοηθούσε στο να μειωθεί επίσης το κόστος, η χρήση ηλεκτρονικής διακυβέρνησης και ηλεκτρονικής καταχώρισης καθώς και η ανταλλαγή καλών πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών. Τα κράτη μέλη, οι κοινωνικοί εταίροι και άλλοι σημαντικοί παράγοντες της αγοράς εργασίας θα πρέπει επιπλέον να ενθαρρύνουν την εταιρική κοινωνική ευθύνη και άλλες ανάλογες προσεγγίσεις για την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας. Προτείνει ακόμα η Επιτροπή στα κράτη μέλη, την υιοθέτηση και εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων που να βασίζονται σε δείκτες και σε κριτήρια αναφοράς όπως ισχύουν για διάφορους επιχειρηματικούς τομείς ώστε να καταπολεμηθεί η αδήλωτη εργασία και η φοροδιαφυγή.

Μια καλή πρακτική είναι το «σχέδιο 2 Plus» στο Λουξεμβούργο. Έχει ως στόχο να καταστεί η αδήλωτη εργασία άνευ ενδιαφέροντος, με την απλοποίηση των διοικητικών διαδικασιών που επιβάλλονται στους εργοδότες, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, ένα ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς για τους εργοδότες συμπεριλαμβανομένης, μεταξύ άλλων, της έκπτωσης των δαπανών, για τοπική απασχόληση, και της φορολογικής απαλλαγής για κάθε εργασία που εκτελείται έναντι αμοιβής χαμηλότερης ενός ορίου που καθορίζεται από το κράτος μέλος.

Κατά την Επιτροπή τέλος, για να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά η αδήλωτη εργασία των λαθρομεταναστών, πρέπει να ανοίξουν διάυλοι νόμιμης μετανάστευσης, ώστε η Ευρωπαϊκή Ένωση να εξασφαλίζει εργατικό δυναμικό που έχει ανάγκη από τρίτες χώρες με υψηλή ή λιγότερο υψηλή ειδίκευση καθώς και να θεσμοθετηθούν νομοθετικά μέτρα που να ενθαρρύνουν τους μετανάστες που είναι θύματα εκμετάλλευσης να καταγγέλλουν την κατάστασή τους¹⁷⁵.

---

¹⁷⁵ Βλ. COM(2012) 173 final Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στοιχεύοντας σε μια ανάκαμψη με άφθονες θέσεις απασχόλησης, οπ.αν.παρ.

4. Η Οικονομική Νομισματική Ένωση και το μέλλον της Ελλάδος μέσα σ' αυτή.

4.1 Η ένταξη της Ελλάδος στην Οικονομική Νομισματική Ένωση, τα κριτήρια σύγκλισης της συνθήκης του Μάαστριχτ και ο ρόλος των ευρωπαϊκών οργάνων στην άσκηση της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής της ΕΕ.

Τον Ιούνιο του 1989, στο Συμβούλιο της Μαδρίτης, οι αρχηγοί των κρατών μελών της ΕΕ υιοθέτησαν και ενέκριναν ένα σχέδιο που περιλάμβανε τρία στάδια, για την οικονομική και νομισματική ένωση. Το σχέδιο αυτό, εντάχθηκε στη συνθήκη του Μάαστριχτ το Δεκέμβριο του 1991. Το πρώτο στάδιο ξεκίνησε την 1η Ιουλίου 1990 και περιλάμβανε την πλήρως ελεύθερη κυκλοφορία κεφαλαίων μέσα στην ΕΕ και την κατάργηση των συναλλαγματικών ελέγχων, την αύξηση των πόρων από τα διαρθρωτικά ταμεία, για να μην υπάρχουν ανισότητες ανάμεσα στις περιοχές της Ευρώπης και την οικονομική σύγκλιση μέσα από ένα σύστημα «πολυμερούς εποπτείας» των οικονομικών πολιτικών των κρατών μελών. Η υιοθέτηση αυτού του συστήματος έγινε για να προλαμβάνουν οι χώρες της ΕΕ εκείνες τις περιπτώσεις στις οποίες οι αποφάσεις δημοσιονομικής πολιτικής ενός κράτους μέλους μπορούν να έχουν δυσμενείς επιπτώσεις στις οικονομίες των άλλων κρατών μελών¹⁷⁶. Το δεύτερο στάδιο ξεκίνησε την 1η Ιανουαρίου 1994 και προέβλεπε την ίδρυση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Ιδρύματος (ΕΝΙ) στη Φρανκφούρτη που αποτελούνταν από τους διοικητές των κεντρικών τραπεζών των κρατών μελών της ΕΕ. Ακόμα προέβλεπε την ανεξαρτησία των εθνικών κεντρικών τραπεζών και οδηγίες προκειμένου να μειωθούν τα δημοσιονομικά ελλείμματα των κρατών μελών. Στο τρίτο στάδιο έχουμε την γέννηση του ευρώ και την υιοθέτηση του από έντεκα χώρες την 1η Ιανουαρίου 1999. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα αντικατέστησε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα και έχει την ευθύνη για τη νομισματική πολιτική, που καθορίζεται και εφαρμόζεται σε ευρώ¹⁷⁷. Η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ευρωζώνη την 1η Ιανουαρίου 2001. Η ένταξη

¹⁷⁶ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Γενική Διεύθυνση Τύπου και Επικοινωνίας - Η Ευρώπη σε εξέλιξη - Στόχος: η ανάπτυξη. Η οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/40/index_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁷⁷ Βλ. EUROPA - Η ΕΕ με μια ματιά - abc - Η Ευρώπη σε 12 μαθήματα - Μάθημα 7 - Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και το ευρώ.

Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_7/index_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

στην ONE όπως και η ένταξη στην ΕΟΚ υπήρξε βασικά πολιτικός στόχος που είχε ως σκοπό την ισότιμη συμπόρευση της Ελλάδος με τα άλλα κράτη μέλη στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και ολοκλήρωσης. Προηγήθηκε μια συλλογική προσπάθεια προσαρμογής, τα πρώτα δύο στάδια, για την επίτευξη των όρων σύγκλισης της Συνθήκης για την ΕΕ (1992) και αποτελούσε μάλιστα πρωταρχικό εθνικό στόχο η ένταξη της χώρας στην τρίτη φάση της ONE. Εισήλθε όμως στη φάση αυτή χωρίς να εκπληρώνει τις αναγκαίες προϋποθέσεις για ομαλή συμπόρευση με ανταγωνιστικότερες οικονομίες όπως φάνηκε εκ των υστέρων στηριζόμενη σε μια πολιτική περιορισμένης προσαρμογής, με υψηλό δημόσιο χρέος, με υπερτιμημένη τη δραχμή άρα με μόνιμο ανταγωνιστικό μειονέκτημα και με ένα πελατειακό πολιτικό σύστημα (Κότιος Α., 2011)¹⁷⁸. Ο κύριος στόχος της οικονομικής και νομισματικής ένωσης (ONE) και του ευρώ είναι η αύξηση της οικονομικής ευημερίας των πολιτών και των επιχειρήσεων στην ΕΕ, μέσα από την προώθηση της ανάπτυξης και την δημιουργία περισσότερων ευκαιριών απασχόλησης¹⁷⁹. Ένα κράτος μέλος της ΕΕ για να περάσει στο τρίτο στάδιο της ONE όπως συμφωνήθηκε στη συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992, πρέπει να πληροί πέντε κριτήρια σύγκλισης τα οποία είναι:

1. **σταθερότητα των τιμών:** στο ποσοστό του πληθωρισμού, δεν μπορεί να υπάρχει απόκλιση μεγαλύτερη του 1,5% σε σχέση με το μέσο όρο του ποσοστού του πληθωρισμού των τριών κρατών μελών με το χαμηλότερο πληθωρισμό τον προηγούμενο χρόνο,
2. **μακροπρόθεσμα επιτόκια:** δεν μπορεί στα μακροπρόθεσμα επιτόκια να υπάρχει απόκλιση μεγαλύτερη του 2% σε σχέση με το μέσο όρο των επιτοκίων των τριών κρατών μελών με τα χαμηλότερα ποσοστά πληθωρισμού τον προηγούμενο χρόνο,
3. **δημοσιονομικό έλλειμμα:** Πρόκειται για την διαφορά μεταξύ δημοσίων εσόδων και δαπανών. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού των κρατών μελών δεν πρέπει να υπερβαίνει το 3% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕγχΠ),

¹⁷⁸ Βλ. Κότιος Α. (2011) Η Ελλάδα, η ONE και η Κρίση, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, 17(1): 1-20 Διαθέσιμο στο: http://www.prd.uth.gr/uploads/discussion_papers/2011/uth-prd-dp-2011-01_gr.pdf Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁷⁹ Βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012) Οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ, Αυστηρότεροι οικονομικοί κανόνες για τη διαχείριση του ευρώ και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/economy_finance/general/pdf/eu_economic_governance_el.pdf Πρόσβαση στις 28-12-2012

4. **δημόσιο χρέος:** δεν μπορεί να υπερβαίνει το 60% του ΑΕγχΠ, αλλά μπορεί μια χώρα με υψηλότερο λόγο δημοσίου χρέους προς το ΑΕγχΠ, να υιοθετήσει το ευρώ αν το επίπεδο του δημοσίου χρέους της μειώνεται σταθερά
5. **σταθερότητα της συναλλαγματικής ισοτιμίας:** οι συναλλαγματικές ισοτιμίες πρέπει να έχουν παραμείνει εντός των επιτρεπτών περιθωρίων διακύμανσης κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων ετών.

Μέσα στην ΟΝΕ όμως, η ευθύνη για την οικονομική πολιτική δεν ανήκει μόνο σε ένα όργανο αλλά μοιράζεται σε διάφορους φορείς¹⁸⁰. Αναλυτικότερα:

- Το **Ευρωπαϊκό Συμβούλιο** είναι αυτό που καθορίζει τις βασικές πολιτικές κατευθύνσεις στην ΟΝΕ.

Είναι το κατεξοχήν διακυβερνητικό όργανο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αποτελεί διάδοχο των συνόδων κορυφής και αποτελείται από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Στο άρθρο 4 της Συνθήκης του Μάαστριχ προβλέπεται ότι «*το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δίνει στην Ένωση την αναγκαία ώθηση για την ανάπτυξή της και καθορίζει τους γενικούς πολιτικούς προσανατολισμούς της*»¹⁸¹. Αποτελεί το πιο σημαντικό νομοθετικό και επικυρωτικό όργανο της ΕΕ εντός του οποίου οι αποφάσεις λαμβάνονται ανάλογα της περίπτωσης με ομοφωνία, ειδική ή απλή πλειοψηφία¹⁸².

- Το **Συμβούλιο της ΕΕ** ή Συμβούλιο Υπουργών, ή «Συμβούλιο» συντονίζει τη χάραξη πολιτικής της ΕΕ και λαμβάνει αποφάσεις οι οποίες μπορεί να είναι δεσμευτικές για την κάθε χώρα της ΕΕ

¹⁸⁰ Βλ. Οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ, Αυστηρότεροι οικονομικοί κανόνες για τη διαχείριση του ευρώ και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση οπ.αν.παρ.

¹⁸¹ Βλ. Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 321 E/12 της 29/12/2006 Ευρωπαϊκή Ένωση Ενοποιημένη απόδοση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

Διαθέσιμο στο:

http://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7%20%CE%8A%CE%B4%CF%81%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CE%95%CE%9A_%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF%20106.pdf

Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁸² Βλ. EUROPA - Πώς λειτουργεί η ΕΕ - Όργανα και οργανισμοί - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-council/index_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Το «Συμβούλιο» αποτελεί το κύριο όργανο λήψης αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφόσον εκπροσωπεί τα κράτη μέλη και στις συνεδριάσεις του παρευρίσκεται τουλάχιστον ένας υπουργός από κάθε κυβέρνηση κράτους μέλους της Ένωσης. Κάθε υπουργός που συμμετέχει είναι εξουσιοδοτημένος να αναλαμβάνει δεσμεύσεις εξ ονόματος της κυβέρνησής του. Συνεδριάζει κάτω από εννέα διαφορετικές συνθέσεις: γενικές υποθέσεις και εξωτερικές σχέσεις, οικονομικές και δημοσιονομικές Υποθέσεις («ECOFIN»), δικαιοσύνη και εσωτερικές Υποθέσεις (ΔΕΥ), απασχόληση, κοινωνική πολιτική, υγεία και καταναλωτές, ανταγωνιστικότητα, μεταφορές, τηλεπικοινωνίες και ενέργεια, γεωργία και αλιεία, περιβάλλον, παιδεία, νεολαία και πολιτισμός. Κύριες αρμοδιότητες του «Συμβουλίου» είναι να θεσπίζει ευρωπαϊκούς νόμους, από κοινού με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε πολλούς τομείς πολιτικής, να συντονίζει τη γενική οικονομική πολιτική των κρατών μελών, να συνομολογεί συμφωνίες με τρίτες χώρες ή διεθνείς οργανισμούς, να εγκρίνει τον προϋπολογισμό της Ένωσης από κοινού με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, να χαράσσει τη στρατηγική της ΕΕ στα πεδία της Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της Ένωσης (ΚΕΠΠΑ) και ΕΠΑΑ βάσει γενικών προσανατολισμών που καθορίζονται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, να λαμβάνει αποφάσεις για την εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας της ΕΕ, να εγκρίνει τον κοινοτικό προϋπολογισμό σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και να συντονίζει τη συνεργασία μεταξύ των εθνικών δικαστικών και αστυνομικών αρχών σε ποινικές υποθέσεις.

- Η «**Ευρωομάδα**» δηλαδή οι υπουργοί οικονομικών των χωρών της ευρωζώνης έχει ως έργο να συντονίζει τις πολιτικές κοινού ενδιαφέροντος για την ευρωζώνη.
- Η Ευρωπαϊκή **Επιτροπή** προτείνει στο Συμβούλιο τις κατευθύνσεις για την άσκηση της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής, παρακολουθεί τις επιδόσεις και διασφαλίζει τη συμμόρφωση με τις αποφάσεις του Συμβουλίου.

Η Επιτροπή είναι ανεξάρτητη από τις εθνικές κυβερνήσεις και έχει ως ρόλο να εκπροσωπεί και να υποστηρίζει τα συμφέροντα του συνόλου της ΕΕ. Συντάσσει προτάσεις για νέες ευρωπαϊκές νομοθετικές πράξεις και τις υποβάλλει στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο. Είναι το εκτελεστικό όργανο της Ένωσης δηλαδή είναι υπεύθυνη για την εφαρμογή των αποφάσεων του Κοινοβουλίου

και του Συμβουλίου. Κύριες αρμοδιότητες της είναι να προτείνει νομοθεσία στο Κοινοβούλιο και στο Συμβούλιο, να διαχειρίζεται και εκτελεί τις πολιτικές και τον προϋπολογισμό της Ένωσης, να επιβάλλει το ευρωπαϊκό δίκαιο (από κοινού με το Δικαστήριο) και να εκπροσωπεί την Ευρωπαϊκή Ένωση στη διεθνή σκηνή όπως να διεξάγει διαπραγματεύσεις για τη σύναψη συμφωνιών μεταξύ της Ένωσης και τρίτων χωρών.

- Η **Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα** (ΕΚΤ) διαχειρίζεται το ενιαίο νόμισμα της Ένωσης. Είναι υπεύθυνη για τη χάραξη και την εφαρμογή της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής για την ευρωζώνη, και έχει ως βασικό στόχο τη σταθερότητα των τιμών.
- Το **Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο** μαζί με το Συμβούλιο είναι συναρμόδιο στο να εκδίδει νομοθεσία και να ασκεί τον δημοκρατικό έλεγχο της οικονομικής διακυβέρνησης, ιδίως μέσω του νέου Οικονομικού Διαλόγου.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εκλέγεται από τους πολίτες της ΕΕ για να εκπροσωπήσει τα συμφέροντά τους. Εφόσον εκλέγεται άμεσα από τους πολίτες αποτελεί ένα από τα στοιχεία που δίνουν δημοκρατική νομιμότητα στην ευρωπαϊκή νομοθεσία. Κύριες αρμοδιότητες του είναι να θεσπίζει ευρωπαϊκούς νόμους, από κοινού με το Συμβούλιο σε διάφορους τομείς πολιτικής, να ασκεί δημοκρατικό έλεγχο επί όλων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, και ιδίως επί της Επιτροπής έχοντας εξουσία να εγκρίνει ή να απορρίπτει το διορισμό των Επιτρόπων, καθώς και να κάνει δεκτή πρόταση μομφής κατά της Επιτροπής συλλογικά και επίσης μαζί με το Συμβούλιο μοιράζεται την εξουσία γύρω τον προϋπολογισμό της Ένωσης και συνεπώς μπορεί να επηρεάζει τις δαπάνες της. Μετά μάλιστα την ολοκλήρωση της διαδικασίας, εγκρίνει ή απορρίπτει τον προϋπολογισμό στο σύνολό του.

- **Οι χώρες της ΕΕ** συντάσσουν τους εθνικούς προϋπολογισμούς τους. Πρέπει αυτοί να είναι εντός των συμφωνημένων ορίων για το έλλειμμα και το χρέος, και καθορίζουν επίσης τις δικές τους διαρθρωτικές πολιτικές για την αγορά εργασίας, τις συντάξεις και τις κεφαλαιαγορές.

4.2 Το σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης.

Το Συμβούλιο, τον Ιούνιο του 1997, ενέκρινε ένα σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης (ΣΣΑ) που αποτελεί τον κεντρικό πυλώνα σταθερότητας και δημοσιονομικής πειθαρχίας στην ΟΝΕ. Αυτό σήμαινε την ρητή δέσμευση στη δημοσιονομική σταθερότητα. Προβλέπει μάλιστα και την επιβολή κυρώσεων όταν σε κάποια χώρα της ευρωζώνης, το δημοσιονομικό της έλλειμμα υπερβαίνει το 3%, όμως για το δημόσιο χρέος δεν προβλέπονται κυρώσεις. Το σύμφωνο αυτό κρίθηκε πολύ αυστηρό και έτσι αναθεωρήθηκε τον Μάρτιο του 2005.¹⁸³ Με την αναθεώρηση αυτή δόθηκε η απαραίτητη ευελιξία ώστε μέσα στην οικονομική κρίση να επιτρέπονται διαφοροποιημένες προσεγγίσεις ανάλογα με τα σχετικά δημοσιονομικά περιθώρια ελιγμών των κρατών μελών. Το 2007, η μέση δημοσιονομική κατάσταση στην ΕΕ από -0,8% του ΑΕΠ, αυξήθηκε σε -2,3% το 2008, όταν η χρηματοπιστωτική κρίση μετατράπηκε σε οικονομική κρίση μεγάλων διαστάσεων¹⁸⁴. Σκοπός επομένως των κανόνων του συμφώνου σταθερότητας και ανάπτυξης είναι να διασφαλιστούν υγιή τα δημόσια οικονομικά των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ώστε να μπορεί να γίνει πράξη η βιώσιμη ανάπτυξη. Αποτελεί την βάση για τις δημοσιονομικές στρατηγικές εξόδου από την κρίση, τις οποίες όμως στρατηγικές πρέπει να καταρτίσουν και να συντονίσουν τα κράτη μέλη. Έτσι κάθε χρόνο, η Επιτροπή και τα κράτη μέλη ελέγχουν την τήρηση αυτού του συμφώνου δηλαδή κάθε χώρα της ζώνης του ευρώ υποβάλλει τα αναγκαία στοιχεία με τη μορφή ενός προγράμματος σταθερότητας. Οι χώρες της Ένωσης υποχρεώνονται να διατηρούν μεσοπρόθεσμα ισοσκελισμένους ή σχεδόν ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς και οι δαπάνες τους, δεν πρέπει να ξεπερνούν τα έσοδά τους. Έτσι μπορούν να αποφύγουν τη συσσώρευση χρεών που υποχρεώνουν τις κυβερνήσεις να αυξάνουν τους φόρους ή να περιορίζουν τις δαπάνες που προορίζονται για τους πολίτες και τις επενδύσεις. Η Επιτροπή επίσης ελέγχει αν τα κράτη μέλη επιτυγχάνουν τους στόχους για την ολοκλήρωση της ευρωπαϊκής οικονομίας σε όλους τους τομείς (από τις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και την ενέργεια έως την έρευνα και ανάπτυξη και τις μεταφορές), ελέγχει αν

¹⁸³ Βλ. Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και το ευρώ, *οπ.αν.παρ.*

¹⁸⁴ Βλ. EUROPA - PRESS RELEASES - Press Release - Διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος: το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, θεμέλιο για τις δημοσιονομικές στρατηγικές εξόδου από την κρίση, 11-11-2009, IP/09/1694

Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1694_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

λαμβάνονται υπόψη οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των αποφάσεων οικονομικής πολιτικής και παρακολουθεί την πρόοδο στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στη διευκόλυνση της πρόσβασης όσο γίνεται περισσότερων ατόμων στην αγορά εργασίας. Κύριος στόχος του συμφώνου είναι η εξασφάλιση μιας διατηρήσιμης ανάπτυξης σε μια κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς. Σε περίπτωση όμως επιβράδυνσης της οικονομικής ανάπτυξης, τα φορολογικά έσοδα μειώνονται εφόσον οι επιχειρήσεις έχουν λιγότερα κέρδη. Επίσης οι καταναλωτές περιορίζουν τις δαπάνες τους και οι κυβερνήσεις αναγκάζονται να ξοδεύουν περισσότερα για τα επιδόματα ανεργίας. Σε τέτοιες συνθήκες δικαιολογείται από το σύμφωνο σταθερότητας και ανάπτυξης, μια αύξηση του δανεισμού. Αν ένα κράτος μέλος παραβεί τους κανόνες του συμφώνου χωρίς σοβαρό λόγο, αρχικά του απευθύνονται συστάσεις για να λάβει αμέσως διορθωτικά μέτρα. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και οι άλλες χώρες της Ένωσης μπορούν ακόμα να επιβάλουν τα μέτρα αυτά. Αν και σε αυτή την περίπτωση δεν τεθεί υπό έλεγχο η δημοσιονομική του κατάσταση, το κράτος μέλος που δεν συμμορφώνεται πρέπει να προβεί σε άτοκη κατάθεση στην Επιτροπή και αν και αυτό το μέτρο δεν αποδώσει στο να πεισθεί το κράτος μέλος να εξυγιάνει την κατάσταση, τότε μπορεί να χάσει οριστικά το ποσό που κατέθεσε. Η αυστηρότητα των κανόνων δικαιολογούνται από το γεγονός ότι ένα υπερβολικά μεγάλο έλλειμμα σε μια χώρα της Ένωσης μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις στις υπόλοιπες.¹⁸⁵ Οσον αφορά την Ελλάδα, η Επιτροπή το 2009, πρότεινε στο Συμβούλιο να συμπεράνει ότι η Ελλάδα δεν ανέλαβε αποτελεσματική δράση σύμφωνα με το άρθρο 104 παράγραφος 8 της Συνθήκης. Η Επιτροπή συγκεκριμένα, θεώρησε ότι δεν αναλήφθηκε αποτελεσματική δράση με δεδομένο ότι η μεγάλη επιδείνωση την δημοσιονομικής κατάστασης το 2009 (-12,7% έναντι της δέσμευσης της κυβέρνησης για -3,7%) οφείλεται σε ανεπαρκή ανταπόκριση των ελληνικών αρχών. Για τις δαπάνες έβαλε το συμπέρασμα ότι, από την εκτέλεση του προϋπολογισμού του 2009 υπήρξαν μεγάλες υπερβάσεις δαπανών (2½ εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ) το 2009, και το μεγαλύτερο μέρος αυτών, οφείλονταν σε υψηλότερες των προϋπολογισθεισών αμοιβές εργαζομένων και σε αυξημένες δαπάνες κεφαλαίου¹⁸⁶.

¹⁸⁵ Βλ. Η Ευρώπη σε εξέλιξη, Στόχος: η ανάπτυξη. Η οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οπ.αν.παρ.

¹⁸⁶ Βλ. Διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος: το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, θεμέλιο για τις δημοσιονομικές στρατηγικές εξόδου από την κρίση, IP/09/1694, οπ.αν.παρ.

4.3 Η πορεία της Ελλάδος στην Οικονομική Νομισματική Ένωση. Οφέλη και κίνδυνοι σε μια νομισματική ένωση.

Παρά τις αποκλίσεις που παρουσίαζε κατά περιόδους η Ελλάδα, στις συμβατικές της υποχρεώσεις, η πορεία της μέσα στην ΟΝΕ φαινόταν ότι είναι υπό έλεγχο. Η οικονομική όμως κρίση που έφτασε στο αποκορύφωμα της το 2010, φανέρωσε την αδυναμία του ελληνικού οικονομικού και πολιτικού συστήματος, στο να λειτουργεί αρμονικά μέσα στη ζώνη του Ευρώ. Φυσικά η συμμετοχή στην ΟΝΕ αποτελούσε για την Ελλάδα πρόκληση από τα οφέλη που ανέμενε αλλά εγκυμονούσε και κινδύνους. Το ευρώ γενικά ως ενιαίο νόμισμα έχει ως κύριο πλεονέκτημα ότι ενισχύει την ολοκλήρωση και έχει μακροπρόθεσμα οφέλη για τον ανταγωνισμό, την ανάπτυξη και την ευημερία. Επίσης δημιουργεί ένα περιβάλλον με χαμηλό πληθωρισμό ενώ παρέχεται στις επιχειρήσεις η δυνατότητα να λειτουργούν πιο αποτελεσματικά. Με το ενιαίο νόμισμα, οι συναλλαγές στην ευρωζώνη είναι αποτελεσματικότερες όσον αφορά το κόστος και περιλαμβάνουν λιγότερους κινδύνους. Με το ευρώ υπάρχει η δυνατότητα της εύκολης σύγκρισης των τιμών. Έτσι ενθαρρύνει το διασυνοριακό εμπόριο και τις επενδύσεις κάθε είδους από μεμονωμένους καταναλωτές οι οποίοι αναζητούν προϊόντα χαμηλού κόστους, από επιχειρήσεις που αγοράζουν υπηρεσίες με την καλύτερη τιμή, καθώς και από μεγάλους θεσμικούς επενδυτές οι οποίοι επενδύουν αποτελεσματικότερα στην ευρωζώνη χωρίς να υπάρχει κινδύνους εξαιτίας των συναλλαγματικών διακυμάνσεων. Με το ευρώ εξοικονομούνται πολλά οφέλη σε σχέση με την κατάσταση όπου κάθε κράτος μέλος είχε το δικό του νόμισμα. Το ευρώ δίνει πολλές επιλογές και σταθερές τιμές για τους καταναλωτές, μεγαλύτερη ασφάλεια και περισσότερες ευκαιρίες για τις επιχειρήσεις και τις αγορές, βοηθά στη βελτίωση της οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης, βοηθά στη βελτίωση της ενοποίησης των χρηματοπιστωτικών αγορών, είναι ισχυρότερη η παρουσία της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία και αποτελεί σημάδι της ευρωπαϊκής ταυτότητας¹⁸⁷. Ένα ενιαίο νόμισμα όμως, πρέπει να διέπεται από σωστή διαχείριση των οικονομιών της ευρωζώνης δηλαδή να γίνονται σεβαστοί από όλους και να εφαρμόζονται οι κοινοί

---

¹⁸⁷ Βλ. Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα (2011) Ελλάδα ΕΕ 30 χρόνια μαζί, Μια αποτίμηση με στοιχεία και αριθμούς.
Διαθέσιμο στο: http://ec.europa.eu/ellada/pdf/ecrep30yrs_2final.pdf
Πρόσβαση στις 28-12-2012

κανόνες διακυβέρνησης. Τα οφέλη που αναμενόταν για την Ελλάδα από την ένταξη της στην Ευρωζώνη ήταν πολλά σύμφωνα με τους De Gruwe P. (2000)¹⁸⁸ και Κότιο Α. (2000)¹⁸⁹:

- μείωση του κόστους των συναλλαγών και εξάλειψη των συναλλαγματικών αβεβαιοτήτων. Αναμενόταν ότι θα οδηγήσουν σε αύξηση του εμπορίου και της παραγωγής.
- μεταβίβαση της νομισματικο-πολιτικής ευθύνης στους νέους κοινούς θεσμούς. Αναμενόταν ότι θα απελευθέρωνε την νομισματική πολιτική της χώρας από τις εσωτερικές πολιτικές πιέσεις και έτσι θα εξασφαλιζόταν η νομισματική σταθερότητα άρα θα ενισχυόταν η ροπή για νέες επενδύσεις.
- η πτώση και η σταθεροποίηση σε χαμηλά επίπεδα των ονομαστικών και πραγματικών επιτοκίων, αναμενόταν επίσης ότι θα ενίσχυε τη ροπή για επενδύσεις. Τα χαμηλά επιτόκια μειώνουν το κόστος αποπληρωμής του δημόσιου χρέους και αφήνουν περισσότερα περιθώρια στις κυβερνήσεις για να μειώσουν τους φόρους ή να διαθέσουν πόρους στην υγεία, στις συντάξεις, στις κοινωνικές παροχές ή τις υποδομές. Επίσης μειώνουν το κόστος των επενδύσεων για τις επιχειρήσεις και των ενυπόθηκων δανείων για τους αγοραστές ακινήτων.
- η εξωτερική ρευστότητα της ελληνικής οικονομίας αναμενόταν ότι θα διασφαλιζόταν με την υιοθέτηση ενός διεθνούς νομίσματος.
- η χώρα θα αναγκαζόταν να προχωρήσει σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που αναμενόταν ότι θα οδηγήσουν σε σύγχρονους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς, ύστερα από την απώλεια σε κάποιο βαθμό της αυτονομίας της, όσον αφορά την δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική καθώς και την κοινοτικοποίηση της νομισματικής πολιτικής.
- Πολιτικά οφέλη, εφόσον το ενιαίο νόμισμα θα είχε θετική επίδραση στη διαδικασία της ευρωπαϊκής πολιτικής ενοποίησης (Issing O., 1996¹⁹⁰).

¹⁸⁸ Βλ. De Gruwe, P. (2000), *The Economics of Monetary Integration*, 4th ed., Oxford University Press, Oxford, UK

¹⁸⁹ Βλ. Κότιος Α. (2000) *Η Ελλάδα στον «Ευρωχώρο»* - Από την ονομαστική στην πραγματική σύγκλιση Πρακτικά συνεδρίου, στο Χωροταξία, Πολεοδομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Βόλος, σελ. 341-365

¹⁹⁰ Βλ. Issing O. (1996) *«Europe, Political Union through Common Money?»* Occasional Paper No. 98, London: Institute of Economic Affairs

Σε μια νομισματική ένωση όμως, έχουμε υπερεθνικοποίηση και προωθημένη αποπολιτικοποίηση της νομισματικής πολιτικής δηλαδή οι νομισματικοπολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται συλλογικά από τους νέους ευρωπαϊκούς θεσμούς και από ανεξάρτητους τεχνοκράτες για όλη την Ευρωζώνη, με αποκλειστικό στόχο τη διασφάλιση της σταθερότητας των τιμών. Η δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική επίσης, είναι αποκεντρωμένες, δηλαδή ανήκουν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών αλλά υφίστανται θεσμικούς και πραγματικούς περιορισμούς. Ακόμα μεγαλώνει ο ενδοκοινοτικός εμπορικός ανταγωνισμός και δεν υπάρχει δυνατότητα επηρεασμού του με αλλαγές στις πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες ή στην προσφορά χρήματος. Καθοριστικά μεγέθη για τον ανταγωνισμό σε μια νομισματική ένωση αποτελούν η παραγωγικότητα και όσοι παράγοντες την επηρεάζουν, καθώς και οι τιμές. Υπάρχει επιπλέον αύξηση του ανταγωνισμού των εθνικών συστημάτων σε τομείς όπως η φορολογία, η κοινωνική ασφάλιση, η περιβαλλοντική προστασία κλπ. εφόσον τα συστήματα αυτά έχουν άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στην οικονομική απόδοση, στις τιμές και στην κατανομή των επενδύσεων. Υπάρχει τέλος τάση για μεγαλύτερη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις ήδη αναπτυγμένες περιοχές της Ένωσης άρα είναι πιθανή και η διεύρυνση των αναπτυξιακών ανισοτήτων (Κότιος Α., 2011)¹⁹¹.

Οι κίνδυνοι από τη συμμετοχή στο ευρώ οφείλονταν στην κατάσταση της ελληνικής οικονομίας τη στιγμή της ένταξης της και στον τρόπο που αυτή θα ανταποκρινόταν στις απαιτήσεις του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος εφόσον δεν θα υπήρχε πια το δικαίωμα της αντιμετώπισης των ανταγωνιστικών μειονεκτημάτων ή των αρνητικών οικονομικών εξελίξεων σε εθνικό επίπεδο, με συναλλαγματικές ή νομισματικές προσαρμογές. Εφόσον μάλιστα τηρούνταν προληπτικά κανόνες δημοσιονομικής πειθαρχίας, το να βρεθεί μια χώρα υπερχρεωμένη θεωρούνταν αδύνατο άρα δεν προβλεπόταν τρόπος για την αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων εκ μέρους της ΟΝΕ.

Τα κριτήρια σύγκλισης για την ένταξη στην ΟΝΕ, καθώς και η εφαρμογή τους επέτρεψαν τη συνάθροιση κάτω από την ομπρέλα της ευρωζώνης ανομοιογενών χωρών. Στην ζώνη όμως του Ευρώ εμφανίστηκαν μακροοικονομικές ανισορροπίες και αποκλίνουσες ανταγωνιστικότητες. Τα μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα προκαλούν αύξηση στην εσωτερική ζήτηση, αύξηση τιμών και αύξηση των

---

¹⁹¹ Βλ. Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση οπ.αν.παρ.

ελλειμμάτων του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Οδηγούν δηλαδή σε διευρυνόμενα εξωτερικά ελλείμματα όσο υπάρχει χρηματοδότηση αυτών των ελλειμμάτων και αυτό συνέβη και στην Ελλάδα. Η συνεχής χειροτέρευση του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών, προκάλεσε την αύξηση των καθαρών υποχρεώσεων της χώρας έναντι της αλλοδαπής.

Η Ελλάδα μετά την ένταξή της στην ΟΝΕ δεν προσπάθησε να προσαρμοστεί και να αξιοποιήσει το νέο περιβάλλον που δημιουργήθηκε, αλλά συμπεριφέρθηκε ασύμβατα με την οικονομική λογική και αντίθετα στους κανόνες μιας νομισματικής ένωσης. Με την ένταξη της στην ΟΝΕ επωφελήθηκε από τα πλεονεκτήματα που προαναφέραμε όπως από την εξάλειψη των συναλλαγματικών κινδύνων και αβεβαιοτήτων και την μη ύπαρξη κόστους στη μετατροπή των νομισμάτων στις συναλλαγές της με τις άλλες χώρες της ευρωζώνης. Βελτίωσε την ρευστότητά της για τις εξωτερικές συναλλαγές αλλά διευκόλυνε και τις εισαγωγές, εξαιτίας της μη ύπαρξης στενότητας συναλλάγματος και της πραγματικής ανατίμησης του Ευρώ έναντι του δολαρίου. Έως το 2007 υπήρχε μεγάλη εισροή κεφαλαίων και μείωση των επιτοκίων δανεισμού της χώρας αν και οι εισροές είχαν τη μορφή δανεισμού του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα και αυτό επιβάρυνε το ισοζύγιο εισοδημάτων εξαιτίας των υψηλών πληρωμών για τόκους (Schrader K., Laaser C-F., 2010)¹⁹². Εξαιτίας εσωτερικών διαρθρωτικών αδυναμιών όμως, δεν υπήρξε η αναμενόμενη εισροή ξένων επενδύσεων (Eurostat 2010¹⁹³). Επιπλέον η Ελλάδα σε σχέση με τα έτη πριν την ένταξή της στην ΟΝΕ, βελτίωσε μεν τη νομισματική της σταθερότητα, όχι όμως και σε σχέση με τις άλλες χώρες της ΟΝΕ, εφόσον ο πληθωρισμός ήταν κατά 50% μεγαλύτερος σε σχέση με τον μέσο όρο που ίσχυε στην ευρωζώνη. Έτσι είχαμε αύξηση των ελληνικών τιμών κατά 32,8% για την περίοδο 1999-2007 και στη συνέχεια μεγάλη πραγματική ανατίμηση του ευρώ σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη μέλη (Mathes J., 2009)¹⁹⁴. Αυτό είχε αρνητικές συνέπειες στην ανταγωνιστικότητα των τιμών και στο εξωτερικό εμπόριο της χώρας γιατί βασική αιτία της απώλειας ανταγωνιστικότητας είναι οι

¹⁹² Βλ. Schrader K., Laaser C-F.(2010), Den Anschluss nie gefunden: Die Ursachen der griechischen Tragodie, in Wirtschaftsdienst, pp. 540-547 Διαθέσιμο στο:

<http://www.wirtschaftsdienst.eu/downloads/getfile.php?id=2415> Πρόσβαση στις 26-12-2012

¹⁹³ Βλ. Eurostat (2010), Foreign Direct Investment Διαθέσιμο στο:

Statistics http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Foreign_direct_investment_statistics#EU-27_outward_FDI Πρόσβαση στις 26-12-2012

¹⁹⁴ Βλ. Mathes J. (2009), Ten Years EMU - Reality Test for the OCA Endogeneity Hypothesis, Economic Divergences and Future Challenges, Intereconomics, March/April, pp. 114-128

Διαθέσιμο στο: <http://www.intereconomics.eu/downloads/getfile.php?id=677>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

υψηλοί ρυθμοί των μισθολογικών αυξήσεων και του πληθωρισμού γιατί καθιστούν τις ελληνικές εξαγωγές ακριβότερες τόσο σε όρους τιμών όσο και σε όρους κόστους εργασίας σε σχέση με τους εμπορικούς μας εταίρους. Για το διάστημα 2000-2009 η υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας σε όρους κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος ήταν 9% κατά το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ή 27% κατά την Τράπεζα της Ελλάδος, ενώ σε όρους σχετικών τιμών κυμαινόταν μεταξύ 17% κατά την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και 21% κατά το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο¹⁹⁵. Επιπλέον οι χοντρικές τιμές των διεθνώς εμπορεύσιμων αγαθών συνέκλιναν με αυτές των άλλων χωρών της ΟΝΕ με αποτέλεσμα το επίπεδο τιμών της χώρας να είναι περίπου ίδιο με αυτό των πλέον αναπτυγμένων χωρών (De Gruwe, P., 2009)¹⁹⁶ ενώ η σύγκλιση των εισοδημάτων υπήρξε πολύ βραδύτερη (Christodoulakis N., 2009)¹⁹⁷.

Όσον αφορά την δημοσιονομική πειθαρχία, τα δημοσιονομικά ελλείμματα της χώρας όλα τα χρόνια μετά την ένταξη στην ΟΝΕ ήταν πάνω από το επιτρεπόμενο όριο του 3% ως προς το ΑΕΠ άρα υπήρξε συνεχόμενη αύξηση του δημόσιου χρέους (Argyrou M. and Tsoukalas J., 2010)¹⁹⁸. Επίσης δεν έγιναν ούτε οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που αναμενόταν ότι θα οδηγήσουν σε σύγχρονους ευρωπαϊκούς μηχανισμούς, ούτε και ο θεσμικός εκσυγχρονισμός της χώρας. Άρα δεν υπήρχε συνολική προσαρμογή της χώρας στα νέα δεδομένα που είχαν τεθεί με την ένταξη της Ελλάδος στην ΟΝΕ. Παρόλα αυτά, λόγω συγκυριακών ή βραχυχρόνιων παραγόντων (αύξηση της ρευστότητας λόγω εύκολου και φθηνού δανεισμού, αξιοποίηση της αγοράς των βαλκανικών χωρών για εξαγωγές και επενδύσεις, εισροές από τα Κοινοτικά διαρθρωτικά ταμεία, Ολυμπιακές υποδομές), μπόρεσε να δείξει σε

¹⁹⁵ Βλ. Μαλλιάρη Δ. (2011) «Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ» στο *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών Διαθέσιμο στο:

<http://62.1.43.74/5Ekdosis/UplPDFs/sylogikostomos/20-e%20MALLIAROPOULOS%20359-376.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁹⁶ Βλ. De Gruwe, P. (2009), *The Euro at ten: achievements and challenges*, *Empirica* vol. 36, pp. 5-20 Διαθέσιμο στο:

http://www.econ.kuleuven.be/ew/academic/intecon/Degrauwe/PDG-papers/Recently_published_articles/fulltext.pdf

Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁹⁷ Βλ. Christodoulakis N. (2009) *Ten Years of EMU: convergence, divergence and new policy priorities*, LSE, The Hellenic Observatory, GreeSE Paper No 22 Διαθέσιμο στο:

http://eprints.lse.ac.uk/23192/1/GreeSE_No_22.pdf Πρόσβαση στις 28-12-2012

¹⁹⁸ Βλ. Argryrou M. Tsoukalas J. (2010) *The Greek Debt Crisis: Likely Causes, Mechanics and Outcomes*, Cardiff Business School Working Papers Series, E2010/3 Διαθέσιμο στο:

http://business.cardiff.ac.uk/sites/default/files/E2010_3.pdf Πρόσβαση στις 28-12-2012

σύγκριση με το μέσο όρο της ευρωζώνης υψηλούς ρυθμούς ετήσιας αύξησης του ΑΕΠ και να συγκλίνει σε πραγματικούς όρους¹⁹⁹.

4.4 Η οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ για την αντιμετώπιση της κρίσης και του δημόσιου χρέους και το μέλλον της Ελλάδας στην ΟΝΕ.

Η κρίση φανέρωσε διάφορες ελλείψεις στο σύστημα της οικονομικής διακυβέρνησης της ΕΕ²⁰⁰. Πρώτα απ' όλα μπήκαν πολλές ανομοιογενείς χώρες στη ζώνη του ευρώ. Απαιτούνταν όμως αυστηρότερη παρακολούθηση του επιπέδου του δημόσιου χρέους. Έτσι, ενώ δόθηκε υπερβολικά μεγάλη έμφαση στα ετήσια δημοσιονομικά ελλείμματα των χωρών της ευρωζώνης, δεν δόθηκε η απαιτούμενη έμφαση στο επίπεδο αυτού του δείκτη. Παρέβλεπε όμως έτσι η ΕΕ, τη σταδιακή αύξηση των κινδύνων σε βάρος της μακροπρόθεσμης δημοσιονομικής διατηρησιμότητας. Βέβαια κάποιες χώρες που τηρούσαν τους κανόνες της ΕΕ διατήρησαν τα ετήσια ελλείμματα σε χαμηλά επίπεδα ή είχαν ακόμα και πλεονάσματα. Παρόλα αυτά αντιμετώπισαν οικονομικές δυσκολίες κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης λόγω των υψηλών επιπέδων χρέους. Επιπλέον ήταν ελλιπής η εποπτεία της ανταγωνιστικότητας και των μακροοικονομικών ανισορροπιών. Δεν υπήρχε μηχανισμός εξισορρόπησης των ανισορροπιών αλλά ούτε και μηχανισμός διαχείρισης κρίσεων (De Gruwe, P., 2009).²⁰¹ Εξαιτίας της απώλειας της νομισματικής και συναλλαγματικής πολιτικής στις χώρες της ευρωζώνης, το βάρος της πραγματικής προσαρμογής το έχουν ευέλικτα μεγέθη όπως οι μισθοί και οι τιμές. Δεν δόθηκε λοιπόν, η προσοχή που απαιτούνταν στις αντίθετες προς τη διατηρησιμότητα εξελίξεις στο πεδίο της ανταγωνιστικότητας και της πιστωτικής ανάπτυξης. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη συσσώρευση χρέους στον ιδιωτικό τομέα, την αποδυνάμωση των χρηματοπιστωτικών οργανισμών και τη διόγκωση των αγορών στέγης. Απαιτούνταν ακόμα πιο αυστηρός και αξιόπιστος μηχανισμός κυρώσεων. Δεν υπήρχε δηλαδή, η απαιτούμενη επιβολή της εφαρμογής τήρησης των κανόνων, σε όσες χώρες της ευρωζώνης δεν τους τηρούσαν. Κυρώσεις προβλέπονται μόνον για τα δημοσιονομικά ελλείμματα, μετά από μια μακρά διαδικασία και ύστερα από την πολιτικοποίηση της εποπτείας της

¹⁹⁹ Βλ. Mitsopoulos M. and Pelagidis Th. (2009), Economic and Social Turbulence in Greece: the Product Markets are a No-Brainer, the Labour Market is Not, *Intereconomics*, July/August, pp. 246-254 Διαθέσιμο στο: http://www.relooney.info/0_New_7729.pdf Πρόσβαση στις 28-12-2012

²⁰⁰ Βλ. Οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ, Αυστηρότεροι οικονομικοί κανόνες για τη διαχείριση του ευρώ και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, οπ.αν.παρ.

²⁰¹ Βλ. The Euro at ten: achievements and challenges, οπ.αν.παρ.

δημοσιονομικής πειθαρχίας, την παραβίαση των ορίων από χώρες όπως η Γερμανία και η Γαλλία καθώς με την ελαστικοποίηση του Συμφώνου Σταθερότητας, ουσιαστικά καταργήθηκε στην πράξη η δημοσιονομική πειθαρχία. Θα έπρεπε επίσης για χώρες με πληθωρισμό σταθερά μεγαλύτερο από το 2%, όπως η Ελλάδα, να υπάρχει μια περιοριστική νομισματική πολιτική με επιτόκια υψηλότερα από αυτά που εφήρμοζε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Στις χώρες αυτές η «φτηνή» χρηματοδότηση βοήθησαν στην αύξηση τόσο του δημοσιονομικού τους ελλείμματος όσο και αυτού των εξωτερικών συναλλαγών (Κότιος Α., 2011)²⁰². Ακόμα, δεν είδε η ευρωζώνη ως σύνολο την οικονομική κατάσταση και έτσι υπήρξε καθυστέρηση στη λήψη αποφάσεων γύρω από τις μακροοικονομικές εξελίξεις, εξαιτίας θεσμικών αδυναμιών. Τέλος, δεν υπήρχε μηχανισμός για τη χορήγηση χρηματοοικονομικής στήριξης σε χώρες της ευρωζώνης που βρέθηκαν ξαφνικά αντιμέτωπες με χρηματοπιστωτικές δυσκολίες όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία που δεν ήταν σε θέση να δανειστούν από τις χρηματοπιστωτικές αγορές με λογικά επιτόκια. Ένας τέτοιος μηχανισμός είναι απαραίτητος τόσο για την αντιμετώπιση των ειδικών προβλημάτων κάθε χώρας, αλλά και για να δημιουργηθεί ένα προστατευτικό τείχος ώστε να αποτραπεί η εξάπλωση των προβλημάτων και σε άλλες χώρες που διατρέχουν κίνδυνο.

Τον Δεκέμβριο του 2010 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμφώνησε ότι η Συνθήκη της Λισαβόνας θα πρέπει να τροποποιηθεί για να θεσπιστεί μόνιμος μηχανισμός από τα κράτη μέλη της ευρωζώνης που θα διασφαλίζει τη χρηματοοικονομική σταθερότητα του συνόλου της ευρωζώνης. Έτσι, με αφορμή τους φόβους για κατάρρευση και άλλων χωρών της Κοινοτικής περιφέρειας, δημιουργήθηκε από την ΕΕ ένας μηχανισμός επίλυσης κρίσεων και χρηματοπιστωτικής προστασίας δηλαδή η δημιουργία μεγάλων εφεδρικών ποσών, για να χρησιμοποιηθούν σε τέτοιες περιπτώσεις. Αυτά είναι:

- Το Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοοικονομικής Σταθερότητας (ΕΤΧΣ) που χορηγεί χρηματοδοτική συνδρομή στις χώρες της ευρωζώνης που βρίσκονται σε δυσχερή θέση, αντλώντας κεφάλαια από τις χρηματοπιστωτικές αγορές. Το ταμείο αυτό στηρίζεται από εγγυήσεις των χωρών της ευρωζώνης.
- Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Χρηματοοικονομικής Σταθεροποίησης (ΕΜΧΣ) που χορηγεί χρηματοδοτική συνδρομή σε χώρες της ΕΕ που βρίσκονται σε

²⁰² Βλ. Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση, οπ.αν.παρ.

δυσχερή θέση. Η Επιτροπή μπορεί μάλιστα να δανείζεται στις χρηματοπιστωτικές αγορές για λογαριασμό της ΕΕ με έμμεση εγγύηση του προϋπολογισμού της ΕΕ.

- Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ΕΜΣ) που είναι μόνιμος μηχανισμός χρηματοδοτικής συνδρομής που θα αντικαταστήσει τα δύο προηγούμενα ταμεία.

Τον Δεκέμβριο του 2011, τέθηκαν σε ισχύ, νέοι κανόνες που ορίστηκαν στη νομοθετική δέσμη οικονομικής διακυβέρνησης. Τα βασικά στοιχεία του νέου αυτού πλαισίου οικονομικής διακυβέρνησης είναι:

- Το Ευρωπαϊκό Εξάμηνο. Το πρώτο εξάμηνο του έτους, είναι η περίοδος συντονισμού της πολιτικής στο επίπεδο της ΕΕ και οι χώρες της ΕΕ μπορούν να εξετάσουν τις οικονομικές και δημοσιονομικές πολιτικές τους, πριν αυτές τεθούν σε εφαρμογή.
- Η Ετήσια επισκόπηση της ανάπτυξης (ΕΕΑ) είναι μια έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που σηματοδοτεί την έναρξη του Ευρωπαϊκού Εξαμήνου και παρέχει εμπεριστατωμένη ανάλυση της προόδου για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής «Ευρώπη 2020», μακροοικονομική έκθεση καθώς και την κοινή έκθεση για την απασχόληση.

Η στρατηγική «Ευρώπη 2020» είναι όπως έχουμε ήδη αναφέρει, μια αναπτυξιακή στρατηγική, με πέντε φιλόδοξους στόχους που είναι για την απασχόληση, την καινοτομία, την εκπαίδευση, την κοινωνική συνοχή και το κλίμα/ενέργεια. Οι στόχοι αυτοί πρέπει να επιτευχθούν μέχρι το 2020 και υπάρχει υποστήριξη των δράσεων σε εθνικό και ενωσιακό επίπεδο καθώς και σε επίπεδο Διαρθρωτικών Ταμείων.

- Γίνεται αυστηρότερη παρακολούθηση των επιπέδων του δημόσιου χρέους γιατί η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση έπληξε κυρίως τις χώρες που βαρύνονται με υψηλό χρέος.

Δίνεται πλέον μεγαλύτερη έμφαση στη μείωση του υψηλού δημόσιου χρέους και μπορεί να κινηθεί η διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος εξαιτίας της ύπαρξης υπερβολικού δημόσιου ελλείμματος και υπερβολικού δημόσιου χρέους. Η Επιτροπή πρότεινε ένα δεσμευτικό ποσοστό αναφοράς για τη μείωση του χρέους των κρατών μελών με χρέος άνω του 60 % του ΑΕΠ. Για να εξασφαλιστεί μάλιστα ο σεβασμός από όλες τις χώρες, των κοινών κανόνων και να αποτραπεί στο μέλλον η επανεμφάνιση παρόμοιας κρίσης δίνεται για τις χώρες της ευρωζώνης μεγάλη

έμφαση στην επιβολή των δημοσιονομικών κανόνων αλλά υποστηρίζεται και από έναν αξιόπιστο μηχανισμό κυρώσεων.

- Αυστηρότερη επιβολή. Όσες χώρες της ευρωζώνης δεν τηρούν τους συμφωνηθέντες δημοσιονομικούς κανόνες ενδέχεται να υποστούν αυστηρότερες και πιο αυτόματες οικονομικές κυρώσεις, που κυμαίνονται από τοκοφόρες καταθέσεις μέχρι πρόστιμα.
- Μακροοικονομική εποπτεία.

Έχει θεσπιστεί ένα νέο πλαίσιο για την εποπτεία και την έγκαιρη διόρθωση μακροοικονομικών ανισορροπιών. Έχει σαν στόχο την αντιμετώπιση επικίνδυνων εξελίξεων που μπορούν να θέσουν σε κίνδυνο την σταθερότητα μιας χώρας της ΕΕ, της ευρωζώνης ή και της ΕΕ στο σύνολό της. Παρακολουθούνται δηλαδή τακτικά οι δείκτες που αφορούν τις δυνητικές μακροοικονομικές ανισορροπίες κυρίως σε τομείς όπως είναι το εμπόριο, οι διεθνείς επενδύσεις, το κόστος εργασίας, το ιδιωτικό και δημόσιο χρέος, οι τιμές κατοικίας και η ανεργία. Γίνεται ιδιαίτερη ανάλυση για τις χώρες που παρουσιάζουν δυνητικά ανησυχητικές τάσεις και αν τυχόν διαπιστωθεί ανισορροπία, ζητείται από αυτή τη χώρα να λάβει μέτρα, για να αποτραπεί πιθανή επιδείνωση της κατάστασης.

Επιπλέον έχουν δημιουργηθεί μηχανισμοί γρήγορης λήψης αποφάσεων με μεγαλύτερη αυστηρότητα που βασίζονται σε ασφαλή στοιχεία και ανεξάρτητες αναλύσεις. Τέτοιοι μηχανισμοί είναι η διεξαγωγή τακτικών συνόδων κορυφής της ευρωζώνης και η ενισχυμένη στήριξη για τον Πρόεδρο της «Ευρωομάδας» από μια μόνιμη επιτροπή, την ομάδα εργασίας της «Ευρωομάδας». Αυτή η ομάδα είναι κάτω από την προεδρία ενός Προέδρου πλήρους απασχόλησης που έχει έδρα τις Βρυξέλλες. Επίσης έχει ενισχυθεί και ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου²⁰³. Η πολιτική συνεργασία και η οικονομική διακυβέρνηση στο πλαίσιο της ΟΝΕ θα πρέπει γενικά να ενισχυθεί και να υπάρχουν αυτόματες παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση διαταραχών²⁰⁴.

Οι Συνθήκες της ΕΕ, αποτελούν «πρωτογενή νομοθεσία» όπου αποτυπώνονται θεσμικά οι γενικές κατευθυντήριες γραμμές της Ένωσης, ο στρατηγικός

²⁰³ Βλ. Οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ, Αυστηρότεροι οικονομικοί κανόνες για τη διαχείριση του ευρώ και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση, *οπ.αν.παρ.*

²⁰⁴ Βλ. Παπαστάμκος Γ. Κότιος Α. (2011) Η κρίση της Ευρωζώνης, Κρίση του συστήματος ή της πολιτικής; Εφημερίδα Η Ναυτεμπορική. 11 Ιουλίου, Διαθέσιμο στο: <http://www.papastamkos.gr/as/fl326.pdf>
Πρόσβαση στις 28-12-2012

προσανατολισμός της και το μακροστρατηγικό πλαίσιο δράσης της. Αποτελούν το κανονιστικό και ρυθμιστικό πλαίσιο λειτουργίας της δηλαδή μία θεσμική αποτύπωση των προτεραιοτήτων των χωρών μελών και καθορίζουν τις αρμοδιότητες και τις εξουσίες της ΕΕ έναντι των κρατών μελών και όσες αρμοδιότητες δεν αναφέρονται με σαφήνεια στις συνθήκες ανήκουν στις εθνικές κυβερνήσεις²⁰⁵. Στη συνθήκη του Μάαστριχ όπου έχουμε την ίδρυση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη για αποπομπή μιας χώρας από την ΟΝΕ αλλά είναι αυτονόητο δικαίωμα κάθε χώρας να επανέλθει στο εθνικό της νόμισμα εάν το επιθυμεί (Athanassiou P., 2009)²⁰⁶. Κανένας επομένως δεν μπορεί να βγάλει την Ελλάδα από την ΟΝΕ, η οποία βέβαια, εξαιτίας της δύσκολης θέσης στην οποία βρίσκεται ψάχνει για λύσεις. Η βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών κάθε χώρας, εξαρτάται άμεσα από την άσκηση κατάλληλης δημοσιονομικής πολιτικής, η οποία θα πρέπει να επιδρά και στις προσδοκίες των δανειστών όσον αφορά την εξέλιξη των δημοσιονομικών μεγεθών δηλαδή σε συνθήκες αβεβαιότητας, θα πρέπει οι κυβερνήσεις να πραγματοποιούν πρωτογενή πλεονάσματα, έστω σε κάποιες περιόδους, για να ελέγχεται η δυναμική του χρέους (Bohn H., 1995²⁰⁷, 1998²⁰⁸). Οι προσδοκίες των δανειστών ή «των αγορών» αποτελούν βασικότατο παράγοντα για την αναχρηματοδότηση του δημόσιου χρέους των χωρών. Οι αγορές επίσης μπορούν να επηρεάσουν άμεσα την άσκηση δημοσιονομικής πολιτικής μέσα από το επιτόκιο δανεισμού του δημόσιου χρέους. Το επιτόκιο δανεισμού δείχνει τον αναλαμβανόμενο επενδυτικό κίνδυνο. Αντανακλά την πορεία των δημοσιονομικών μεγεθών και τις προσδοκίες για την εξέλιξη των δημοσίων οικονομικών των χωρών. Όταν υπάρχουν δημοσιονομικές ανισοροπίες, αυτό θα αποτυπωθεί στα υψηλότερα επιτόκια

²⁰⁵ Βλ. Βοσκόπουλος Γ. (2009) Ευρωπαϊκή ένωση θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, κεφ 3

²⁰⁶ Βλ. Athanassiou P. (2009), Withdrawal and Expulsion from the EU and EMU: Some Reflections, ECB, Legal Working Paper Series No 10, December

Διαθέσιμο στο: <http://papelesdesociedad.info/IMG/pdf/euro.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

²⁰⁷ Βλ. Bohn, H. (1995) The sustainability of budget deficits in a stochastic economy, *Journal of Money, Credit, and Banking* 27, pp. 257-272

²⁰⁸ Βλ. Bohn, H. (1998) The behavior of U.S. public debt and deficits, *Quarterly Journal of Economics* 113, pp. 949-963.

Διαθέσιμο στο: <http://www.econ.ucsb.edu/~bohn/papers/SUS98.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

δανεισμού. Αυτό με τη σειρά του δυσχεραίνει την αποπληρωμή του χρέους και επηρεάζεται τελικά τη βιωσιμότητα του χρέους²⁰⁹.

Μόνο οι χώρες με οικονομική, πολιτική και κοινωνική ευελιξία και προσαρμοστικότητα μπορούν να επωφελούνται από τον ανταγωνισμό μέσα στην ευρωζώνη και το μέλλον της ευρωζώνης όμως, εξαρτάται από τη δημοσιονομική προσαρμογή των χωρών της ΟΝΕ, ιδιαίτερα αυτών με υψηλά ποσοστά δημοσίου χρέους, από τη συμπεριφορά των αγορών και από τη βιωσιμότητα του χρέους²¹⁰. Η έξοδος από την κρίση εξαρτάται κυρίως από τις προσπάθειες της ίδιας της Ελλάδας για αύξηση του ΑΕΠ της και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της ώστε να δημιουργήσει σύντομα εμπορικά πλεονάσματα που να μπορούν να επαναφέρουν το εξωτερικό χρέος σε μια καθοδική πορεία σε βάθος χρόνου. Επίσης σημαντικός παράγοντας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας είναι και η παραγωγικότητα, αφού η αύξηση της παραγωγής ανά εργαζόμενο μειώνει το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος²¹¹.

Αν αυξηθούν ακόμα τα δημοσιονομικά της έσοδα, μειώνοντας τα φαινόμενα της παραοικονομίας και της διαφθοράς, θα παραμείνει ευκολότερα στη ζώνη του ευρώ. Το μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα, φτάνει τα 60 δισεκατομμύρια ευρώ το χρόνο εκ των οποίων τα 20 δισεκατομμύρια περιλαμβάνονται στο επίσημο ΑΕΠ της χώρας αφού προέρχονται από νόμιμες δραστηριότητες. Το μέγεθος της διαφθοράς επίσης, φτάνει τα 27,3 δισεκατομμύρια ευρώ για το 2011. Και τα δύο μεγέθη αποτελούν μια από τις σημαντικότερες αιτίες της δημοσιονομικής κρίσης²¹². Για να συνειδητοποιήσουμε το μέγεθος της παραοικονομίας ας αναλογιστούμε ότι το πρόγραμμα σταθερότητας και ανάπτυξης της ΕΕ στοχεύει μέσα από τα επώδυνα μέτρα λιτότητας στην εξοικονόμηση 30 δισεκατομμυρίων ευρώ για τα επόμενα χρόνια.

---

²⁰⁹ Βλ. Θεοφιλάκου Ν. Στουρνάρας Γ. (2011) «Η κρίση στην ευρωζώνη και την Ελλάδα, Η δυναμική του χρέους στις χώρες της ΟΝΕ και οι αντιδράσεις των χρηματοπιστωτικών αγορών» στο *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών Διαθέσιμο στο:

<http://62.143.74/5Ekdosis/UplPDFs//syllogikostomos/14-d%20STOURNARAS%20THEOFILAKOU%20273-286.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

²¹⁰ Βλ. Η κρίση της Ευρωζώνης, Κρίση του συστήματος ή της πολιτικής; οπ.αν.παρ.

²¹¹ Βλ. «Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ» στο *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, οπ.αν.παρ.

²¹² Βλ. Εφημερίδα «Η Ναυτεμπορική» 24% του ΑΕΠ η παραοικονομία στην Ελλάδα, Επιδείνωση της διαφθοράς» (19-5-2012) Διαθέσιμο στο: <http://www.icib.eu/files/Download/paraoikonomia.pdf> Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ο περιορισμός του μεγέθους της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής θα βοηθήσει στην ταχύτερη σύγκλιση σε πραγματικούς όρους της ελληνικής οικονομίας με τον μέσον όρο της αγοραστικής δύναμης της ζώνης του Ευρώ και επιπλέον θα συντελέσει στην παρουσίαση περισσότερο επαρκών στατιστικών στοιχείων όσον αφορά τον βαθμό αξιοπιστίας των μακροοικονομικών δεικτών άρα θα είναι αποτελεσματικότερη η άσκηση της οικονομικής πολιτικής. Με την πάταξη της παραοικονομίας θα αυξηθεί η αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών στοιχείων όσον αφορά το ύψος των οικονομικών μεγεθών, θα αυξηθεί η αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής που επηρεάζει τα έσοδα των κρατών και την ικανότητα τους να προβούν σε δημόσιες δαπάνες, θα βοηθήσει την ΕΕ στο να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής της που επηρεάζει τη διάθεση χρήματος και την πολιτική των επιτοκίων. Ακόμα δεν θα γίνεται διαστρέβλωση στην πολιτική διανομής του εισοδήματος, ούτε υπερεκτίμηση της ανεργίας, αλλά ούτε και διαστρέβλωση των κλαδικών πολιτικών εξαιτίας της μη γνώσης για τα εισοδήματα των διαφόρων κλάδων και του τρόπου που αυτά κατανέμονται μέσα σ' αυτόν. Η πάταξη της διαφθοράς θα ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξη και θα φέρει επενδύσεις που επηρεάζονται αρνητικά εξαιτίας του μεγαλύτερου κόστους και της αβεβαιότητας που δημιουργείται από αυτή. Θα μπορεί ακόμα η κυβέρνηση να εφαρμόσει τις απαραίτητες ρυθμίσεις για τη διόρθωση των ατελειών της αγοράς. Ακόμα θα μειωθούν οι εισοδηματικές ανισότητες και η φτώχεια που επηρεάζουν αρνητικά πολλούς άλλους σημαντικούς παράγοντες όπως η οικονομική ανάπτυξη, η προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος, το μέγεθος και η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών, τον σχηματισμό ανθρώπινου κεφαλαίου, την κατανομή των περιουσιακών στοιχείων και τη δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση άρα θα αυξηθεί και το αίσθημα της φορολογικής ηθικής των πολιτών και συνεπώς θα αυξηθούν και τα έσοδα του κράτους.

5. Τρόποι μέτρησης της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της φορολογικής ηθικής.

5.1 Είδη ερευνών.

Ο άνθρωπος προσπαθεί να καταλάβει το περιβάλλον και τα διάφορα φαινόμενα που αντιμετωπίζει μέσα από την εμπειρία του, τη λογική σκέψη και την έρευνα. Η έρευνα δηλαδή είναι συστηματική και ελεγχόμενη και δεν προκύπτει από τυχαία γεγονότα, είναι αποτέλεσμα εμπειρίας και δεν είναι άποψη υποκειμενική, είναι κριτική και έχει ενσωματωμένους μηχανισμούς για αυτοδιόρθωση. Η έρευνα στηρίζεται σε θεωρητική βάση, διεξάγεται με αξιόπιστη και έγκυρη μεθοδολογία, συνεισφέρει στη βιβλιογραφία και απαιτείται ευαισθησία σε θέματα δεοντολογίας. Γενικά ως μέθοδοι έρευνας ορίζονται οι ερευνητικές προσεγγίσεις με σκοπό την συλλογή δεδομένων για την εξαγωγή συμπερασμάτων και ερμηνείας, περιγραφής, εξήγησης και πρόβλεψης. Διακρίνουμε δύο κατηγορίες μεθόδων έρευνας:

- τις ποσοτικές μεθόδους έρευνας και
- τις ποιοτικές μεθόδους έρευνας.

5.1.1 Ποσοτικές μέθοδοι έρευνας.

Οι ποσοτικές και οι ποιοτικές μέθοδοι έρευνας διαφέρουν αλλά και συμπληρώνει η μία την άλλη. Κοινό στοιχείο και στις δύο μεθόδους είναι ότι γίνεται με προσοχή η συλλογή των δεδομένων από τους ερευνητές οι οποίοι στη συνέχεια μελετούν τις σχέσεις των δεδομένων τους και προσπαθούν να εξηγήσουν τα φαινόμενα. Υπάρχουν όμως και διαφορές στο σκοπό, στη μορφή των δεδομένων, στα εργαλεία ανάλυσης, στην έμφαση στο γενικό ή στη λεπτομέρεια.

Σύμφωνα με το Σταθακόπουλο (2005), ποσοτική έρευνα είναι η συστηματική συλλογή από τον ερευνητή πληροφοριών από ερωτώμενους, με σκοπό την κατανόηση ή την πρόβλεψη της συμπεριφοράς ενός τμήματος του πληθυσμού που τον ενδιαφέρει. Είναι μέθοδος ποσοτικοποίησης των δεδομένων αφού ο ερευνητής μετρά τον αριθμό των ατόμων που συμπεριφέρονται με κάποιον τρόπο. Σε κάθε κοινωνική έρευνα ο ερευνητής για να πάρει τις πληροφορίες που τον ενδιαφέρουν και αφορούν τα χαρακτηριστικά των μονάδων ενός πληθυσμού, θα πρέπει ή να ασχοληθεί

με ολόκληρο τον πληθυσμό άρα μιλάμε για ολική έρευνα, απογραφή ή να ασχοληθεί με ένα τμήμα του πληθυσμού άρα μιλάμε για μερική έρευνα. Συνήθως για λόγους οικονομίας, χρόνου, κόστους και έλλειψης κατάλληλου προσωπικού, ο ερευνητής καταφεύγει στην αναζήτηση δείγματος του πληθυσμού ενώ η τεχνική για την επιλογή του δείγματος ονομάζεται δειγματοληψία. (Σιάρδος Γ., 2005)²¹³. Για να είναι πετυχημένο το δείγμα θα πρέπει να προκύπτουν από αυτό αποτελέσματα, δείκτες και μετρήσεις, τα οποία πρέπει να είναι γενικεύσιμα και ακριβή, δηλαδή να αντιστοιχούν όσο γίνεται πιο κοντά στον πληθυσμό (Ζαφειρόπουλος Κ. 2005)²¹⁴. Η ποσοτική έρευνα γίνεται με τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου και κατά τον Δαουτόπουλο Γ. (2005)²¹⁵, γίνεται μέσω συνεντεύξεων. Διακρίνουμε τις:

- συνεντεύξεις πρόσωπο με πρόσωπο (personal interviews)
- ταχυδρομικές συνεντεύξεις (mail interviews)
- τηλεφωνικές συνεντεύξεις (phone interviews)
- μέσω διαδικτύου

Τα στάδια μιας ποσοτικής έρευνας είναι:

- Ο ορισμός του θέματος και των ερωτημάτων
- Ο ορισμός του πληθυσμού
- Ο σχεδιασμός δομημένου ερωτηματολογίου
- Ο ορισμός του δείγματος και η μέθοδος δειγματοληψίας
- Η εκπαίδευση και ο συντονισμός των συνεντευκτών
- Η συλλογή των δεδομένων, ο έλεγχος και η ανάλυση τους
- Η παρουσίαση των ευρημάτων

Μετρούν κατά τον Ζαφειρόπουλο Κ. (2012)²¹⁶ το πόσο και όχι το γιατί, το μέγεθος και όχι τους λόγους, προϋποθέτουν ή και προϋδεάζουν για την ύπαρξη λόγων και συνδυάζονται με τις ποιοτικές μεθόδους σε μια έρευνα πεδίου πριν ή μετά από αυτές. Η επιλογή της μορφής της συνέντευξης εξαρτάται από το συνδυασμό του κόστους, του απαιτούμενου χρόνου για την ολοκλήρωση της έρευνας, τα ποσοστά

²¹³ Βλ. Σιάρδος Γ.(2005) «Μεθοδολογία Κοινωνιολογικής Έρευνας», Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη, 2η έκδοση, σελ 77

²¹⁴ Βλ. Ζαφειρόπουλος Κ. (2005) «Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών», Εκδόσεις Κριτική ΑΕ, σελ125

²¹⁵ Βλ. Δαουτόπουλος Γ.(2005) «Μεθοδολογία Κοινωνικών Ερευνών» Εκδόσεις Ζυγός, Θεσσαλονίκη, 5η έκδοση, σσ. 151-152

²¹⁶ Βλ. Ζαφειρόπουλος Κ. (2012) Σημειώσεις από το Compus για το μάθημα Μεθοδολογία και τεχνικές κοινωνικών ερευνών του ΜΠΣ Διαθέσιμο στο:

http://compus.uom.gr/YEP109/document/lectures/lecture_03/erwthseis.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 12-12-2012

ανταπόκρισης του πληθυσμού, από την μεροληψία, την πολυπλοκότητα και την ύπαρξη ευαίσθητων ερωτήσεων του ερωτηματολογίου.

5.1.2 Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας.

Όταν μιλάμε για ποιοτικές μεθόδους έρευνας εννοούμε το σύνολο ερμηνευτικών και διερευνητικών μεθόδων που χρησιμοποιούνται σε διάφορες επιστήμες με σκοπό να περιγράψουν, να αποκωδικοποιήσουν, να μεταφράσουν και να αποδώσουν κάποιο νόημα σε ένα φαινόμενο. Δεν μετρούν τις συχνότητες και τα ποσοστά εμφάνισης των φαινομένων, αλλά εξηγούν και αναλύουν τους λόγους εμφάνισης των φαινομένων αυτών. Δίνουν γενικά νόημα σε ένα φαινόμενο, μπορούν να ερμηνεύσουν, να διαφωτίσουν και να εξηγήσουν τους λόγους και τις αιτίες εμφάνισης συμπεριφορών και φαινομένων γενικά των κοινωνικών επιστημών. Να λειτουργήσουν συμπληρωματικά με τις ποσοτικές σε μία έρευνα πεδίου και μετρούν το μέγεθος των επιδράσεων που διέπουν ένα φαινόμενο καθώς και το μέγεθος του ίδιου του φαινομένου (Ζαφειρόπουλος Κ. 2005)²¹⁷. Επίσης είναι κατά τον Τομάρας Π. (2006)²¹⁸ η έρευνα των κινήτρων και της συμπεριφοράς των ανθρώπων. Ποια είναι η στάση των ανθρώπων απέναντι σε ορισμένα θέματα και γιατί συμπεριφέρονται έτσι. Σε πρώτο στάδιο κατά τον Ζαφειρόπουλο Κ. (2005)²¹⁹ ανιχνεύονται οι αιτίες και οι λόγοι εμφάνισης συγκεκριμένης συμπεριφοράς και στη συνέχεια κατασκευάζεται δομημένο ερωτηματολόγιο κλειστών ερωτήσεων. Αρχικά επομένως γίνεται η ποιοτική έρευνα και ακολουθεί συμπληρωματικά η ποσοτική έρευνα χρησιμοποιώντας τα ευρήματα της ποιοτικής. Μπορεί να γίνει και το αντίστροφο, αν στην ποσοτική έρευνα προκύψουν μεγέθη που απαιτούν μεγαλύτερη ανάλυση.

Τα είδη της ποιοτικής έρευνας είναι:

- Η συμμετοχική παρατήρηση (participant observation).
- Οι ομάδες εστίασης (focus groups).
- Η προσωπική συνέντευξη (personal interview).
- Η ανάλυση λόγου (discourse analysis).

²¹⁷ Βλ. «Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών», οπ.αν.παρ, σσ.157-158

²¹⁸ Βλ. Τομάρας Π. (2006) «Εισαγωγή στο μάρκετινγκ και την έρευνα αγοράς», Εκδόσεις Ιδιωτική Έκδοση, Αθήνα, 3η έκδοση, σελ. 205

²¹⁹ Βλ. «Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών», οπ.αν.παρ, σελ.158

- Η ανάλυση κειμένων-αρχειακού υλικού (analysis of documentation).
- Η ανάλυση περιεχομένου (content analysis).
- Οι μελέτες ευχρηστίας (usability studies).
- Η μελέτη περίπτωσης (case study).

5.1.3 Το ερωτηματολόγιο.

Το κάθε ερωτηματολόγιο αποτελείται από ανοιχτές και κλειστές ερωτήσεις. Οι ανοιχτές ερωτήσεις δεν περιλαμβάνουν συγκεκριμένες τιμές στον ερωτώμενο δίνοντας του τη δυνατότητα να επιλέξει και δέχονται περισσότερο γενικές απαντήσεις οι οποίες ποικίλουν σε κάθε ερωτώμενο ενώ οι απαντήσεις στις ερωτήσεις αυτές αναλύονται με τρόπο ποιοτικό και όχι ποσοτικό. Η σύγκριση των απαντήσεων διαφορετικών ερωτώμενων είναι δύσκολη συνήθως για τον ερευνητή γιατί κάθε ερωτώμενος έχει διαφορετικό πλαίσιο αναφοράς. Αφήνει βέβαια στον ερωτώμενο τη δυνατότητα να αναπτύξει τις απόψεις του και δεν του επιβάλλονται να επιλέξει από συγκεκριμένη σειρά τιμών. Στις κλειστές ερωτήσεις υποδεικνύει ο ερευνητής μια σειρά πιθανών απαντήσεων και από αυτές επιλέγει ο ερωτώμενος. Χρησιμοποιούνται περισσότερο για το λόγο ότι επιτρέπουν την ποσοτική ανάλυση αλλά φυσικά μπορεί να μην εκφράζουν πλήρως το σύνολο των πιθανών απαντήσεων.

Τα ερωτηματολόγια είναι δύο ειδών: δομημένα και μη δομημένα. Τα δομημένα είναι ερωτηματολόγια που έχουν αυστηρά καθορισμένη σειρά γραπτών και κλειστών κυρίως ερωτήσεων, δεν επιτρέπει στον ερευνητή να ρωτά με διαφορετική σειρά και χρησιμοποιούνται σε ποσοτικές έρευνες πρόσωπο με πρόσωπο καθώς, σε τηλεφωνικές και ταχυδρομικές έρευνες. Αποτελείται από τον τίτλο και κάποιο εισαγωγικό σημείωμα, το κυρίως ερωτηματολόγιο, μία σειρά εισαγωγικών ερωτήσεων γύρω από το θέμα, την σειρά ερωτήσεων που αποτελούν το βασικό κομμάτι του ερωτηματολογίου και τέλος κάποια βιογραφικά στοιχεία του ερωτώμενου καθώς και δημογραφικά στοιχεία. Κάθε τμήμα του ερωτηματολογίου θα πρέπει να οργανώνεται σε ομάδες ομοειδών ερωτήσεων.

Τα μη δομημένα ερωτηματολόγια χρησιμοποιούνται σε ομάδες συζήτησης και σε συνεντεύξεις σε βάθος, η σειρά των ερωτήσεων είναι δυνατόν να αλλάζει ανάλογα με τη γνώμη του ερευνητή και δίνουν την ευχέρεια σ' αυτόν, να ρυθμίσει όσο γίνεται καλύτερα τη ροή της συζήτησης. Έτσι ο ερευνητής έχει μεγάλη ευελιξία στη

διεξαγωγή της έρευνας. Στα μη δομημένα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιούνται σε ομάδες συζήτησης και σε συνεντεύξεις σε βάθος, η σειρά των ερωτήσεων είναι δυνατόν να αλλάζει ανάλογα με τη γνώμη του ερευνητή και δίνουν την ευχέρεια σ' αυτόν, να ρυθμίσει όσο γίνεται καλύτερα τη ροή της συζήτησης. Αυτό όμως απαιτεί και ειδικά εκπαιδευμένους και έμπειρους ερευνητές άρα μεγαλώνει και το συνολικό κόστος της έρευνας. Ακόμα εμφανίζει δυσκολία σε κάποιον επόπτη στο να κάνει έλεγχο και επιπλέον δεν μπορεί να ελεγθεί με ακρίβεια ως προς την αξιοπιστία και την εγκυρότητα του, το ερωτηματολόγιο. Γενικά στα μη δομημένα ερωτηματολόγια είναι δύσκολη και η πινακοποίηση και στατιστική ανάλυση των απαντήσεων εφόσον κάθε ερευνητής προσεγγίζει διαφορετικά το θέμα άρα δίνει διαφορετική ερμηνεία. Το περιεχόμενο των ερωτήσεων προκύπτει μέσα από την αναζήτηση μέσω της βιβλιογραφίας, τον καταγιισμό ιδεών, διερευνητικές προσπάθειες, ομάδες εστίασης, και τράπεζες ερωτήσεων δηλαδή ερωτήσεις από προηγούμενες έρευνες (Ζαφειρόπουλος Κ., 2005)²²⁰.

5.2 Μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας.

Η παραοικονομία αφήνει τα ίχνη της στην οικονομική ζωή. Εξαιτίας της αναποτελεσματικότητας που προκαλεί η παραοικονομία στην άσκηση της δημοσιονομικής, νομισματικής και εισοδηματικής πολιτικής, προέκυψε η ανάγκη μέτρησης της. Όπως αναφέραμε οι «επίσημοι» δείκτες στους οποίους βασίζεται η οικονομική πολιτική εμφανίζουν εσφαλμένο μέγεθος εξαιτίας της σκιώδους οικονομίας, άρα τα μέτρα που λαμβάνονται είναι προς λάθος κατεύθυνση.

Παίρνοντας ως βάση τις πηγές των πληροφοριών, ο Feige E.L. (1990)²²¹ ταξινομεί τις μεθόδους μέτρησης της παραοικονομίας σε τρεις κύριες πηγές:

- Πολλές σημαντικές πληροφορίες που δεν μπορούν να αναλυθούν με τις συστηματικές διαδικασίες των σύγχρονων ποσοτικών μεθόδων, εξαιτίας του θεσμικού και ποιοτικού τους χαρακτήρα αλλά δίνουν πληροφορίες για τη φύση και τη συχνότητα της παραοικονομίας και κατευθύνουν τον μελετητή στις πηγές και διαδικασίες με τις οποίες λειτουργεί η παραοικονομία.

²²⁰ Βλ. «Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών», οπ.αν.παρ, σσ. 67-80

²²¹ Βλ. Feige E.L. (1990) «Defining and Estimating Underground Economy and Informal Economies: The New Institutional Approach». *World Development*, Vol. 18, pp. 989-1002.

- Πολλές πληροφορίες που συγκεντρώνονται κατά συστηματικό τρόπο με ειδικές έρευνες, απογραφές κ.α. και αφορούν τα χαρακτηριστικά όσων δραστηριοποιούνται στην παραοικονομία (πρόσωπα ή επιχειρήσεις).
- Μακροοικονομικές πληροφορίες που στηρίζονται σε μακροοικονομικά δεδομένα (ΑΕΠ)

Με βάση το κριτήριο της προέλευσης των δεδομένων κατά τον Τάτσο Ν. (2001)²²² οι μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας είναι δύο: άμεσες και έμμεσες.

Στις άμεσες μεθόδους, οι ερωτώμενοι φανερώνουν την δραστηριοποίησή τους στην παραοικονομία, ή την δραστηριοποίηση άλλων. Στις έμμεσες μεθόδους γίνεται μελέτη μακροοικονομικών μεγεθών για την ανακάλυψη πιθανού ίχνους σκιώδους οικονομίας.

Σύμφωνα με τον Schneider F. (1990)²²³ οι άμεσες και οι έμμεσες μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας λαμβάνουν υπόψη τους, έναν μόνο δείκτη ο οποίος και εντοπίζει όλα τα αποτελέσματα της παραοικονομίας και τα αποτελέσματα αυτά βεβαίως εμφανίζονται, στην παραγωγή, στην αγορά εργασίας αλλά και στην αγορά χρήματος. Διακρίνει λοιπόν μια επιπλέον μέθοδο μέτρησης της παραοικονομίας την υποδειγματική προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη της, πολλαπλές αιτίες και πολλαπλά αποτελέσματα που οδηγούν στη δημιουργία και την ανάπτυξη της παραοικονομίας.

Ανάλογα με το βαθμό ομαδοποίησης των ιχνών που αφήνει η παραοικονομία, μπορεί κατά τον Ο' Higgins M. (1980)²²⁴, να γίνει διάκριση μεταξύ μακροπροσεγγίσεων και μικροπροσεγγίσεων. Οι μακροπροσεγγίσεις βασίζονται σε μακρομεγέθη, (πληθυσμός και μέγεθος του εργατικού δυναμικού, εθνικό εισόδημα - δαπάνη και μέγεθος της νομισματικής κυκλοφορίας). Οι μικροπροσεγγίσεις χρησιμοποιούν τα δεδομένα που αναφέρονται στα άτομα (φορολογικές δηλώσεις, έρευνες οικογενειακών προϋπολογισμών, ειδικές έρευνες με αποκλειστικό σκοπό τον εντοπισμό παραοικονομικών δραστηριοτήτων, μέσα από ερωτηματολόγια).

²²² Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ.42-54

²²³ Βλ. «Το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας στα κράτη – μέλη του Ο.Ο.Σ.Α.: μια προκαταρκτική διερεύνηση» οπ.αν.παρ, σσ. 273-274

²²⁴ Βλ. Ο'Higgins, M.(1980) «Measuring the Hidden Economy: A Review of Evidence and Methodology», OCPU, London

5.2.1 Άμεσες μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας.

Στις άμεσες μεθόδους μέτρησης των παραοικονομικών δραστηριοτήτων γίνεται προσπάθεια εντοπισμού και μέτρησης του φαινομένου, μέσα από τη συγκέντρωση πληροφοριών από αυτούς που συμμετέχουν στην παραοικονομία (Παυλόπουλος, Π., (2002)²²⁵. Έχουν ως βάση την δειγματοληπτική έρευνα και εξετάζουν τον τρόπο συμπεριφοράς των ατόμων μέσα από συνεντεύξεις ή ερωτηματολόγια. Αν πάρουμε ως κριτήριο την εθελοντική ή αναγκαστική συμμετοχή των ερωτώμενων, διακρίνονται σε εκούσιες και αναγκαστικές. Στις πρώτες γίνεται προσπάθεια για να μην υπάρξει απόκρυψη στοιχείων ενώ οι δεύτερες έχουν μορφή ελέγχου και διενεργούνται από τις δημόσιες αρχές. Οι άμεσες μέθοδοι παρουσιάζουν πολλά πλεονεκτήματα. Έτσι στις έρευνες με ερωτηματολόγια:

- Μπορούμε να έχουμε ποιοτικά χαρακτηριστικά όπως είναι το επίπεδο της φορολογικής ηθικής ή οι απόψεις των ερωτούμενων για το βαθμό φορολογικής δικαιοσύνης, που να φανερώνουν και άλλες παραμέτρους που οδηγούν στην εξάπλωση της φοροδιαφυγής.
- Χρησιμοποιώντας κατάλληλες ερωτήσεις είναι δυνατόν να φανούν δραστηριότητες και κλάδοι παραγωγής που εμφανίζουν μεγάλα περιθώρια για φοροδιαφυγή, άρα πληροφορίες για την διάρθρωση της οικονομίας.
- Είναι εναλλακτική μέθοδος για την μέτρηση της παραοικονομίας και τα αποτελέσματα που θα προκύψουν, είναι δυνατόν να συγκριθούν με τα πορίσματα από έμμεσες μεθόδους μέτρησης, άρα να υπάρχει πλήρης εικόνα του μεγέθους της παραοικονομίας.
- Μπορούν να δώσουν πληροφορίες με πολλές λεπτομέρειες για τη δομή και για τη σύνθεση του εργατικού δυναμικού της σκιώδους οικονομίας (Schneider F., 1990)²²⁶.

Οι άμεσες μέθοδοι βέβαια παρουσιάζουν και μειονεκτήματα:

- Υψηλό κόστος άρα η εκτίμηση της παραοικονομίας έχει διαχρονική ασυνέπεια, αφού αποτελεί εκτίμηση σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο.
- Τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις εκούσιες συνεντεύξεις αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη λόγω του ότι τα άτομα που ασκούν

²²⁵ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα : επανεξέταση», σελ. 172

²²⁶ Βλ. «Το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας στα κράτη – μέλη του Ο.Ο.Σ.Α.: μια προκαταρκτική διερεύνηση» οπ.αν.παρ, σελ. 268

παραοικονομική δραστηριότητα σε μεγάλο βαθμό, συνήθως δεν συμμετέχουν σε τέτοιες έρευνες άρα υπάρχει μεροληψία δείγματος και απάντησης.

5.2.2 Έμμεσες μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας.

Οι έμμεσες μέθοδοι αποτελούν μακροοικονομικές προσεγγίσεις και είναι δύο ειδών:

- Μέθοδοι δεικτών και
- Μέθοδοι οικονομετρικών υποδειγμάτων.

Έχουν χαμηλό κόστος διεξαγωγής σε σχέση με αυτό των άμεσων μεθόδων αλλά μειονεκτούν στο ότι:

- οι υποθέσεις στις οποίες στηρίζονται δεν ελέγχονται από τη θεωρία
- τα στοιχεία που χρησιμοποιούν παρουσιάζουν προβλήματα και
- στα οικονομετρικά υποδείγματα υπάρχουν αδυναμίες όπως η ανεπαρκής εξειδίκευση που κάνουν τα συμπεράσματα αβέβαια.

5.2.2.1 Μέθοδοι δεικτών για μέτρηση της παραοικονομίας.

Οι μέθοδοι δεικτών, ανάλογα με το είδος των ενδείξεων διακρίνονται σε:

- Μεθόδους αποκλίσεων μεταξύ του εισοδήματος και της δαπάνης.

Αυτές διακρίνονται σε:

- Αποκλίσεις μακροοικονομικές που αφορούν την οικονομία συνολικά και συγκεκριμένα μελετώνται οι αποκλίσεις του ΑΕΠ που προκύπτουν από τρεις μεθόδους μέτρησης (μέθοδο δαπάνης, μέθοδο εισοδήματος και μέθοδο προϊόντος).
- Αποκλίσεις μικροοικονομικές που αφορούν τα νοικοκυριά που προκύπτουν από δειγματοληπτικές έρευνες.

Αποτελεί αυτή η απόκλιση εισοδήματος - δαπάνης δείκτη μέτρησης παραοικονομίας για το λόγο ότι θεωρεί ότι τμήμα ή ολόκληρο το εισόδημα ενός ατόμου είτε προέρχεται από την επίσημη οικονομία είτε από την ανεπίσημη, πιθανόν να μην δηλωθεί ενώ ταυτόχρονα ένα μέρος του εισοδήματος αυτού θα δαπανηθεί στην επίσημη οικονομία.

- Μεθόδους αποκλίσεων μεταξύ επίσημου και θεωρούμενου ως πραγματικού ποσοστού συμμετοχής του εργατικού δυναμικού.

Θεωρείται ότι αιτία στις μεταβολές στο ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού είναι μόνο η αδήλωτη εργασία και ότι η παραγωγικότητα της εργασίας είναι γνωστή για την επίσημη και την ανεπίσημη οικονομία για να μπορεί να υπολογιστεί το προϊόν που παράγεται στην παραοικονομία.

- Μεθόδους νομισματικών δεικτών.

Εκτιμάται η παραοικονομία από την απόκλιση μεταξύ κανονικής και «πραγματικής» κυκλοφορίας χρήματος. Θεωρείται ότι οι συναλλαγές στην παραοικονομία γίνονται με μετρητά ώστε να μην υπάρχουν ίχνη. Οι μέθοδοι νομισματικών δεικτών διακρίνονται σε:

- Μέθοδος κυκλοφορίας τραπεζογραμματίων μεγάλης αξίας.
- Μέθοδος σταθερού λόγου μετρητών-καταθέσεων.
- Συναλλακτική μέθοδος ή μέθοδος των συναλλαγών.

5.2.2.2 Μέθοδοι οικονομετρικών υποδειγμάτων για μέτρηση της παραοικονομίας.

Οι μέθοδοι οικονομετρικών υποδειγμάτων είναι τεχνικές που μετρούν το μέγεθος της οικονομίας διαχρονικά. Τα υποδείγματα που στηρίζονται στην ζήτηση χρήματος κατά τους Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., (2004)²²⁷ έχουν ως βασική ιδέα ότι οι συναλλαγές στην παραοικονομία γίνεται αποκλειστικά με μετρητά, μετρούν την «μεταβολή» της οικονομίας, όχι το «απόλυτο» μέγεθος της και γίνονται υποθέσεις για το μέγεθος παραοικονομίας σε κάποιο έτος μέσα στην εκτιμώμενη περίοδο. Διακρίνονται κατά τον Τάτσο Ν. (2001)²²⁸ σε:

- Μέθοδος Tanzi όπου εκτιμά την παραοικονομία από την πλευρά ζήτησης χρήματος.
- Μέθοδος του Πανεπιστημίου Leicester. Χρησιμοποιεί μια συνολική συνάρτηση ζήτησης χρήματος.
- Μέθοδος του Πανεπιστημίου Ζυρίχης. Μετρά την παραοικονομία μέσω μιας συνάρτησης, όπου η εξαρτημένη μεταβλητή είναι η παραοικονομία.

²²⁷ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», οπ.αν.παρ. σελ. 33

²²⁸ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ.50-54

Άλλα οικονομετρικά υποδείγματα είναι κατά τους Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., (2004)²²⁹:

- Το υπόδειγμα της κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος, όπου γίνεται η υπόθεση ότι η κατανάλωση αυτού, αυξάνεται παράλληλα με το πραγματικό ΑΕΠ.
- Τα υποδείγματα των πολυμεταβλητών συστημάτων εξισώσεων, όπου γίνεται συσχέτιση των επιδράσεων που επηρεάζουν την παραοικονομία με μεταβλητές όπου η παραοικονομία ασκεί επιδράσεις.

5.2.3 Υποδειγματική προσέγγιση στη μέτρηση της παραοικονομίας.

Η υποδειγματική προσέγγιση βασίζεται στη στατιστική θεωρία περί μη παρατηρήσιμων μεταβλητών. Λαμβάνονται υπόψη πολλαπλά αίτια και για την εκτίμηση της παραοικονομίας σαν μια μη παρατηρήσιμη μεταβλητή (Schneider F., 1990)²³⁰.

5.3 Μέθοδοι μέτρησης της φοροδιαφυγής και της φορολογικής ηθικής.

Εφόσον το κράτος έχει μειωμένα έσοδα εξαιτίας της φοροδιαφυγής καταφεύγει σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών και με αυτό τον τρόπο υποκαθιστά τα έσοδα που χάνει από αυτή. Όταν επομένως κάποιος ερευνητής θέλει να υπολογίσει το μέγεθος της φοροδιαφυγής παίρνοντας ως στοιχεία τους αυξημένους, λόγω φοροδιαφυγής, φορολογικούς συντελεστές, είναι πιθανόν τα αποτελέσματα του, να δείχνουν μεγαλύτερη φοροδιαφυγή από την πραγματική. Άρα αποτελεί πρόβλημα στη μέτρηση του φαινομένου, το ίδιο το φορολογικό σύστημα. Διακρίνουμε τις εξής μεθόδους μέτρησης της φοροδιαφυγής:

- Μέθοδος Εθνικών Λογαριασμών που υπολογίζει την απόκλιση στο εισόδημα που δηλώνεται στις φορολογικές αρχές και στο εισόδημα που καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς.

²²⁹ Βλ. «Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος», οπ.αν.παρ. σσ. 34-35

²³⁰ Βλ. «Το μέγεθος της σκιάδους οικονομίας στα κράτη – μέλη του Ο.Ο.Σ.Α.: μια προκαταρκτική διερεύνηση» οπ.αν.παρ, σελ. 273-274

- Μέθοδος οικογενειακών προϋπολογισμών που υπολογίζει την απόκλιση μεταξύ της οικογενειακής δαπάνης και του δηλωθέντος συνολικού οικογενειακού εισοδήματος.
- Μέθοδος της απόκλισης μεταξύ πραγματικών φορολογικών εσόδων (που εισπράχθηκαν) και δυνητικών φορολογικών εσόδων (που θα έπρεπε να εισπραχθούν).
- Μέθοδος του σταθερού λόγου φόρων προς το ΑΕΠ.
- Μέθοδος της φορολογικής αμνηστίας όπου η διαφορά στο εισόδημα που δηλώνεται πριν την παροχή της φορολογικής αμνηστίας και μετά, είναι ένδειξη του μεγέθους της φοροδιαφυγής.
- Μέθοδος της δειγματοληπτικής έρευνας όπου έχουμε σύγκριση μεταξύ δηλωθέντος φορολογικού εισοδήματος με αυτό που προκύπτει από μια δειγματοληπτική έρευνα. Η διαφορά των δύο μεγεθών, αποτελεί μια εκτίμηση της φοροδιαφυγής.

Η κύρια δυσκολία στην έρευνα γύρω από το βαθμό της φορολογικής ηθικής είναι η απουσία λεπτομερών και αξιόπιστων πληροφοριών αναφορικά με τη συμπεριφορά των φορολογουμένων κυρίως λόγω του αξιόποινου και κατακριτέου της πράξης. Τα ζητήματα συμπεριφοράς των ατόμων είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα. Οι παραβάτες επιπλέον, έχουν συμφέρον να αποκρύπτουν τις πράξεις τους ώστε να μην εντοπιστούν από τις αρχές. Για αυτό το λόγο οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται είναι το εργαστηριακό πείραμα και το ερωτηματολόγιο. Τα εργαστηριακά πειράματα αποτελούν μια πολύ τεχνική προσέγγιση του έξω κόσμου και για το λόγο αυτό είναι συνήθως μη ρεαλιστικά αλλά μπορούν να χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου. Σε μικρότερο βαθμό χρησιμοποιούνται πειράματα πεδίου όπου, σε συνεργασία με τις αρμόδιες αρχές λαμβάνονται στοιχεία φορολογουμένων προκειμένου να ελεγχθεί η συμπεριφορά τους απέναντι στη φοροδιαφυγή. Κύριο μειονέκτημα αυτής της μεθόδου είναι το υψηλό κόστος που απαιτεί η οργάνωση και ο συντονισμός μεταξύ των διοικητικών αρχών και των ερευνητών. Επίσης συχνά η δημοσιοποίηση των φορολογικών στοιχείων θεωρείται ευαίσθητο δεδομένο. Σκοπός των ερευνών είναι η εκτίμηση του μεγέθους της φορολογικής ηθικής καθώς και ο εντοπισμός των κοινωνικών και δημογραφικών κυρίως μεταβλητών που την επηρεάζουν.

Γενικά όλες οι μέθοδοι μέτρησης της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής και της φορολογικής ηθικής εμφανίζουν δυσκολίες και καμία δεν είναι τέλεια. Είναι καλό λοιπόν ο μελετητής να εφαρμόζει ποικιλία μεθόδων, που να συμπληρώνει η μία την άλλη, έτσι ώστε να βγάλει όσο είναι δυνατόν έγκυρα αποτελέσματα (Schneider F., 1990)²³¹.

---

²³¹ Βλ. «Το μέγεθος της σκιάδους οικονομίας στα κράτη – μέλη του Ο.Ο.Σ.Α.: μια προκαταρκτική διερεύνηση» οπ.αν.παρ, σελ. 276

6. Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο: διαχρονική ανάλυση με χρήση πινάκων.

6.1 Οικονομετρική εκτίμηση της παραοικονομίας σε 21 χώρες του ΟΟΣΑ από το έτος 1989 έως το έτος 2010 καθώς και σε 31 ευρωπαϊκές χώρες από το έτος 2003 έως 2012.

Ο Schneider F. (2011)²³² και (2010)²³³ προκειμένου να εκτιμήσει την παραοικονομία σε 21 χώρες του ΟΟΣΑ από το έτος 1989 έως το έτος 2010 και να χρησιμοποιήσει τη MIMIC προσέγγιση, κάνει τις εξής υποθέσεις:

- Πιθανή αύξηση στην άμεση και έμμεση φορολογία αυξάνει την παραοικονομία.
- Πιθανή αύξηση στις εισφορές κοινωνικής ασφάλισης αυξάνει επίσης την παραοικονομία.
- Στις περισσότερες χώρες ισχύει ότι όσο περισσότερα είναι τα κίνητρα για παραοικονομία, τόσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα για δραστηριοποίηση σ' αυτήν.
- Η χαμηλή ποιότητα των κρατικών θεσμών επηρεάζει θετικά τα κίνητρα για δραστηριοποίηση στην παραοικονομία.
- Το χαμηλό επίπεδο φορολογικής ηθικής επηρεάζει επίσης θετικά τα κίνητρα για δραστηριοποίηση στην παραοικονομία.
- Το υψηλό επίπεδο ανεργίας επηρεάζει και αυτό θετικά τα κίνητρα για δραστηριοποίηση στην παραοικονομία.
- Το χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ, επηρεάζει θετικά τα κίνητρα για εργασία στην παραοικονομία.

---

²³² Βλ. Schneider, F. (2012) «*The Shadow Economy and Shadow Economy Labor Force: What do we (not) know?*», Forthcoming in: *World Economics*, 2012, pp.18-20

Διαθέσιμο στο:

<http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2011/ShadEconWE.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

²³³ Βλ. Schneider, F. (2010) «*The Influence of the economic crisis on the shadow economy in Germany, Greece and other OECD-countries in 2010: What can be done?*», September 2010, pp. 6-14

Διαθέσιμο στο:

http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/ShadEcGreece_Sept2010.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Στο πίνακα 6.1 που ακολουθεί βλέπουμε τα συμπεράσματα για τις 21 χώρες του ΟΟΣΑ από το έτος 1989 έως το έτος 2007. Παρατηρούμε ότι από τη δεκαετία του 1990, ο μέσος όρος της παραοικονομίας στις περισσότερες χώρες μειώνεται. Ο Αστάθμητος μέσος όρος της παραοικονομίας για τις 21 χώρες του ΟΟΣΑ, από το 1997 έως το 2000 που είχε τη μεγαλύτερη τιμή 16,8% παρατηρούμε ότι μειώθηκε στο 13,9% το έτος 2007 ενώ στον Πίνακα 6.2 παρατηρούμε ότι το 2008 μειώθηκε ακόμα περισσότερο και έφτασε το 13,3%. Η μείωση από το 1997/98 έως το 2008 ήταν συνεχιζόμενη για 18 χώρες του ΟΟΣΑ. Στη Γερμανία, Αυστρία και η Ελβετία η αυξανόμενη τάση της παραοικονομίας διάρκεσε μερικά έτη περισσότερο και αντιστράφηκε δύο ή τρία έτη πριν. Από τις ευρωπαϊκές χώρες έως το 2007 η Αυστρία και η Ελβετία έχουν το χαμηλότερο ποσοστό παραοικονομίας 9,4% και 8,2% αντίστοιχα. Στις χώρες της νότια Ευρώπης έως το 2007, τα ποσοστά της παραοικονομίας κυμαίνονται μεταξύ του 19,2% με 25,1% του επίσημου ΑΕΠ με την Ελλάδα να έχει το μέγιστο ποσοστό και ακολουθούν η Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία. Στις Σκανδιναβικές χώρες η παραοικονομία κυμαίνονται μεταξύ 15% και 16% έως το 2007. Περισσότερο έντονη μείωση παρατηρούμε από το 1997/98 έως το 2008 στην Ιταλία (-5,9%), στην Φιλανδία (-5,1), στη Σουηδία και στο Βέλγιο (-5,0%). Η μείωση σταμάτησε με την έναρξη της οικονομικής κρίσης το 2009 όπου παρατηρούμε αύξηση στο ποσοστό της παραοικονομίας και στις 21 χώρες του ΟΟΣΑ. Κατά μέσο όρο παρατηρούμε ότι ανήλθε το έτος 2009, σε ποσοστό 13,8%, και το 2010 σε 14%. Μιλάμε επομένως ότι το 2009 έχουμε μια άνοδο κατά 0,5 ποσοστιαίες μονάδες έναντι 13,3% στο έτος 2008 άρα έχουμε επιστρέψει στα επίπεδα του έτους 2007. Η διαφορά που υπάρχει για παράδειγμα το 2007 στην Γερμανία (14,2%) και στις ΗΠΑ (7,2%) οφείλεται στο ότι για την μέτρηση της παραοικονομίας υπάρχουν λιγότεροι κανονισμοί στις ΗΠΑ σε σχέση με την Γερμανία. Ακόμα υπάρχουν κρατικές παρεμβάσεις, καθώς και μεγάλες διαφορές στους άμεση και έμμεση φορολογική επιβάρυνση. Την χαμηλότερη άμεση και έμμεση φορολόγηση, σ' αυτό το δείγμα χωρών έχουν οι ΗΠΑ και η Ελβετία. Η Ελλάδα, παρόλο που από το 1997/98 που είχε ποσοστό 29% έφτασε το 2008 σε ποσοστό 24,3% δηλαδή είχε μείωση στην παραοικονομία κατά (-4,7%), παρατηρούμε ότι παραμένει ως το 2010 πρώτη στην παραοικονομία στις 21 χώρες του ΟΟΣΑ.

Στον πίνακα 6.3 βλέπουμε τα συμπεράσματα του Schneider F. (2012)²³⁴ για το μέγεθος της σκιάδους οικονομίας (σε ποσοστό επί του επίσημου ΑΕΠ) σε 31 ευρωπαϊκές χώρες από το 2003 έως 2012. Εάν εξετάσουμε τα έτη 2011 και 2012 και τα συγκρίνουμε με το έτος 2008, παρατηρούμε ότι στις περισσότερες χώρες έχουμε πάλι μείωση στο μέγεθος της σκιάδους οικονομίας και οφείλεται στο γεγονός της ανάκαμψης από τις παγκόσμιες οικονομικές και χρηματικές κρίσεις. Συμπεραίνουμε ότι η κυριότερη αιτία για αυτήν την μείωση είναι, ότι, εάν η επίσημη οικονομία αναπτύσσεται, οι άνθρωποι έχουν λιγότερα κίνητρα για να δραστηριοποιηθούν επιπροσθέτως στην παραοικονομία για την απόκτηση επιπλέον εισοδήματος. Μόνη εξαίρεση αποτελεί η Ελλάδα, για το λόγο ότι η υποχώρηση της επίσημης οικονομίας είναι τόσο ισχυρή, που μείωσε ακόμη και την απαίτηση των δραστηριοτήτων της παραοικονομίας εξαιτίας των ιδιαίτερα αυστηρής μείωσης του εισοδήματος των πολιτών της. Η ελληνική παραοικονομία, προβλέπει ο Schneider, ότι θα μειωθεί σε 22,5% του επίσημου ΑΕΠ το 2012 δηλαδή (-1,4%) έναντι του έτους 2010.

Επιπλέον οι ανατολικές χώρες και τα νέα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (Βουλγαρία, Κύπρος, Τσεχία, Λετονία, Λιθουανία, Πολωνία) έχουν υψηλότερες τιμές στην παραοικονομία σε σχέση με τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που ήταν ήδη μέλη. Για αυτό το λόγο έχουμε μια αύξηση του μεγέθους της σκιάδους οικονομίας από τη δύση στην ανατολή. Ακόμα βλέπουμε αύξηση του μεγέθους της παραοικονομίας από το βορρά στο νότο με τις νότιες ευρωπαϊκές χώρες να έχουν τις υψηλότερες τιμές στην παραοικονομία συγκριτικά με τις χώρες της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης.

---

²³⁴ Βλ. Schneider F. (2012), «*Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2012: Some New Facts*» pp. 1-7 Διαθέσιμο στο: http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31_March%202012.pdf Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

ΜΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ:
ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ.

Πίνακας 6.1. Το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας (σε % του επίσημου ΑΕΠ) σε 21 χώρες του ΟΟΣΑ μεταξύ των ετών 1989/90 και 2007.
Estimated Using and MIMIC Method and the Currency Demand Approach to Calibrate the MIMIC values

	Shadow Economy (in % of official GDP)									
OECD-countries	Average 1989/90	Average 1994/95	Average 1997/98	Average 1999/00	Average 2001/02	2003	2004	2005	2006	2007
1. Australia	10.1	13.5	14.0	14.3	14.1	13.7	13.2	12.6	11.4	10.7
2. Belgium	19.3	21.5	22.5	22.2	22.0	21.4	20.7	20.1	19.2	18.3
3. Canada	12.8	14.8	16.2	16.0	15.8	15.3	15.1	14.3	13.2	12.6
4. Denmark	10.8	17.8	18.3	18.0	17.9	17.4	17.1	16.5	15.4	14.8
5. Germany	11.8	13.5	14.9	16.0	16.3	17.1	16.1	15.4	14.9	14.6
6. Finland	13.4	18.2	18.9	18.1	18.0	17.6	17.2	16.6	15.3	14.5
7. France	9.0	14.5	14.9	15.2	15.0	14.7	14.3	13.8	12.4	11.8
8. Greece	22.6	28.6	29.0	28.7	28.5	28.2	28.1	27.6	26.2	25.1
9. Great Britain	9.6	12.5	13.0	12.7	12.5	12.2	12.3	12.0	11.1	10.6
10. Ireland	11.0	15.4	16.2	15.9	15.7	15.4	15.2	14.8	13.4	12.7
11. Italy	22.8	26.0	27.3	27.1	27.0	26.1	25.2	24.4	23.2	22.3
12. Japan	8.8	10.6	11.1	11.2	11.1	11.0	10.7	10.3	9.4	9.0
13. Netherlands	11.9	13.7	13.5	13.1	13.0	12.7	12.5	12.0	10.9	10.1
14. New Zealand	9.2	11.3	11.9	12.8	12.6	12.3	12.2	11.7	10.4	9.8
15. Norway	14.8	18.2	19.6	19.1	19.0	18.6	18.2	17.6	16.1	15.4
16. Austria	6.9	8.6	9.0	9.8	10.6	10.8	11.0	10.3	9.7	9.4
17. Portugal	15.9	22.1	23.1	22.7	22.5	22.2	21.7	21.2	20.1	19.2
18. Sweden	15.8	19.5	19.9	19.2	19.1	18.6	18.1	17.5	16.2	15.6
19. Switzerland	6.7	7.8	8.1	8.6	9.4	9.5	9.4	9.0	8.5	8.2
20. Spain	16.1	22.4	23.1	22.7	22.5	22.2	21.9	21.3	20.2	19.3
21. USA	6.7	8.8	8.9	8.7	8.7	8.5	8.4	8.2	7.5	7.2
Unweighted average for 21 OECD countries	12.7	16.2	16.8	16.8	16.7	16.5	16.1	15.6	14.5	13.9

Source: Schneider, F. (2012) «The Shadow Economy and Shadow Economy Labor Force: What do we (not) know?», Forthcoming in: World Economics, 2012
Διαθέσιμο στο: <http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2011/ShadEconWE.pdf> Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Πίνακας 6.2. Το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας (σε % του επίσημου ΑΕΠ) σε 21 χώρες του ΟΟΣΑ μεταξύ των ετών 1989/90 και 2010.

Using the cash approach and the MIMIC method

OECD countries	Average 1989/90	Average 1994/95	Average 1997/98	Average 1999/00	Average 2001/02	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010 ¹
1. Australia	10.1	13.5	14.0	14.3	14.1	13.7	13.2	12.6	11.4	11.7	10.6	10.9	11.1
2. Belgium	19.3	21.5	22.5	22.2	22.0	21.4	20.7	20.1	19.2	18.3	17.5	17.8	17.9
3. Canada	12.8	14.8	16.2	16.0	15.8	15.3	15.1	14.3	13.2	12.6	12.0	12.6	12.7
4. Denmark	10.8	17.8	18.3	18.0	17.9	17.4	17.1	16.5	15.4	14.8	13.9	14.3	14.4
5. Germany	11.8	13.5	14.9	16.0	16.3	17.1	16.1	15.4	15.0	14.7	14.2	14.6	14.7
6. Finland	13.4	18.2	18.9	18.1	18.0	17.6	17.2	16.6	15.3	14.5	13.8	14.2	14.3
7. France	9.0	14.5	14.9	15.2	15.0	14.7	14.3	13.8	12.4	11.8	11.1	11.6	11.7
8. Greece	22.6	28.6	29.0	28.7	28.5	28.2	28.1	27.6	26.2	25.1	24.3	25.0	25.2
9. United Kingdom	9.6	12.5	13.0	12.7	12.5	12.2	12.3	12.0	11.1	10.6	10.1	10.9	11.1
10. Ireland	11.0	15.4	16.2	15.9	15.7	15.4	15.2	14.8	13.4	12.7	12.2	13.1	13.2
11. Italy	22.8	26.0	27.3	27.1	27.0	26.1	25.2	24.4	23.2	22.3	21.4	22.0	22.2
12. Japan	8.8	10.6	11.1	11.2	11.1	11.0	10.7	10.3	9.4	9.0	8.8	9.5	9.7
13. Netherlands	11.9	13.7	13.5	13.1	13.0	12.7	12.5	12.0	10.9	10.1	9.6	10.2	10.3
14. New Zealand	9.2	11.3	11.9	12.8	12.6	12.3	12.2	11.7	10.4	9.8	9.4	9.9	9.9
15. Norway	14.8	18.2	19.6	19.1	19.0	18.6	18.2	17.6	16.1	15.4	14.7	15.3	15.4
16. Austria	6.9	8.6	9.0	9.8	10.6	10.8	11.0	10.3	9.7	9.4	8.1	8.47	8.67
17. Portugal	15.9	22.1	23.1	22.7	22.5	22.2	21.7	21.2	20.1	19.2	18.7	19.5	19.7
18. Sweden	15.8	19.5	19.9	19.2	19.1	18.6	18.1	17.5	16.2	15.6	14.9	15.4	15.6
19. Switzerland	6.7	7.8	8.1	8.6	9.4	9.5	9.4	9.0	8.5	8.2	7.9	8.3	8.34
20. Spain	16.1	22.4	23.1	22.7	22.5	22.2	21.9	21.3	20.2	19.3	18.7	19.5	19.8
21. U.S.A.	6.7	8.8	8.9	8.7	8.7	8.5	8.4	8.2	7.5	7.2	7.0	7.6	7.8
Unweighted average of 21 OECD countries	12.7	16.2	16.8	16.8	16.7	16.5	16.1	15.6	14.5	13.9	13.3	13.8	14.0

Πηγή: Schneider, F. (2010) «The Influence of the economic crisis on the shadow economy in Germany, Greece and other OECD-countries in 2010: What can be done?», September 2010, p. 14 Διαθέσιμο στο: http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/ShadEcGreece_Sept2010.pdf Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

ΜΙΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΡΟΛΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ:
ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ.

Country / Year	Πίνακας 6.3: Το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας (σε % του επίσημου ΑΕΠ) σε 31 ευρωπαϊκές χώρες από το 2003 έως 2012.									
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Austria	10.8	11	10.3	9.7	9.4	8.1	8.47	8.2	7.9	7.6
Belgium	21.4	20.7	20.1	19.2	18.3	17.5	17.8	17.4	17.1	16.8
Bulgaria	35.9	35.3	34.4	34	32.7	32.1	32.5	32.6	32.3	31.9
Cyprus	28.7	28.3	28.1	27.9	26.5	26	26.5	26.2	26	25.6
Czech Republic	19.5	19.1	18.5	18.1	17	16.6	16.9	16.7	16.4	16.0
Denmark	17.4	17.1	16.5	15.4	14.8	13.9	14.3	14	13.8	13.4
Estonia	30.7	30.8	30.2	29.6	29.5	29	29.6	29.3	28.6	28.2
Finland	17.6	17.2	16.6	15.3	14.5	13.8	14.2	14	13.7	13.3
France	14.7	14.3	13.8	12.4	11.8	11.1	11.6	11.3	11	10.8
Germany	17.1	16.1	15.4	15	14.7	14.2	14.6	13.9	13.7	13.3
Greece	28.2	28.1	27.6	26.2	25.1	24.3	25	25.4	24.3	24.0
Hungary	25	24.7	24.5	24.4	23.7	23	23.5	23.3	22.8	22.5
Ireland	15.4	15.2	14.8	13.4	12.7	12.2	13.1	13	12.8	12.7
Italy	26.1	25.2	24.4	23.2	22.3	21.4	22	21.8	21.2	21.6
Latvia	30.4	30	29.5	29	27.5	26.5	27.1	27.3	26.5	26.1
Lithuania	32	31.7	31.1	30.6	29.7	29.1	29.6	29.7	29.0	28.5
Luxemburg (Grand-Duche)	9.8	9.8	9.9	10	9.4	8.5	8.8	8.4	8.2	8.2
Malta	26.7	26.7	26.9	27.2	26.4	25.8	25.9	26	25.8	25.3
Netherlands	12.7	12.5	12	10.9	10.1	9.6	10.2	10	9.8	9.5
Poland	27.7	27.4	27.1	26.8	26	25.3	25.9	25.4	25	24.4
Portugal	22.2	21.7	21.2	20.1	19.2	18.7	19.5	19.2	19.4	19.4
Romania	33.6	32.5	32.2	31.4	30.2	29.4	29.4	29.8	29.6	29.1
Slovenia	26.7	26.5	26	25.8	24.7	24	24.6	24.3	24.1	23.6
Spain	22.2	21.9	21.3	20.2	19.3	18.4	19.5	19.4	19.2	19.2
Slovakia	18.4	18.2	17.6	17.3	16.8	16	16.8	16.4	16	15.5
Sweden	18.6	18.1	17.5	16.2	15.6	14.9	15.4	15	14.7	14.3
United Kingdom	12.2	12.3	12	11.1	10.6	10.1	10.9	10.7	10.5	10.1
27 EU-Countries / Average (unweighted)	22.3	21.9	21.5	20.8	19.9	19.3	19.8	19.5	19.2	18.4

Πηγή: Schneider F. (2012), «Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2012: Some New Facts», p. 5 Διαθέσιμο στο: http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31_March%202012.pdf Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

6.2 Η παραοικονομία στην Αφρική, την Ασία και την Νότια Αμερική.

Η μέθοδος που χρησιμοποίησε ο Schneider F. (2002)²³⁵ για την εκτίμηση της παραοικονομίας στις χώρες της Αφρικής, της Ασίας και της Νότιας Αμερικής είναι το υπόδειγμα της κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος, της ζήτησης χρήματος καθώς και το μοντέλο DYMIMIC. Βασίζεται σε δεδομένα της Παγκόσμιας Τράπεζας (Washington D.C., 2002).

Στην Αφρική (διάγραμμα 6.1) ο μέσος όρος παραοικονομίας για τα έτη 1999/2000 είναι 42% με την Ζιμπάμπουε να έχει το μεγαλύτερο ποσοστό (59,4%) και την Νότια Αφρική το μικρότερο (28,4%). Στην Ασία (διάγραμμα 6.2) για τα ίδια έτη, ο μέσος όρος παραοικονομίας εκτιμάται στο 26% με μεγαλύτερο ποσοστό της Ταϊλάνδης (52,6%) και μικρότερο της Σιγκαπούρης (13,1%). Στην Νότια Αμερική (διάγραμμα 6.3) ο μέσος όρος παραοικονομίας για τα έτη 1999/2000 είναι 41% με μεγαλύτερο της Βολιβίας (67,1%) και μικρότερο της Χιλής (19,8%).

Παρατηρούμε ότι κάποιες χώρες της Ασίας όπως το Χονγκ Κονγκ και η Σιγκαπούρη έχουν ποσοστά αντίστοιχα με αυτά των ανεπτυγμένων χωρών του ΟΟΣΑ.

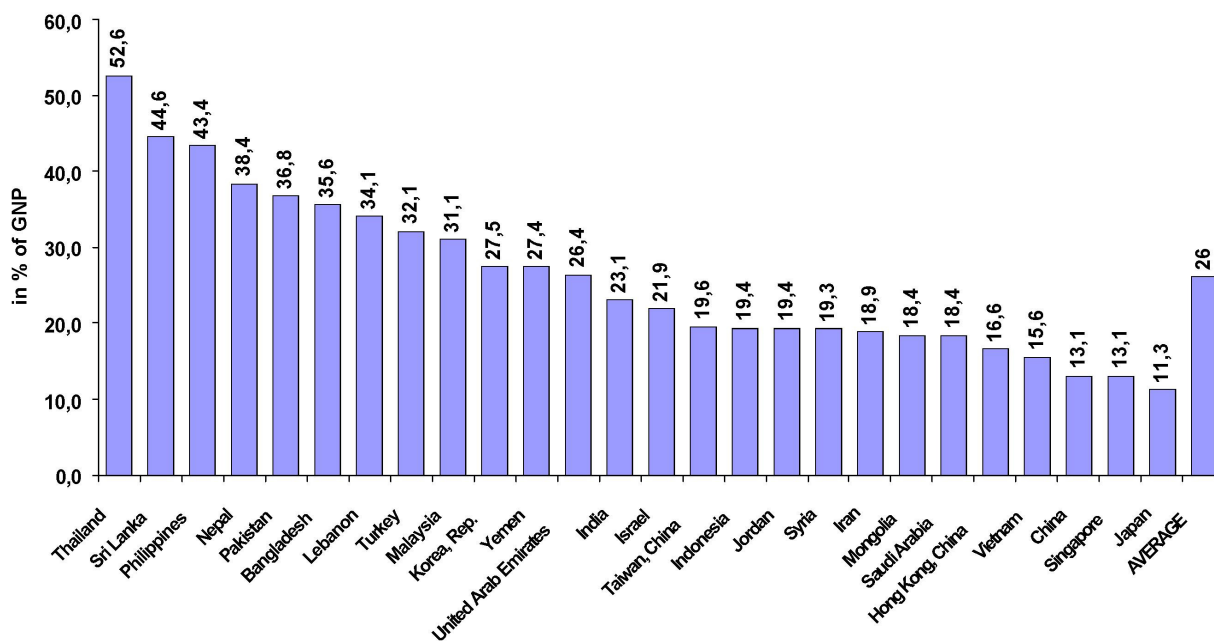
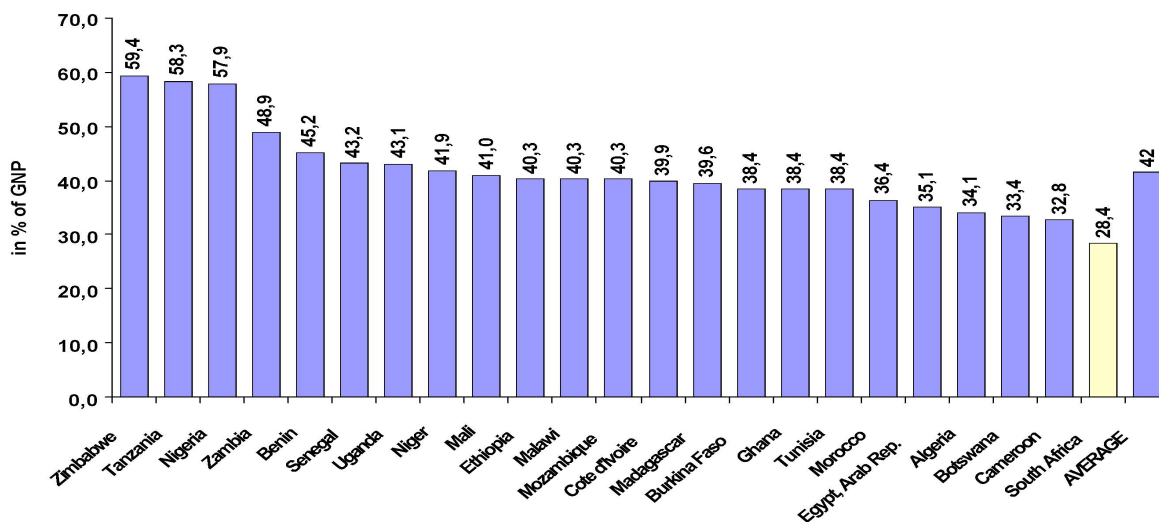
²³⁵ Βλ. Schneider, F. (2002) «Size and measurement of the informal economy in 110 countries around the world»

Διαθέσιμο στο:

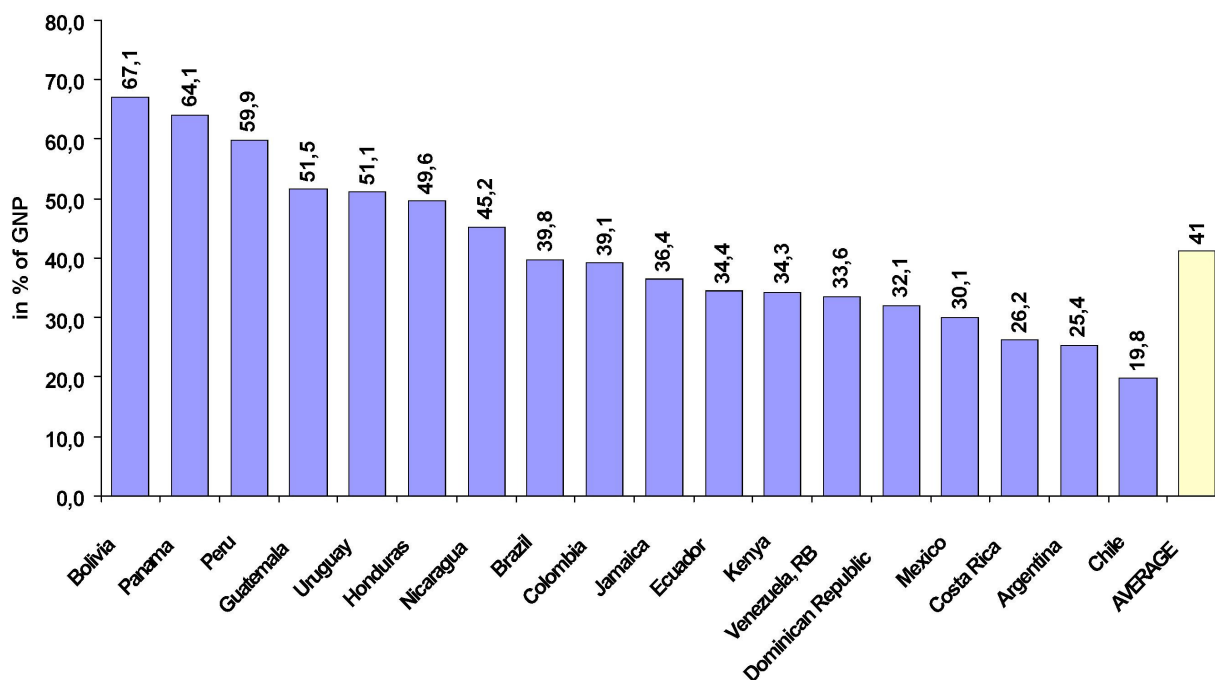
<https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/42024/2/workshop.schneider.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Διάγραμμα 6.1 :
Η παραοικονομία στην Αφρική σε ποσοστό (%) του ΑΕΠ 1999/2000.

Διάγραμμα 6.2 :
Η παραοικονομία στην Ασία σε ποσοστό (%) του ΑΕΠ 1999/2000.

Διάγραμμα 6.3: Η παραοικονομία στην Νότια Αμερική σε ποσοστό (%) του ΑΕΠ 1999/2000.

Πηγή: Schneider F. (2002) «Size and measurement of the informal economy in 110 countries around the world» pp. 8-13
Διαθέσιμο στο:
<https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/42024/2/workshop.schneider.pdf> Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

6.3 Η παραοικονομία στην Ελλάδα.

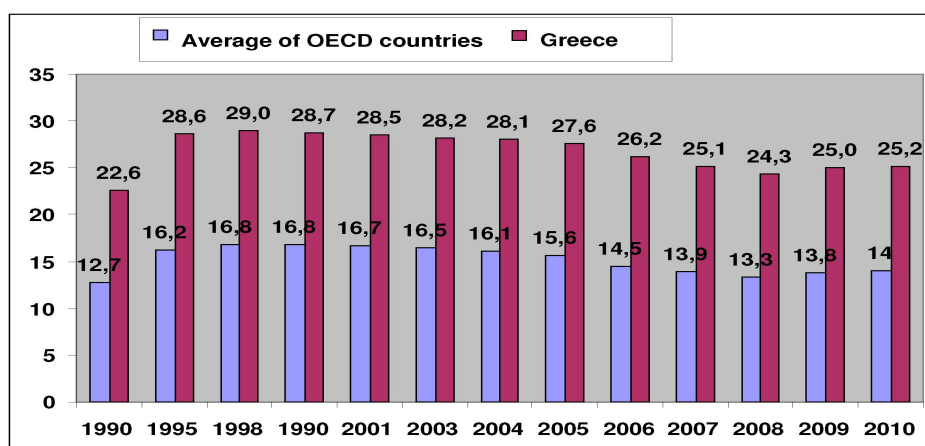
Σε παγκόσμιο επίπεδο, στο Διάγραμμα 6.4 που ακολουθεί παρατηρούμε ότι σύμφωνα με τον Schneider F. (2010)²³⁶ το έτος 1990 η παραοικονομία στην Ελλάδα ήταν 22,6% και έφτασε το 2004 στο 28,1%. Στη συνέχεια παρατηρούμε από το 2004 έως το έτος 2008 μια μείωση στο 24,3% που οφείλεται στην ακμάζουσα ανάπτυξη της επίσημης οικονομίας και από το 2009 αυξήθηκε στο 25% με την οικονομική κρίση και αναμένεται και μεγαλύτερη αύξηση.

²³⁶ Βλ. Schneider, F. (2010) «The Influence of the economic crisis on the shadow economy in Germany, Greece and other OECD-countries in 2010: What can be done?», September 2010, pp. 6-14 Διαθέσιμο στο:
http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/ShadEcGreece_Sept2010.pdf

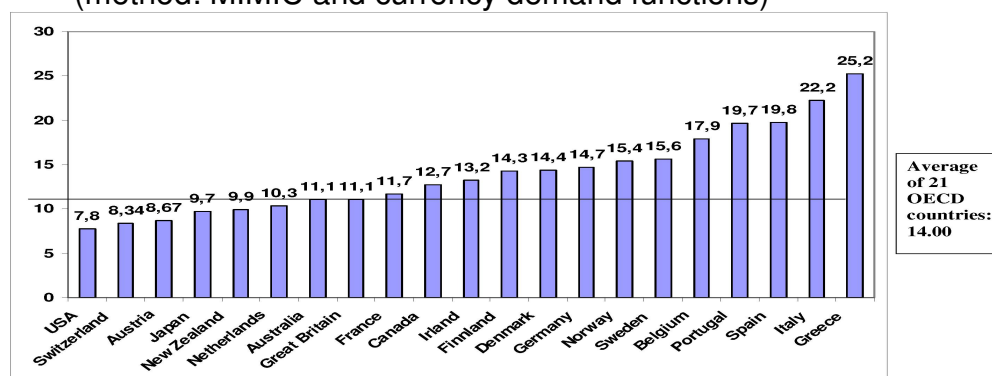
Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Διάγραμμα 6.4 : Η παραοικονομία στην Ελλάδα σε σύγκριση με τον μέσο όρο της παραοικονομίας στις 21 χώρες του ΟΟΣΑ από το 1990 έως το 2010.

(method: MIMIC and currency demand functions)

Διάγραμμα 6.5 : Η παραοικονομία στις 21 χώρες του ΟΟΣΑ από το 1990 έως το 2010. (method: MIMIC and currency demand functions)

Πηγή: Schneider, F. (2010) «The Influence of the economic crisis on the shadow economy in Germany, Greece and other OECD-countries in 2010: What can be done?», September 2010, pp.17-18 Διαθέσιμο στο:

http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/ShadEcGreece_Sept2010.pdf Ημερομηνία

πρόσβασης 17-12-2012

Στο διάγραμμα 6.5 παρατηρούμε ότι στο 2010 το ποσοστό παραοικονομίας στην Ελλάδα είναι το μεγαλύτερο (25,2%) και ακολουθεί η Ιταλία με 22,2% και η Ισπανία με 19,8%. Χαμηλότερα ποσοστά έχουν οι ΗΠΑ με 7,8% και η Ελβετία με 8,3%.

Στον πίνακα 6.4 παρατηρούμε την κατανομή της παραοικονομίας στην Ελλάδα για τα έτη 2008-2009. Ο τομέας των τουριστικών υπηρεσιών (εστιατόρια, ξενοδοχεία) έχει το μεγαλύτερο ποσοστό (22%) που αντιστοιχεί σε 14,19 δισεκατομμύρια € και ακολουθεί ο τομέας της ψυχαγωγίας - αναψυχής με ποσοστό 21,0% και αξία 13,55 δισεκατομμύρια €, ενώ η παραοικονομία στα νοικοκυριά είναι της τάξης του 18% και αξίας 11,61 δισεκατομμύρια €.

Πίνακας 6.4 Κατανομή της παραοικονομίας στην Ελλάδα 2008/2009.

Sector	Breakdown of shadow economy Greece 2008/2009	
	In %	EUR billion
Construction sector and skilled manual trades (including repairs)	20%	12.30
Other trades and industries (motor vehicles, machines, etc.)	19%	11.69
Services (Hotels, restaurants, etc.)	22%	14.19
Entertainment and leisure sector	21%	13.55
Miscellaneous trades and domestic services (private tuition, hairdressing, babysitting)	18%	11.61
Total underground economy	100%	61.5

Πηγή: Schneider, F. (2010) «The Influence of the economic crisis on the shadow economy in Germany, Greece and other OECD-countries in 2010: What can be done?», September 2010, p.12 Διαθέσιμο στο:

http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/ShadEcGreece_Sept2010.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Στον πίνακα 6.5 βλέπουμε τις εκτιμήσεις της παραοικονομίας στην Ελλάδα από έλληνες και ξένους ερευνητές. Το εκτιμώμενο μέγεθος της παραοικονομίας στην Ελλάδα προκύπτει μόνο με έμμεσες προσεγγίσεις. Το πλεονέκτημα τους είναι ότι εφαρμόζονται εύκολα αλλά παρουσιάζουν και μεγάλο ενδεχόμενο σφάλματος στο μέγεθος της σκιάδους οικονομίας. Επιπλέον δεν μπορούν να προσδιορίσουν τους παράγοντες που προκαλούν την παραοικονομία. Αυτές οι έμμεσες προσεγγίσεις είναι οι υπολογισμοί της σκιάδους οικονομίας, που βασίζονται σε δευτερογενή μακροοικονομικά δεδομένα: η νομισματική μέθοδος της ζήτησης χρήματος και η αφαιρετική προσέγγιση της μη είσπραξης προσδοκώμενων εσόδων βάσει του κρατικού προϋπολογισμού²³⁷. Παρατηρούμε ότι η παραοικονομία στην Ελλάδα παραμένει σε υψηλά επίπεδα χωρίς τάσεις διαχρονικής μείωσης της. Από τους έλληνες ερευνητές, ο Παυλόπουλος (1987) χρησιμοποίησε ως μέθοδο την επανεκτίμηση των εθνικών λογαριασμών και συγκεκριμένα διερεύνησε συστηματικά τον τρόπο υπολογισμού της παραγωγής όλων των κλάδων και υποκλάδων της οικονομίας που συνιστούν το ΑΕΠ, με απώτερο σκοπό να εντοπίσει εκείνες τις περιπτώσεων όπου είναι πιθανή η σημαντική υποεκτίμηση της προστιθέμενης αξίας και κατά συνέπεια η ύπαρξη

²³⁷ Βλ. Μπιτζένης Α. Ελευθεροτυπία, Ειδικό αφιέρωμα για Παραοικονομία "Εμφανίζεται όταν δεν εφαρμόζονται οι νόμοι", Έντυπη Έκδοση Ελευθεροτυπία, Σάββατο 20 Φεβρουαρίου 2010 Διαθέσιμο στο: <http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=20/02/2010&id=134000> Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

εκτεταμένης παραοικονομίας. Η μελέτη της Νεγρεπόντη-Δελιβάνη (1990) στηρίζεται στην εκτίμηση ενός μακροοικονομικού υποδείγματος όπου η εξαρτημένη μεταβλητή της παραοικονομίας προκύπτει από το ποσό που πρέπει να προστεθεί κάθε χρόνο στα επίσημα εισοδήματα των αυτοαπασχολουμένων, ώστε η τιμή του «α» στη συνάρτηση παραγωγής Cobb-Douglas να ισούται με 0,75. Η τιμή του «α» δίνεται από το λόγο δύο ποσοστών δηλαδή, της συμμετοχής των μισθών στο συνολικό εισόδημα των αστικών τομέων δια της συμμετοχής των μισθωτών στο σύνολο της αστικής απασχόλησης.

Πίνακας 6.5: Εκτιμήσεις της παραοικονομίας στην Ελλάδα (ως ποσοστό του ΑΕΠ %).

Έτος	Παυλόπουλος (1987)	Βαβούρας Καραβίτης Τσούχλου (1990)	Νεγρεπόντη – Δελιβάνη (1990)	Κανελλόπουλος Κασουλάκος Ράπανος (ΚΕΠΕ) (1995)	Τάτσος κ.α. (IOBE) (2001)	Schneider & Enste (1998)	Schneider & Klingmair (2004)	Schneider (2009)
1958-1968	-	24.92	-	-	-	-	-	-
1969-1973	-	21.81	-	-	27.8	-	-	-
1974-1988	-	25.36	11.14	-	30.4	-	-	-
1982	-	25.48	15.88	27.6	31.2	-	-	-
1984	-	27.82	18.93	-	33.6	-	-	-
1985	-	28.02	20.61	-	32.6	-	-	-
1986	28.6	29.41	-	-	33.2	-	-	-
1987	-	31.65	-	-	33.9	-	-	-
1988	-	31.62	-	34.6	32.0	-	-	-
1988-1993	-	-	-	-	32.5	-	-	-
1994-1995	-	-	-	-	-	29.6	-	-
1994	-	-	-	-	34.7	-	-	-
1995	-	-	-	-	35.5	-	-	-
1997	-	-	-	-	36.7	-	-	-
2000	-	-	-	-	-	-	28.6	-
2009	-	-	-	-	-	-	-	25.0

Πηγή: Μπιτζένης Α. Ελευθεροτυπία, Ειδικό αφιέρωμα για Παραοικονομία "Εμφανίζεται όταν δεν εφαρμόζονται οι νόμοι", Έντυπη

Έκδοση Ελευθεροτυπία, Σάββατο 20 Φεβρουαρίου 2010 Διαθέσιμο στο:

<http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=20/02/2010&id=134000> Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Οι Βαβούρας, Καραβίτης και Τσούχλου (1990) στην μελέτη τους υπολογίζουν την παραοικονομία ακολουθώντας μια νομισματική προσέγγιση της παραοικονομίας και εξειδίκευσαν ένα υπόδειγμα ζήτησης χρήματος. Νομισματική προσέγγιση της παραοικονομίας ακολουθεί και ο Τάτσος κ.α. (IOBE) (2001). Οι Κανελλόπουλος, Κασουλάκος, Ράπανος (ΚΕΠΕ) (1995), ακολούθησαν τη μέθοδο της σύγκρισης των αποκλίσεων μεταξύ ανεξάρτητων εκτιμήσεων της ίδιας μακροοικονομικής μεταβλητής. Συνέκριναν τα κονδύλια ιδιωτικής κατανάλωσης των Εθνικών Λογαριασμών με τα

αντίστοιχα των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (Βαβούρα Ι.- Μανωλά Γ., 2004)²³⁸.

---

²³⁸ Βλ. «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος*», οπ.αν.παρ. σσ. 43-47

7. Μεθοδολογία και αποτελέσματα έρευνας και ερωτηματολογίου.

Η διεξαγωγή εμπειρικών μελετών έχει ως στόχο τη διαπίστωση του βαθμού αξιοπιστίας των θεωρητικών μοντέλων. Εάν λοιπόν, τα εμπειρικά δεδομένα συμπίπτουν με αυτά που προτείνει η θεωρία τότε η θεωρία επαληθεύεται. Στο κεφάλαιο αυτό θα ασχοληθούμε με την έρευνα πάνω στο θέμα της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής, της διαφθοράς στον δήμο Θεσσαλονίκης που είναι ένας από τους μεγαλύτερους δήμους της Ελλάδας, έτσι ώστε να κατανοήσουμε ή και να προβλέψουμε την συμπεριφορά την φορολογουμένων αυτού του τμήματος του πληθυσμού. Για να βρούμε στοιχεία πάνω σε αυτά τα ζητήματα συμπεριφοράς των ατόμων, εφόσον μιλάμε, όπως γίνεται κατανοητό, για ιδιαίτερα ευαίσθητα ζητήματα, θα χρησιμοποιήσουμε πρωτογενή στοιχεία τα οποία θα συγκεντρώσουμε με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου.

Στα ερωτηματολόγια, ένα σημαντικό μειονέκτημα είναι ότι είναι πιθανό, οι ερωτώμενοι να απαντήσουν διαφορετικά στο ερωτηματολόγιο από τον τρόπο με τον οποίο στην πραγματικότητα ενεργούν. Γι αυτό το λόγο, οι ερωτήσεις είναι γενικότερης μορφής και οι πληροφορίες αντλούνται με έμμεσο τρόπο.

7.1 Κατασκευή ερωτηματολογίου.

7.1.1 Είδη ερωτήσεων.

Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιούμε είναι κλειστού τύπου και ο ερωτώμενος έχει τη δυνατότητα να επιλέξει από μια σειρά τιμών. Έχουμε διχοτομικές ερωτήσεις όπου ο ερωτώμενος επιδέχεται ως απάντηση μια από τις δύο δυνατές απαντήσεις (ΝΑΙ ή ΟΧΙ) σε ένα θέμα, ερωτήσεις με κλίμακες σημαντικότητας όπου ζητάμε από τον ερωτώμενο να τοποθετηθεί πάνω στο θέμα. Τέλος έχουμε ερωτήσεις με πενταβάθμιες κλίμακες Likert, οι οποίες καταγράφουν με μια πρόταση το βαθμό συμφωνίας (καθόλου, λίγο, αρκετά, πολύ, πάρα πολύ).

Οι διχοτομικές ερωτήσεις είναι συνολικά τρεις, οι ερωτήσεις με κλίμακες σημαντικότητας είναι έξι και οι ερωτήσεις με πενταβάθμιες κλίμακες Likert είναι επτά και περιέχουν πενήντα τέσσερις προτάσεις.

7.1.2 Είδος Ερωτηματολογίου και καθορισμός του περιεχομένου των ερωτήσεων.

Το ερωτηματολόγιο μας, είναι δομημένο. Έχει αυστηρά καθορισμένη την σειρά των γραπτών ερωτήσεων και αποτελείται από δύο μέρη: τον τίτλο και το εισαγωγικό σημείωμα και το κυρίως ερωτηματολόγιο. Οι ερωτήσεις αφορούν την παραοικονομία την φοροδιαφυγή και την διαφθορά. Επίσης στο τέλος έχουμε τα δημογραφικά στοιχεία του ερωτώμενου με στοιχεία που αφορούν το φύλο, την ηλικία, την επαγγελματική κατάσταση, το εισόδημα και την εκπαίδευση.

Το περιεχόμενο των ερωτήσεων βασίστηκε σε ερωτήσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί σε προηγούμενες έρευνες και περιλαμβάνεται στο βιβλίο «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα» του Νίκου Τάτσου.

Στο ερωτηματολόγιο δεν έχουν γίνει εισαγωγικές ερωτήσεις και από την αρχή του ερωτηματολογίου σχεδόν όλες οι ερωτήσεις είχαν άμεση σχέση με το υπό διερεύνηση θέμα.

Τα αίτια που οδηγούν αρκετούς φορολογούμενους στην απόκρυψη εισοδήματος, πρέπει να τα αναζητήσουμε τόσο στο επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης, στο φορολογικό σύστημα, στην πιθανότητα εντοπισμού ή στο ύψος της επιβαλλόμενης ποινής αλλά και σε άλλους παράγοντες όπως η φορολογική ηθική και οι αντισταθμιστικές δαπάνες.

Έτσι στα πλαίσια της διπλωματικής εργασίας μας, προσπαθούμε μέσα από το ερωτηματολόγιο αυτό να ανακαλύψουμε τις αιτίες αυτών των φαινομένων.

Όλοι οι φορολογούμενοι δεν έχουν την ίδια τάση για φοροδιαφυγή. Συγκεκριμένα στις μεταβλητές E1 και E11 επιχειρήθηκε να διερευνηθεί κατά πόσο επηρεάζει την τάση για φοροδιαφυγή το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης στη χώρα μας και στην μεταβλητή E2 εξετάζονται οι απόψεις των πολιτών γύρω από το φορολογικό σύστημα. Οι τρόποι και οι δυνατότητες για φοροδιαφυγή, εκδηλώνονται διαφορετικά σε κάθε επαγγελματική ομάδα. Αυτή η τάση διερευνάται στις μεταβλητές E9 και E10. Ακόμα η πιθανότητα εντοπισμού όσων φοροδιαφεύγουν εξαρτάται τόσο από την ποιότητα του φορολογικού ελέγχου, όσο και από την αποτελεσματικότητα των φοροεισπρακτικών μηχανισμών, στο να εισπράξουν τους πραγματικά αναλογούντες φόρους. Αυτό επιχειρεί να διερευνήσει η μεταβλητή E3 του ερωτηματολογίου που αφορά την

αποτελεσματικότητα των φοροεισπρακτικών μηχανισμών και η μεταβλητή E16 που αφορά τον φορολογικό έλεγχο. Επίσης η μεταβλητή E4 δείχνει τον βαθμό αμεροληψίας των φορολογικών ελέγχων. Η φορολογική ηθική είναι παράγοντας που επηρεάζει την τάση για φοροδιαφυγή και αυτό επιχειρείται να αποκαλυφθεί στις μεταβλητές E5, E6 και E12. Οι μεταβλητές E7 και η E8 δείχνουν την συχνότητα με την οποία οι πολίτες αντιλαμβάνονται τα φαινόμενα συνδιαλλαγής σε διάφορους τομείς κρατικής δραστηριότητας καθώς και την προκλητικότητα με την οποία εκδηλώνονται τα φαινόμενα διαφθοράς στον δημόσιο τομέα. Στις μεταβλητές E13 και E14 επιχειρούμε να εκτιμήσουμε την σημασία που έχουν οι ποινές σε σχέση με άλλους παράγοντες οι οποίοι αποτρέπουν την φοροδιαφυγή. Επίσης οι πολίτες είτε από κυβερνητική αμέλεια, είτε για λόγους αδιαφορίας για τα κοινά, συχνά αγνοούν τον τρόπο διάθεσης των δαπανών που αποφέρουν οι φόροι. Πιστεύουν ότι το κράτος δεν δαπανά με σύνεση τα έσοδα του, στα οποία οι ίδιοι έχουν συνεισφέρει μέσω των φόρων. Αυτό το θέμα διερευνάται στην E15.

7.2 Ερευνητική μεθοδολογία.

7.2.1 Πληθυσμός.

Πληθυσμός είναι το ευρύ σύνολο των υποκειμένων για τα οποία εξάγουμε συμπεράσματα²³⁹. Σύμφωνα με το Υπουργείο Οικονομικών «υποχρέωση να υποβάλλει φορολογική δήλωση (έντυπο E1), έχει κάθε φυσικό πρόσωπο, εφόσον το ετήσιο φορολογούμενο εισόδημα του υπερβαίνει τα 3000 ευρώ, δικό του ή της συζύγου του, καθώς και όταν αυτό είναι μικρότερο από 3000 ευρώ, εφόσον στο συνολικό εισόδημα του υπόχρεου περιλαμβάνεται και ζημιά από εμπορική ή γεωργική επιχείρηση.»²⁴⁰ (Υπουργείο Οικονομικών, 2012) Κατά συνέπεια πληθυσμός είναι όλοι όσοι έχουν υποχρέωση να υποβάλλουν φορολογική δήλωση στην Ελλάδα.

²³⁹ Βλ. Ζαφειρόπουλος Κωνσταντίνος (2012), Σημειώσεις στο Compus, Lecture 4, «Βασικές έννοιες για τη δειγματοληψία».

²⁴⁰ Βλ. Υπουργείο Οικονομικών (2012) «Οδηγίες για τη συμπλήρωση της δήλωσης φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων οικονομικού έτους 2012», σελ. 5 Διαθέσιμο από:

<http://www.minfin.gr/content-api/betacms/repository/minfin/binaryChannel/ForologikosOdhgos2012/content>

Η πρόσβαση έγινε στις 22-5-2012

7.2.2 Πληθυσμός της έρευνας ή στατιστικός πληθυσμός και δειγματοληπτικό πλαίσιο.

Ο πληθυσμός της έρευνας είναι το τμήμα του ευρύτερου πληθυσμού που μπορεί να συμπεριληφθεί στην έρευνα²⁴¹. Ο Δήμος Θεσσαλονίκης σύμφωνα με την Απογραφή του 2001, έχει πληθυσμό 375.276 κατοίκους.

Επίσης ο Δήμος Θεσσαλονίκης χωρίζεται σε 6 δημοτικά διαμερίσματα, τα οποία σύμφωνα με το Πρόγραμμα Καλλικράτης τυπικά χωρίζονται σε δύο δημοτικές ενότητες (Θεσσαλονίκης και Τριανδρίας), ενώ η ενότητα Θεσσαλονίκης χωρίζεται σε 5 δημοτικές κοινότητες (πιο γνωστά ως δημοτικά διαμερίσματα σύμφωνα με το Σχέδιο Καποδίστριας)²⁴². Το **πρώτο** δημοτικό διαμέρισμα περιλαμβάνει την Κάτω Πόλη (ιστορικό κέντρο) και την περιοχή του Πεδίου του Άρεως και έχει πληθυσμό **53.017** κατοίκους που αντιστοιχεί περίπου στο 14% του συνολικού πληθυσμού. Το **δεύτερο** δημοτικό διαμέρισμα περιλαμβάνει την περιοχή Μπεζινάρι και έχει πληθυσμό **35.962** κατοίκους που αντιστοιχεί περίπου στο 10% του συνολικού πληθυσμού. Το **τρίτο** δημοτικό διαμέρισμα περιλαμβάνει τις περιοχές της Άνω Πόλης και του Επταπυργίου (Ακρόπολη) και έχει πληθυσμό **31.805** κατοίκους που αντιστοιχεί περίπου στο 8% του συνολικού πληθυσμού. Το **τέταρτο** δημοτικό διαμέρισμα περιλαμβάνει την περιοχή της Τούμπας και έχει πληθυσμό **92.882** κατοίκους που αντιστοιχεί περίπου στο 25% του συνολικού πληθυσμού. Το **πέμπτο** δημοτικό διαμέρισμα περιλαμβάνει τις περιοχές του (ευρύτερου) Φαλήρου, τις περιοχές Χαριλάου και Ντεπώ (Αποθήκη) και έχει πληθυσμό **150.321** κατοίκους που αντιστοιχεί περίπου στο 40% του συνολικού πληθυσμού. Τέλος η δημοτική ενότητα **Τριανδρίας** περιλαμβάνει τον τέως Δήμο Τριανδρίας και έχει πληθυσμό **11.289** κατοίκους που αντιστοιχεί περίπου στο 3% του συνολικού πληθυσμού.

²⁴¹ Βλ. «Βασικές έννοιες για τη δειγματοληψία», οπ.αν.παρ.

²⁴² Βλ. Βικιπαίδεια, Δήμος Θεσσαλονίκης, Διαθέσιμο από:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CF%82_%CE%98%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CE%B7%CF%82#.CE.94.CE.B7.CE.BC.CE.BF.CF.84.CE.B9.CE.BA.CE.AC_.CE.B4.CE.B9.CE.B1.CE.BC.CE.B5.CF.81.CE.AF.CF.83.CE.BC.CE.B1.CF.84.CE.B1

Η πρόσβαση έγινε στις 22-5-2012

7.2.3 Μέγεθος δείγματος και Δειγματοληψία.

Το μέγεθος του δείγματος προσδιορίζεται σε σχέση με το μέγεθος του σφάλματος εκτίμησης αναλογίας σε επίπεδο σημαντικότητας 95%. Συνολικά με βάση την αναλογική στρωματοποιημένη δειγματοληψία πήραμε δείγμα από 151 άτομα από τα πέντε δημοτικά διαμερίσματα της Θεσσαλονίκης και έτσι έχουμε σφάλμα εκτίμησης $e=8,14\%$.

Οι επαγγελματικές ομάδες στις οποίες απευθύνεται είναι ελεύθεροι επαγγελματίες και επιχειρηματίες, μισθωτοί και συνταξιούχοι, αγρότες, καθώς και άνεργοι, που είναι υπεύθυνοι για τη συμπλήρωση της φορολογικής δήλωσης στο νοικοκυριό. Τέλος υπάρχει η επιλογή άλλο, σε περίπτωση που ανήκει κάποιος φορολογούμενος σε κάποια άλλη κατηγορία (π.χ. Δημόσιος Λειτουργός, εισοδηματίας κ.λ.π.).

7.2.4 Συλλογή δεδομένων.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στον Δήμο Θεσσαλονίκης, τον Δεκέμβριο του 2012, σε άτομα ηλικίας 25 ετών και άνω τα οποία είναι υπεύθυνα για τη συμπλήρωση της φορολογικής δήλωσης στο νοικοκυριό. Συνολικά συμπληρώθηκαν εκατόν πενήντα ένα ερωτηματολόγια, τα οποία καταχωρήθηκαν στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS 19.0 προκειμένου να αναλυθούν και να εξαχθούν τα απαραίτητα στατιστικά στοιχεία.

7.3 Αποτελέσματα της έρευνας.

Από τους εκατόν πενήντα έναν ερωτώμενους οι μισοί είναι άνδρες και οι υπόλοιπες γυναίκες (Πίνακας 7.1). Οι τέσσερις στους δέκα είναι μεταξύ σαράντα ενός και πενήντα ετών και το ένα τέταρτο από αυτούς είναι μεταξύ πενήντα ενός και εξήντα ετών (Πίνακας 7.2). Επιπλέον, το ένα τέταρτο από αυτούς είναι επιχειρηματίες – επαγγελματίες και περισσότεροι από τους μισούς είναι υπάλληλοι (Πίνακας 7.3). Επίσης, οι περισσότεροι από τους μισούς είναι ανωτάτης εκπαίδευσης ή κατέχουν Master ή διδακτορικό και οι υπόλοιποι είναι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης ή ανώτερης εκπαίδευσης (Πίνακας 7.4).

Πίνακας 7.1 Συχνότητα Φύλου.

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ανδρες	73	49,7
Γυναίκες	74	50,3
Σύνολο	147	100

Πίνακας 7.2 Συχνότητα ηλικίας.

	Συχνότητα	Ποσοστό
20-30	22	15
31-40	26	17,7
41-50	58	39,5
51-60	36	24,5
άνω των 60	5	3,4
Σύνολο	147	100

Πίνακας 7.3 Συχνότητα Επαγγελματιών.

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ελεύθερος Επαγγελματίας / Επιχειρηματίας	33	22,8
Μισθωτοί ιδιωτικού	26	17,9
Μισθωτοί δημοσίου	58	40
Συνταξιούχοι	12	8,3
Αγρότες	2	1,4
Άνεργοι	14	9,7
Σύνολο	145	100

Πίνακας 7.4 Συχνότητα Εκπαίδευσης

	Συχνότητα	Ποσοστό
Κατώτερη εκπαίδευση (3η Δημοτικού μέχρι 3η Γυμνασίου)	3	2,1
Μέση εκπαίδευση (1η-3η Λυκείου ή 4η-6η παλαιού Γυμνασίου)	28	19,2
Ανώτερη εκπαίδευση	32	21,9
Ανώτατη εκπαίδευση	51	34,9
Master/Διδακτορικό	28	19,2
Δεν απαντώ	4	2,7
Σύνολο	146	100

7.3.1 Φοροδιαφυγή και φορολογικό σύστημα.

Παρατηρούμε για τις μεταβλητές E1 και E11 που εξετάζουν την τάση για φοροδιαφυγή εξαιτίας του επιπέδου της φορολογικής επιβάρυνσης στη χώρα μας, ότι οι ερωτώμενοι, στην πλειοψηφία τους, πιστεύουν ότι η φορολογική επιβάρυνση είναι ιδιαίτερα υψηλή και αυτή την άποψη την έχουν συνολικά περισσότεροι από τους εννιά στους δέκα ερωτώμενους (94,6%). Συγκεκριμένα για την E1 περισσότεροι από πέντε στους δέκα απάντησαν ότι το επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης είναι πολύ υψηλό και πάνω από τέσσερις στους δέκα ότι είναι αρκετά υψηλό. Επίσης για την E11 περισσότεροι από επτά στους δέκα πιστεύουν ότι η μείωση των φορολογικών συντελεστών, θα περιορίζε την φοροδιαφυγή (Πίνακες 7.5 και 7.6 και Διάγραμμα 7.1 και 7.2).

Πίνακας 7.5 Συχνότητα μεταβλητής E1.

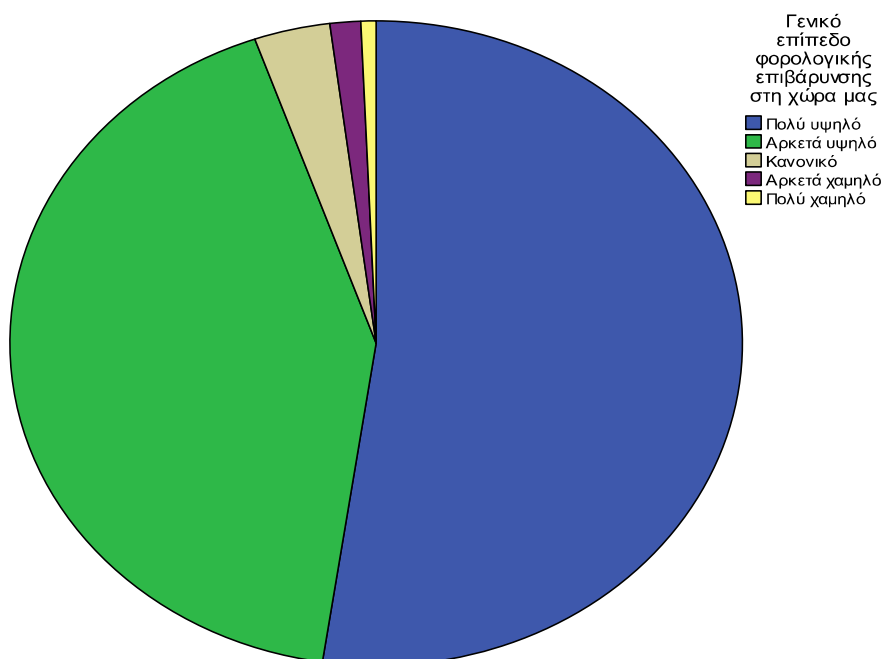
Γενικό επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης στη χώρα μας		
	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ υψηλό	78	52,3
Αρκετά υψηλό	63	42,3
Κανονικό	5	3,4
Αρκετά χαμηλό	2	1,3
Πολύ χαμηλό	1	0,7
Σύνολο	149	100

Πίνακας 7.6 Συχνότητα μεταβλητής E11.

Η μείωση των φορολογικών συντελεστών θα περιορίζε την φοροδιαφυγή			
	Συχνότητα	Ποσοστό	
Ναι	107	74,8	
Όχι	36	25,2	
Σύνολο	143	100	

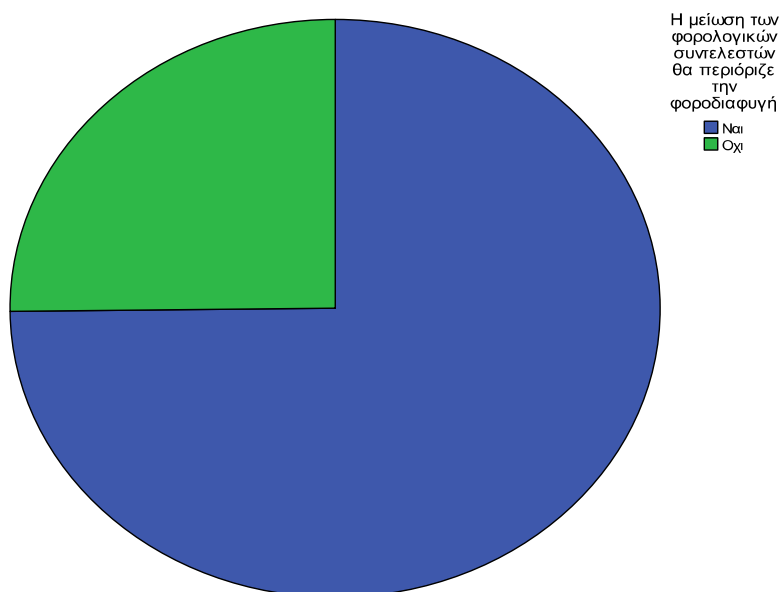
Στο ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε στη μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) που συμπληρώθηκε από 250 κατοίκους της Αθήνας μεταξύ 14/1/2000 και 10/2/2000, παρατηρούμε ότι για τη μεταβλητή E1 το 26% των ερωτηθέντων απάντησε ότι θεωρεί πολύ υψηλή τη φορολογική επιβάρυνση, το 54% υψηλή και το 19% κανονική²⁴³. Στη μεταβλητή E11, αν η μείωση των φορολογικών συντελεστών, θα περιορίζε την φοροδιαφυγή το 57% απάντησε θετικά και το 43% αρνητικά²⁴⁴.

Διάγραμμα 7.1 Γενικό επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης στη χώρα μας (μεταβλητή E1)

²⁴³ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 339

²⁴⁴ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 341

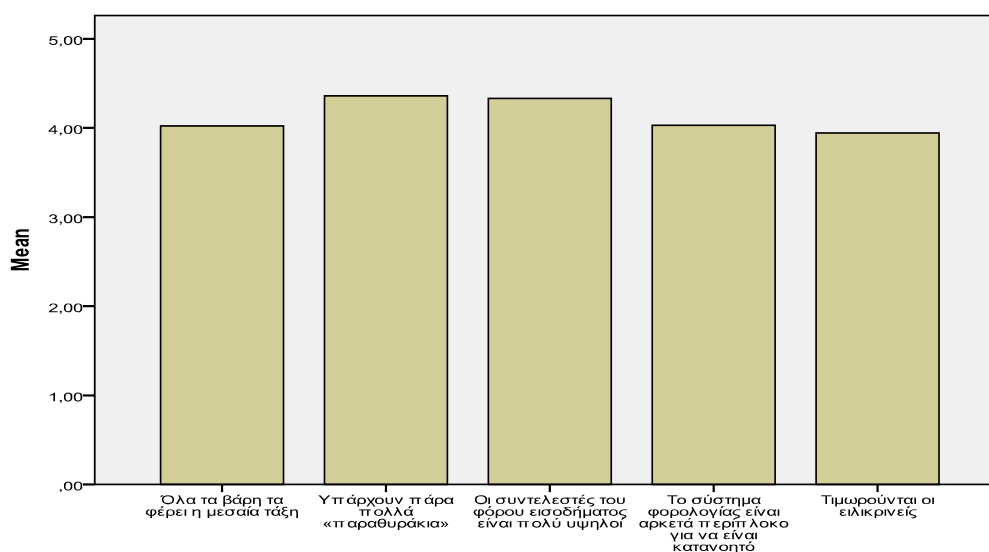

Διάγραμμα 7.2 Η μείωση των φορολογικών συντελεστών θα περιορίζε την φοροδιαφυγή. Μεταβλητή E11.

Ακόμα, στις απόψεις των πολιτών γύρω από το φορολογικό σύστημα (μεταβλητή E2), βρίσκοντας τόσο τον μέσο όρο, όσο και μετρώντας την συχνότητα, βλέπουμε ότι περισσότεροι από τους μισούς, δείχνουν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι από αυτό (Πίνακας 7.7 (το 3 είναι το μέσω της κλίμακας)). Έτσι περισσότεροι από τους επτά στους δέκα συμφωνούν ότι όλα τα βάρη τα φέρει η μεσαία τάξη, περίπου οκτώ στους δέκα πιστεύουν ότι υπάρχουν πολλά «παραθυράκια», περίπου οκτώ στους δέκα συμφωνούν ότι οι συντελεστές του φόρου εισοδήματος είναι πολύ υψηλοί, περίπου επτά στους δέκα συμφωνούν ότι το σύστημα φορολογίας είναι αρκετά περίπλοκο για να είναι κατανοητό και περίπου επτά στους δέκα συμφωνούν ότι τιμωρούνται οι ειλικρινείς (Πίνακας 7.8 και Ραβδόγραμμα 7.1).

Πίνακας 7.7 Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις για τη μεταβλητή E2.

Απόψεις γύρω από το φορολογικό σύστημα					
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση	
Όλα τα βάρη τα φέρει η μεσαία τάξη	1	5	3,99	1,30	
Υπάρχουν πάρα πολλά «παραθυράκια»	1	5	4,34	0,96	
Οι συντελεστές του φόρου εισοδήματος είναι πολύ υψηλοί	1	5	4,34	0,82	
Το σύστημα φορολογίας είναι αρκετά περίπλοκο για να είναι κατανοητό	1	5	4,04	1,12	
Τιμωρούνται οι ειλικρινείς	1	5	3,97	1,34	

Ραβδόγραμμα 7.1 Απόψεις των πολιτών γύρω από το φορολογικό σύστημα. Μεταβλητή E2

Πίνακας 7.8 Συχνότητες μεταβλητής E2.

Όλα τα βάρη τα φέρει η μεσαία τάξη			Υπάρχουν πάρα πολλά «παραθυράκια»		
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Δεν συμφωνώ	15	10,3	Δεν συμφωνώ	1	0,7
Συμφωνώ λίγο	5	3,4	Συμφωνώ λίγο	10	7
Συμφωνώ αρκετά	18	12,3	Συμφωνώ αρκετά	14	9,8
Συμφωνώ πολύ	36	24,7	Συμφωνώ πολύ	32	22,4
Συμφωνώ πάρα πολύ	72	49,3	Συμφωνώ πάρα πολύ	86	60,1
Σύνολο	146	100	Σύνολο	143	100

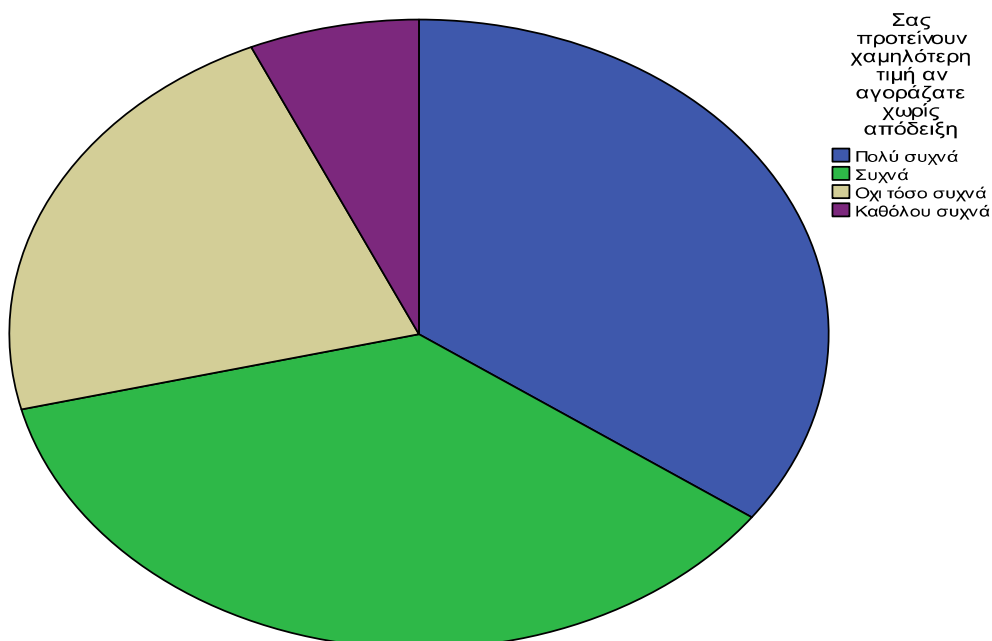
Οι συντελεστές του φόρου εισοδήματος είναι πολύ υψηλοί			Το σύστημα φορολογίας είναι αρκετά περίπλοκο για να είναι κατανοητό		
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Δεν συμφωνώ	1	0,7	Δεν συμφωνώ	2	1,4
Συμφωνώ λίγο	2	1,4	Συμφωνώ λίγο	18	12,7
Συμφωνώ αρκετά	20	14	Συμφωνώ αρκετά	20	14,1
Συμφωνώ πολύ	45	31,5	Συμφωνώ πολύ	34	23,9
Συμφωνώ πάρα πολύ	75	52,4	Συμφωνώ πάρα πολύ	68	47,9
Σύνολο	143	100	Σύνολο	142	100

Τιμωρούνται οι ειλικρινείς		
	Συχνότητα	Ποσοστό
Δεν συμφωνώ	12	8,3
Συμφωνώ λίγο	12	8,3
Συμφωνώ αρκετά	23	15,9
Συμφωνώ πολύ	19	13,1
Συμφωνώ πάρα πολύ	79	54,5
Σύνολο	145	100

Όσον αφορά τους τρόπους και τις δυνατότητες για φοροδιαφυγή (E9) παρατηρούμε ότι περισσότεροι από επτά στους δέκα από τους ερωτώμενους (71,1%) δήλωσαν ότι συχνά τους προτείνουν χαμηλότερη τιμή για αγορά χωρίς απόδειξη και περισσότεροι από δύο στους δέκα όχι και τόσο συχνά (Πίνακας 7.9 και Διάγραμμα 7.3).

Πίνακας 7.9 Συχνότητα μεταβλητής E9

Σας προτείνουν χαμηλότερη τιμή αν αγοράζετε χωρίς απόδειξη.		
	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ συχνά	52	34,9
Συχνά	54	36,2
Όχι τόσο συχνά	33	22,1
Καθόλου συχνά	10	6,7
Σύνολο	149	100

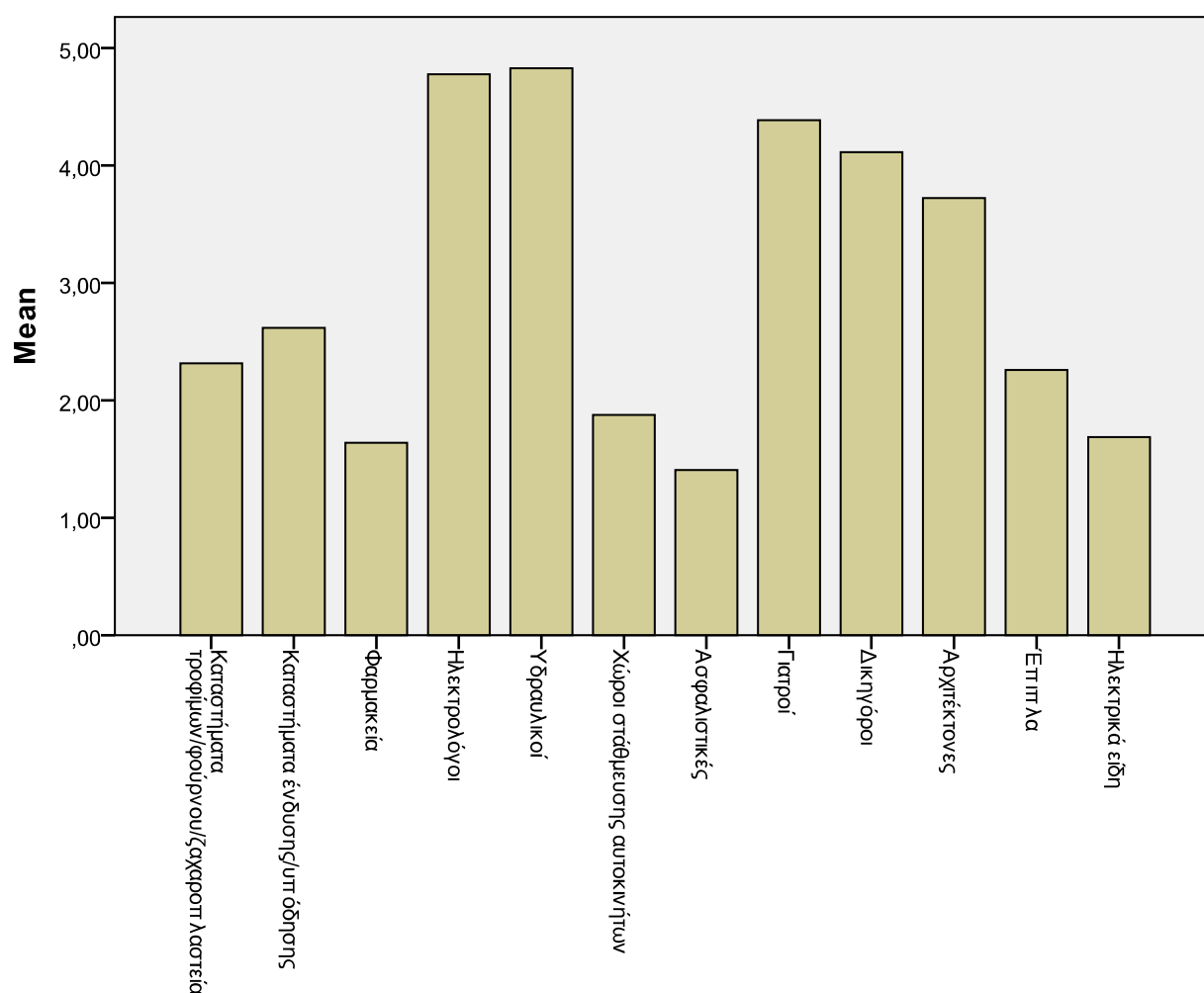

Διάγραμμα 7.3 Σας προτείνουν χαμηλότερη τιμή αν αγοράζετε χωρίς απόδειξη. Μεταβλητή E9.

Βλέπουμε επίσης ότι τα καταστήματα (E10A, Πίνακας 7.10), οι εταιρείες παροχής υπηρεσιών (E10C, Πίνακας 7.13) και άλλες εταιρείες στο χώρο του εμπορίου (E10E, Πίνακας 7.16) δεν αποφεύγουν από μόνοι τους να δώσουν απόδειξη και είναι κάτω από την μέση τιμή της κλίμακας άρα η πλειοψηφία του δείγματος τοποθετείται στη μη συστηματική αποφυγή. Αντιθέτως στους ελεύθερους επαγγελματίες-τεχνίτες (E10B, Πίνακας 7.11) και τους ελεύθερους επαγγελματίες-επιστήμονες (E10D, Πίνακας 7.14), η μέση τιμή είναι πολύ πάνω από την μέση τιμή της κλίμακας (>4). Περισσότεροι από

εννιά στους δέκα ελεύθεροι επαγγελματίες-τεχνίτες (E10B, Πίνακας 7.12) αποφεύγουν από μόνοι τους να δώσουν απόδειξη πολύ ή πάρα πολύ. Το ίδιο περίπου ισχύει και για τους ελεύθερους επαγγελματίες-επιστήμονες (E10D, Πίνακας 7.15) με ποσοστά που κυμαίνονται στα ίδια επίπεδα, από αρκετά ως πάρα πολύ (Ραβδόγραμμα 7.2). Στην μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) οι επαγγελματικοί κλάδοι όπου παρατηρείται το φαινόμενο της μη παροχής απόδειξης με αναλογία πέντε στους δέκα, είναι οι ελεύθεροι επαγγελματίες -επιστήμονες και οι ελεύθεροι επαγγελματίες - τεχνίτες²⁴⁵.

**Ραβδόγραμμα 7.2 Επαγγελματικοί κλάδοι όπου παρατηρείται το φαινόμενο της μη παροχής απόδειξης.
Μεταβλητή E10.**

²⁴⁵ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 196

Πίνακας 7.10 Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις για τα καταστήματα της μεταβλητής E10A.

Καταστήματα				
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση
Καταστήματα τροφίμων/φούρνου/ζαχαροπλαστεία	1	5	2,35	1,37
Καταστήματα ένδυσης/υπόδησης	1	5	2,64	1,36
Φαρμακεία	1	5	1,67	1,08

Πίνακας 7.11 Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις για την μεταβλητή E10B.

Ελεύθεροι επαγγελματίες-τεχνίτες				
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση
Ηλεκτρολόγοι	1	5	4,74	0,75
Υδραυλικοί	1	5	4,78	0,69

Πίνακας 7.12 Συχνότητες της μεταβλητής E10B.

	Ηλεκτρολόγοι		Υδραυλικοί	
	Συχνότητα	Ποσοστό	Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	2	1,3	3	2
Λίγο	4	2,7	0	0
Αρκετά	3	2	4	2,7
Πολύ	13	8,7	13	8,7
Πάρα πολύ	127	85,2	129	86,6
Σύνολο	149	100	149	100

Πίνακας 7.13 Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις για τις Εταιρείες παροχής υπηρεσιών της μεταβλητής E10D.

Εταιρείες παροχής υπηρεσιών				
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση
Χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων	1	5	1,89	1,33
Ασφαλιστικές	1	5	1,42	0,96

Πίνακας 7.14 Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις για τους ελεύθερους επαγγελματίες και επιστήμονες της μεταβλητής E10D

Ελεύθεροι επαγγελματίες-επιστήμονες					
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση	
Γιατροί	1	5	4,38	0,86	
Δικηγόροι	1	5	4,11	1,01	
Αρχιτέκτονες	1	5	3,74	1,19	

Πίνακας 7.15 Συχνότητες της μεταβλητής E10D.

Γιατροί			Δικηγόροι		
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	2	1,3	Καθόλου	2	1,4
Λίγο	3	2	Λίγο	11	7,4
Αρκετά	16	10,7	Αρκετά	23	15,5
Πολύ	43	28,9	Πολύ	44	29,7
Πάρα πολύ	85	57	Πάρα πολύ	68	45,9
Σύνολο	149	100	Σύνολο	148	100

Αρχιτέκτονες			
	Συχνότητα	Ποσοστό	
Καθόλου	6	4,1	
Λίγο	18	12,2	
Αρκετά	37	25,2	
Πολύ	33	22,4	
Πάρα πολύ	53	36,1	
Σύνολο	147	100	

Πίνακας 7.16 Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις για άλλες εταιρείες στο χώρο του εμπορίου της μεταβλητής E10E

Άλλες εταιρείες στο χώρο του εμπορίου					
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση	
Έπιπλα	1	5	2,25	1,19	
Ηλεκτρικά είδη	1	5	1,72	1,07	

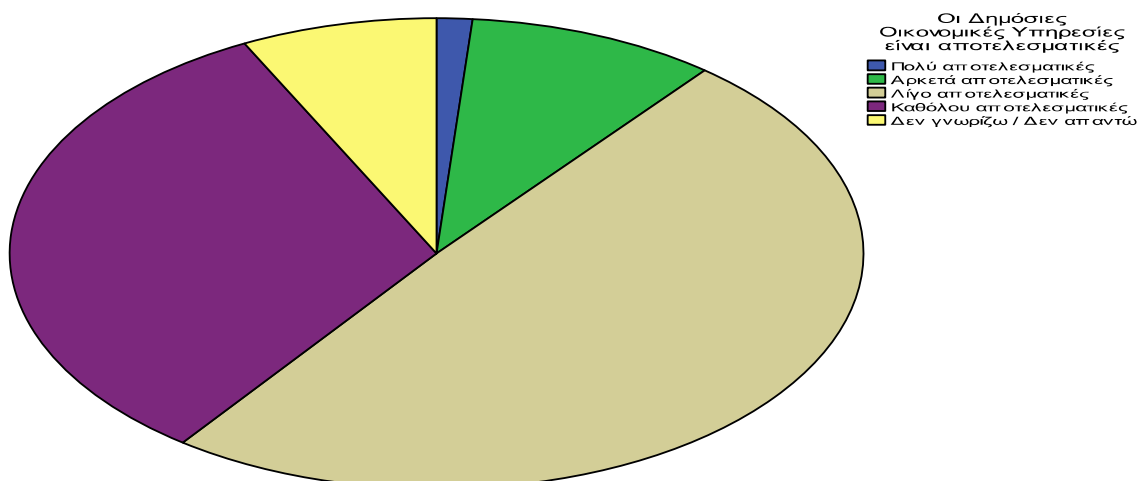
7.4.2 Φορολογικός έλεγχος και αποτελεσματικότητα φοροεισπρακτικών μηχανισμών.

Όπως αναφέραμε η πιθανότητα εντοπισμού όσων φοροδιαφεύγουν εξαρτάται τόσο από την ποιότητα του φορολογικού ελέγχου, όσο και από την αποτελεσματικότητα των φοροεισπρακτικών μηχανισμών, στο να εισπράξουν τους πραγματικά αναλογούντες φόρους. Παρατηρούμαι λοιπόν ότι οκτώ στους δέκα ($49,3\%+32,4\%=81,7\%$) θεωρούν ότι οι Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες δεν είναι αποτελεσματικές (μεταβλητή E3, Πίνακας 7.17 και Διάγραμμα 7.4) και ότι οι φορολογικοί έλεγχοι είναι αμερόληπτοι ελάχιστες ή κάποιες φορές ($60,3\%+20,5\%=80,8\%$) (μεταβλητή E4, Πίνακας 7.18 και Διάγραμμα 7.5) ενώ τέλος, σε περισσότερους από τους μισούς φορολογούμενους δεν έχει γίνει καθόλου φορολογικός έλεγχος (μεταβλητή E16, Πίνακας 7.19 και διάγραμμα 7.6).

Πίνακας 7.17 Συχνότητες της μεταβλητής E3.

Οι Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες είναι αποτελεσματικές		
	Συχνότητα	Ποσοστό
Πολύ αποτελεσματικές	2	1,4
Αρκετά αποτελεσματικές	14	9,5
Λίγο αποτελεσματικές	73	49,3
Καθόλου αποτελεσματικές	48	32,4
Δεν Γνωρίζω / Δεν απαντώ	11	7,4
Σύνολο	148	100

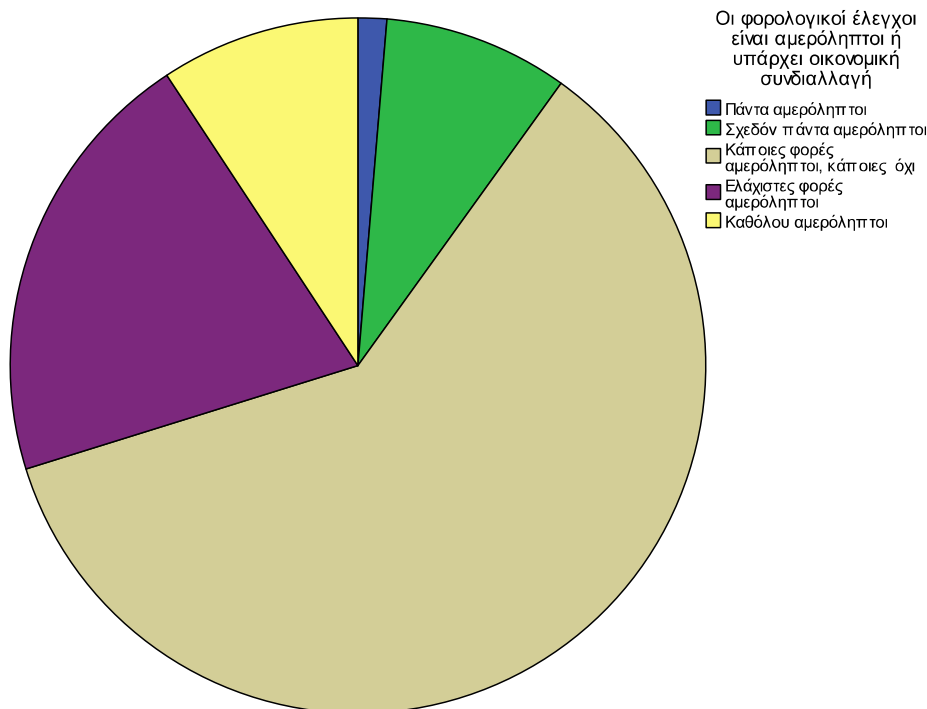
Διάγραμμα 7.4 Οι Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες είναι αποτελεσματικές. Μεταβλητή E3.

Πίνακας 7.18 Συχνότητες της μεταβλητής Ε4.

Οι φορολογικοί έλεγχοι είναι αμερόληπτοι ή υπάρχει οικονομική συνδιαλλαγή		
	Συχνότητα	Ποσοστό
Πάντα αμερόληπτοι	2	1,3
Σχεδόν πάντα αμερόληπτοι	13	8,6
Κάποιες φορές αμερόληπτοι, κάποιες όχι	91	60,3
Ελάχιστες φορές αμερόληπτοι	31	20,5
Καθόλου αμερόληπτοι	14	9,3
Σύνολο	151	100

Διάγραμμα 7.5 Οι φορολογικοί έλεγχοι είναι αμερόληπτοι ή υπάρχει οικονομική συνδιαλλαγή. Μεταβλητή Ε4.

Στην μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) ένα 2% θεωρεί τους φοροεισπρακτικούς μηχανισμούς πολύ αποτελεσματικούς, το 24% τους θεωρεί αποτελεσματικούς και το 74% τους θεωρεί αναποτελεσματικούς²⁴⁶. Επίσης το 15% θεωρεί τους φορολογικούς ελέγχους αμερόληπτους πάντα ή σχεδόν πάντα, το 18% καθόλου αμερόληπτοι, το 27% ελάχιστες φορές αμερόληπτοι και το 40% κάποιες φορές αμερόληπτοι και κάποιες φορές όχι²⁴⁷.

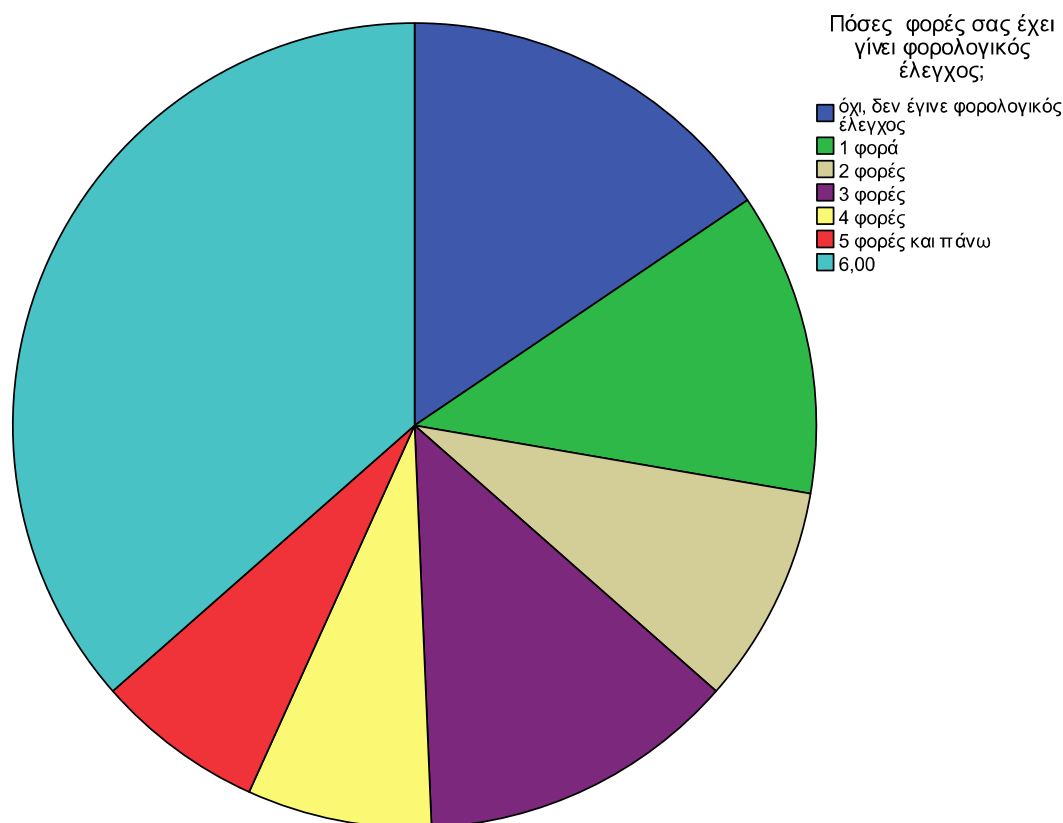
²⁴⁶ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 351

²⁴⁷ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 252

Πίνακας 7.19 Συχνότητες της μεταβλητής E16.

Πόσες φορές σας έχει γίνει φορολογικός έλεγχος;		
	Συχνότητα	Ποσοστό
Όχι, δεν έγινε φορολογικός έλεγχος	77	52
1 φορά	18	12,2
2 φορές	13	8,8
3 φορές	19	12,8
4 φορές	11	7,4
5 φορές και πάνω	10	6,8
Σύνολο	148	100

Διάγραμμα 7.6 Πόσες φορές σας έχει γίνει φορολογικός έλεγχος; Μεταβλητή E16.

Τέλος, το 68% δεν έχει υποστεί φορολογικό έλεγχο ποτέ, το 10% έχει ελεγθεί μια φορά, το 10% δύο φορές και το 7% τρεις φορές²⁴⁸. Παρατηρούμε επομένως στην έρευνα μας, μια αύξηση των φορολογικών ελέγχων.

²⁴⁸ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 356

7.4.3 Διαφθορά.

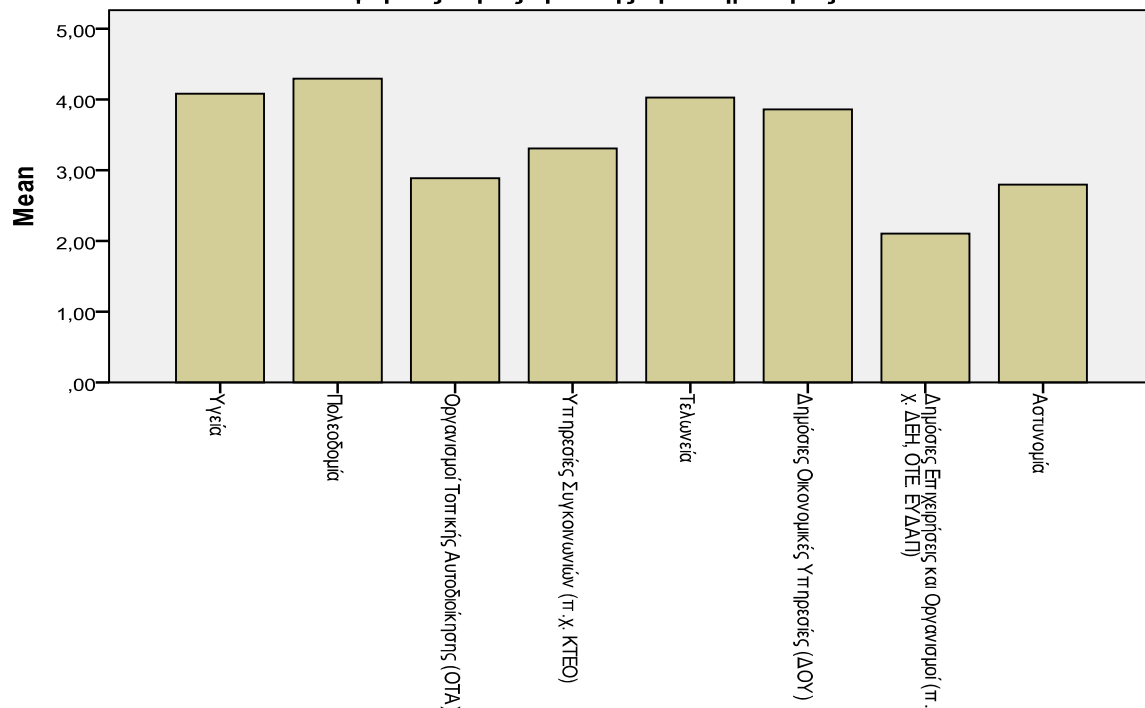
Είπαμε ότι οι μεταβλητές E7 και η E8 δείχνουν την συχνότητα με την οποία οι πολίτες δηλώνουν ότι εμφανίζονται φαινόμενα συνδιαλλαγής σε διάφορους τομείς κρατικής δραστηριότητας καθώς και η προκλητικότητα με την οποία εκδηλώνονται τα φαινόμενα διαφθοράς στον δημόσιο τομέα (Ραβδόγραμμα 7.3 και 7.4). Παρατηρούμε ότι στον τομέα της υγείας, στην πολεοδομία, στα τελωνεία και στις Δ.Ο.Υ. οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι εμφανίζονται φαινόμενα οικονομικής συνδιαλλαγής και με σημαντικό μάλιστα βαθμό προκλητικότητας από αρκετά έως πάρα πολύ, σε συνολικό ποσοστό γύρω στο 90% (περίπου οι εννέα στους δέκα) και υπάρχει τάση προς το πάρα πολύ. Στους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης πάνω από τους τέσσερις στους δέκα τοποθετείται από το καθόλου έως το λίγο. Στις υπηρεσίες συγκοινωνιών πάνω από τους τέσσερις στους δέκα ερωτώμενους θεωρούν ότι εμφανίζονται τέτοια φαινόμενα πολύ και πάρα πολύ. Παρατηρούμε ότι οι ερωτώμενοι τοποθετούνται κυρίως με πιο ήπιο τρόπο και όχι σε απόλυτες τιμές και εκπροσωπούνται όλες οι απόψεις. Στις δημόσιες επιχειρήσεις και τους οργανισμούς, καταγράφεται εντονότερη τάση προς τη μη συχνότητα και προκλητικότητα φαινομένων οικονομικής συνδιαλλαγής. Επτά στους δέκα θεωρούν ότι υπάρχουν τέτοια φαινόμενα λίγο έως καθόλου. Στην Αστυνομία πάνω από έξι στους δέκα ερωτώμενους θεωρούν ότι τα φαινόμενα αυτά υπάρχουν από λίγο έως αρκετά. Οι ερωτώμενοι τοποθετούνται επίσης, με ήπιο τρόπο και όχι σε απόλυτες τιμές και εκπροσωπούνται όλες οι απόψεις (Πίνακας 7.20).

Στην μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) τα περισσότερα φαινόμενα οικονομικών συνδιαλλαγών και με μεγάλη προκλητικότητα παρουσιάζονται επίσης στην υγεία και ακολουθούν με την σειρά, πολεοδομία, Δ.Ο.Υ., υπηρεσίες συγκοινωνιών, Τελωνεία, Αστυνομία, ΔΕΚΟ και ΟΤΑ²⁴⁹.

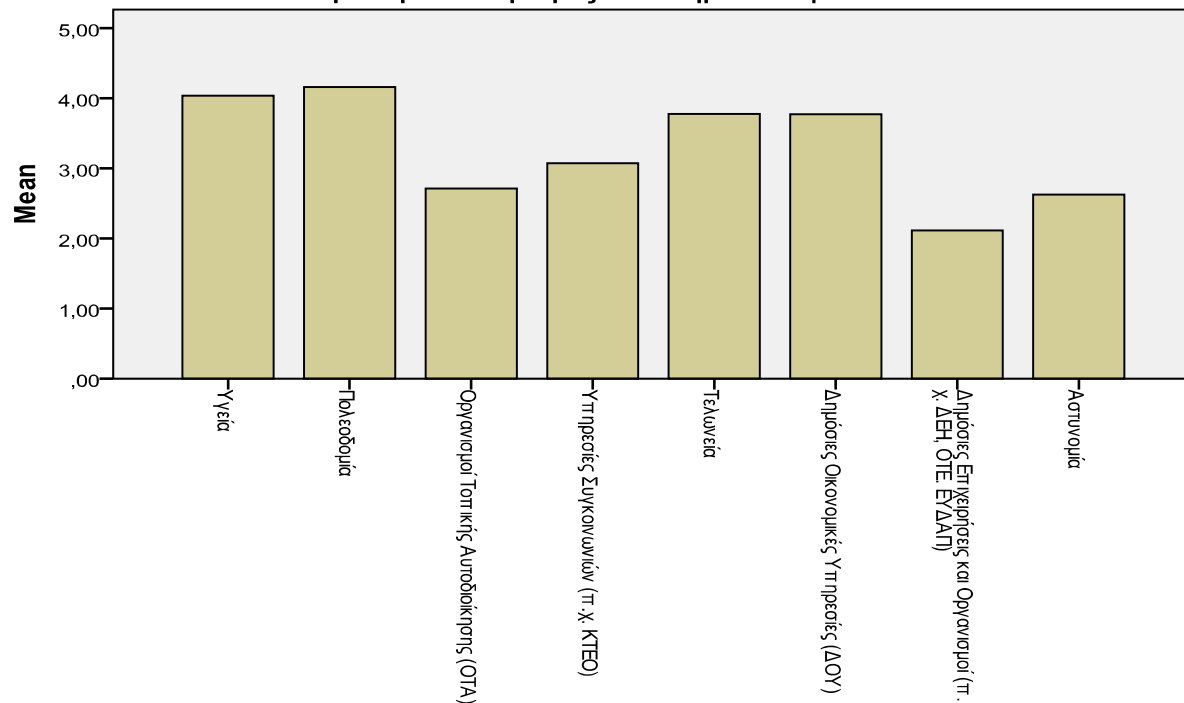
²⁴⁹ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ. 250-252

E7 Συχνότητα με την οποία οι πολίτες δηλώνουν ότι εμφανίζονται φαινόμενα συνδιαλλαγής σε διάφορους τομείς κρατικής δραστηριότητας

Ραβδόγραμμα 7.3 Συχνότητα με την οποία οι πολίτες δηλώνουν ότι εμφανίζονται φαινόμενα συνδιαλλαγής σε διάφορους τομείς κρατικής δραστηριότητας. Μεταβλητή E7

E8 Συχνότητα με την οποία οι πολίτες δηλώνουν προκλητικότητα με την οποία εκδηλώνονται τα φαινόμενα διαφθοράς στον δημόσιο τομέα.

Ραβδόγραμμα 7.4 Συχνότητα με την οποία οι πολίτες δηλώνουν προκλητικότητα με την οποία εκδηλώνονται τα φαινόμενα διαφθοράς στον δημόσιο τομέα. Μεταβλητή E8

Πίνακας 7.20 Συχνότητα με την οποία οι πολίτες δηλώνουν ότι εμφανίζονται φαινόμενα συνδιαλλαγής σε διάφορους τομείς κρατικής δραστηριότητας (μεταβλητή Ε7) καθώς και η προκλητικότητα με την οποία εκδηλώνονται τα φαινόμενα διαφθοράς στον δημόσιο τομέα (μεταβλητή Ε8).

Οι πολίτες δηλώνουν αν εμφανίζονται φαινόμενα συνδιαλλαγής σε διάφορους τομείς κρατικής δραστηριότητας			Οι πολίτες δηλώνουν αν υπάρχει προκλητικότητα όταν εκδηλώνονται φαινόμενα διαφθοράς στον δημόσιο τομέα		
Υγεία					
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	1	0,7	Καθόλου	4	2,8
Λίγο	1	0,7	Λίγο	4	2,8
Αρκετά	39	26,4	Αρκετά	37	25,9
Πολύ	46	31,1	Πολύ	34	23,8
Πάρα πολύ	61	41,2	Πάρα πολύ	64	44,8
Σύνολο	148	100	Σύνολο	143	100

Πολεοδομία					
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	4	2,7	Καθόλου	4	2,7
Λίγο	0	0	Λίγο	11	7,5
Αρκετά	25	17	Αρκετά	25	17
Πολύ	37	25,2	Πολύ	30	20,4
Πάρα πολύ	81	55,1	Πάρα πολύ	77	52,4
Σύνολο	147	100	Σύνολο	147	100

Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ)					
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	26	17,7	Καθόλου	32	21,9
Λίγο	39	26,5	Λίγο	35	24
Αρκετά	33	22,4	Αρκετά	34	23,3
Πολύ	30	20,4	Πολύ	26	17,8
Πάρα πολύ	19	12,9	Πάρα πολύ	19	13
Σύνολο	147	100	Σύνολο	146	100

Υπηρεσίες Συγκοινωνιών (π.χ. ΚΤΕΟ)					
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	19	13	Καθόλου	18	12,3
Λίγο	26	17,8	Λίγο	39	26,7
Αρκετά	33	22,6	Αρκετά	29	19,9
Πολύ	28	19,2	Πολύ	30	20,5
Πάρα πολύ	40	27,4	Πάρα πολύ	30	20,5
Σύνολο	146	100	Σύνολο	146	100

Τελωνεία					
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	2	1,4	Καθόλου	11	7,5
Λίγο	11	7,6	Λίγο	10	6,8
Αρκετά	28	19,4	Αρκετά	38	26
Πολύ	43	29,9	Πολύ	31	21,2
Πάρα πολύ	60	41,7	Πάρα πολύ	56	38,4
Σύνολο	144	100	Σύνολο	146	100

Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες (ΔΟΥ)					
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	5	3,4	Καθόλου	5	3,4
Λίγο	8	5,4	Λίγο	12	8,1
Αρκετά	42	28,6	Αρκετά	38	25,5
Πολύ	37	25,2	Πολύ	45	30,2
Πάρα πολύ	55	37,4	Πάρα πολύ	49	32,9
Σύνολο	147	100	Σύνολο	149	100

Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί (π.χ. ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΕΥΔΑΠ)					
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	50	34,5	Καθόλου	48	33,6
Λίγο	56	38,6	Λίγο	51	35,7
Αρκετά	18	12,4	Αρκετά	22	15,4
Πολύ	13	9	Πολύ	16	11,2
Πάρα πολύ	8	5,5	Πάρα πολύ	6	4,2
Σύνολο	145	100	Σύνολο	143	100

Αστυνομία					
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Καθόλου	17	11,7	Καθόλου	20	13,7
Λίγο	41	28,3	Λίγο	51	34,9
Αρκετά	52	35,9	Αρκετά	42	28,8
Πολύ	27	18,6	Πολύ	25	17,1
Πάρα πολύ	8	5,5	Πάρα πολύ	8	5,5
Σύνολο	145	100	Σύνολο	146	100

7.4.4 Ποινές.

Αναφέραμε προηγουμένως ότι στις μεταβλητές E13 και E14 επιχειρούμε να εκτιμήσουμε την σημασία που έχουν οι ποινές σε σχέση με άλλους παράγοντες οι οποίοι αποτρέπουν την φοροδιαφυγή. Παρατηρούμε από τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου ότι η δημοσιοποίηση των ονομάτων όσων φοροδιαφεύγουν συμβάλλει στον περιορισμό της φοροδιαφυγής αφού σ' αυτή την άποψη συμφωνούν οι επτά στους δέκα ερωτώμενους (E13, Πίνακας 7.21 και διάγραμμα 7.7). Στην μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) οι επτά στους δέκα (67%) διαφωνούν²⁵⁰, άρα έχουμε διαφορετικές απόψεις όσον αφορά αυτό το θέμα. Όσον αφορά τις ποινές σε βαθμό σημαντικότητας, οι ερωτώμενοι θεωρούν μεγαλύτερο αντικίνητρο το υψηλό πρόστιμο που (3,83>3 που είναι το μέσο της κλίμακας) και ακολουθούν, η μετέπειτα αντιμετώπιση από τα φορολογικά όργανα, η ταλαιπωρία που προκύπτει από την αποκάλυψη του παραπτώματος (δικαστήρια κ.λπ.), και ο πιθανός διασυρμός. Τέλος τα ζητήματα ηθικής είναι λιγότερο από το μέσο όρο της κλίμακας (E14, Πίνακας 7.22 και ραβδόγραμμα 7.5). Στην μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) είναι επίσης μεγαλύτερο αντικίνητρο το υψηλό πρόστιμο και ακολουθούν η ταλαιπωρία που προκύπτει από την αποκάλυψη του παραπτώματος (δικαστήρια κ.λπ.), η μετέπειτα αντιμετώπιση από τα φορολογικά όργανα, ο πιθανός διασυρμός και τέλος και πάλι τα ζητήματα ηθικής²⁵¹.

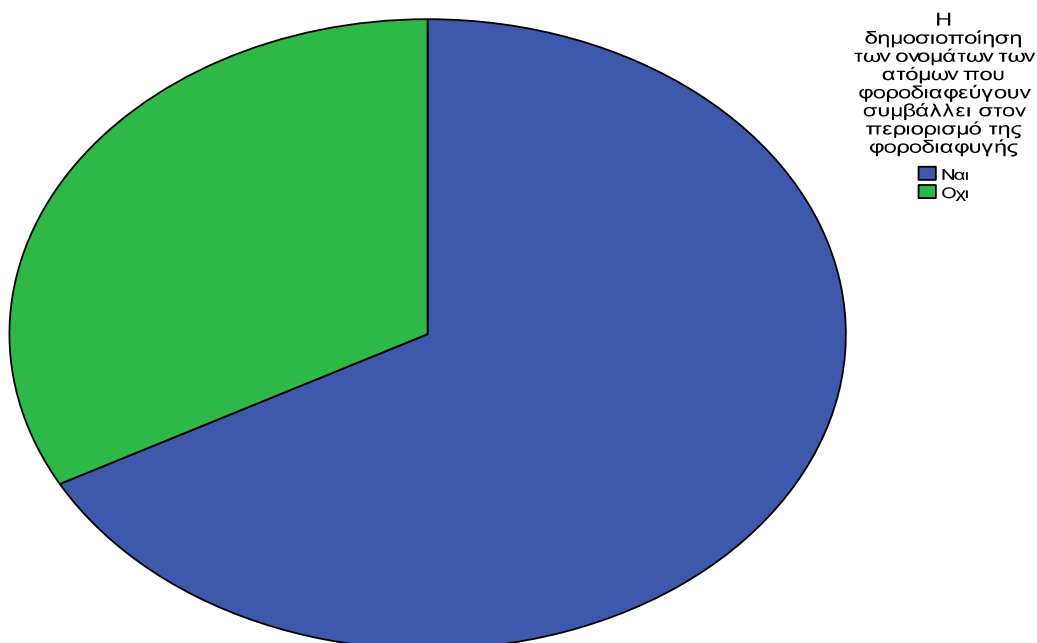
Πίνακας 7.21 Συχνότητα μεταβλητής E13.

Η δημοσιοποίηση των ονομάτων των ατόμων που φοροδιαφεύγουν συμβάλλει στον περιορισμό της φοροδιαφυγής.		
	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	101	67,3
Όχι	49	32,7
Σύνολο	150	100

²⁵⁰ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 382

²⁵¹ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σελ. 380

Διάγραμμα 7.7 Η δημοσιοποίηση των ονομάτων των ατόμων που φοροδιαφεύγουν συμβάλλει στον περιορισμό της φοροδιαφυγής. Μεταβλητή E13.

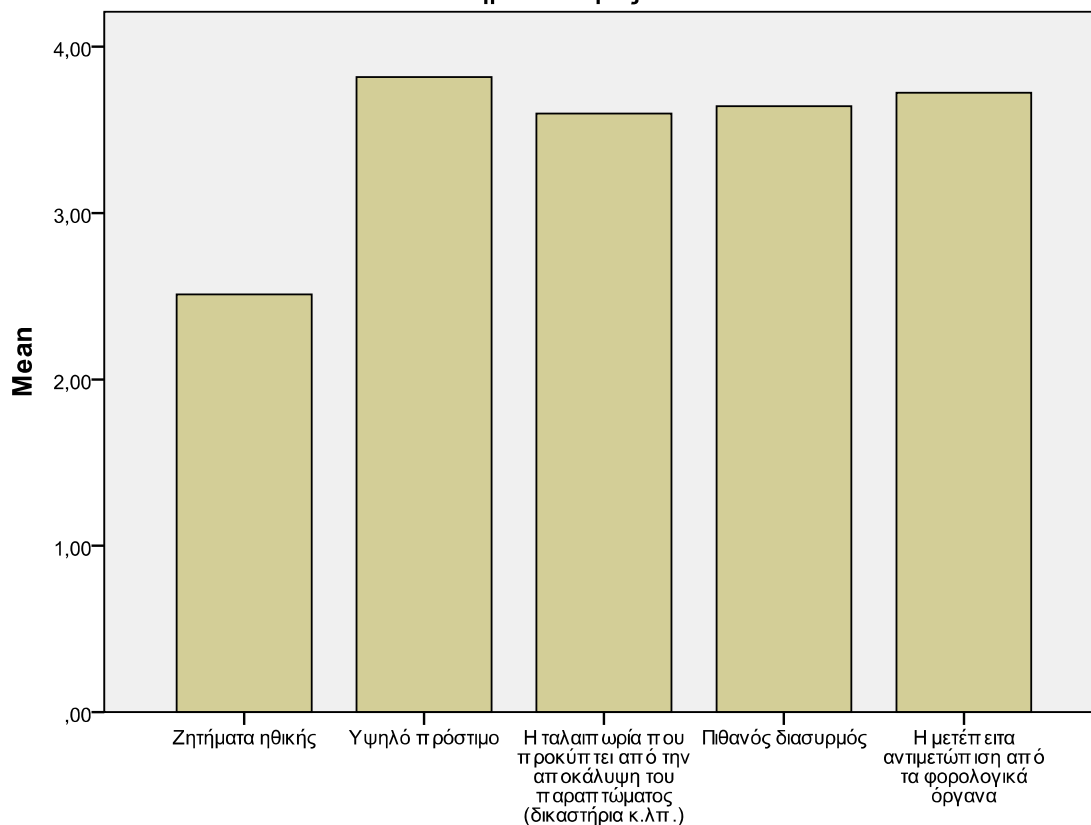

Πίνακας 7.22 Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις για τη μεταβλητή E14.

Παράγοντες που αποθαρρύνουν τους πολίτες να φοροδιαφύγουν ανάλογα με το βαθμό σημαντικότητας.				
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση
Ζητήματα ηθικής	1,00	5,00	2,46	1,39
Υψηλό πρόστιμο	1,00	5,00	3,83	1,08
Η ταλαιπωρία που προκύπτει από την αποκάλυψη του παραπτώματος (δικαστήρια κ.λπ.)	1,00	5,00	3,67	1,18
Πιθανός διασυρμός	1,00	5,00	3,65	1,18
Η μετέπειτα αντιμετώπιση από τα φορολογικά όργανα	1,00	5,00	3,73	1,22

Ραβδόγραμμα 7.5 Παράγοντες που αποθαρρύνουν τους πολίτες να φοροδιαφύγουν ανάλογα με το βαθμό σημαντικότητας. Μεταβλητή E14.

E14 Παράγοντες που αποθαρρύνουν τους πολίτες να φοροδιαφύγουν ανάλογα με το βαθμό σημαντικότητας

7.4.5 Φορολογική ηθική και άλλοι παράγοντες.

Η φορολογική ηθική αποτελεί παράγοντα που επηρεάζει την τάση για φοροδιαφυγή και αυτό επιχειρήθηκε να αποκαλυφθεί στις μεταβλητές E5, E6 και E12. Έτσι στην E5 που μετρά την φορολογική συνείδηση, από τα αποτελέσματα του ερωτηματολογίου προκύπτει ότι περισσότεροι από τους μισούς θεωρούν ότι το να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματος του είναι κακό. Τρεις στους δέκα απάντησαν εξαρτάται (Πίνακες 7.23, 7.24 και διάγραμμα 7.8). Επίσης βλέπουμε ότι περισσότεροι από τους μισούς ερωτώμενους εφόσον το 3 είναι το μέσο της κλίμακας, θεωρούν τα φορολογικά αδικήματα το ίδιο αξιόποινα με τα ποινικά αδικήματα (E6, Πίνακας 7.25 και ραβδόγραμμα 7.6).

Στην μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) τέσσερις στους δέκα θεωρούν ότι το να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματος του είναι κακό, δύο στους δέκα

απάντησαν εξαρτάται και ούτε καλό, ούτε κακό και ένας στους δέκα απάντησε καλό. Στην ίδια μελέτη τα φορολογικά αδικήματα δεν βρίσκονται υψηλά στην κλίμακα των φορολογουμένων που σημαίνει και εδώ ότι έχουν αλλάξει οι απόψεις²⁵².

Πίνακας 7.23 Μέσος όρος και τυπική απόκλιση μεταβλητής Ε5.

Είναι καλό ή κακό να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του;				
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση
Είναι καλό ή κακό να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του;	1,00	5,00	3,68	1,12

Πίνακας 7.24 Συχνότητα μεταβλητής Ε5.

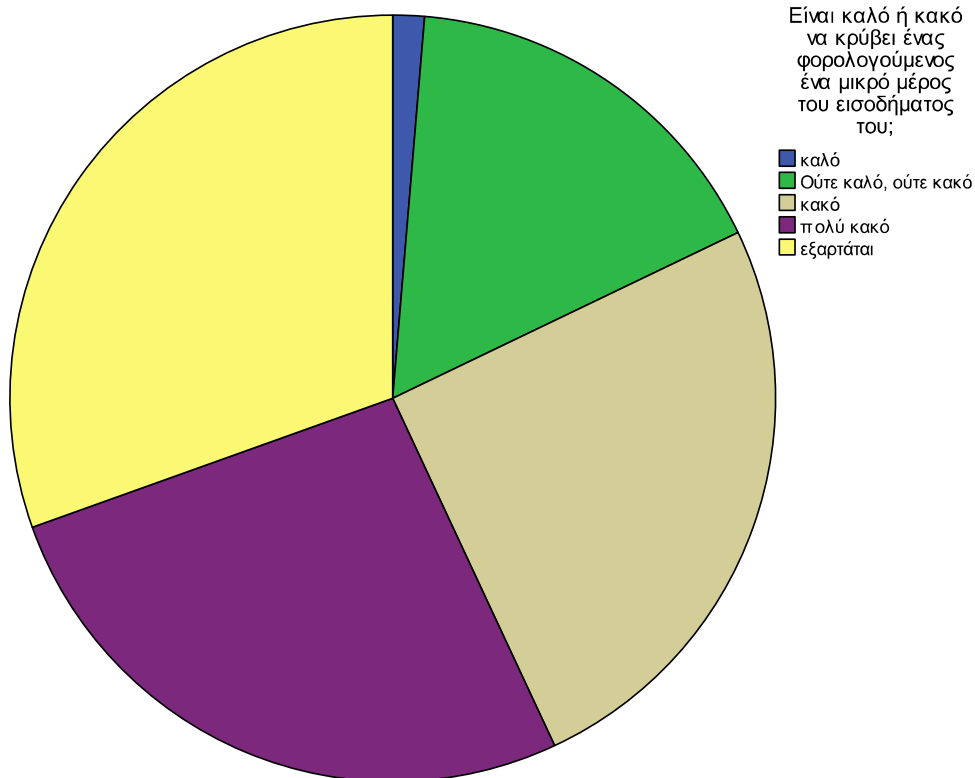
Είναι καλό ή κακό να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του;			
	Συχνότητα	Ποσοστό	
Καλό	2	1,3	
Ούτε καλό, ούτε κακό	25	16,6	
Κακό	38	25,2	
Πολύ κακό	40	26,5	
Εξαρτάται	46	30,5	
Σύνολο	151	100	

Πίνακας 7.25 Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις μεταβλητής Ε6.

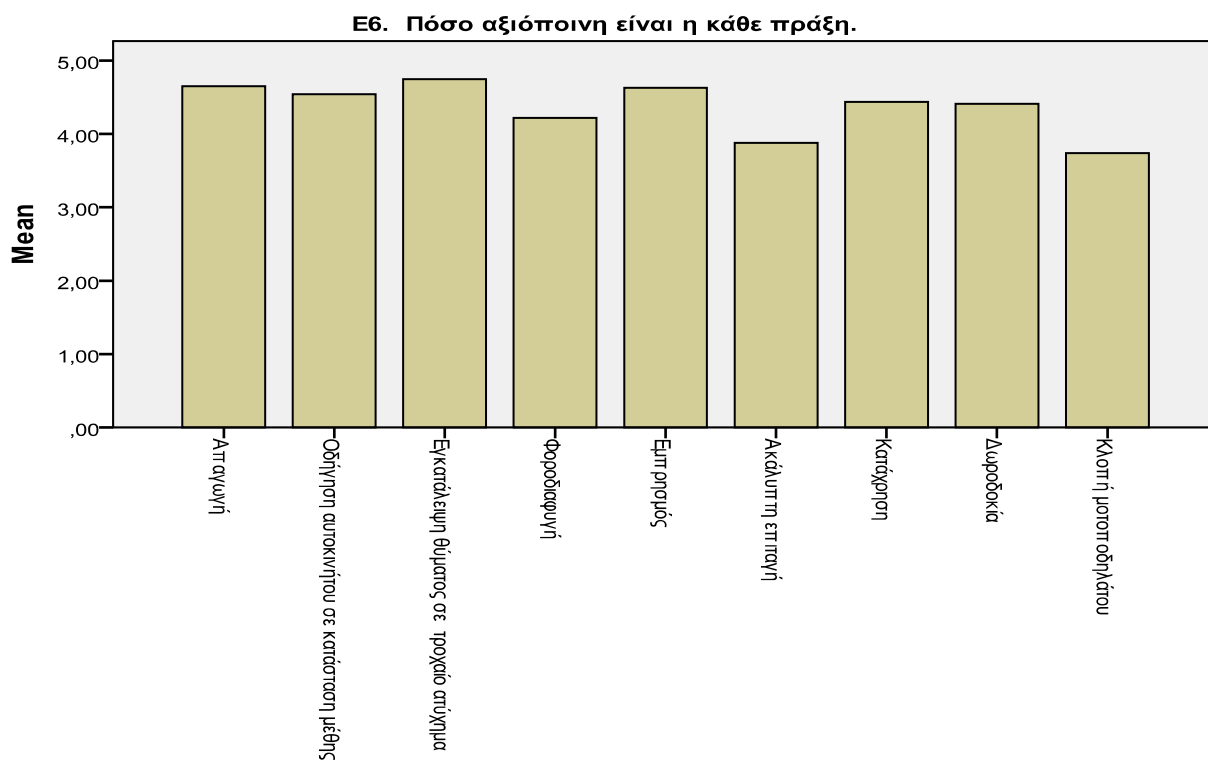
Πόσο αξιόποινη είναι κάθε πράξη;					
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση	
Απαγωγή	1,00	5,00	4,68	0,77	
Οδήγηση αυτοκινήτου σε κατάσταση μέθης	1,00	5,00	4,57	0,87	
Εγκατάλειψη θύματος σε τροχαίο ατύχημα	1,00	5,00	4,73	0,73	
Φοροδιαφυγή	1,00	5,00	4,21	0,95	
Εμπρησμός	1,00	5,00	4,53	0,85	
Ακάλυπτη επιταγή	1,00	5,00	3,83	1,02	
Κατάχρηση	1,00	5,00	4,43	0,80	
Δωροδοκία	1,00	5,00	4,39	0,89	
Κλοπή μοτοποδηλάτου	1,00	5,00	3,72	1,17	

²⁵² Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ. 435-436

Διάγραμμα 7.8 Είναι καλό ή κακό να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματός του; Μεταβλητή Ε5.

Ραβδόγραμμα 7.6 Πόσο αξιόποινη είναι κάθε πράξη; Μεταβλητή Ε6.

Επίσης στην Ε12 υπάρχουν επτά επιλεγμένες φράσεις που αφορούν το φαινόμενο της φοροδιαφυγής και κάποιες από αυτές προσεγγίζουν θέματα ηθικών αξιών. Έτσι στην πρόταση «Αφού η φοροδιαφυγή δεν βλάπτει κανέναν άλλο παρά την κυβέρνηση δεν είναι σοβαρό παράπτωμα» που αφορά την φορολογική συνείδηση βλέπουμε ότι οι επτά στους δέκα ερωτώμενους διαφωνούν μ' αυτή την πρόταση και σε σχέση με την μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) που πέντε στους δέκα διαφωνούν, βλέπουμε βελτίωση στο βαθμό φορολογικής συνείδησης των φορολογουμένων. Στην πρόταση «Οι φορολογούμενοι δεν πρέπει να δίνουν εθελοντικά πληροφορίες για τις δραστηριότητές τους αν ο φορολογικός ελεγκτής δεν τους ρωτήσει ακριβώς πάνω στο θέμα αυτό» που δείχνει την εθελοντική συμμόρφωση που χαρακτηρίζει τους φορολογούμενους και έχει άμεση σχέση με την φορολογική ηθική, παρατηρούμε ότι εδώ οι απόψεις δίστανται, αν και καταγράφεται εντονότερη τάση προς την διαφωνία. Στην μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) υπήρχε πολύ μεγάλη διαφωνία αφού περισσότεροι από επτά στους δέκα διαφωνούσαν, άρα βελτιώθηκε ο βαθμός φορολογικής συμμόρφωσης των φορολογουμένων. Οι τέσσερις στους δέκα ερωτώμενους επίσης θεωρούν ότι πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά. Οι απόψεις και εδώ δίστανται αλλά καταγράφεται εντονότερη τάση προς την συμφωνία. Οι απόψεις δίστανται και στο αν πρέπει να επιβάλλεται πρόστιμο, αλλά όχι πολύ αυστηρή ποινή σε όσους φοροδιαφεύγουν αν και καταγράφεται εντονότερη τάση προς την διαφωνία. Υπάρχει διαφωνία στο ότι στη σχέση με την εφορία το σημαντικότερο πράγμα είναι να μην αποκαλυφθείς, αν και σχεδόν τρεις στους δέκα ούτε συμφωνούν, ούτε διαφωνούν. Στην αντίστοιχη ερώτηση στην έρευνα του Τάτσου Ν (2001) έξι στους δέκα συμφωνούσαν άρα μεγάλωσαν οι ηθικοί φραγμοί των φορολογουμένων. Στην ερώτηση «υπάρχουν τόσα «παραθυράκια» που ευνοούν τους πλούσιους, ώστε δεν πρέπει να αναμένεται από το μέσο φορολογούμενο να υπακούσει σε όλες του τις φορολογικές υποχρεώσεις», περίπου οι μισοί συμφωνούν. Οι απόψεις επίσης δίστανται και στο ότι εφόσον κάποιος έκανε χρήση των παραθύρων του νόμου, δεν μπορεί να κατηγορηθεί σε ηθικό επίπεδο όταν δεν πληρώνει φόρο, αν και καταγράφεται εντονότερη τάση προς την διαφωνία (Πίνακες 7.26, 7.27 και ραβδόγραμμα 7.7).

Τέλος, οι πολίτες είτε από κυβερνητική αμέλεια, είτε για λόγους αδιαφορίας για τα κοινά, συχνά αγνοούν τον τρόπο διάθεσης των δαπανών που αποφέρουν οι φόροι και πιστεύουν ότι το κράτος δεν δαπανά με σύνεση τα έσοδα του, στα οποία οι ίδιοι έχουν

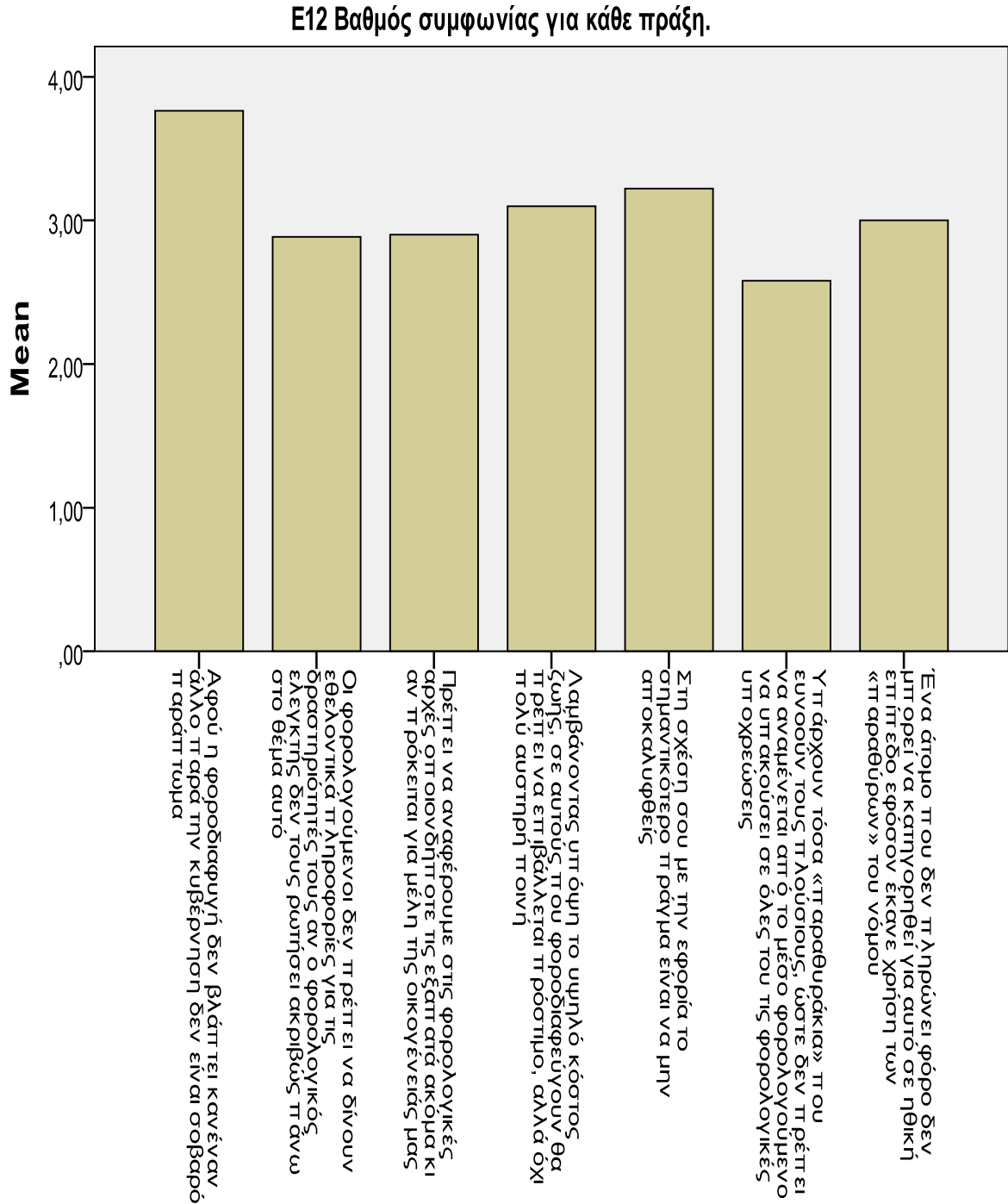
συνεισφέρει μέσω των φόρων. Σ' αυτή την άποψη συμφωνούν περισσότεροι από εννέα στους δέκα ερωτώμενους (Ε15, πίνακας 7.28 και διάγραμμα 7.9). Στην μελέτη του Τάτσου Ν. (2001) επίσης οι εννέα στους δέκα πιστεύουν ότι το κράτος δεν δαπανά με σύνεση τα χρήματα των φορολογουμένων²⁵³.

Πίνακας 7.26 Μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις μεταβλητής Ε12.

	Βαθμός συμφωνίας για κάθε πράξη.				
	Ελάχιστο	Μέγιστο	Μέσος Όρος	Τυπική απόκλιση	
Αφού η φοροδιαφυγή δεν βλάπτει κανέναν άλλο παρά την κυβέρνηση δεν είναι σοβαρό παράπτωμα	1,00	5,00	3,78	1,54	
Οι φορολογούμενοι δεν πρέπει να δίνουν εθελοντικά πληροφορίες για τις δραστηριότητές τους αν ο φορολογικός ελεγκτής δεν τους ρωτήσει ακριβώς πάνω στο θέμα αυτό	1,00	5,00	2,89	1,26	
Πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά ακόμα κι αν πρόκειται για μέλη της οικογένειάς μας	1,00	5,00	2,96	1,42	
Λαμβάνοντας υπόψη το υψηλό κόστος ζωής, σε αυτούς που φοροδιαφεύγουν θα πρέπει να επιβάλλεται πρόστιμο, αλλά όχι πολύ αυστηρή ποινή	1,00	5,00	3,13	1,32	
Στη σχέση σου με την εφορία το σημαντικότερο πράγμα είναι να μην αποκαλυφθείς	1,00	5,00	3,18	1,40	
Υπάρχουν τόσα «παραθυράκια» που ευνοούν τους πλούσιους, ώστε δεν πρέπει να αναμένεται από το μέσο φορολογούμενο να υπακούσει σε όλες του τις φορολογικές υποχρεώσεις	1,00	5,00	2,63	1,38	
Ένα άτομο που δεν πληρώνει φόρο δεν μπορεί να κατηγορηθεί για αυτό σε ηθική επίπεδο εφόσον έκανε χρήση των «παραθύρων» του νόμου	1,00	5,00	3,05	1,30	

²⁵³ Βλ. «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», οπ.αν.παρ, σσ. 437-439

Ραβδόγραμμα 7.7 Βαθμός συμφωνίας για κάθε πράξη. Μεταβλητή E12.

Πίνακας 7.27 Συχνότητες μεταβλητής E12.

Αφού η φοροδιαφυγή δεν βλάπτει κανέναν άλλο παρά την κυβέρνηση δεν είναι σοβαρό παράπτωμα			Οι φορολογούμενοι δεν πρέπει να δίνουν εθελοντικά πληροφορίες για τις δραστηριότητές τους αν ο φορολογικός ελεγκτής δεν τους ρωτήσει ακριβώς πάνω στο θέμα αυτό		
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	29	19,6	Συμφωνώ απόλυτα	32	22,5
Συμφωνώ	5	3,4	Συμφωνώ	16	11,3
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	4	2,7	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	37	26,1
Διαφωνώ	41	27,7	Διαφωνώ	49	34,5
Διαφωνώ απόλυτα	69	46,6	Διαφωνώ απόλυτα	8	5,6
Σύνολο	148	100	Σύνολο	142	100

Πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά ακόμα κι αν πρόκειται για μέλη της οικογένειάς μας			Λαμβάνοντας υπόψη το υψηλό κόστος ζωής, σε αυτούς που φοροδιαφεύγουν θα πρέπει να επιβάλλεται πρόστιμο, αλλά όχι πολύ αυστηρή ποινή		
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	31	21,1	Συμφωνώ απόλυτα	18	12,1
Συμφωνώ	27	18,4	Συμφωνώ	39	26,2
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	37	25,2	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	25	16,8
Διαφωνώ	21	14,3	Διαφωνώ	39	26,2
Διαφωνώ απόλυτα	31	21,1	Διαφωνώ απόλυτα	28	18,8
Σύνολο	147	100	Σύνολο	149	100

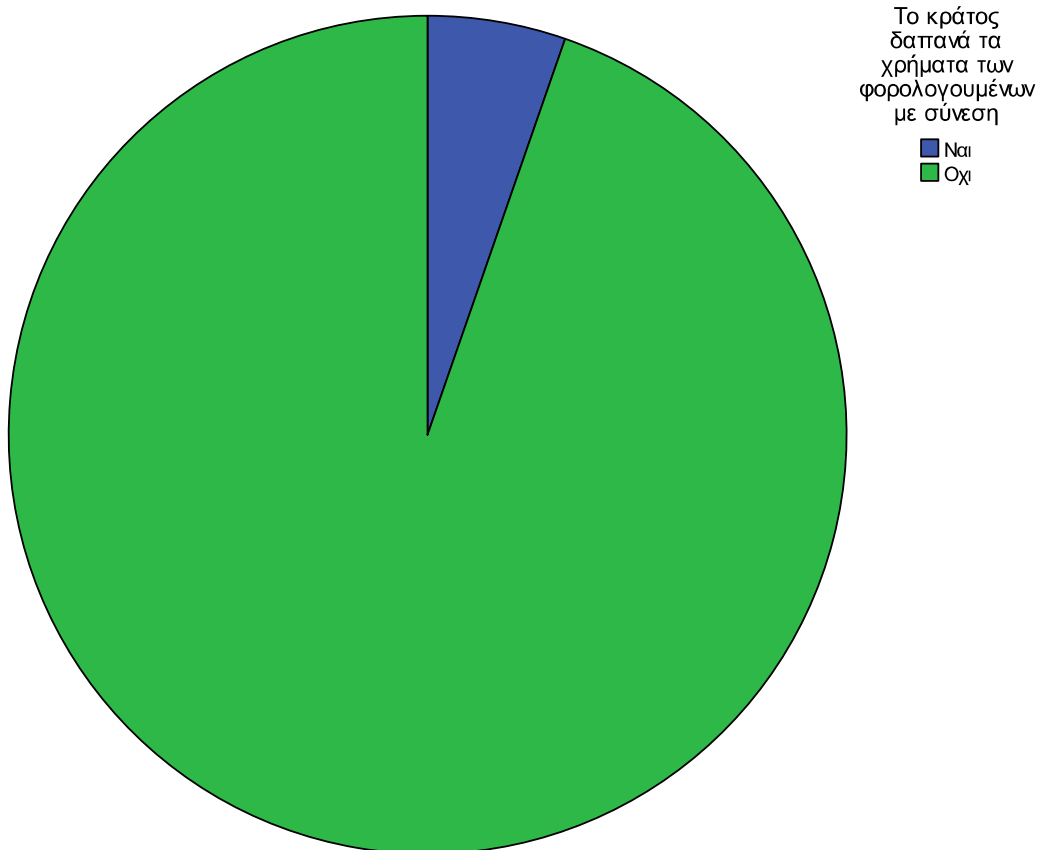
Στη σχέση σου με την εφορία το σημαντικότερο πράγμα είναι να μην αποκαλυφθείς			Υπάρχουν τόσα «παραθυράκια» που ευνοούν τους πλούσιους, ώστε δεν πρέπει να αναμένεται από το μέσο φορολογούμενο να υπακούσει σε όλες του τις φορολογικές υποχρεώσεις		
	Συχνότητα	Ποσοστό		Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	29	19,7	Συμφωνώ απόλυτα	41	28,3
Συμφωνώ	12	8,2	Συμφωνώ	30	20,7
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	42	28,6	Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	37	25,5
Διαφωνώ	31	21,1	Διαφωνώ	16	11
Διαφωνώ απόλυτα	33	22,4	Διαφωνώ απόλυτα	21	14,5
Σύνολο	147	100	Σύνολο	145	100

Ένα άτομο που δεν πληρώνει φόρο δεν μπορεί να κατηγορηθεί για αυτό σε ηθική επίπεδο εφόσον έκανε χρήση των «παραθύρων» του νόμου

	Συχνότητα	Ποσοστό
Συμφωνώ απόλυτα	20	14,3
Συμφωνώ	32	22,9
Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ	32	22,9
Διαφωνώ	33	23,6
Διαφωνώ απόλυτα	23	16,4
Σύνολο	140	100

Πίνακας 7.28 Συχνότητα μεταβλητής E15.

Το κράτος δαπανά τα χρήματα των φορολογουμένων με σύνεση.			
	Συχνότητα	Ποσοστό	
Ναι	8	5,3	
Όχι	142	94,7	
Σύνολο	150	100	

Διάγραμμα 7.9 Το κράτος δαπανά τα χρήματα των φορολογουμένων με σύνεση. Μεταβλητή E15

7.5 Συμπεράσματα έρευνας.

Αιτία της φοροδιαφυγής είναι η φορολογική επιβάρυνση που είναι υψηλή και πιθανών θα βοηθούσε στη μείωση της, η μείωση των φορολογικών συντελεστών και η αλλαγή του φορολογικού συστήματος. Το φορολογικό σύστημα είναι αρκετά πολύπλοκο για να είναι κατανοητό εξαιτίας των διάσπαρτων διατάξεων και η κατανομή των φορολογικών βαρών είναι αντίστροφα προοδευτική. Ακόμα θα συνέβαλε στη μείωση της φοροδιαφυγής, η δημοσιοποίηση των ονομάτων όσων φοροδιαφεύγουν καθώς και το υψηλό πρόστιμο. Οι Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες πρέπει να γίνουν αποτελεσματικές, να εντατικοποιηθούν οι φορολογικοί έλεγχοι, που παρουσιάζουν βέβαια κάποια βελτίωση σε σχέση με παλαιότερη έρευνα και να υπάρχει αμεροληψία από πλευράς των υπαλλήλων. Φαινόμενα διαφθοράς συναντάμε σε μεγάλο βαθμό, στον τομέα της υγείας, την πολεοδομία, τελωνεία και Δ.Ο.Υ. Όσον αφορά την φορολογική συνείδηση, παρατηρούμε ότι σε αντίθεση με τα αποτελέσματα παλαιότερων ερευνών, παρουσιάζεται ενισχυμένη, αφού θεωρείτε μεν κακό, το να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματος του, αλλά τα φορολογικά αδικήματα, θεωρούνται το ίδιο αξιόποινα με τα ποινικά αδικήματα. Επίσης, αν και οι απόψεις δίστανται γύρω από την εθελοντική συμμόρφωση που χαρακτηρίζει τους φορολογούμενους, πολλοί είναι αυτοί που θεωρούν ότι πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά. Επίσης, υπάρχει διαφωνία στο ότι εφόσον κάποιος έκανε χρήση των παραθύρων του νόμου, δεν μπορεί να κατηγορηθεί σε ηθικό επίπεδο όταν δεν πληρώνει φόρο. Η φοροδιαφυγή στον τομέα των υπηρεσιών είναι αρκετά διαδεδομένη εξαιτίας της φύσης του αντικειμένου που δεν επιτρέπει να γίνεται αποτελεσματικός έλεγχος και στις δυνατότητες για διαφορετική συμφωνία μεταξύ των συμμετεχόντων αγοραστών και πωλητών, του κόστους με ή χωρίς απόδειξη. Τέλος, οι φορολογούμενοι πιστεύουν ότι το κράτος δεν δαπανά με σύνεση τα έσοδα του, άρα πρέπει να ενισχυθεί η διαφάνεια σε όλους τους τομείς και η ενημέρωση.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα μας, ήταν έγκυρη, μέτρησε και περιέγραψε σωστά αυτό που θέλαμε να μετρήσουμε, εφόσον τα αποτελέσματα παλαιότερων ερευνών ταιριάζουν με την παρούσα έρευνα. Θεωρούμε ότι η

διαφοροποίηση σε σχέση με παλαιότερες έρευνες στα ζητήματα φορολογικής ηθικής οφείλεται στο γενικότερο πολιτικό – οικονομικό περιβάλλον της χώρας.

Στην έρευνα μας επιλέξαμε δείγμα από τον δήμο Θεσσαλονίκης και όχι απ' όλη την Ελλάδα και τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν από τους ίδιους τους ερωτώμενους.

Το κράτος θα έπρεπε στο μέλλον, να λάβει μέτρα τα οποία άπτονται πολιτικής βούλησης, ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη των φορολογουμένων προς αυτό, καθώς τα αποτελέσματα των εμπειρικών μελετών, έδειξαν ότι το επίπεδο διαφθοράς της χώρας ασκεί δυσμενή επίδραση στην οικονομική της ανάπτυξη και στην διανομή του εισοδήματος. Επίσης, όσο μεγαλύτερη είναι η πιθανότητα αποκάλυψης φαινομένων διαφθοράς τόσο περισσότερο περιορίζεται αυτή ως φαινόμενο. Επίσης θα έπρεπε να αυξηθούν οι πιθανότητες εντοπισμού των παραοικονομούντων, κυρίως μέσω φορολογικών ελέγχων, αν και αυτό έχει άμεση σχέση με την διαφθορά. Σ' αυτό βέβαια, μπορεί να βοηθήσει η τεχνολογία, όπως και στην διαφάνεια των κρατικών μηχανισμών. Πρέπει ακόμα, προκειμένου το κράτος να λάβει μέτρα για αύξηση ή μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης, να λαμβάνεται υπ' όψιν το σύστημα ποινών, διαφορετικά υπάρχει κίνδυνος αύξησης της φοροδιαφυγής και όχι μείωσης της.

8. Γενικά συμπεράσματα της διπλωματικής εργασίας.

Η παραοικονομία αποτελεί τις οικονομικές δραστηριότητες που δημιουργούν προστιθεμένη αξία και άρα θα έπρεπε να περιλαμβάνονται στο εθνικό εισόδημα, αλλά δεν καταγράφονται από τις αρμόδιες εθνικές υπηρεσίες μέτρησης. Δημιουργούνται έτσι στρεβλώσεις σε ότι αφορά την οικονομική διάρθρωση, τη διανομή στο εισόδημα, τη δημοσιονομική κατάσταση, την παραγωγικότητα και τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της χώρας και κατά συνέπεια δημιουργείται εσφαλμένη εικόνα μεγεθών όπως του πληθωρισμού, του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης και του ποσοστού της ανεργίας. Είναι μια μετρήσιμη μεταβλητή και η εμπειρική διερεύνηση της είναι ιδιαίτερα δύσκολη. Το συνολικό εξάλλου ΑΕΠ είναι πάντα μεγαλύτερο, αφού αποτελείται από το ΑΕΠ της παραοικονομίας και το επίσημο ΑΕΠ. Γνωρίζουμε όλοι και βιώνουμε καθημερινά την παραοικονομία ή υπόγεια οικονομία ή σκιώδη ή μαύρη οικονομία. Οι ρυθμίσεις των περισσότερων ευρωπαϊκών αγορών εργασίας, η υψηλή φορολογία και οι μεγάλες επιβαρύνσεις για κοινωνικές εισφορές εκ μέρους των εργοδοτών και των εργαζομένων είναι οι πιο σημαντικές αιτίες για την ύπαρξη μεγάλης παραοικονομίας. Αποτελεί λοιπόν ένα σύνθετο φαινόμενο και οφείλεται σε κυβερνητικές ενέργειες, στη φορολογία και ρυθμίσεις γύρω από αυτή καθώς και από την μη σωστή λειτουργία των δημόσιων θεσμών.

Η δραστηριοποίηση στην παραοικονομία δημιουργεί τεράστιες φορολογικές απώλειες και επιπλέον είναι μειωμένες οι εισφορές για την κοινωνική ασφάλιση. Μερικές φορές όμως η παραοικονομία είναι και η μόνη διέξοδος για ορισμένους. Η μείωση της παραοικονομίας όμως, θα αυξήσει τις δαπάνες για κοινωνική πρόνοια και θα συμβάλει στην συνολική ευημερία της χώρας. Συνεπώς, είναι αναγκαίο να επιλεγούν τέτοια μέτρα που να αυξήσουν σημαντικά τα κίνητρα ώστε να μεταφερθεί η παραγωγή από την ανεπίσημη οικονομία στην επίσημη οικονομία. Μόνο τότε η μείωση της σκιώδους οικονομίας θα είναι μια ευλογία για το σύνολο της οικονομίας.

Η φοροδιαφυγή είναι επίσης μέρος του εισοδήματος, το οποίο θα έπρεπε, σύμφωνα με την νομοθεσία, να δηλώνεται εθελοντικά στις φορολογικές αρχές και για κάποιο λόγο δεν δηλώνεται και δεν φορολογείται ενώ η φοροαποφυγή είναι η αποφυγή της καταβολής φόρου χρησιμοποιώντας μέσα και διαδικασίες που δεν καταστρατηγούν ούτε το πνεύμα ούτε και το γράμμα του νόμου και γι' αυτό δεν προβλέπονται νομικές

συνέπειες. Κύριος σκοπός για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής είναι η αύξηση των φορολογικών εσόδων μέσα από την δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών και η δημιουργία φορολογικής συνείδησης μεταξύ των φορολογουμένων. Οι ερευνητές και οι οικονομολόγοι παρόλο που ερευνούν το θέμα της παραοικονομίας εδώ και δεκαετίες δεν έχουν καταλήξει στη βέλτιστη μεθοδολογική προσέγγιση της μέτρησης της. Υπάρχουν τρεις βασικές προσεγγίσεις για την μέτρηση της παραοικονομίας: η άμεση προσέγγιση που είναι έρευνα σε μικροοικονομικό επίπεδο διαμέσου ερωτηματολογίων και τη βοήθεια δομημένων συνεντεύξεων, η έμμεση προσέγγιση που χρησιμοποιεί μακροοικονομικούς δείκτες και τέλος στατικά και οικονομικά εργαλεία για τη μέτρηση της παραοικονομίας.

Όπως κάθε κυβέρνηση λοιπόν, έτσι και η ελληνική, βρίσκεται μπροστά σε μια μεγάλη πρόκληση. Την ανάληψη κατάλληλων μέτρων πολιτικής, για τη μείωση της παραοικονομίας, αλλά και την μετατροπή παραοικονομικών δραστηριοτήτων σε επίσημη οικονομία. Είναι δηλαδή αναγκαίο να επιλεγούν τέτοια μέτρα που να αυξάνουν σημαντικά τα κίνητρα ώστε να μεταφερθεί η παραγωγή από την ανεπίσημη οικονομία στην επίσημη οικονομία. Εφόσον μεγάλο τμήμα των εισοδημάτων που δημιουργούνται στην παραοικονομία επιστρέφονται σ' αυτή μέσω της δαπάνης σε αγαθά και υπηρεσίες, ίσως θα πρέπει η κυβέρνηση, να υπολογίσει ποιο ποσοστό παραοικονομίας χρειάζεται και το υπόλοιπο να γίνει επίσημη οικονομία. Αποτελεσματικές θεωρούνται εκείνες οι στρατηγικές που δεν επιδιώκουν την εξάλειψη της παραοικονομίας αλλά τον έλεγχο της.

Μια κυβέρνηση που έχει στόχο την μείωση της παραοικονομίας πρέπει πρώτα απ' όλα να αναλύσει την πολυπλοκότητα των σχέσεων που υπάρχουν μεταξύ της επίσημης και της σκιώδους οικονομίας και επιπλέον, να αναλύσει τις συνέπειες των δικών της πολιτικών αποφάσεων. Η παραοικονομία βέβαια αυξάνει το βιοτικό επίπεδο μεγάλου μέρους του πληθυσμού και μεγάλο μέρος από το εισόδημα που αποκτάται στη σκιώδη οικονομία καταναλώνεται άμεσα στην επίσημη οικονομία. Επίσης μεγάλο μέρος από τις δραστηριότητες στην παραοικονομία λειτουργούν συμπληρωματικά και δημιουργούν προστιθέμενη αξία που αυξάνει το συνολικό (επίσημο και ανεπίσημο) ΑΕΠ. Ακόμα όσοι δραστηριοποιούνται στην παραοικονομία δεν έχουν πολύ ελεύθερο χρόνο και έτσι δεν ασχολούνται με πράγματα που δεν αρέσουν στις κυβερνήσεις όπως στο να συμμετέχουν σε διαδηλώσεις. Οι κυβερνήσεις λοιπόν βρίσκονται μπροστά σε

μια διπλή πρόκληση: την ανάληψη πολιτικών μέτρων ώστε να καταστεί η εργασία λιγότερο (ή περισσότερο) ελκυστική στη σκιώδη (ή στην επίσημη) οικονομία και επιπλέον, να λειτουργούν αποτελεσματικά οι πολιτικοί θεσμοί, κάτι που αποτελεί όμως εμπόδιο για τους ιδιοτελείς πολιτικούς.

Σήμερα στην Ελλάδα εκτός από μέτρα καταστολής, χρειάζεται μια σε βάθος αντιμετώπιση αυτού του φαινομένου. Κάποιοι αναφέρονται στην καλλιέργεια φορολογικής συνείδησης που είναι ευκατὰ. Η φορολογική συνείδηση αποτελεί ένα υποσύνολο μιας γενικότερης συνείδησης που είναι απαραίτητη σε κάθε αδυναμία της κοινωνικής συνείδησης. Εκεί βασίζεται και η άποψη ότι η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή είναι ένα αντικοινωνικό φαινόμενο. Η κοινωνική συνείδηση δημιουργείται μέσα από την εκπαίδευση με την ευρεία έννοια του όρου.

Στη σκιώδη οικονομία δεν υπάρχουν μόνο καλοί ή μόνο κακοί. Δεν είναι κάτι άσπρο ή μαύρο αλλά υπάρχουν πάρα πολλές αποχρώσεις ανάμεσα. Αν κάποιος θέλει να σκεφτεί πως θα μειώσει την παραοικονομία, τότε δεν μπορεί να ζητάει να έχουμε απλώς αυστηρούς κανόνες για κάποια είδη της παραοικονομίας. Πρέπει ακόμα να δίνονται κίνητρα στους πολίτες ώστε να έχουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση ώστε να εργάζονται στην επίσημη οικονομία. Έτσι θα υπάρχουν κέρδη για το κράτος αλλά θα επωφεληθούν και οι πολίτες μέσα από τις κοινωνικές παροχές. Η μέτρηση των απωλειών από την παραοικονομία είναι κάτι σχετικό αφού εξαρτάται από τον τρόπο μέτρησης και το τι θεωρεί κάποιος ως παραοικονομία. Πρέπει να βρεθούν κάποια κίνητρα ώστε να τηρούνται για παράδειγμα σωστά λογιστικά βιβλία χωρίς να χρειάζονται μεγάλες αλλαγές στη νομοθετικές διατάξεις. Θα πρέπει να δούμε ποιοι μηχανισμοί λειτουργούν πιο αποτελεσματικά. Να γίνει έρευνα για να βρεθούν οι αιτίες που οι άνθρωποι εργάζονται στην παραοικονομία και γιατί ακολουθούν κάποιο είδος συμπεριφοράς.

Η παραοικονομία συνδέεται άμεσα και με το πρόβλημα που έχει επίσης η χώρα μας, που είναι η διαφθορά. Όποιος κατέχει θέση που ασκεί δημόσια εξουσία, μπαίνει στον πειρασμό να την χρησιμοποιήσει προς όφελος του. Η διαφθορά είναι ένα φαινόμενο της καθημερινής ζωής στην Ελλάδα. Υπάρχει επίσης παντού στην Ευρώπη, λιγότερο ίσως στις Σκανδιναβικές χώρες. Στην Ελλάδα υπάρχει ο κακός συνδυασμός διαφθοράς και κακής διακυβέρνησης, με αποτέλεσμα ο έλληνας πολίτης ουσιαστικά να θεωρεί ότι παραβιάζεται η σύμβαση που έχει με την κυβέρνηση. Δεν πιστεύει ο έλληνας

φορολογούμενος ότι αυτό που δίνει στο κράτος μέσα από τους φόρους, ότι το εκλαμβάνει ως υπηρεσίες από αυτό. Σε μια οικονομία που συρρικνώνεται με πολύ γρήγορους ρυθμούς, ανάκαμψη μπορεί να υπάρξει μόνο αν υπάρξει μια «εθνική» προσπάθεια, με τη συμμετοχή στην κυβέρνηση όλων των κομμάτων, ώστε να αντιμετωπιστούν αυτά τα πολύ δύσκολα προβλήματα. Ο μέσος Έλληνας ή Ελληνίδα, θα πρέπει να νιώθει ότι «όλοι» προσπαθούν να βρεθεί λύση για την κρίση. Θα πρέπει να υπάρχει δικαιοσύνη και ο μέσος πολίτης να νιώθει ότι είναι δίκαιο το σύστημα και ότι του φέρονται με δίκαιο τρόπο. Αυτά όλα αποτελούν πολύ σημαντικούς παράγοντες για την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς. Αν οι πολίτες έχουν κακή φορολογική συνείδηση, δεν πληρώνουν τους φόρους και φυσικά, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει πίσω από κάθε πολίτη κάποιος για να τον ελέγχει.

Ένα από αυτά που θα μπορούσαν να γίνουν στην Ελλάδα για να παταχθεί η φοροδιαφυγή και να υπάρχει καλύτερη είσπραξη φόρων είναι η εφαρμογή της φορολογικής αμνηστίας για εισοδήματα που έχουν αποκρυφτεί και η φορολόγησή τους με έναν ενιαίο συντελεστή 25%-30%. Η φορολογική αμνηστία αποτελεί ένα πολύ ευαίσθητο θέμα και απαιτεί μεγάλη προσοχή διότι αφενός, με τέτοιους τρόπους, εφόσον αυτό επαναλαμβάνεται σε κάποιο χρονικό διάστημα, είναι σαν να επιβραβεύουμε την κακή συμπεριφορά. Σε εξαιρετικές όμως περιπτώσεις κρίσης που σήμερα βιώνουμε, ίσως μπορεί να βοηθήσει ώστε να επιστέψουν κάποια φορολογικά έσοδα στα ταμεία της χώρας. Ακόμα χρειάζεται να αυξηθούν οι φοροεισπρακτικοί μηχανισμοί στο δημόσιο τομέα, να ενισχυθούν με κατάλληλο εξοπλισμό και να αποδοθεί ίσως και κάποιο χρηματικό κίνητρο. Πρέπει ακόμα να αυξηθεί η ανασφάλεια στους πιθανούς φοροφυγάδες με την κυκλοφορία από τις φορολογικές αρχές οπτικών μέσων με πιθανούς φοροφυγάδες, δημοσίευση των ονομάτων τους. Αποστολή επίσης επιστολών προς τους φορολογούμενους όπου να τους γνωστοποιείται ότι είναι ύποπτοι φοροδιαφυγής και να επιβάλλεται ως όρος, η καταβολή ενός ποσού στην εφορία και διαφορετικά να γίνεται φορολογικός έλεγχος και αν αποδειχθεί φοροδιαφυγή τότε να επιβάλλεται διπλάσιο ή τριπλάσιο ποσό ως πρόστιμο. Όσοι λοιπόν θέλουν να τα αποφύγουν όλα αυτά πιθανόν να παραδεχτούν την πράξη τους για να εξασφαλίσουν μικρότερη ποινή. Για το κράτος το βασικό πλεονέκτημα σ' αυτή τη περίπτωση είναι ότι με περιορισμένους πόρους και λίγο προσωπικό μπορεί να εξασφαλίσει επιπλέον χρήματα αν και αυτή η πράξη αποτελεί ένα είδος φορολογικής αμνηστίας. Επίσης είναι

καλό να μαζεύουν οι φορολογούμενοι αποδείξεις ώστε να υπάρχουν φορολογικές απαλλαγές. Ακόμα θα μπορούσαν οι μικρές επιχειρήσεις να πληρώνουν ένα πάγιο ποσό ως φόρο ανάλογα με το τζίρο τους. Χρειάζεται ακόμα να υλοποιηθεί ένα σύστημα, που να ελέγχει αυτόματα όλες τις κινήσεις για κάθε τραπεζικό λογαριασμό και να γίνεται αντιστοίχιση, με τα ποσά που έχουν δηλωθεί στις φορολογικές δηλώσεις. Κάθε μορφής συναλλαγή που πραγματοποιείται, καταγράφεται στις βάσεις δεδομένων των τραπεζών. Επίσης κάθε τραπεζικός ή επενδυτικός λογαριασμός αντιστοιχεί σε ΑΦΜ φυσικού προσώπου ή εταιρίας. Η κυβέρνηση, θα πρέπει βέβαια να απαιτήσει πρόσβαση ή πληροφορίες και για τους ξένους λογαριασμούς καθώς και να φροντίσει να εισπράξει τους φόρους και να ελέγξει τις ύποπτες συναλλαγές.

Η καταπολέμηση της διαφθοράς επίσης δεν είναι απλώς ζήτημα νομοθετικών προβλέψεων αλλά πολιτικής κουλτούρας και βούλησης (Σκιαδάς Δ., 2005)²⁵⁴. Η αντιμετώπιση της είναι αρκετά δυσκολότερη σε σχέση με την φοροδιαφυγή. Η διαφθορά που λειτουργεί ως αυθαίρετος φόρος, αυξάνει το κόστος και την αβεβαιότητα και προκαλεί αρνητικές επιδράσεις στις επενδύσεις, επηρεάζει αρνητικά το κατά κεφαλή ΑΕΠ και τους ρυθμούς ανάπτυξης, μειώνει τις δημόσιες δαπάνες για υγεία και παιδεία, αυξάνει τις εισοδηματικές ανισότητες και τη φτώχεια. Μία λύση είναι ο αυστηρός αποκλεισμός χωρίς εξαιρέσεις από τη συμμετοχή σε δημόσιες συμβάσεις για τρία ως πέντε χρόνια στις εταιρίες που δωροδοκούν ή λαμβάνουν δωροδοκία. Ακόμα θα πρέπει να υπάρχει μεγαλύτερη υποστήριξη σε όσους καταγγέλλουν δυσλειτουργίες σε εταιρίες – επιχειρήσεις ή υπηρεσίες. Άλλη λύση είναι όταν υπάρχουν αποδεδειγμένα σκάνδαλα δωροδοκίας, η απόλυση των εμπλεκόμενων στις δημόσιες υπηρεσίες ή η στέρηση συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων για δημόσιους υπαλλήλους και πολιτικούς²⁵⁵. Ακόμα η δημόσια αιδώς μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο για τη διαφθορά. Επειδή συχνά οι πλούσιοι μπορούν να εξαγοράσουν την αθωότητα τους, η επιβολή φυλάκισης μη εξαγοράσιμης έστω και για διάστημα τριών μηνών μπορεί να αποτελέσει αντικίνητρο. Η θέσπιση μιας ανεξάρτητης ελεγκτικής αρχής, χωρίς μονιμότητα, με καλές αμοιβές, χρονικά περιορισμένη θητεία και ασφυκτικό έλεγχο των οικονομικών

²⁵⁴ Βλ. «Φαινόμενα Διαφθοράς κατά τη διαχείριση του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης» οπ.αν.παρ, σσ. 519

²⁵⁵ Βλ. Ημερησία (2012) Σεπτεμβρίου 27 «Περιορισμός της «μαύρης» οικονομίας, Φρίντριχ Σνάιντερ: Η παρατεταμένη ύφεση μειώνει και την παραοικονομία» Διαθέσιμο στο: <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=112927699#>
Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

όσων υπηρετούν σε αυτήν με στόχο όχι τα έσοδα καθαυτά αλλά η επίτευξη καθολικής σχεδόν συμμόρφωσης επιχειρήσεων και πολιτών με ένα φορολογικό πλαίσιο δίκαιο, απλό και ισορροπημένο²⁵⁶. Όλα τα μέτρα για να είναι αποτελεσματικά σε βάθος χρόνου θα πρέπει να συνδυαστούν με την μεταβολή της αντίληψης πολιτών, πολιτικών αρχών και κρατικών λειτουργών για το ποιος είναι ο ρόλος του κράτους και της κρατικής εξουσίας.

Η αδήλωτη εργασία και η εισφοροδιαφυγή αποτελεί επίσης οικονομικό πρόβλημα που δημιουργεί εμπόδια στη χρηματοδότηση των κοινωνικών υπηρεσιών, μειώνει το καθεστώς της κοινωνικής προστασίας των ατόμων και τις προοπτικές της αγοράς εργασίας, επηρεάζει τους όρους του ανταγωνισμού και αντιβαίνει στα ιδεώδη της αλληλεγγύης και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Για να αντιμετωπιστεί θα πρέπει να περιοριστούν τα οικονομικά κίνητρα, τα οποία ευνοούν τη συμμετοχή σ' αυτήν καθώς και να αλλάξει η νοοτροπία αντιμετώπισης αυτού του ζητήματος. Είναι επομένως απαραίτητος ο σχεδιασμός μιας ολοκληρωμένης πολιτικής στρατηγικής. Χρειάζεται αφενός η μετατροπή της, σε απασχόληση κανονικής μορφής και αφετέρου η εντατικοποίηση των ελεγκτικών και κατασταλτικών μέτρων ώστε να περιοριστεί. Πρέπει να απλοποιηθεί το επιχειρηματικό περιβάλλοντος, να γίνει άρση των αντικινήτρων και να δοθούν κατάλληλα κίνητρα στα συστήματα φορολογίας και παροχών και να βελτιωθεί η ικανότητα στην επιβολή του νόμου και την εφαρμογή κυρώσεων. Προτείνεται επίσης η μείωση του ύψους των φόρων και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης και γενικά η απελευθέρωση της αγοράς εργασίας.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση από την πλευρά της έχει υιοθετήσει μια σειρά από πολιτικές και μέτρα για την αντιμετώπιση των φαινομένων της παραοικονομίας, της φοροδιαφυγής, της διαφθοράς και της αδήλωτης εργασίας. Επίσης η γραφειοκρατία δημιουργεί υψηλό διοικητικό κόστος στις επιχειρήσεις, στους πολίτες και το κράτος και η μείωση αυτής θα δημιουργούσε πιο ανταγωνιστικές οικονομίες και μικρότερη διαφθορά, άρα καλύτερη επιχειρηματικότητα, περισσότερες θέσεις εργασίας και περισσότερα έσοδα για την κοινωνική πολιτική των κρατών. Στα πλαίσια αυτά έχουμε την στρατηγική «Ευρώπη 2020» που έχει θέσει πέντε στόχους οι οποίοι πρέπει να επιτευχθούν έως το 2020 και αφορούν την απασχόληση, την καινοτομία, την εκπαίδευση, την κοινωνική

---

²⁵⁶ Βλ. Η Καθημερινή (2012) Αύγουστος 25, «Η διαφθορά καλλιεργεί και συντηρεί τη φοροδιαφυγή», Διαθέσιμο στο: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_economy_1_25/08/2012_493396
Ημερομηνία πρόσβασης 3-10-2012

ένταξη και το κλίμα / ενέργεια. Αυτή η στρατηγική αποτελεί εργαλείο για την καταπολέμηση της κρίσης και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για μια πιο ανταγωνιστική οικονομία με περισσότερες θέσεις εργασίας. Απαιτείται για την υλοποίηση της ένα μεγάλο φάσμα δράσεων σε εθνικό, ενωσιακό και διεθνές επίπεδο. Ακόμα η «στρατηγική εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ στην πράξη» επιδιώκει την προστασία της νόμιμης οικονομίας από την εγκληματική διείσδυση. Πρόκειται για μέτρα αντιμετώπισης – δήμευσης εσόδων – κερδών που προέρχονται από παράνομες δραστηριότητες. Επίσης το «πρόγραμμα δράσης για τη μείωση του διοικητικού φόρτου στην ΕΕ» έχει ως στόχο να προωθήσει την ανταγωνιστικότητα, την ανάπτυξη και την απασχόληση μέσα από την μείωση του διοικητικού κόστους που συνεπάγεται η νομοθεσία της ΕΕ.

Η διαφθορά επίσης βλάπτει το σύνολο της ένωσης εφόσον μειώνει τα επίπεδα των επενδύσεων, δημιουργεί δυσκολίες στην ομαλή λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και έχει αρνητικές επιπτώσεις στα δημόσια οικονομικά. Επίσης υπονομεύει την εμπιστοσύνη στους δημοκρατικούς θεσμούς, αποδυναμώνει την αξιοπιστία της πολιτικής ηγεσίας και συχνά τροφοδοτεί τις συμμορίες οργανωμένου εγκλήματος. Ο νέος μηχανισμός που θεσπίστηκε είναι η «έκθεση της ΕΕ για την πάταξη της δωροδοκίας» για την παρακολούθηση και την αξιολόγηση των προσπαθειών που καταβάλλουν τα κράτη μέλη για την πάταξη της διαφθοράς και της δωροδοκίας και την δημιουργία των προϋποθέσεων που απαιτούνται για μια περισσότερο πολιτική δέσμευση. Θα καταγράφει τάσεις και αδυναμίες που πρέπει να αντιμετωπίζονται και θα ενθαρρύνονται παράλληλα η αμοιβαία μάθηση και η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών. Επίσης η Επιτροπή για την αντιμετώπιση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής, παρουσίασε πρόσφατα ένα σχέδιο δράσης για την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής στην ΕΕ το οποίο καλύπτει τόσο την άμεση όσο και την έμμεση φορολογία και προβλέπει μια σειρά δράσεων που έχουν ως σκοπό την ενίσχυση της διοικητικής συνεργασίας και την προώθηση της πολιτικής χρηστής διακυβέρνησης. Στο σχέδιο αυτό υπάρχουν τριάντα τέσσερα μέτρα που αφορούν το παρόν και το μέλλον και έχουν σαν σκοπό να βοηθήσουν τα κράτη μέλη να διαφυλάξουν τις φορολογικές τους βάσεις αλλά και να πάρουν πίσω αυτά που νόμιμα τους οφείλονται. Η Επιτροπή επίσης προτείνει στα κράτη μέλη, την υιοθέτηση και εφαρμογή καινοτόμων μεθόδων που να βασίζονται σε δείκτες και σε κριτήρια

αναφοράς όπως ισχύουν για διάφορους επιχειρηματικούς τομείς ώστε να καταπολεμηθεί η αδήλωτη εργασία και η φοροδιαφυγή.

Η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ευρωζώνη την 1η Ιανουαρίου 2001 χωρίς να εκπληρώνει τις αναγκαίες προϋποθέσεις για ομαλή συμπόρευση με ανταγωνιστικότερες οικονομίες όπως φάνηκε εκ των υστέρων στηριζόμενη σε μια πολιτική περιορισμένης προσαρμογής, με υψηλό δημόσιο χρέος, με υπερτιμημένη τη δραχμή άρα με μόνιμο ανταγωνιστικό μειονέκτημα και με ένα πελατειακό πολιτικό σύστημα. Η οικονομική κρίση που έφτασε στο αποκορύφωμα της το 2010, φανέρωσε την αδυναμία του ελληνικού οικονομικού και πολιτικού συστήματος, στο να λειτουργεί αρμονικά μέσα στη ζώνη του Ευρώ. Το ευρώ ενιαίο νόμισμα έχει ως κύριο πλεονέκτημα ότι ενισχύει την ολοκλήρωση και έχει μακροπρόθεσμα οφέλη για τον ανταγωνισμό, την ανάπτυξη και την ευημερία. Δίνει πολλές επιλογές και σταθερές τιμές για τους καταναλωτές, μεγαλύτερη ασφάλεια και περισσότερες ευκαιρίες για τις επιχειρήσεις και τις αγορές, βοηθά στη βελτίωση της οικονομικής σταθερότητας και ανάπτυξης, βοηθά στη βελτίωση της ενοποίησης των χρηματοπιστωτικών αγορών, είναι ισχυρότερη η παρουσία της ΕΕ στην παγκόσμια οικονομία και αποτελεί σημάδι της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Σε μια νομισματική ένωση όμως, έχουμε υπερεθνικοποίηση και προωθημένη αποπολιτικοποίηση της νομισματικής πολιτικής δηλαδή οι νομισματικοπολιτικές αποφάσεις λαμβάνονται συλλογικά από τους νέους ευρωπαϊκούς θεσμούς και από ανεξάρτητους τεχνοκράτες για όλη την Ευρωζώνη, με αποκλειστικό στόχο τη διασφάλιση της σταθερότητας των τιμών. Η δημοσιονομική και εισοδηματική πολιτική επίσης, είναι αποκεντρωμένες, δηλαδή ανήκουν στην αρμοδιότητα των κρατών μελών αλλά υφίστανται θεσμικούς και πραγματικούς περιορισμούς. Ακόμα μεγαλώνει ο ενδοκοινοτικός εμπορικός ανταγωνισμός και δεν υπάρχει δυνατότητα επηρεασμού του με αλλαγές στις πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες ή στην προσφορά χρήματος. Υπάρχει αύξηση του ανταγωνισμού των εθνικών συστημάτων σε τομείς όπως η φορολογία, η κοινωνική ασφάλιση, η περιβαλλοντική προστασία κλπ. εφόσον τα συστήματα αυτά έχουν άμεσες ή έμμεσες επιπτώσεις στην οικονομική απόδοση, στις τιμές και στην κατανομή των επενδύσεων. Υπάρχει ακόμα τάση για μεγαλύτερη συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων στις ήδη αναπτυγμένες περιοχές της Ένωσης άρα είναι πιθανή και η διεύρυνση των αναπτυξιακών ανισοτήτων.

Στη συνθήκη του Μάαστριχ όπου έχουμε την ίδρυση της οικονομικής και νομισματικής ένωσης, δεν υπάρχει καμία πρόβλεψη για αποπομπή μιας χώρας από την ΟΝΕ αλλά είναι αυτονόητο δικαίωμα κάθε χώρας να επανέλθει στο εθνικό της νόμισμα εάν το επιθυμεί. Κανένας επομένως δεν μπορεί να βγάλει την Ελλάδα από την ΟΝΕ, η οποία βέβαια, εξαιτίας της δύσκολης θέσης στην οποία βρίσκεται ψάχνει για λύσεις. Η έξοδος από την κρίση εξαρτάται κυρίως από τις προσπάθειες της ίδιας της Ελλάδας για αύξηση του ΑΕΠ της και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της ώστε να δημιουργήσει σύντομα εμπορικά πλεονάσματα που να μπορούν να επαναφέρουν το εξωτερικό χρέος σε μια καθοδική πορεία σε βάθος χρόνου. Επίσης σημαντικός παράγοντας για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας είναι και η παραγωγικότητα, αφού η αύξηση της παραγωγής ανά εργαζόμενο μειώνει το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος .

Αν αυξηθούν ακόμα τα δημοσιονομικά της έσοδα, μειώνοντας τα φαινόμενα της παραοικονομίας και της διαφθοράς, θα παραμείνει ευκολότερα στη ζώνη του ευρώ. Ο περιορισμός του μεγέθους της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής θα βοηθήσει στην γρήγορη σύγκλιση σε πραγματικούς όρους της ελληνικής οικονομίας με τον μέσον όρο της αγοραστικής δύναμης της ζώνης του Ευρώ, θα συντελέσει στην παρουσίαση περισσότερο επαρκών στατιστικών στοιχείων όσον αφορά τον βαθμό αξιοπιστίας των μακροοικονομικών δεικτών και θα είναι αποτελεσματικότερη η άσκηση της οικονομικής πολιτικής. Θα αυξηθεί η αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών στοιχείων όσον αφορά το ύψος των οικονομικών μεγεθών, θα αυξηθεί η αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής που επηρεάζει τα έσοδα των κρατών και την ικανότητα τους να προβούν σε δημόσιες δαπάνες, θα βοηθήσει την ΕΕ στο να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα της νομισματικής πολιτικής της που επηρεάζει τη διάθεση χρήματος και την πολιτική των επιτοκίων. Δεν θα γίνεται λοιπόν διαστρέβλωση στην πολιτική διανομής του εισοδήματος, ούτε υπερεκτίμηση της ανεργίας, αλλά ούτε και διαστρέβλωση των κλαδικών πολιτικών εξαιτίας της μη γνώσης για τα εισοδήματα των διαφόρων κλάδων και του τρόπου που αυτά κατανέμονται μέσα σ' αυτόν. Η πάταξη της διαφθοράς επιπλέον θα ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξη και θα φέρει επενδύσεις που επηρεάζονται αρνητικά εξαιτίας του μεγαλύτερου κόστους και της αβεβαιότητας που δημιουργείται από αυτή. Θα μπορεί η κυβέρνηση να εφαρμόσει τις απαραίτητες ρυθμίσεις για τη διόρθωση των ατελειών της αγοράς, θα μειωθούν οι εισοδηματικές ανισότητες και η φτώχεια που επηρεάζουν

αρνητικά πολλούς άλλους σημαντικούς παράγοντες όπως η οικονομική ανάπτυξη, η προοδευτικότητα του φορολογικού συστήματος, το μέγεθος και η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών δαπανών, τον σχηματισμό ανθρώπινου κεφαλαίου, την κατανομή των περιουσιακών στοιχείων και τη δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση άρα θα αυξηθεί και το αίσθημα της φορολογικής ηθικής των πολιτών. Ο συνδυασμός όλων αυτών θα βοηθήσει στο να αυξηθούν και τα έσοδα του κράτους.

Παράρτημα:

Μορφή Ερωτηματολογίου.

Η μορφή του ερωτηματολογίου όπως διαμορφώθηκε μετά τον πιλότο έχει ως εξής:

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΙΑΦΘΟΡΑ

Με το ερωτηματολόγιο αυτό που γίνεται στα πλαίσια της Διπλωματικής μου εργασίας με θέμα «Μια εμπειρική προσέγγιση για το ρόλο της παραοικονομίας και της διαφθοράς στην Ελλάδα και οι προοπτικές παραμονής της στην οικονομική και νομισματική ένωση», του ΠΜΣ στις *Ευρωπαϊκές Πολιτικές Νεολαίας* ευελπιστώ να καταγράψω τις απόψεις γύρω από το φαινόμενο της Παραοικονομίας και της Φοροδιαφυγής στην Θεσσαλονίκη. Η έρευνα θα διεξαχθεί τον Δεκέμβριο του 2012, σε άτομα ηλικίας 25 ετών και άνω, σε ελεύθερους επαγγελματίες/επιχειρηματίες, μισθωτούς/συνταξιούχους, αγρότες, καθώς και ανέργους, που είναι υπεύθυνοι για τη συμπλήρωση της φορολογικής δήλωσης στο νοικοκυριό.

Στον όρο παραοικονομία περιλαμβάνονται οι οικονομικές δραστηριότητες οι οποίες δε δηλώνονται ή δε μετρίονται από τις υφιστάμενες τεχνικές μέτρησης της οικονομικής δραστηριότητας μιας κοινωνίας. Η παραοικονομία αποτελείται από ένα μείγμα δραστηριοτήτων εκτός μηχανισμού της αγοράς όπως η παραγωγή των νοικοκυριών αλλά και από παράνομες δραστηριότητες εντός των πλαισίων της αγοράς αλλά και κυρίως όλες εκείνες οι νόμιμες δραστηριότητες της αγοράς οι οποίες δεν καταγράφονται για διάφορους λόγους όπως η φοροδιαφυγή, εισφοροδιαφυγή, κτλ. Και οι τρεις κατηγορίες οικονομικών δραστηριοτήτων λαμβάνουν χώρα σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο π.χ. οικονομικό έτος. Είναι δηλαδή το μέρος του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) το οποίο δεν μετριέται και συνεπώς δεν καταγράφεται.

Η όλη έρευνα καλύπτετε από εχεμύθεια και ανωνυμία. Λόγω της απαιτούμενης εγκυρότητας και αξιοπιστίας του, θα σας παρακαλούσα να απαντήσετε γιατί η άρνηση σας θα δημιουργήσει πρόβλημα στον αρχικό σχεδιασμό του δείγματος και μπορεί να προκαλέσει μεροληψία στα αποτελέσματα μου. Σας παρακαλώ επομένως να αφιερώσετε λίγο από τον πολύτιμο χρόνο σας, για να το συμπληρώσετε.

Σας ευχαριστώ για την συνεργασία.

Παρακαλώ απαντήστε βάζοντας ένα X στο κουτάκι που αντιστοιχεί στο βαθμό συμφωνίας σας.

E1. Ποιά είναι η γνώμη σας σχετικά με το γενικό επίπεδο φορολογικής επιβάρυνσης στη χώρα μας;

- Πολύ υψηλό
- Αρκετά υψηλό
- Κανονικό
- Αρκετά χαμηλό
- Πολύ χαμηλό
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

E2. Οι παρακάτω πέντε φράσεις χαρακτηρίζουν κυρίως το φορολογικό σύστημα.

Το 1 δηλώνει ότι δεν συμφωνώ καθόλου, το 2 ότι συμφωνώ λίγο, το 3 ότι συμφωνώ αρκετά, το 4 ότι συμφωνώ πολύ και το 5 ότι συμφωνώ πάρα πολύ.

	1	2	3	4	5
1 Όλα τα βάρη τα φέρει η μεσαία τάξη	☐	☐	☐	☐	☐
2 Υπάρχουν πάρα πολλά «παραθυράκια»	☐	☐	☐	☐	☐
3 Οι συντελεστές του φόρου εισοδήματος είναι πολύ υψηλοί	☐	☐	☐	☐	☐
4 Το σύστημα φορολογίας είναι αρκετά περίπλοκο για να είναι κατανοητό	☐	☐	☐	☐	☐
5 Τιμωρούνται οι ειλικρινείς	☐	☐	☐	☐	☐

E3. Ποιά είναι η γνώμη σας γενικά για τις Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες σχετικά με το πόσο αποτελεσματικές είναι, ώστε να αποδίδονται οι φόροι από τον κάθε φορολογούμενο;

- Πολύ αποτελεσματικές
- Αρκετά αποτελεσματικές
- Λίγο αποτελεσματικές
- Καθόλου αποτελεσματικές
- Δεν Γνωρίζω / Δεν απαντώ

E4. Κάποιοι ερωτώμενοι εκτιμούν ότι οι φορολογικοί έλεγχοι που διεξάγονται είναι αμερόληπτοι ενώ κάποιοι άλλοι πιστεύουν ότι υπάρχει κάποια μορφή οικονομικής συνδιαλλαγής. Δηλαδή, ότι οι ελεγκτές έναντι κάποιας αμοιβής δέχονται να συγκαλύψουν παρατυπίες ή παραβάσεις του κώδικα. Ποιά είναι η προσωπική σας άποψη;

- Πάντα αμερόληπτοι
- Σχεδόν πάντα αμερόληπτοι
- Κάποιες φορές αμερόληπτοι, κάποιες όχι
- Ελάχιστες φορές αμερόληπτοι
- Καθόλου αμερόληπτοι

E5. Πόσο καλό ή πόσο κακό πιστεύετε ότι είναι να κρύβει ένας φορολογούμενος ένα μικρό μέρος του εισοδήματος του;

- Καλό
- Ούτε καλό, ούτε κακό
- Κακό
- Πολύ κακό
- Εξαρτάται

E6. Βαθμολογήστε τις παρακάτω πράξεις. Πόσο αξιόποινη θεωρείτε ότι είναι:

1: καθόλου, 2: λίγο, 3: αρκετά, 4: πολύ, 5: πάρα πολύ.

	1	2	3	4	5
1 Απαγωγή	☐	☐	☐	☐	☐
2 Οδήγηση αυτοκινήτου σε κατάσταση μέθης	☐	☐	☐	☐	☐
3 Εγκατάλειψη θύματος σε τροχαίο ατύχημα	☐	☐	☐	☐	☐
4 Φοροδιαφυγή	☐	☐	☐	☐	☐
5 Εμπρησμός	☐	☐	☐	☐	☐
6 Ακάλυπτη επιταγή	☐	☐	☐	☐	☐
7 Κατάχρηση	☐	☐	☐	☐	☐
8 Δωροδοκία	☐	☐	☐	☐	☐
9 Κλοπή μοτοποδηλάτου	☐	☐	☐	☐	☐

E7. Βαθμολογήστε τις παρακάτω υπηρεσίες. Πόσο συχνά θεωρείτε εσείς ότι εμφανίζεται το φαινόμενο της οικονομικής συνδιαλλαγής:

1: καθόλου, 2: λίγο, 3: αρκετά, 4: πολύ, 5: πάρα πολύ.

	1	2	3	4	5
1 Υγεία	☐	☐	☐	☐	☐
2 Πολεοδομία	☐	☐	☐	☐	☐
3 Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ)	☐	☐	☐	☐	☐
4 Υπηρεσίες Συγκοινωνιών (π.χ. ΚΤΕΟ)	☐	☐	☐	☐	☐
5 Τελωνεία	☐	☐	☐	☐	☐
6 Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες (ΔΟΥ)	☐	☐	☐	☐	☐
7 Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί (π.χ. ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΕΥΔΑΠ)	☐	☐	☐	☐	☐
8 Αστυνομία	☐	☐	☐	☐	☐

E8. Βαθμολογήστε τους δημόσιους οργανισμούς ανάλογα με το βαθμό προκλητικότητας που κατά τη γνώμη σας παρουσιάζονται τα φαινόμενα της οικονομικής συνδιαλλαγής:

1: καθόλου, 2: λίγο, 3: αρκετά, 4: πολύ, 5: πάρα πολύ.

	1	2	3	4	5
1 Υγεία	☐	☐	☐	☐	☐
2 Πολεοδομία	☐	☐	☐	☐	☐
3 Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ)	☐	☐	☐	☐	☐
4 Υπηρεσίες Συγκοινωνιών (π.χ. ΚΤΕΟ)	☐	☐	☐	☐	☐
5 Τελωνεία	☐	☐	☐	☐	☐
6 Δημόσιες Οικονομικές Υπηρεσίες (ΔΟΥ)	☐	☐	☐	☐	☐
7 Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμοί (π.χ. ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΕΥΔΑΠ)	☐	☐	☐	☐	☐
8 Αστυνομία	☐	☐	☐	☐	☐

E9. Πόσο συχνά σας έχει τύχει να σας προτείνουν χαμηλότερη τιμή αν αγοράζατε ένα προϊόν/υπηρεσία χωρίς απόδειξη;

- Πολύ συχνά
- Συχνά
- Όχι τόσο συχνά
- Καθόλου συχνά
- Δεν θυμάμαι

E10. Βαθμολογήστε τα παρακάτω επαγγέλματα ως προς το βαθμό όπου έχετε διαπιστώσει ότι αποφεύγουν συστηματικά να δώσουν μόνοι τους απόδειξη και τη δίνουν μόνο όταν τη ζητήσετε εσείς;

1: καθόλου, 2: λίγο, 3: αρκετά, 4: πολύ, 5: πάρα πολύ.

A. Καταστήματα	1	2	3	4	5
1 Καταστήματα τροφίμων/φούρνου/ζαχαροπλαστεία	☐	☐	☐	☐	☐
2 Καταστήματα ένδυσης/υπόδησης	☐	☐	☐	☐	☐
3 Φαρμακεία	☐	☐	☐	☐	☐
B. Ελεύθεροι επαγγελματίες-τεχνίτες					
1 Ηλεκτρολόγοι	☐	☐	☐	☐	☐
2 Υδραυλικοί	☐	☐	☐	☐	☐
C. Εταιρείες παροχής υπηρεσιών					
1 Χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων	☐	☐	☐	☐	☐
2 Ασφαλιστικές	☐	☐	☐	☐	☐
D. Ελεύθεροι επαγγελματίες-επιστήμονες					
1 Γιατροί	☐	☐	☐	☐	☐
2 Δικηγόροι	☐	☐	☐	☐	☐
3 Αρχιτέκτονες	☐	☐	☐	☐	☐
E. Άλλες εταιρείες στο χώρο του εμπορίου					
1 Έπιπλα	☐	☐	☐	☐	☐
2 Ηλεκτρικά είδη	☐	☐	☐	☐	☐

E11. Αν γινόταν κάποια μείωση των φορολογικών συντελεστών, πιστεύετε ότι θα περιορίζονταν τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής;

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

E12. Κατά πόσο συμφωνείτε με την κάθε μία από τις παρακάτω φράσεις. Επιλέξτε την απάντηση που περιγράφει καλύτερα τη γνώμη σας.

1: συμφωνώ απόλυτα, 2: συμφωνώ, 3: ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ, 4: διαφωνώ, 5: διαφωνώ απόλυτα.

	1	2	3	4	5
1 Αφού η φοροδιαφυγή δεν βλάπτει κανέναν άλλο παρά την κυβέρνηση δεν είναι σοβαρό παράπτωμα	☐	☐	☐	☐	☐
2 Οι φορολογούμενοι δεν πρέπει να δίνουν εθελοντικά πληροφορίες για τις δραστηριότητές τους αν ο φορολογικός ελεγκτής δεν τους ρωτήσει ακριβώς πάνω στο θέμα αυτό	☐	☐	☐	☐	☐
3 Πρέπει να αναφέρουμε στις φορολογικές αρχές οποιονδήποτε τις εξαπατά ακόμα κι αν πρόκειται για μέλη της οικογένειάς μας	☐	☐	☐	☐	☐
4 Λαμβάνοντας υπόψη το υψηλό κόστος ζωής, σε αυτούς που φοροδιαφεύγουν θα πρέπει να επιβάλλεται πρόστιμο, αλλά όχι πολύ αυστηρή ποινή	☐	☐	☐	☐	☐
5 Στη σχέση σου με την εφορία το σημαντικότερο πράγμα είναι να μην αποκαλυφθείς	☐	☐	☐	☐	☐
6 Υπάρχουν τόσα «παραθυράκια» που ευνοούν τους πλούσιους, ώστε δεν πρέπει να αναμένεται από το μέσο φορολογούμενο να υπακούσει σε όλες του τις φορολογικές υποχρεώσεις	☐	☐	☐	☐	☐

7 Ένα άτομο που δεν πληρώνει φόρο δεν μπορεί να κατηγορηθεί για αυτό σε ηθική επίπεδο εφόσον έκανε χρήση των «παραθύρων» του νόμου

E13. Πιστεύετε ότι η δημοσιοποίηση των ονομάτων των ατόμων που φοροδιαφεύγουν συμβάλλει στον περιορισμό της φοροδιαφυγής;

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

E14. Βαθμολογήστε τους παρακάτω παράγοντες που αποθαρρύνουν τους πολίτες να φοροδιαφύγουν ανάλογα με το βαθμό σημαντικότητας:

1: καθόλου, 2: λίγο, 3: αρκετά, 4: πολύ, 5: πάρα πολύ.

	1	2	3	4	5
1 Ζητήματα ηθικής	☐	☐	☐	☐	☐
2 Υψηλό πρόστιμο	☐	☐	☐	☐	☐
3 Η ταλαιπωρία που προκύπτει από την αποκάλυψη του παραπτώματος (δικαστήρια κ.λπ.)	☐	☐	☐	☐	☐
4 Πιθανός διασυρμός	☐	☐	☐	☐	☐
5 Η μετέπειτα αντιμετώπιση από τα φορολογικά όργανα	☐	☐	☐	☐	☐

E15. Πιστεύετε ότι γενικά το κράτος δαπανά τα χρήματα των φορολογουμένων με σύνεση ή όχι;

- ΝΑΙ
 ΟΧΙ

E16. Πόσες φορές σας έχει γίνει φορολογικός έλεγχος;

- 1 φορά
 2 φορές
 3 φορές
 4 φορές
 5 + φορές
 Όχι δεν έχει γίνει φορολογικός έλεγχος

Δημογραφικά

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

A. Φύλο

- Άνδρας Γυναίκα

B. Ηλικία

- 20-30 31-40 41-50 51-60 άνω των 60

Γ. Ποια η επαγγελματική σας κατάσταση;

- Ελεύθερος Επαγγελματίας/Επιχειρηματίας.
 Μισθωτοί ιδιωτικού
 Μισθωτοί δημοσίου
 Συνταξιούχοι
 Αγρότες
 Άνεργοι
 Άλλο (διευκρινίστε)

Δ. Εισόδημα

Παρακαλώ, δηλώστε το ετήσιο εισόδημα σας σε ευρώ.

- έως 10.000 10.000 – 20.000 20.000 – 30.000 άνω των 30.000

Ε. Εκπαίδευση

- Καμία εκπαίδευση (μέχρι τη δεύτερα δημοτικού)
Κατώτερη εκπαίδευση (3η Δημοτικού μέχρι 3η Γυμνασίου)
Μέση εκπαίδευση (1η-3η Λυκείου ή 4η-6η παλαιού Γυμνασίου)
Ανώτερη εκπαίδευση (απόφοιτοι ΤΕΙ ή άλλων αντίστοιχων
ιδιωτικών σχολών που απαιτούν απολυτήριο Λυκείου)
Ανώτατη εκπαίδευση (απόφοιτοι ΑΕΙ)
Master / Διδακτορικό
Δεν απαντώ

Ελληνική Βιβλιογραφία.

Αντιπροσωπεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην Ελλάδα (2011) Ελλάδα ΕΕ 30 χρόνια μαζί, Μια αποτίμηση με στοιχεία και αριθμούς.

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/ellada/pdf/ecrep30yrs_2final.pdf

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Βαβούρα Γ. (1989) *Θέσεις - τριμηνιαία επιθεώρηση* Τεύχος 29, περίοδος: Οκτώβριος – Δεκέμβριος, Παραοικονομία και Οικονομική Πολιτικής. Αλληλοεξαρτήσεις

Διαθέσιμο στο:

http://www.theseis.com/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=267

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

Βαβούρα Ι. Πετρινώτη Ξ. (1990) «*Απόπειρα ανίχνευσης μιας αθέατης δραστηριότητας: αδήλωτη απασχόληση στην Ελλάδα*» στο «*Παραοικονομία*» Βαβούρας Ι.Σ (επιμ), εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Βαβούρας Ι.Σ., Μανωλάς Γ.Α. (2004) «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο : προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Βαβούρας Ι.Σ., Μανωλάς Γ.Α. (2006) «*Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες*» Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Βαβούρας Ι., Μανωλάς Γ., Συρμαλή Μ.Ε., Σφακιανάκης Γ. (2010) «*Διαφθορά, διακυβέρνηση και ανάπτυξη*»

Διαθέσιμο στο:

http://www.panteion.gr/kediva/Vavouras_WorkshopRethymno_Final.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

Βασαρδάνη Μ. (2011) «*Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση*», *Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος*, Ιούνιος, τεύχ. 35

Διαθέσιμο στο: <http://www.bankofgreece.gr/BogEkdoseis/oikodelt201106.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 11-6-2012

Βικιπαίδεια, Δήμος Θεσσαλονίκης, Διαθέσιμο από:

http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%94%CE%AE%CE%BC%CE%BF%CF%82_%CE%98%CE%B5%CF%83%CF%83%CE%B1%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CE%B7%CF%82#.CE.94.CE.B7.CE.BC.CE.BF.CF.84.CE.B9.CE.BA.CE.AC_.CE.B4.CE.B9.CE.B1.CE.BC.CE.B5.CF.81.CE.AF.CF.83.CE.BC.CE.B1.CF.84.CE.B1

Η πρόσβαση έγινε στις 22-5-2012

Βοσκόπουλος Γ. (2009) *Ευρωπαϊκή ένωση θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί*, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη

Γκιάλης Σ. (2004) «*Διάχυτη εκβιομηχάνιση και άτυπες / παράνομες δραστηριότητες στις ελληνικές πόλεις και περιοχές: Ιστορικές καταβολές και σύγχρονες τάσεις*», Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας, Ημερίδα: «Παράνομες μεταποιητικές δραστηριότητες στον αστικό ιστό».

Διαθέσιμο στο:

http://library.tee.gr/digital/m2024/m2024_gialis.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

Γκουμπανιτσάς Γ. (2004) *Ελληνική Ένωση Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου, Οικονομική Ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής* Διαθέσιμο στο:

<http://old.phs.uoa.gr/~ahatzis/Goubanitsas.doc>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

Δαουτόπουλος Γ.(2005) «*Μεθοδολογία Κοινωνικών Ερευνών*» Εκδόσεις Ζυγός, Θεσσαλονίκη, 5η έκδοση

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2003) Απόφαση του Συμβουλίου της 22ας Ιουλίου 2003 σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές για τις πολιτικές των κρατών μελών για την απασχόληση (2003/578/EK)

Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:197:0013:0013:EL:PDF>

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 101 της 01/04/2011 σ. 0006 - 0013 Γνωμοδότηση του Ευρωπαϊκού Επόπτη Προστασίας Δεδομένων σχετικά με την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο — «Η στρατηγική εσωτερικής ασφάλειας της ΕΕ στην πράξη: πέντε βήματα για μια ασφαλέστερη Ευρώπη» (2011/C 101/02)

Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:101:0006:0013:EL:PDF>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης C 9 E/1 15.1.2010 Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 9ης Οκτωβρίου 2008 σχετικά με την ενίσχυση της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας (2008/2035(INI))

Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:009E:0001:0011:EL:PDF>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 321 E/12 της 29/12/2006 Ευρωπαϊκή Ένωση Ενοποιημένη απόδοση της συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση και της Συνθήκης για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας

Διαθέσιμο στο:

<http://www.bankofgreece.gr/BoGDocuments/%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B7%20%CE%8A%CE%B4%CF%81%CF%85%CF%83%CE%B7%CF%82%20%CE%95%CE%9A%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF%20106.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 24.1.2007, COM(2007) 23 τελικό, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Πρόγραμμα δράσης για τη μείωση του διοικητικού φόρτου στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0023:FIN:el:PDF>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων 24.10.2007 COM(2007) 628 τελικό, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Ενίσχυση της καταπολέμησης της αδήλωτης εργασίας.

Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?mode=dbl&lang=el&ihtmlang=el&lng1=el,el&lng2=bg,cs,da,de,el,en,es,et,fi,fr,hu,it,lt,lv,mt,nl,pl,pt,ro,sk,sl,sv,&val=285872:cs>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά – Προτεραιότητες

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Στόχοι της στρατηγικής "Ευρώπη 2020"

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Εμβληματικές πρωτοβουλίες

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/flagship-initiatives/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Προτεραιότητες - Έξυπνη ανάπτυξη

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/smart-growth/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Προτεραιότητες - Βιώσιμη ανάπτυξη

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/sustainable-growth/index_el.htm#

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρώπη 2020 - Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" συνοπτικά - Προτεραιότητες - Ανάπτυξη χωρίς αποκλεισμούς

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/priorities/inclusive-growth/index_el.htm

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή Σύσταση του Συμβουλίου σχετικά με το εθνικό πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων της Ελλάδας του 2012, Βρυξέλλες 30-5-2012 COM(2012) 307 τελικό

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/csr2012_greece_el.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 12.3.2012 COM(2012) 85 τελικό, 2012/0036 (COD) Πρόταση Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου σχετικά με τη δέσμευση και τη δήμευση των προϊόντων του εγκλήματος στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Διαθέσιμο στο: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0085:FIN:EL:PDF>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Ειδήσεις - Επιχειρηματική δραστηριότητα - Γραφειοκρατία: όσο λιγότερη τόσο καλύτερα-23/10/2009

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/news/business/091023_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή – Ειδήσεις - Επιχειρηματική δραστηριότητα - Ωθηση στις μικρές επιχειρήσεις - 26/06/2008

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/news/business/080626_1_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ειδήσεις - Οικονομία, χρηματοοικονομικά και φορολογία - Ενισχύεται η δικαστική συνεργασία προς όφελος των Ευρωπαίων και των επιχειρήσεων - 14/12/2010

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/news/economy/101214_el.htm#

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ευρωπαϊκή πύλη για τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις - Παραδείγματα επιτυχίας - 2011 - March - Small Business Act - μετάβαση στο επόμενο στάδιο

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/small-business/success-stories/2011/march/index_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ειδήσεις - Επιχειρηματική δραστηριότητα - Ωθηση στις μικρές επιχειρήσεις - 26/06/2008

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/news/business/080626_1_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 6.6.2011 COM(2011) 307 τελικό, Έκθεση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο για τις πρακτικές λεπτομέρειες όσον αφορά τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην ομάδα κρατών του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά της διαφθοράς (GRECO)

Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0307:FIN:EL:PDF>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2012) 428 τελικό 2012/0205 (CNS) Πρόταση Οδηγία του Συμβουλίου για την τροποποίηση της οδηγίας 2006/112/EK σχετικά με το κοινό σύστημα φόρου προστιθέμενης αξία όσον αφορά τον μηχανισμό ταχείας αντίδρασης για την καταπολέμηση της απάτης στον τομέα του ΦΠΑ

Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0428:FIN:EL:HTML>

Πρόσβαση στις 30-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Ειδήσεις - Οικονομία, χρηματοοικονομικά και φορολογία - Η Ευρωπαϊκή Ένωση πολεμά τη φοροδιαφυγή - 11/12/2012

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/news/economy/121211_el.htm

Πρόσβαση στις 30-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή COM(2012) 307 τελικό 722/2 Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, Σχέδιο δράσης για την ενίσχυση της καταπολέμησης της φορολογικής απάτης και της φοροδιαφυγής

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/taxation/tax_fraud_evasion/com_2012_722_el.pdf

Πρόσβαση στις 30-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 18.4.2012 COM(2012) 173 final Ανακοίνωση της Επιτροπής στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, Στοχεύοντας σε μια ανάκαμψη με άφθονες θέσεις απασχόλησης.

Διαθέσιμο στο:

<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=7619&langId=el>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Γενική Διεύθυνση Τύπου και Επικοινωνίας - Η Ευρώπη σε εξέλιξη - Στόχος: η ανάπτυξη. Η οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/40/index_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012) Οικονομική διακυβέρνηση της ΕΕ, Αυστηρότεροι οικονομικοί κανόνες για τη διαχείριση του ευρώ και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση

Διαθέσιμο στο:

http://ec.europa.eu/economy_finance/general/pdf/eu_economic_governance_el.pdf

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ευρωπαϊκή Επιτροπή 3.3.2010 COM(2010) 2020 τελικό Ανακοίνωση της Επιτροπής Ευρώπη 2020, Στρατηγική για έξυπνη, διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη

Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EL:PDF>

Ημερομηνία πρόσβασης 7-12-2012

Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη Βελτίωση των Συνθηκών Διαβίωσης και Εργασίας (2009) Μέτρα για την αντιμετώπιση της αδήλωτης εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Συνοπτική παρουσίαση

Διαθέσιμο στο:

<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2009/251/el/1/EF09251EL.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Εφημερίδα «Η Ναυτεμπορική» 24% του ΑΕΠ η παραοικονομία στην Ελλάδα, Επιδείνωση της διαφθοράς» (19-5-2012)

Διαθέσιμο στο:

<http://www.icib.eu/files/Download/paraoikonomia.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ζαφειρόπουλος Κ. (2005) «Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία; Επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών», Εκδόσεις Κριτική ΑΕ

Ζαφειρόπουλος Κωνσταντίνος (2012), Σημειώσεις στο Compus, Lecture 4, «Βασικές έννοιες για τη δεγματοληψία».

Ζαφειρόπουλος Κ. (2012) Σημειώσεις από το Compus για το μάθημα Μεθοδολογία και τεχνικές κοινωνικών ερευνών του ΜΠΣ

Διαθέσιμο στο:

http://compus.uom.gr/YEP109/document/lectures/lecture_03/erwthseis.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 12-12-2012

Η Καθημερινή (2012) Αύγουστος 25, «Η διαφθορά καλλιεργεί και συντηρεί τη φοροδιαφυγή», Διαθέσιμο στο: http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_economy_1_25/08/2012_493396

Ημερομηνία πρόσβασης 3-10-2012

Ημερησία (2012) Σεπτεμβρίου 27 «Περιορισμός της «μαύρης» οικονομίας, Φρίντριχ Σνάιντερ: Η παρατεταμένη ύφεση μειώνει και την παραοικονομία» Διαθέσιμο στο:

<http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26516&subid=2&pubid=112927699#>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

Θεοφιλάκου Ν. Στουρνάρας Γ. (2011) «Η κρίση στην ευρωζώνη και την Ελλάδα, Η δυναμική του χρέους στις χώρες της ΟΝΕ και οι αντιδράσεις των χρηματοπιστωτικών αγορών» στο *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών

Διαθέσιμο στο:

<http://62.143.74/5Ekdosis/UplPDFs/sylogikostomos/14-d%20STOURNARAS%20THEOFILAKOU%20273-286.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) (2012) «Η έννοια της αδήλωτης εργασίας και τα χαρακτηριστικά της»,

Διαθέσιμο στο:

<http://www.iobe.gr/media/meletes/adilotiergasia.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 7-12-2012

Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ - ΑΔΕΔΥ (2007) «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση Ετήσια Έκθεση 2007»

Διαθέσιμο στο:

http://www.inegsee.gr/sitefiles/studies/EKTHESI_9.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 8-12-2012

Κότιος Α. (2000) Η Ελλάδα στον «Ευρωχώρο» - Από την ονομαστική στην πραγματική σύγκλιση Πρακτικά συνεδρίου, στο Χωροταξία, Πολεοδομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Βόλος

Κότιος Α. (2011) Η Ελλάδα, η ΟΝΕ και η Κρίση, Σειρά Ερευνητικών Εργασιών, 17(1): 1-20 Διαθέσιμο στο:

http://www.prd.uth.gr/uploads/discussion_papers/2011/uth-prd-dp-2011-01_gr.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 28-12-2012

Μαλλιάρη Δ.(2011) «Η απώλεια ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας μετά την είσοδο της χώρας στην ΟΝΕ» στο *Η διεθνής κρίση, η κρίση στην ευρωζώνη και το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα*, Ελληνική Ένωση Τραπεζών

Διαθέσιμο στο:

<http://62.143.74/5Ekdosis/UplPDFs/sylogikostomos/20-e%20MALLIAROPOULOS%20359-376.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Μανεσώτης Β. (1990) «Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή: Μια Πρώτη Διερεύνηση της Μεταξύ τους Σχέσης», στο Παραοικονομία, Ι. Βαβούρας (επιμ.), Εκδόσεις Κριτική

Μπιτζένη Α. (2003) «Η Δυναμική των Βαλκανικών Αγορών (τ.Β') & η Μετάβαση των Χωρών της Αν.Ευρώπης στην Οικονομία της Αγοράς», Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε., Αθήνα

Μπιτζένης, Α.(2006) Ο μύθος της χρήσης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) ως δείκτη μέτρησης της ευημερίας και του επιπέδου ζωής των πολιτών μιας χώρας, *Νέα Πολιτική*, Εκδόσεις Παπαζήση, 11ο τεύχος, Σεπτέμβριος 2006

Μπιτζένης Α. (2009) Εφημερίδα Μακεδονία, Η διαφθορά στην Ελλάδα ως κομμάτι της παραοικονομίας, Νοε, 21, 2009.

Διαθέσιμο από:

www.makthes.gr/news/opinions/47347/

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

Μπιτζένης Α. (2009) Εφημερίδα Μακεδονία, Η εμπειρία στη διαφθορά, "σύμμαχος" των ελλήνων επενδυτών στα Βαλκάνια, Νοε 1, 2009.

Διαθέσιμο από:

<http://www.makthes.gr/news/opinions/46483/>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

Μπιτζένης Α. Ελευθεροτυπία, Ειδικό αφιέρωμα για Παραοικονομία "Εμφανίζεται όταν δεν εφαρμόζονται οι νόμοι", Έντυπη Έκδοση Ελευθεροτυπία, Σάββατο 20 Φεβρουαρίου 2010

Διαθέσιμο στο:

<http://www.enet.gr/?i=issue.el.home&date=20/02/2010&id=134000>

Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Μπιτζένης Α. Βλάχος Β.(2011) Epsilon, Οι Ξένες Άμεσες Επενδύσεις από την Ελλάδα στην Νοτιοανατολική Ευρώπη 01/2011

Διαθέσιμο στο:

<https://www.researchgate.net/publication/232257614>

Ημερομηνία πρόσβασης 20-12-2012

Νάστας Ε. (2007) «Το θεωρητικό πλαίσιο της διάκρισης ανάμεσα στην φοροδιαφυγή και στην παραοικονομία», *e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας* τεύχος 1, τόμος 2, σελ. 65

Διαθέσιμο στο:

http://e-jst.teiath.gr/issue_4_2007/nastas_4.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 11-6-2012

Παπαστάμκος Γ. Κότιος Α. (2011) Η κρίση της Ευρωζώνης, Κρίση του συστήματος ή της πολιτικής; Εφημερίδα Η Ναυτεμπορική. 11 Ιουλίου,

Διαθέσιμο στο:

<http://www.papastamkos.gr/as/fl326.pdf> Πρόσβαση στις 28-12-2012

Παυλόπουλος, Π. (1987), «*Η Παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια Πρώτη Ποσοτική οριοθέτηση*», Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα.

Παυλόπουλος Π. Γ. (2002) *Η παραοικονομία στην Ελλάδα:Επανεξέταση*, Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων.

Διαθέσιμο στο: <http://www.grhotels.gr/GR/xe/I/TEP/DocLib2/Forms/itemview.aspx?ID=58>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

Παλαιολόγου Ι, Κασσάρ Γ (2003) «Εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας στην Ελλάδα 1960-2000», «*ΣΠΟΥΔΑΙ, Τόμος 53, Τεύχος 3^ο*»

Διαθέσιμο στο:

http://digilib.lib.unipi.gr/spoudai/bitstream/spoudai/105/1/t53_n3_14to36.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

Ρακιντζής Λ. (2012), *Πειθαρχικός έλεγχος και ενίσχυση της ηθικής και της δεοντολογίας: ο θεσμικός ρόλος του Γενικού Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης* στο Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης Συνέδριο Ηθική και Δεοντολογία στη Σύγχρονη Δημόσια Διοίκηση

Διαθέσιμο στο:

http://www.ekdd.gr/ekdda/images/diethnoi/Praktika_Ekdda_Ena_GR.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

Ρέππας Π. Α. (2010) «*Διαφθορά: τα αίτια και οι συνέπειες*», Σημειώσεις διαλέξεων στο μάθημα "Οικονομικής Ανάπτυξης" του Τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου.

Διαθέσιμο στο:

http://topa.applied-maths.gr/modules/module_8022/Simiosis.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

Σιάρδος Γ.(2005) «*Μεθοδολογία Κοινωνιολογικής Έρευνας*»,Εκδόσεις Ζήτη, Θεσσαλονίκη, 2η έκδοση.

Σκιαδάς Δ. (2005) «*Φαινόμενα Διαφθοράς κατά τη διαχείριση του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης*» σε Κλ. Κουτσούκης, Π. Σκλιάς (επιμ.) Διαφθορά και Σκάνδαλα στη Δημόσια Διοίκηση και την Πολιτική, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, σσ. 509-519

Σύνταγμα της Ελλάδας (2008)

Διαθέσιμο στο:

<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 7-12-2012

Τάτσος Ν., Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (2001), «*Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα*», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα.

Τομάρας Π. (2006) «*Εισαγωγή στο μάρκετινγκ και την έρευνα αγοράς*», Εκδόσεις Ιδιωτική Έκδοση, Αθήνα, 3η έκδοση, σελ. 205

Υπουργείο Οικονομικών (2012) «*Οδηγίες για τη συμπλήρωση της δήλωσης φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων οικονομικού έτους 2012*»

Διαθέσιμο στο:

<http://www.minfin.gr/content-api/betacms/repository/minfin/binaryChannel/ForologikosOdhgos2012/content>

Η πρόσβαση έγινε στις 22-5-2012

Υπουργείο Οικονομικών (2011) Εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής 2011-2013 Πολίτες και πολιτεία Μαζί,

Διαθέσιμο στο:

<http://www.ppozidis.gr/keimeno2.5.2011.pdf> και
<http://www.taxheaven.gr/laws/circular/view/id/12197>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/12/235 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Το έγκλημα δεν επιβραβεύεται: δραστικά μέτρα κατά των κερδών από εγκληματικές δραστηριότητες 12-3-2012

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-235_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

EUROPA - Σύνοψη της νομοθεσίας της ΕΕ - Επιχειρήσεις - Επιχειρηματικό περιβάλλον.

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/legislation_summaries/enterprise/business_environment/110101_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/10/1704 -Λιγότερη γραφειοκρατία για τους πολίτες: η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιθυμεί να αναγνωρίζονται ευκολότερα στο εξωτερικό τα δημόσια έγγραφα – πιστοποιητικά γεννήσεως, τίτλοι ιδιοκτησίας.

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1704_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/218 - Η «Small Business Act για την Ευρώπη» τονώνει τις μικρές επιχειρήσεις και αποτελεί μοχλό ανάπτυξης Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-218_el.htm Πρόσβαση στις 28-12-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/12/135 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Ευρωβαρόμετρο: έχουν αυξηθεί τα επίπεδα της διαφθοράς;

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-135_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/678 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Η Επιτροπή καταπολεμά τη δωροδοκία: μεγαλύτερη αποφασιστικότητα για την επίτευξη σημαντικότερων αποτελεσμάτων 06/06/2011

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-678_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/321 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Η Επιτροπή προτείνει μεταρρύθμιση της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Καταπολέμησης της Απάτης (OLAF) 17/03/2011

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-321_el.htm?locale=en

Πρόσβαση στις 29-12-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/644 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προβλέπει τη θέσπιση αυστηρότερων κανόνων για να προστατεύσει τα χρήματα των φορολογουμένων από την απάτη 26-5-2011

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-644_el.htm?locale=en

Πρόσβαση στις 29-12-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/11/783 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Η Επιτροπή εντείνει τις προσπάθειές της για την καταπολέμηση της απάτης εις βάρος του προϋπολογισμού της ΕΕ 24-6-2011

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-783_el.htm

Πρόσβαση στις 29-12-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/12/697 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Πάταξη της φορολογικής απάτης και της φοροδιαφυγής: η Επιτροπή καθορίζει συγκεκριμένα μέτρα 27-6-2012

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-697_el.htm

Πρόσβαση στις 30-12-2012

EUROPA - Press Room - Press Releases - IP/12/1325 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή - Δελτίο τύπου - Καταστολή της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής: Η Επιτροπή παρουσιάζει τη μελλοντική πορεία 6-12-2012

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1325_el.htm

Πρόσβαση στις 30-12-2012

EUROPA - Η ΕΕ με μια ματιά - abc - Η Ευρώπη σε 12 μαθήματα - Μάθημα 7 - Η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) και το ευρώ.

Διαθέσιμο στο: http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_7/index_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

EUROPA - Πώς λειτουργεί η ΕΕ - Όργανα και οργανισμοί - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/european-council/index_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

EUROPA - PRESS RELEASES - Press Release - Διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος: το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης, θεμέλιο για τις δημοσιονομικές στρατηγικές εξόδου από την κρίση, 11-11-2009, IP/09/1694

Διαθέσιμο στο:

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1694_el.htm

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Ξένη Βιβλιογραφία.

Alm J, Jackson B, M. McKee (1992) «Estimating the determinants of taxpayer compliance with experimental data» *National Tax Journal*

Alm J. (1999) «Tax Compliance and Administration» στο Handbook of Taxation ed. *W Bartley Hildreth και James A. Richardson*. σελ 741-68 Marcel Dekker, *New York*.

Andreoni J., Erard B., Feinstein J. (1998) "Tax Compliance" *Journal of Economic Literature*, pp. 818-860

Andvig J., Odd-Helge Fjeldstad, I. Amundsen, T. Sissener and T. Soreide (2000), *Research on Corruption, A Policy Oriented Survey*, Commissioned by NORAD, Final Report.

Διαθέσιμο στο:

http://www.icgg.org/downloads/contribution07_andvig.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 6-12-2012

Arghyrou M. Tsoukalas J. (2010) The Greek Debt Crisis: Likely Causes, Mechanics and Outcomes, Cardiff Business School Working Papers Series, E2010/3

Διαθέσιμο στο:

http://business.cardiff.ac.uk/sites/default/files/E2010_3.pdf

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Athanassiou P. (2009), Withdrawal and Expulsion from the EU and EMU: Some Reflections, ECB, Legal Working Paper Series No 10, December

Διαθέσιμο στο:

<http://papelesdesociedad.info/IMG/pdf/euro.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Bardhan P. (1997), "Corruption and Development: A Review of Issues", *Journal of Economic Literature*, vol. 35, pp. 1320-1346.

Διαθέσιμο στο:

<http://siteresources.worldbank.org/INTEASTASIAPACIFIC/Resources/226262-1253782457445/6449316-1261623644460/corruption-and-development.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 6-12-2012

Bitzenis, A., Tsitouras, A. and V. Vlachos (2009a) «Decisive FDI obstacles as an explanatory reason for limited FDI inflows in an EMU country: the case of Greece», *Journal of Socio-Economics*. Vol. 38 (2009) 691-704.

Bohn, H. (1995) The sustainability of budget deficits in a stochastic economy, *Journal of Money, Credit, and Banking* 27, pp. 257-272

Bohn, H. (1998) The behavior of U.S. public debt and deficits, *Quarterly Journal of Economics* 113, pp. 949-963.

Διαθέσιμο στο: <http://www.econ.ucsb.edu/~bohn/papers/SUS98.pdf>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Boucault B. (2012), *Ηθική και Δεοντολογία: η πηξίδα της δημόσιας δράσης* στο Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης Συνέδριο Ηθική και Δεοντολογία στη Σύγχρονη Δημόσια Διοίκηση, Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα, σσ. 23-26 Διαθέσιμο στο:

http://www.ekdd.gr/ekdda/images/diethnoi/Praktika_Ekdda_Ena_GR.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 9-12-2012

Blades, D. (1982), "The Hidden Economy and the National Accounts", OECD, Occasional Studies, Paris, p. 30

Collins J. and Plumlee D. (1991). The Taxpayer's Labor and Reporting Decision: The Effect of Audit Schemes. *The Accounting Review*, 66(3), pp.559-576.

Commission of the European Communities, 25.6.2008, COM(2008) 394 final, Communication from the commission to the council, the european parliament, the european economic and social committee and the committee of the regions, "Think Small First", A "Small Business Act" for Europe

Διαθέσιμο στο:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0394:FIN:EN:PDF>

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Christodoulakis N. (2009) Ten Years of EMU: convergence, divergence and new policy priorities, LSE, The Hellenic Observatory, GreeSE Paper No 22

Διαθέσιμο στο:

http://eprints.lse.ac.uk/23192/1/GreeSE_No_22.pdf

Πρόσβαση στις 28-12-2012

De Grazia R. (1982) "Clandestine Employment: A Problem of our Times" in V. Tanzi (ed.) *The Underground Economy in the United States and Abroad*, MA: Lexington Books, p. 36

Διαθέσιμο στο:

<http://www.foreignaffairs.com/articles/36289/william-diebold-jr/the-underground-economy-in-the-united-states-and-abroad>

Ημερομηνία πρόσβασης 27-11-2012

De Gruwe, P. (2000), *The Economics of Monetary Integration*, 4th ed., Oxford University Press, Oxford, UK

De Gruwe, P. (2009), The Euro at ten: achievements and challenges, *Empirica* vol. 36, pp. 5-20
Διαθέσιμο στο:

http://www.econ.kuleuven.be/ew/academic/intecon/Degrauwe/PDG-papers/Recently_published_articles/fulltext.pdf

Πρόσβαση στις 28-12-2012

Eriksson F. Tax Havens and Development, Report by the Independent Norwegian Commission on Capital Flight from Developing Countries

Διαθέσιμο στο:

<http://www.oecd.org/site/devaao10/44276169.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 18-12-2012

European Industrial Relations Observatory (EIRO), Questionnaire for EIRO thematic feature on industrial relations and undeclared work – The case of Greece,

Διαθέσιμο στο:

<http://www.eurofound.europa.eu/eiro/2004/06/tfeature/gr0406104tel.doc>

Ημερομηνία πρόσβασης 7-12-2012

Eurostat (2010), Foreign Direct Investment Statistics

Διαθέσιμο στο:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Foreign_direct_investment_statistics#EU-27_outward_FDI

Πρόσβαση στις 26-12-2012

Feige, E.L., (1979), "How Big is The Irregular Economy?", *Challenge*, Vol. 22, No 5, p. 6

Feige E.L. (1990) «Defining and Estimating Underground Economy and Informal Economies: The New Institutional Approach». *World Development*, Vol. 18, pp. 989-1002.

Frey B., Feld L. (2002) «Deterrence and Morale in Taxation An Empirical Analysis» *CESifo Working Paper* No. 760 Category 1, Public Finance

Government Administration Services Information Management (2009) «*Tax havens and development*», Official Norwegian Reports 2009: 19, Oslo, pp. 15-55

Διαθέσιμο στο:

www.regjeringen.no/pages/2223780/PDFS/NOU200920090019000EN_PDFS.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 18-12-2012

Gutmann P.M., (1979), "The Subterranean Economy", *Taxing and Spending*, Vol. 2, No 2.

Gupta S., H. Davoodi and R. Alonso-Terme (1998), "Does Corruption Affect Income Inequality and Poverty?" *IMF Working Paper*, May

Διαθέσιμο στο:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9876.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

Gupta S., Luiz de Mello and R. Sharan (2000), "Corruption and Military Spending", *IMF Working Paper*, February.

Διαθέσιμο στο:

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0023.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

Issing O. (1996) «*Europe, Political Union through Common Money?*» Occasional Paper No. 98, London: Institute of Economic Affairs

Mathes J. (2009), Ten Years EMU - Reality Test for the OCA Endogeneity Hypothesis, *Economic Divergences and Future Challenges*, *Intereconomics*, March/April, pp. 114-128

Διαθέσιμο στο:

<http://www.intereconomics.eu/downloads/getfile.php?id=677> Πρόσβαση στις 28-12-2012

Matsaganis, M. and M. Flevotomou (2010), "Distributional implications of tax evasion in Greece", GreeSE Paper No 31, The Hellenic Observatory, London School of Economics and Political Science, London. p. 27-28 Διαθέσιμο στο:

http://eprints.lse.ac.uk/26074/1/GreeSE_No_31.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 30-11-2012

Matthews K.G.P. (1990) «*Το Μέγεθος της Παραοικονομίας: Μια Μεθοδολογική Επισκόπηση*» στο «*Παραοικονομία*» Βαβούρας Ι.Σ (επιμ), εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Mauro P. (1997), "The Effects of Corruption on Growth, Investment and Government Spending: A Cross-Country Analysis", *Corruption and the Global Economy*, Institute for International Economics. Διαθέσιμο στο:

<http://www.adelinotorres.com/economia/Os%20efeitos%20da%20corrup%C3%A7%C3%A3o%20no%20mundo.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

Mauro P. (1998), "Corruption and the Composition of Government Expenditure", *Journal of Public Economics*, vol. 69.

Διαθέσιμο στο:

<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/CoreCourse2005/Mauro.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

Mitsopoulos M. and Pelagidis Th. (2009), Economic and Social Turbulence in Greece: the Product Markets are a No-Brainer, the Labour Market is Not, *Intereconomics*, July/August, pp. 246-254 Διαθέσιμο στο:

http://www.relooney.info/0_New_7729.pdf

Πρόσβαση στις 28-12-2012

O'Higgins, M.(1980) «*Measuring the Hidden Economy: A Review of Evidence and Methodology*», OCPU, London

Posner E. (2000) «*Law and Social Norms: The case of Tax Compliance*» *Virginia Law Review*.

Schneider F., (1986), «*Estimating the size of the Danish shadow economy using the currency demand approach: An attempt*», *Scandinavian Journal of Economics*, Vol. 88, No4, p. 643

Διαθέσιμο στο:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/3440435?uid=3738128&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21101132733263>

Ημερομηνία πρόσβασης 9-10-2012

Schneider F. (1990) «*Το μέγεθος της σκιάς οικονομίας στα κράτη – μέλη του Ο.Ο.Σ.Α.: μια προκαταρκτική διερεύνηση*» στο «*Παραοικονομία*» Βαβούρας Ι.Σ (επιμ), εκδόσεις Κριτική, Αθήνα

Schneider, F. (2002) «*Size and measurement of the informal economy in 110 countries around the world*»

Διαθέσιμο στο:

<https://digitalcollections.anu.edu.au/bitstream/1885/42024/2/workshop.schneider.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Schneider, F. (2010) «*The Influence of the economic crisis on the shadow economy in Germany, Greece and other OECD-countries in 2010: What can be done?*», September 2010, pp. 6-14 Διαθέσιμο στο:

http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/LatestResearch2010/ShadEcGreece_Sept2010.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Schneider F. (2012), «*Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2012: Some New Facts*» pp. 1-7 Διαθέσιμο στο:
http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31_March%202012.pdf

Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Schneider, F. (2012) «*The Shadow Economy and Shadow Economy Labor Force: What do we (not) know?*», Forthcoming in: *World Economics*, 2012, pp.18-20

Διαθέσιμο στο:

<http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2011/ShadEconWE.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 17-12-2012

Schrader K., Laaser C-F.(2010), Den Anschluss nie gefunden: Die Ursachen der griechischen Tragodie, in *Wirtschaftsdienst*, pp. 540-547

Διαθέσιμο στο:

<http://www.wirtschaftsdienst.eu/downloads/getfile.php?id=2415>

Πρόσβαση στις 26-12-2012

Tanzi V. and H. Davoodi (1997), “Corruption, Public Investment, and Growth”, *IMF Working Paper Series* WP/97/139. Διαθέσιμο στο:

<http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/FlagshipCourse2003/TanziDavoodi.pdf>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

Tanzi V. (2000), «*Policies, Institutions and the Dark Side of Economics*», Edward Elgar, Cheltenham, U.K.

The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Tax Haven Criteria

Διαθέσιμο στο:

<http://www.oecd.org/ctp/harmfultaxpractices/taxhavencriteria.htm>

Ημερομηνία πρόσβασης 18-12-2012

The World Bank (2012) Corruption

Διαθέσιμο στο:

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/0,,contentMDK:23272490~pagePK:51123644~piPK:329829~theSitePK:29708,00.html>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

Torgler B, Schneider F. (2006) «What shapes Attitudes Toward Paying Taxes? Evidence from Multicultural European Countries» *Working Paper Series, Berkeley Programme in Law and Economics*, UC Berkeley

Torgler B. (2007), «Tax Compliance and Tax Morale. A Theoretical and Empirical Analysis», *Edward Elgar Publishing Inc*

Wei S.-J. (1997), «How Taxing is Corruption on International Investors», *National Bureau of Economic Research Working Paper*, No. 6030, Cambridge MA.

Διαθέσιμο στο:

http://www.nber.org/papers/w6030.pdf?new_window=1

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012

Wei S.-J. (2000), “Natural Openness and Good Government”, *National Bureau of Economic Research Working Paper*, No. 7765, Cambridge MA.

Διαθέσιμο στο:

<http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2000/6/01globalization%20wei/20000601>

Ημερομηνία πρόσβασης 5-12-2012